

Masterproef

Operatie Market Garden en de weergave in de historische speelfilm: A Bridge Too Far?

Verklaring in verband met de toegankelijkheid van de scriptie

Ondergetekende,

**afgestudeerd Master in de Geschiedenis aan Universiteit Gent in het
academiejaar 2009-2010 en auteur van de scriptie met als titel:**

.....
.....
.....
.....
.....

**verklaart hierbij dat zij/hij geopteerd heeft voor de hierna aangestipte
mogelijkheid in verband met de consultatie van haar/zijn scriptie:**

- de scriptie mag steeds ter beschikking worden gesteld van elke
aanvrager;**

- de scriptie mag enkel ter beschikking worden gesteld met
uitdrukkelijke, schriftelijke goedkeuring van de auteur (maximumduur
van deze beperking: 10 jaar);**

- de scriptie mag ter beschikking worden gesteld van een aanvrager na
een wachttijd van jaar (maximum 10 jaar);**

- de scriptie mag nooit ter beschikking worden gesteld van een
aanvrager (maximumduur van het verbod: 10 jaar).**

**Elke gebruiker is te allen tijde verplicht om, wanneer van deze scriptie gebruik
wordt gemaakt in het kader van wetenschappelijke en andere publicaties, een
correcte en volledige bronverwijzing in de tekst op te nemen.**

Gent,(datum)

.....(handtekening)

Masterproef

Operatie Market Garden en de weergave in de historische speelfilm: A Bridge Too Far?

'History doesn't have much impact if you just issue a bunch of dates and military manoeuvres. It is most effective when it features drama between real people, and when the real human cost is evident.'

Damian Lewis, acteur.¹

¹ <http://www.bbc.co.uk/drama/bandofbrothers/>

Dankwoord

Ik zou met dit stukje graag de mensen willen bedanken die mij geholpen hebben bij het schrijven van deze masterproef. Allereerst is er prof. dr. Bruno De Wever die ik wil bedanken voor de begeleiding en het advies bij het tot stand komen en afwerken van deze masterproef. Verder is er prof. dr. Luc De Vos van de Koninklijke Militaire School die mij deskundig advies gaf omtrent het militaire aspect dat aan bod komt in deze thesis. Ook zou ik de directeur van het museum Hotel Hartenstein in Oosterbeek, de heer Dick Schlüter, die mij interessante informatie en raad kon verschaffen willen vermelden in deze dankbetuiging.

Inhoudsopgave

1	Inleiding	1
2	Het historisch kader	5
2.1	Inleiding	5
2.2	West-Europa in 1944	5
2.3	De eerste plannen	7
2.3.1	de geallieerden	8
	Operatie Market Garden	8
	De praktische invullingen en problemen	11
2.3.2	De Duitsers	14
	De Duitse chaos	14
	Het II ^{de} SS Pantserkorps	17
2.4	Dag 1: 17 september	19
2.4.1	Het begin	19
2.4.2	De geallieerden	20
	Het XXX ^{ste} Korps	20
	Arnhem	21
	Nijmegen	24
	Eindhoven (zie figuur A.4)	26
2.4.3	De Duitsers	28
	De eerste reacties	28
	Het II ^{de} SS Pantserkorps	30
	De organisatie van de verdediging	32
	Arnhem	34
	Nijmegen	36
	Eindhoven en Neerpelt	37
	besluit van dag 1	39
2.5	Dag 2: 18 september	40
2.5.1	De geallieerden	40

	Het XXX ^{ste} Korps	40
	Arnhem	40
	Nijmegen	44
	Eindhoven	46
2.6	De Duitse reactie	47
	De verkeersbrug van Arnhem	47
	De perimeter Oosterbeek-Arnhem	50
	Nijmegen	52
	Eindhoven	55
	Besluit van dag 2.	56
2.7	Dag 3: 19 september	57
2.7.1	De geallieerden	57
	Het XXX ^{ste} Korps	57
	Arnhem	58
	Nijmegen	62
	Eindhoven	63
2.7.2	De Duitse reactie	65
	De verkeersbrug van Arnhem	65
	De perimeter Oosterbeek-Arnhem	66
	Nijmegen	70
	Eindhoven	71
	Besluit van dag 3	73
2.8	Dag 4: 20 september	74
2.8.1	De geallieerden	74
	Het XXX ^{ste} Korps	74
	De verkeersbrug van Arnhem	75
	De perimeter rond Oosterbeek-Arnhem	76
	Nijmegen	78
	Eindhoven	80
2.8.2	De Duitse reactie	81
	De verkeersbrug van Arnhem	81
	De perimeter Oosterbeek-Arnhem	82
	Nijmegen	84
	De nasleep van Nijmegen	86
	Het oosten van de sector Nijmegen	88
	Eindhoven	91
	Besluit van dag 4	92
2.9	Dag 5: 21 september	92
2.9.1	De geallieerden	92

	Het XXX ^{ste} Korps	92
	De verkeersbrug van Arnhem	94
	De perimeter rond Oosterbeek-Arnhem	96
2.9.2	De Duitse reactie	97
	Het opperbevel, luchtafweer en de bevoorrading	97
	De Verkeersbrug	99
	De perimeter Oosterbeek-Arnhem	100
2.10	Het Eiland	102
	De situatie	102
	De Duitse tegenmaatregelen	103
	De Poolse landingen	105
	Besluit van dag 5	107
2.11	Dag 6: 22 september	108
2.11.1	De geallieerden	108
	Het XXX ^{ste} Het Eiland	108
	Het XXX ^{ste} Korps in Veghel	108
	De perimeter van Oosterbeek-Arnhem	109
	De Polen op het Eiland	109
	De 101 ^{ste} Airborne in Schijndel	110
	De 101 ^{ste} Airborne en Veghel	111
2.11.2	De Duitse reactie	113
	De perimeter Oosterbeek-Arnhem	113
	Veghel	113
	Besluit van dag 6	116
2.12	De laatste dagen: 24, 25 en 26 september	116
2.12.1	De geallieerden	116
	Het XXX ^{ste} Korps	116
	De perimeter rond Oosterbeek-Arnhem	117
	Operatie Berlijn	118
	Eindhoven	119
2.12.2	De Duitse reactie	121
	De verkeersbrug van Arnhem	121
	Eindhoven	121
	Besluit van de laatste dagen	123
2.13	Besluit van Operatie Market Garden.	124
3	Filmbesprekingen	127
3.1	<i>Theirs is the Glory</i> (1946)	127
3.1.1	Inleiding en onstaangeschiedenis	127

3.1.2	De film	131
3.1.3	De Auteur: De regisseur	132
3.1.4	De opnames	133
3.1.5	De acteurs	137
3.1.6	de Historische correctheid	141
3.1.7	Bijkomende documenten	144
3.1.8	Besluit	145
3.2	<i>A Bridge Too Far</i> (1977)	146
3.2.1	Inleiding	146
3.2.2	Het boek	147
3.2.3	De auteurs	149
	Joseph E. Levine	149
3.2.4	Richard Attenborough	150
	Cornelius Ryan	150
3.2.5	Het filmisch referentiekader	151
3.2.6	Historische correctheid	152
3.2.7	Kritiek op de film	157
3.2.8	Besluit	157
3.3	<i>Band of Brothers</i> (2001)	158
3.3.1	De serie	158
3.3.2	Het filmisch kader	161
3.3.3	Het theoretische kader van een serie	162
3.3.4	De auteurs	163
	Stephen E. Ambrose	163
	Steven Spielberg	164
3.3.5	Het boek	165
3.3.6	Aflevering 4: <i>The Replacements</i>	166
3.3.7	Historische correctheid	167
3.3.8	Besluit	171
3.4	Operatie Market garden en de huidige samenleving	171
4	Het besluit	174
A	Kaarten	178
B	Briefwisseling	184

Hoofdstuk 1

Inleiding

In de tweede helft van de jaren 1990 werd Hollywood gekenmerkt door een revival van films die handelden over de Tweede Wereldoorlog. Dit kwam door de hernieuwde aandacht voor het conflict met de viering van de 50ste verjaardag van het einde van die oorlog en door een opmerkelijke film. In 1993 bracht Steven Spielberg *Schindler's List* uit. Het succes van deze film toonde aan Hollywood dat er originele, nieuwe en vooral succesvolle films over de Tweede Wereldoorlog konden gemaakt worden.¹ Het thema de Tweede Wereldoorlog brak pas echt terug door in Hollywood door twee films uit 1998 die beide zeer succesvol waren. De eerste was *The Thin Red Line* van Terrence Malick en de tweede was alweer een Spielberg film, *Saving Private Ryan*. Deze evolutie duurde verder tot in 2002 en kwam kort na het hoogtepunt in 2001 met de release van *Band of Brothers*. De hernieuwde aandacht kende een abrupt einde door de aanslagen van 9 september 2001, waardoor de aandacht van Hollywood voor oorlogsfilm weer daalde.

Het is gedurende deze korte periode dat mijn fascinatie en interesse voor geschiedenis groeide. Veel van deze films beïnvloedden dan ook sterk mijn studiekeuze. Toen ik dan geschiedenis studeerde aan de Universiteit van Gent was ik verbaasd dat er in de bachelorjaren slechts sporadisch aandacht werd besteed aan het medium film. Toen ik dan geconfronteerd werd met de keuzemogelijkheden voor de onderwerpen van mijn keuzevakken en thesisonderwerp besloot ik dan ook mijn Master in functie van film en geschiedenis te stellen.

Door het vak Ontwikkeling en esthetiek van de film van Daniël Biltereyst te volgen en stage te lopen in de CINEMATEK te Brussel, besloot ik mijn thesis toe te spitsen op de historische waarde en waarheid van speelfilms. Tijdens mijn stage en deze lessen kwam ik immers in contact met mensen die dagelijks bezig waren met film. Ik werd gefascineerd door hun manier van kijken naar film. Velen onder hen kenden als niet-historici de theorieën rond film en geschiedenis niet maar zagen wel in hoe elke film een waarde had als document en vroegen aan mij hoe waarheidsgetrouw sommige films waren. Het is hierdoor dat ik heb besloten om

¹MCCRISKEN (T.B.) en Pepper (A.). American History and contemporary Hollywood film. Edingburgh, Edingburgh University Press, 2005, pg 96

te zien hoe waarheidsgetrouw films waren en of deze zouden kunnen dienen als een historische bron voor latere onderzoekers. Hierbij zou ik niet enkel focussen op de feitelijke waarheid waar wij als historici altijd naar op zoek zijn, maar ook naar het algemene beeld dat de film weergeeft over het historische onderwerp.

Nu ik duidelijk wist wat ik wilde bereiken met mijn thesis, moest ik nog een selectie van films maken. Belangrijk hierbij waren mijn eigen ervaringen. Ik weet nog zeer goed hoe ik elke zomer uitkeek naar de uitzending van de film *A Bridge Too Far*, die handelde over Operatie Market Garden. Ik had deze film al ontelbare keren gezien maar ik kende de juiste historische achtergrond nog niet. Ik was dan ook benieuwd om deze te leren kennen.

Bij mijn onderzoek naar Operatie Market Garden kwam ik tot de constatactie dat er een grote hoeveelheid informatie beschikbaar was over de Britse en Amerikaanse parachutisten en in mindere mate over de Britse grondtroepen. Veel van deze boeken focusten zich echter op een specifiek persoon of een specifieke eenheid. De weinige boeken die dan weer handelden over alle aspecten van Market Garden, zoals de boeken van Lloyd Clark die u terug vindt in mijn bibliografie, bleken opvallend weinig aandacht te schenken aan de Duitse reacties. Tijdens mijn zoektocht naar informatie over het verloop van Operatie Market Garden aan Duitse zijde bleek er maar één wetenschappelijk werk aanwezig te zijn. Een ander probleem was de rol van de Poolse strijdkrachten die hadden deelgenomen aan de operatie. Het bleek dat de Polen ofwel als schuldigen werden aangeduid ofwel bijna niet besproken werden. Dit werd mij bevestigd door de heer Dick Schlüter, een historicus die werkt voor het Hotel Hartenstein in Oosterbeek. Hij vertelde mij hoe de Polen pas sinds enkele jaren hun eigen geschiedenis in de operatie Market Garden herontdekten. En hoe hierdoor hun rol in de operatie pas nu naar waarde wordt geschat. Een ander probleem waar ik mee geconfronteerd werd, was het feit dat de boeken die een overzicht trachtten te verschaffen over de operatie, een aantal belangrijke getuigenissen weglieten. Bijgevolg vond ik dat deze boeken niet gedetailleerd genoeg waren om te vermelden als basis voor mijn masterproef.

Rekening houdend met dit alles besloot ik eerst zelf de nodige historische achtergrond van Market Garden samen te stellen. Dit is wat ik dan ook zal doen in het eerste deel van mijn thesis. Het is immers voor mij van het grootste belang om een duidelijk en correct beeld te kunnen vormen van zowel de gehele operatie als enkele specifieke onderdelen ervan. Verder wil ik, via het samenstellen van deze uitgebreide historische achtergrond, de lezers van dit werk aanmoedigen en uitnodigen om de besproken films en series zelf te bekijken en te vergelijken met deze achtergrond. Daarom heb ik ook beslist om niet te gedetailleerd te werk te gaan en dus niet alle ooggetuigenverslagen die ik kon vinden op te nemen in mijn verslag. Het is de bedoeling om de lezer een goede basis te verschaffen die toch gedetailleerd genoeg is om een vergelijking tussen feit en fictie mogelijk te maken. Tevens zou ik door het zelf samenstellen van deze achtergrond de huidige standpunten kunnen incorporeren in mijn werk. Sinds het einde van de Koude Oorlog zijn immers nieuwe standpunten opgedoken onder de historici

omtrent Operatie Market Garden. Dit komt vooral doordat de Poolse bevolking vanaf dan haar eigen geschiedenis begon te herontdekken, pas sinds 2009 is immers de eerste Poolse documentaire over Market Garden een feit.

De reden voor de vermelde focus op enkele specifieke onderdelen kwam er door de keuze van de tweede weergave van Market Garden die ik zou behandelen. Ditmaal was het geen film maar een miniserie genaamd *Band of Brothers*. Toen ik de eerste keer de miniserie heb gezien was ik onder de indruk van hoe realistisch er alles uitzag. Door het aanleren van een kritische houding gedurende mijn bacheloropleiding geschiedenis begon ik dit realisme echter in vraag te stellen. Omdat ik mij ging focussen op Market Garden besloot ik dan ook om de vierde aflevering uit de serie - die zich focust op de belevenissen van de band of brothers gedurende Market Garden- mee te behandelen in mijn thesis.

Bij mijn onderzoek naar de historische achtergrond kwam in contact met een uniek document. Het was een film gemaakt over de Britse 1ste Airbornedivisie bij de Slag om Arnhem, die een onderdeel is van Operatie Market Garden, waarin de veteranen een hoofdrol spelen. Deze film getiteld *Theirs is the Glory* werd al in 1945 gemaakt maar was mij totaal onbekend. Ik vond het wel buitengewoon interessant om na te gaan hoe historisch correct een film, waarin de veteranen zelf meespelen, zou zijn.

Zoals vermeld had ik nu drie weergaven van Operatie Market Garden om te bespreken. Deze drie zijn echter niet onder een noemer te beschrijven. De besprekingen ervan zouden dan ook niet volgens een zelfde vast model kunnen gebeuren. Wel zou ik enkele vaste ijkpunten nemen die ik naar gelang de besproken weergave meer of minder zou behandelen. Dit omdat de waarde van elk van deze ijkpunten verschilt per weergave.

Een eerste belangrijke ijkpunt voor mij waren de acteurs. Hiermee bedoel ik niet wie ze zijn maar hoe ze hebben megedragen aan het weergeven van een historisch correct beeld.

Een tweede ijkpunt zijn de auteurs van een film. Door het volgen van de lessen van Daniël Biltereyst leerde ik dat een regisseur van een film niet de belangrijkste persoon of het creatieve brein achter deze film of serie is. De belangrijkste persoon voor een film wordt in de filmterminologie aangeduid als de auteur en deze term zal ik dan ook overnemen in mijn thesis.

Een derde ijkpunt zijn de filmlocaties. Ik wou deze absoluut onderzoeken in mijn thesis na het zien van de film *Battle of The Bulge* uit 1965. Ik heb deze film voor het eerst gezien op vakantie in de Ardennen nabij Bastogne. Toen ik de film de spitse bergtoppen zag ontdekte ik een immens contrast met het uitzicht uit mijn raam. Het was ook mede hierdoor dat ik gekozen heb om *A Bridge too Far* en Operatie Market Garden te behandelen. Ik wou immers de mogelijkheid hebben om het gebied te bezoeken waarover mijn thesis zou gaan om met mijn eigen ogen te zien hoe het landschap eruitzag en hoe dit werd weergegeven in de film. Ik heb bijgevolg dan ook mijn eigen beperkte Battlefield Tour van Operatie Market Garden gemaakt. Een volgend ijkpunt dat hierop aansluit zijn de gebruikte materialen. Hiermee

wil ik onderzoeken hoe waarheidsgetrouw de voertuigen, wapens of kleren in een film worden weergegeven.

Het laatste en belangrijkste ijkpunt is natuurlijk de algemene historische correctheid van een film. Hiermee wil ik proberen een onderscheid te maken tussen wat er historische correct is of geponeerd wordt historisch correct te zijn en welke feiten er zijn toegevoegd aan de film. Deze feiten kunnen naar Rosenstones model ware of valse feiten zijn. Ware feiten zijn deze die extra fictie toevoegen aan de film maar geen schade toebrengen aan het historische inzicht. Valse feiten doen dit wel. De basisvraag waarrond alles zal draaien bij dit ijkpunt is de vraag welk beeld van het verleden overgedragen wordt aan het publiek en of dit historisch correct is.²

Bij al deze ijkpunten en het nagaan van de historische correctheid zal ik mij steeds beperken tot twee of drie voorbeelden. Dit is om te voorkomen dat mijn verhandeling zou uitmonden in een exhaustieve opsomming van voorbeelden of fouten. Bij het laatste onderdeel van mijn verhandeling zou ik het ook nog even zeer kort willen hebben over de mogelijke nieuwe historische bronnen en de continue aandacht voor Operatie Market Garden in onze samenleving.

Het is ook tenslotte nog van uitermate groot belang om te vermelden dat het niet de bedoeling is om met deze verhandeling de absolute waarheid te verkondigen. Mijn masterproef heeft als doel een bijdrage te leveren tot de discussie betreffende de weergave van historische feiten in de speelfilm en de waarde van historische speelfilms.

²BOONE (M.). *Historici en hun métier. Een inleiding tot de historische kritiek.* Gent, Academia Press, s.d., pg 232

Hoofdstuk 2

Het historisch kader

2.1 Inleiding

Zoals vermeld zal ik in dit onderdeel een algemene historische achtergrond trachten te schetsen over de Operatie Market Garden. Dit is nodig omdat er de voorbije jaren veel nieuwe feiten aan het licht zijn gekomen of die voor het eerst wetenschappelijk onderzocht zijn. Dit is ondermeer het geval voor het algemene overzicht van de Duitse reactie tijdens Operatie Market Garden. Hierover is er pas sinds kort een wetenschappelijk werk van de hand van Ian Kerschaw beschikbaar en is getiteld: *It never snows in September*. Doordat dit het enige wetenschappelijke overzichtswerk is over de Duitse reactie zal ik mij hiervoor voornamelijk op dit boek moeten baseren. Ik wil ook nog opmerken dat ik in het maken van deze historische achtergrond geen gebruik heb gemaakt van het boek *A Bridge Too Far* van Cornelius Ryan en *Band of Brothers* van Stephen Ambrose. Dit is een bewuste keuze omdat beide boeken als basis dienden voor twee besproken filmische weergaven met dezelfde naam. Hun historische correctheid zou dan ook afhankelijk zijn van de historische correctheid van deze literaire werken. Bijgevolg vond ik het niet kunnen om deze boeken te testen op hun historische kennis door deze boeken zelf te gebruiken. Ik zal starten met mijn bespreking op het moment dat de geallieerden landen in Normandië en een front openen in het westen. Van hieruit zal kort het westelijke front bespreken tot aan de start van Operatie Market Garden.

2.2 West-Europa in 1944 ¹

In de zomer van 1944 begon de oorlog eindelijk te keren in het voordeel van de geallieerden. De landing in Normandië verliep echter zeer moeizaam. Mede door de aanstelling van generaal Patton aan het hoofd van het 3de Leger op 28 juli kwam de strijd in een stroomversnelling. Op

¹CLARK (L.). *De Slag om Arnhem*. Aartselaar, Zuidnederlandse uitgeverij, s.d., pg. 9
SAUNDERS (T.). *Hell's Highway*. Barnsley, Pen & Sword Books Limited, 2001 (Battleground Europe) pg. 13-15

31 juli konden de geallieerden uit het Normandische bruggenhoofd breken. Met het breken van het Duitse verzet in Normandië slonk ook de kritiek op de Britse velmaarschalk Montgomery maar steeg ook de reputatie van Patton. Om de Duitse strijdkrachten nog meer te belasten vond Operatie Dragoon plaats. Dit hield een nieuwe landing van geallieerde strijdkracht in, dit in het zuiden van Frankrijk op 15 augustus 1944. De Duitsers moesten nu vechten op twee fronten in Frankrijk, op een front in Italië en tenslotte ook aan het gruwelijke Oostfront, in Oost-Europa.

Wat overbleef van het Duitse 7de leger, in Frankrijk, trok snel terug naar het oosten. De Duitsers probeerden de geallieerden nog tegen te houden nabij de Seine en de Somme, maar het momentum van de geallieerde aanval was zo groot, dat niets hen leek tegen te houden. Op 25 augustus 1944 slaagden ze erin om Parijs te bevrijden. Deze dagen vormden een immens contrast met de tergend trage vooruitgang die geboekt werd tijdens de campagne in Normandië. Door dit contrast leek voor vele soldaten en commandanten het einde van de oorlog in zicht, maar niets was minder waar. Zodra de aanvallende eenheden dichterbij Duitsland kwamen werd het verzet van de Duitse eenheden sterker en begonnen er logistieke problemen op te treden bij de geallieerden. De aanval naar het noorden kwam nu aan bij de vele waterwegen in het noordelijk deel van België. Deze waterwegen konden door de Duitsers gebruikt worden om betere verdedigingen op te stellen. Toch slaagden de Britten erin om Brussel te bevrijden op 3 september 1944 en Antwerpen een dag later. Op 5 september beleefde Nederland zelf de *Dolle Dinsdag*: Op deze dag dachten velen dat de bevrijding van Nederland nabij was. Vele mensen hadden immers gezien hoe de rijkscommissaris voor het bezet Nederland, Arthur Seyss-Inquart, naar het oosten vluchtte in zijn auto begeleid door de SS. Ook vele NSB'ers, dit waren Nederlandse collaborateurs, vertrokken hals over kop naar het Oosten. De bevrijding was echter nog niet nabij, zoals in het hier opvolgende onderdeel verder beschreven wordt. Op 5 september kwam de geallieerde opmars tot stilstand. De Duitsers waren er in geslaagd een nieuwe defensieve linie te creëren bij het Maas-Scheldekanaal in het noorden van België. De Britten konden echter nog twee bruggenhoofden vormen over dit kanaal voor de aanval stilviel. Het belangrijkste bruggenhoofd lag bij Neerpelt. Hoewel de Duitse defensieve linie niet zo sterk was werd er besloten de aanval even stop te zetten ten gevolge van logistieke problemen.¹

De periode die volgde op de landing in Normandië bracht een ongekende euforie teweeg bij de geallieerden. Met de bevrijding van Parijs leek het voor velen alsof de oorlog snel zou eindigen. Het Duitse leger had klaarblijkelijk een nijpend tekort aan behoorlijk materieel en goed getrainde manschappen en verloor eveneens zijn samenhang, moreel en sterke organisatie. Door de euforie van een nakende overwinning waren veel geallieerden blind voor de diverse complexe problemen die echter snel duidelijk zouden worden. Deze zullen besproken

¹MIDDLEBROOK (M.). *Arnhem. Ooggetuigenverslagen van de Slag om Arnhem 17-26 september 1944*. Baarn, Tirion, 1994, pg. 13

worden in de volgende sectie tekst.

Voor Hitler en de Duisters waren de problemen wel zeer duidelijk. Het offensief in het Westen vereiste de inzet van een half miljoen veldtroepen en zorgde voor een sterke daling van verschillende broodnodige materialen en goederen. Sinds de landingen hadden tweehonderd en tienduizend Duitse soldaten zich overgegeven. Driehonderdduizend manschappen waren gewond, gedood of vermist waaronder drieduizend tweehonderd en vijf officieren en veertien generaals. Dit waren zeer zware verliezen. Tegelijk met de aanval in het Westen verpletterde het Rode leger meerdere Duitse divisies aan het Oostfront, waar vele Duitse slachtoffers werden geleden. Daarbovenop kwam nog eens dat op 23 september 1944 Roemenië van kamp veranderde en de Duitse eenheden in het land onmiddellijk aanvielen.²

2.3 De eerste plannen³

In de eerste dagen van september rukte het Britse 2de leger en het Canadese 1ste leger op langs de Noordzeekust van België. Deze twee legers vormden samen de 21ste legergroep onder bevel van generaal Bernard Montgomery. Het 2de Britse leger onder bevel van luitenant-generaal Miles Dempsey telde ongeveer twee miljoen soldaten, maar was voor zijn bevoorrading nog geheel afhankelijk van de Normandische stranden en de aldaar geïmproviseerde havens. Hoewel de organisatie al tot de hoogst noodzakelijke omvang werd terug gebracht, zag het 2de leger zich verplicht, na de bevrijding van Brussel en Antwerpen, om de opmars tijdelijk af te blazen in de eerste dagen van september. Dit terwijl het speerpunt van het 2de leger, het later voor deze scriptie belangrijke xxx^{ste} Korps, tachtig kilometer per dag kon winnen op de vijand.

Luitenant-generaal Dempsey maakte van deze periode gebruik om de vijand te bestuderen en zijn verbindinglijnen te reorganiseren. Dit terwijl de op 1 september tot veldmaarschalk bevorderde Montgomery zich bezig hield met de planning van de volgende fase van het offensief. Hij kwam naar voren met Óperation Comet: Dit plan hield in dat het Britse 2de leger zich in de opening tussen 2 Duitse legers zou werpen en gesteund door de Britse airborne-divisie en de Poolse airbornebrigade de Neder-Rijn te Arnhem zou oversteken.

Dit plan paste echter niet in de breedfrontstrategie van de opperbevelhebber Eisenhower. Deze waakte er over dat geen van zijn generaals de oorlog op zijn eentje kon winnen.⁴ Montgomery ging de confrontatie met zijn oversten niet uit de weg. Hij haalde aan dat zijn aanval een strategisch nut diende doordat hierdoor een goede uitvalpositie verworven kon worden ten opzichte van het industriële hart van Duitsland namelijk het Ruhrgebied. Even belangrijk is dat het leger vanuit dit gebied via de Noord-Duitse laagvlakte zou kunnen oprukken naar

²DE VOS (L.). *De Tweede Wereldoorlog*. Leuven, Davidsfonds Uitgeverij, 2004, pg 303-304

³CLARK (L.). *De Slag om Arnhem*. Aartselaar, Zuidnederlandse uitgeverij, s.d., pg.9-26

⁴VAN DEN HOEK (K.A.) (ed.). *De Slag om Arnhem*. Rotterdam, Lekturama, 1978 (De Tweede Wereldoorlog) pg. 9

Berlijn.⁵ Op logistiek vlak haalde hij aan dat, volgens hem, de problemen werden vergroot door het spreiden van de schaarse middelen. Een concentratie van de bevoorrading op de 21ste legergroep leek voor hem logisch aangezien zij zich het dichtst bij de Normandische stranden bevonden. Hij deelde zijn standpunten mee aan Eisenhower in een telegram op 4 september 1944⁶:

„...Ik denk dat we nu een stadium hebben bereikt waarin één sterke en felle stoot richting Berlijn een eind aan de oorlog zal maken. We hebben niet genoeg middelen om twee serieuze stoten draaiende te houden. De gekozen stoot moet onvoorwaardelijk over alle benodigde middelen kunnen beschikken en elke andere operatie zal het beste moeten maken van hetgeen er nog over is. Er zijn maar twee mogelijke stoten: de ene via de Ruhr en de andere via Metz en de Saar. Naar mijn mening is de beste en snelste doorstoot de noordelijke via de Ruhr...”

Door de toon en woordkeuze in dit bericht was Eisenhower er voor beducht dat Montgomery alleen wou doorgaan. Hij antwoordde dan ook negatief op het telegram en wou zijn breedfrontstrategie doorzetten. Zijn plan was om eerst de Saar en de Ruhr te bezetten. De verklaring voor deze beslissing van Eisenhower is te vinden in het feit dat generaal Patton in tegenstelling tot Montgomery, de aanval op Berlijn wou uitvoeren vanuit het Saargebied rond de stad Metz. Eisenhower redeneerde ook dat tegen de tijd dat de Saar en het Ruhrgebied waren veroverd, Le Havre en Antwerpen beschikbaar zouden zijn voor de bevoorrading. Toch werd Antwerpen en het openleggen van de haven geen strategisch doel op korte termijn. Zowel Montgomery als Eisenhower wilden immers zo snel mogelijk weer druk leggen op de Duitse linies. Deze beslissing had het spijtige gevolg dat de vluchtweg van het Duitse 15de leger, onder bevel van generaal Von Zangen, via de Zeeuwse eilanden niet werd afgesneden. De manschappen en het materieel van dit Duitse leger zouden later van groot belang zijn voor de verdere ontwikkelingen in Nederland.

2.3.1 de geallieerden

Operatie Market Garden ²

Het *xxx^{ste}* Korps van de geallieerden kon pas op 6 september zijn aanval hernemen en trok nu op richting het Albertkanaal in het kader van *Óperation Comet*: Het werd echter snel duidelijk dat het Duitse verzet groeide. Hierdoor moest Montgomery zijn originele plan aanpassen en meer eenheden van het nieuwe First Allied Airborne Army evenals meer benodigdheden aanvragen. Hij zou zijn nieuwe plan *Operation Market Garden* noemen en stelde het voor aan Eisenhower tijdens een gesprek te Brussel op 10 september 1944. Dit nieuwe plan was zeer aantrekkelijk voor Eisenhower die er onmiddellijk de voordelen van inzag. Eisenhower

⁵Ibidem, pg 12

⁶CLARK (L.). De slag om..., pg

²CLARK (L.). De slag om..., pg 12-17

was niet van mening veranderd over zijn breedfrontstrategie maar de strategische en tactische waarde van de brug over de Neder-Rijn was zo groot dat het in zijn strategie paste. Hoewel hij het plan aanvaardde werd er tijdens het onderhoud geen woord gerept over wat er zou gebeuren indien de doelstellingen werden behaald alsook over het verlenen van absolute prioriteit aan Montgomery's troepen bij de bevoorrading. Bij de latere toezegging van een tijdelijke prioriteit van bevoorrading voor het Britse 2de leger dacht Montgomery zijn slag te hebben thuis gehaald. Het duurde een aantal dagen alvorens deze doorhad dat Eisenhower niet had ingebonden maar de operatie zag als een welgekomen speerpuntaanval die paste in de breedfrontstrategie. Het is ook belangrijk te vermelden dat Eisenhower onder toenemende druk stond van de Amerikaanse Army Chief of Staff General George Marschall en de Army Air Forces Commander Henry Arnold om een grote luchtlandingsoperatie te organiseren. Beide wilden immers weten wat een grootschalige airborne-aanval diep in vijandelijk gebied kon bereiken.

Het plan Market Garden bestond uit twee onderdelen: Market en Garden. Het eerste gedeelte Garden omvatte het grondoffensief. Het Britse 2de leger zou, aangevoerd door het *xxx^{ste}* Korps met in de eerste linie de Guards-pantserdivisie onder leiding van Joe Vandeleur, vanuit Neerpelt oprukken. De commandant van het *xxx^{ste}* Korps, Horrocks, informeerde zijn manschappen op 16 september in een bioscoopzaal te Leopoldsburg. Hij benadrukte dat de inzet van zijn manschappen van even groot belang was als deze van de luchtlandingsstroepen. Zijn optimisme sloeg over op zijn manschappen en niemand stelde vragen bij het krappe tijdsschema. Horrocks was een ervaren, bescheiden en opvallend eenvoudige man die opgeklimmen was van soldaat tot commandant van een korps. Het Britse *xxx^{ste}* Korps bestond uit tweeëntwintigduizend voertuigen en meer dan honderdduizend soldaten. Al dit materieel zou over één enkele weg naar Arnhem moeten oprukken.

Deze weg kende enkele heuvelachtige terreinomstandigheden, werd omringd door bossen en overbrugde vele rivieren en kanalen. Deze elementen waren allemaal mogelijke tactische voordelen voor de vijand. Het terrein leende zich immers goed voor het plaatsen van hinderlagen en wegblokkades. De vele bruggen waren een voordeel voor de Duitsers omdat bij de vernietiging ervan de opmars vertraagd of zelfs tot staan gebracht kon worden. Daarom en vanwege het hevige verzet van de Duitsers kreeg deze weg onder de manschappen van het *xxx^{ste}* Korps al snel de bijnaam *Hell's Highway*.⁷

Door het strakke tijdsschema was het essentieel dat er geen bruggen werden vernield, de weg niet werd geblokkeerd en de dorpen en steden geen vijandelijke bolwerken werden. Tegen de middag van de eerste dag zou het korps reeds in Eindhoven moeten zijn. Op de valavond van de tweede dag zou Nijmegen bereikt moeten zijn en Arnhem zou reeds in de middag van de derde dag het *xxx^{ste}* Korps mogen verwelkomen. Dit schema leek gedoemd om te mislukken

⁷<http://www.go2war2.nl/artikel/1030/2> geraadpleegd op 10/04/2010

<http://www.rememberseptember44.com/rs44.htm> geraadpleegd op 10/04/2010

door de vele gevaren die deze operatie en het bijhorende tijdsschema met zich meebrachten. De linkerflank zou worden beschermd door het *XII^{de}* Korps en de rechterflank door het *VIII^{ste}* Korps. Mede door het terrein, met veel grachten en dijken, bestond er een grote kans dat de flanken door de vijand geblokkeerd zouden geraken en dus moest er luchtsteun beschikbaar zijn.

Hoewel luchtsteun geen probleem was voor de geallieerden waren er wel enkele organisatorische problemen. De drukte in het luchtverkeer zou enorm zijn door de aanvoer en herbevoorrading van het luchtlandingsleger. De eerste dag alleen al stegen duizenden vliegtuigen op van meer dan twintig verschillende Engelse vliegvelden. Deze allemaal op het juiste moment naar de juiste plaats leiden en beschermen was dan ook een immens werk.⁸

Dit luchtlandingsleger die het tweede deel getiteld *Óperatie Market* zou uitvoeren, bestond bijna volledig uit het nieuw opgerichte First Allied Airborne Army (*F.A.A.A.*). Deze nieuwe organisatie, opgericht op 8 augustus 1944, stond onder leiding van de Amerikaanse luitenant-generaal Lewis Brereton. De eenheid bestond onder andere uit het *18de* airbornekorps, dat opgemaakt was uit het *17de*, *82ste* en *101ste* airborne divisie onder leiding van generaal-majoor Matthew Ridgeway. Het andere component van het *F.A.A.A.* was het *1ste* Britse airbornekorps dat bestond uit het *1ste* en *6de* airborne divisie, de *1ste* onafhankelijke Poolse brigade en de *52ste* Lowland divisie die met transportvliegtuigen vervoerd konden worden. Deze stonden allen onder leiding van luitenant-generaal Frederick Browning, die tevens onderbevelhebber van de *F.A.A.A.* was. De reden om voor Browning te kiezen als onderbevelhebber was tweeledig. Allereerst was Brereton een Amerikaan en Browning een Brit waardoor een Amerikaans-Britse combinatie werd gecreëerd. Ten tweede was Brereton afkomstig van de luchtmacht en Browning van de landmacht, waardoor deze laatste complementair was aan de capaciteiten van Brereton.⁹ De totale getalsterkte van de eenheid bedroeg vijfendertigduizend man, wat twee keer zoveel is als het aantal manschappen die deelgenomen hebben aan de luchtlandingen in Normandië.

De divisies die zouden worden ingezet moesten niet enkel de bruggen over rivieren en kanalen veilig stellen, maar waren tevens verantwoordelijk voor het bezetten van belangrijke en strategische stukken grond langs de hoofdweg. Generaal Maxwell Taylor's *101ste* airborne divisie zou de bruggen in en rond Eindhoven en Veghel moeten veiligstellen. De twee belangrijkste bruggen in deze sector bestonden uit de brug over het Wilhelminakanaal nabij Son en de brug over de Zuid-Willemsvaart nabij Veghel. De bruggen bij Grave en Nijmegen, alsook een heuvelrug bij Groesbeek met zicht op Nijmegen aan de rand van het Reichswald waren de doelstellingen van de Amerikaanse *82ste* airborne divisie. Deze stonden onder leiding van James Gavin die tijdens de operatie bevorderd werd tot generaal-majoor. Hun belangrijkste bruggen waren deze over de Maas, het Maas-Waalkanaal en de Waal zelf. De zogenoemde

⁸VAN DEN HOEK (K.A.) (ed.). op. cit. pg 15

⁹<http://www.rememberseptember44.com/rs44.htm> geraadpleegd op 10/04/2010

hoofdprijs, de belangrijke bruggen over de Neder-Rijn in Arnhem moesten veilig gesteld worden door de 1ste Britse airborne-divisie onder leiding van generaal-majoor Roy Urquhart. Hij had nog nooit een parachutesprong ondernomen, maar hij had zich reeds bewezen in de Midditerrane oorlogszone. De divisie zou gesteund worden door de 1ste onafhankelijke Poolse brigade onder bevel van generaal-majoor Stanislaw Sosabowski. De keuze om de Britten in Arnhem te positioneren was tweevoudig. Ten eerste was het een geheel Brits plan. Niet enkel de bedenker, Montgomery, maar ook de uitvoerder Browning waren Brits. Zij wisten dat indien de opmars van *xxx^{ste}* Korps sputterde, de Arnhemdivisie het meest kwetsbaar zou zijn, maar indien succesvol deze eenheid de meeste eer en roem zou verwerven. Ten tweede was de Britse airborne-divisie er klaar voor, hoewel ze al was opgericht in 1943, was deze eenheid nog niet in actie gekomen. Daarbovenop kende de eenheid kort daarvoor een periode waarbij een grote reeks operaties plotseling weer werden afgelast. Het was dan ook niet gemakkelijk voor de officieren om deze getrainde en gemotiveerde mannen in toom te houden.

De keuze om in Arnhem de oversteek te maken kwam er mede door het feit dat een meer zuidelijke oversteek de geallieerde transportvliegtuigen meer in het bereik van Duits luchtafweergeschut en Duitse gevechtsjagers zou brengen. Tevens zouden door de landing bij Arnhem de V2-lanceerplatformen aan de Nederlandse kust kunnen opgeruimd worden, iets wat Winston Churchill met spoed wou bereiken. De beschietingen waren immers van een dergelijke intensiteit dat men overwoog de bevolking van Londen te evacueren.¹⁰ Ook was vanuit Arnhem een doorsteek naar het IJselmeer mogelijk waardoor de Duitse troepen in Nederland werden afgesloten van hun thuisland en bevoorradingszone.

De praktische invullingen en problemen³

Doordat Market Garden de grootste luchtlandingsoperatie ooit was, was de praktische invulling ervan behoorlijk complex. Hierbij kwam het probleem dat tussen de toestemming van Eisenhower en de eigenlijke start van de operatie maar zeven dagen lag. Op 10 september, de dag dat Eisenhower toestemming gaf, informeerde Browning reeds zijn commandanten in het oude clubhuis van het Moore Park golfterrein in Londen¹¹ en begon men met de verdere planning. Deze korte tijdspanne moet het niet gemakkelijk gemaakt hebben om keuzes te maken. Dit was echter te verwachten bij een airborne-oorlog en daarbij moet ook gesteld worden dat de plannenmakers al een vertrekpunt hadden door de plannen voor *Óperation Comet*: De details voor het nieuwe plan werden in de loop van de week ingevuld.

De landingen moesten tijdens het daglicht gebeuren omdat het een maanloze periode was en de nachtelijke droppings en landingen niet konden doorgaan. Hierdoor was de luchtvloot echter

¹⁰ VAN DEN HOEK (K.A.) (ed.). op. cit. pg 8

³CLARK (L.). De slag om..., pg 17-21

¹¹<http://www.go2war2.nl/artikel/1030/2> geraadpleegd op 10/04/2010

kwetsbaar doordat de vijand kon zien wat er gebeurde en de vijandelijke jagers en afweergeschut een gemakkelijk doelwit zouden hebben aan de traag bewegende troepentransporten. Gelukkig konden de geallieerden rekenen op hun luchtoverwicht waardoor ze in staat waren door een groot bombardement en jagersescort dit probleem grotendeels te kunnen aanpakken. Het grootste voordeel van de geallieerden, het verrassingseffect, kon echter niet volledig benut worden. Er waren immers maar net voldoende transportvliegtuigen om de helft van de vijfendertigduizend man de eerste dag over te vliegen. Luitenant-generaal Brereton oefende druk uit op de Amerikaanse bevelhebber van het luchttransport, generaal-majoor Paul Williams, om meer dan één transport per dag naar Nederland te organiseren. Maar deze ging hier niet op in omdat hij van oordeel was dat zijn mannen te vermoeid zouden geraken en zijn grondpersoneel de verwachte schade moest herstellen. Hoewel het ontbreken van flexibiliteit van generaal-majoor Williams onredelijk lijkt, moet men rekening houden met het feit dat hij volgens analisten op de eerste dag veertig procent van zijn luchtvloot kon verliezen. De generaal wou zijn manschappen en materieel dan ook niet aan onnodige risico's blootstellen. De effecten van deze beslissing waren vergaand. Door de troepen in verschillende golven over te laten komen moesten de commandanten bepalen welke eenheden en middelen op welke dag zouden gedropt worden. Dit werd nog erger wanneer de beslissing werd genomen om de drie divisies geen evenredig deel van de vliegtuigen toe te wijzen. De 101ste airborne divisie kreeg het grootste aantal transporten toegewezen, de 82ste het op een na grootste aantal en de Britse 1ste Divisie het kleinste aantal. De logica hierachter was het feit dat gedacht werd dat het *xxx^{ste}* Korps niet bij Arnhem zou geraken indien de divisies in het zuiden niet de juiste middelen hadden om hun doelen te bereiken.

De Britse en Poolse divisies zouden verspreid over drie golven in drie dagen aangevoerd worden. Urquhart besliste om op de eerste dag, de 17de september, zes infanteriebataljons mee te nemen: Pas op de 18de zou de veldartillerie landden. Beide Amerikaanse divisies besloten om al hun negen parabataljons op de eerste dag over te laten komen. Door over meer vliegtuigen te kunnen beschikken kon de 101ste divisie meer ondersteuning meenemen dan het 82ste. In functie van dit logistieke probleem lijkt het dan ook onlogisch dat Browning besliste om zevenendertig zweefvliegtuigen op te eisen voor zijn hoofdkwartier dat hij in de sector van de 82ste Airborne wilde opstellen. Hoewel de commandanten konden instaan voor de bevelvoering wou hij zijn troepen in het veld leiden en niet wachten tot het *xxx^{ste}* Korps de aansluiting kon maken.

Een tweede nadeel was het feit dat de gehele divisie niet gezamenlijk de vijand kon bestrijden doordat deze in verschillende golven werden overgevlogen. Hierdoor moest immers een deel van de eerste golf achterblijven om de landingszones te beschermen. Bijgevolg leek de nood groter om landingszones te vinden die zich dicht bij de doelen bevonden. Maar er diende ook rekening gehouden te worden met factoren als de plaatsing van vijandelijk afweergeschut en het aard van het terrein. Niet alle terreinen zijn immers geschikt voor zweefvliegtuiglandingen. Dit bleek vooral problematisch voor de landings- en dropingszones in de buurt van Arnhem

door de aanwezigheid van grote eenheden afweergeschut. De planners vonden geen geschikte landingsplaats: in het noorden van Arnhem was de bebouwing te compact en in het zuiden was de grond te vochtig voor zweefvliegtuigen. De gehele omgeving van Arnhem was eigenlijk ongeschikt doordat de vliegtuigen elf kilometer verder naar het noorden over de luchthaven van Deelen zouden moeten vliegen waar er dodelijk luchtafweergeschut stond. Generaal-majoor Williams had duidelijk gemaakt dat hij zich het verlies van zelfs maar één vliegtuig niet kon veroorloven. Door al deze omstandigheden moesten de landingszones ten westen van Arnhem gevonden worden. Daar was er immers genoeg ruimte voor luchtlandingsoperaties en was de ondergrond geschikt voor zweefvliegtuigen. Deze zones lagen echter op zes tot veertien kilometer afstand van de doelwitten. Urquhart had besef van de problemen die hiermee gepaard gingen, maar kon er weinig aan veranderen. Hij deed wel alles wat hij kon om de brug zo snel mogelijk in te nemen. Zijn 1ste parabrigade moest zo snel mogelijk naar het doel oprukken en zijn in jeeps rijdende verkenningsseenheid onder leiding van majoor Freddie Gough moest als eerste groep de brug kunnen innemen en bezet houden tot de versterking aankwam.

De manschappen van het *xxx^{ste}* Korps die zeer ervaren waren, hadden niet meer dezelfde ingesteldheid en vechtlust als tijdens de gevechten in Frankrijk. Het einde van de oorlog leek immers in zicht en men wou dan ook onnodige risico's vermijden. De manschappen waren moe na maandenlang strijden en oprukken door bezet grondgebied. Zoals eerder werd vermeld was één van de grootste problemen voor het *xxx^{ste}* Korps die ene weg langs waar men moest oprukken. Door het landschap van Nederland, bestaande uit dijken, grachten, kanalen en rivieren waren bruggen essentieel. Terwijl de Airborne eenheden de bruggen moesten veilig stellen werd er materieel voor een noodbrug meegenomen, vervoerd in tweeduizend driehonderd speciale voertuigen. Deze zou kunnen opgebouwd worden door eenheden van de genie die zich met negenduizend man niet ver achter de speerpunt van de aanval bevonden.

Een geheel ander, maar daarom niet minder groot probleem was het verzamelen van informatie over de vijand. In 1944 werden in de verschillende geallieerde hoofdkwartieren immense hoeveelheden informatie verwerkt. Deze moesten allen geverifieerd, gecategoriseerd en verspreid worden om er naar te handelen vooraleer ze verouderd waren. In het licht hiervan was het moeilijk om de belangrijke en nauwkeurige informatie te scheiden van onbetrouwbare informatie. De algemene teneur dat door deze informatie bij de troepen overheerste was er één van optimisme. Er overheerste een gevoel van zelfvoldaanheid en zelfbewieroking onder de geallieerde troepen.

De inlichtingsdiensten gingen er van uit dat de Duitse troepen in Nederland gedesorganiseerd, gedemoraliseerd, vermoeid en van mindere kwaliteit waren. Dit was zo op het moment dat zijn hun inlichtingen hadden verzameld ten tijde van de planning van *Óperation Comet* maar was niet meer accuraat bij de start van *Operation Market Garden* zal blijken bij de bespreking van de Duitse eenheden later in deze scriptie. Er werd verondersteld dat elk voordeel dat de

Duitsers zouden kunnen halen uit de vertraging van het geallieerde offensief teniet zou worden gedaan door de klap van het luchtlandingsoffensief.

Er waren echter geallieerden die niet overtuigd waren door de inlichtingsdiensten. Generaal Sosabowski vond dat Browning de Duitsers overdreven en onterecht bagatelliseerde. Hij was van mening dat hij dacht dat in Duitse ogen Arnhem de sleutel was tot het Ruhrgebied en zij het dus zullen beschermen.¹² Majoor Brian Urquhart maakte zich steeds meer zorgen over de inlichtingen die hem bereikten over de troepenverplaatsingen. Zowel Brian Urquhart als Browning wisten vanuit verschillende bronnen dat het II^{de}SS Pantserkorps zich in de buurt van Arnhem bevond. Hun oversten beschikten dankzij Ultra, de decodering van de Duitse encryptie-machine voor communicatie genaamd Enigma, over meer gedetailleerde informatie. Browning gaf, na het verkrijgen van een uittreksel van Ultra, de informatie door aan zijn ondergeschikten op 11 september. Het lijkt er dus op dat het informatieprobleem zich dus bevond in de doorstroming van informatie naar de veldcommandanten. Toch is het opmerkelijk dat niemand in de hogere echelons deze nieuwe informatie problematisch vond en de operatie in vraag stelde. Dit kwam vermoedelijk doordat er behoorlijk wat druk bestond om de operatie te laten doorgaan. De opinie heerste een mentaliteit dat het prachtig zou zijn als de operatie lukte, niet fataal als het mislukte en in ieder geval interessant en leerzaam zou zijn.

2.3.2 De Duitsers

De Duitse chaos⁴

In de twee weken die verstreken tussen de bevrijding van Brussel en de start van Operation Market Garden hadden de Duitsers hun defensief vermogen stevig kunnen opkrikken. Veldmaarschalk Walter Model, de commandant van Duitse legergroep B, werd ingeschakeld om de opmars van de 21ste legergroep tegen te houden. Zijn hoofdkwartier zou hij vestigen in Oosterbeek nabij Arnhem. Hij moest ook zo snel mogelijk de hoofdmoot van zijn troepen weer tot een leger omvormen.

Een belangrijke persoon die hierbij moest helpen was generaal Kurt Student, die zijn hoofdkwartier had opgezet in Vught, vijftientig kilometer ten noordwesten van Eindhoven. Het was van hieruit dat hij trachtte te verhinderen dat het gedesoriënteerde Duitse leger zou terugtrekken naar het hart van Nederland en dit tot wanneer zijn eenheden konden overkomen vanuit Duitsland. Student was commandant van het zeer snel gevormde 1ste Valschermleger, een andere benaming voor een airborne divisie. Deze divisie bestond uit zes valschermregimenten, twee herstellende regimenten en tienduizend man Luftwaffepersoneel. Maar in deze fase

¹² VAN DEN HOEK (K.A.) (ed.). op. cit. pg 8

⁴CLARK (L.). De slag om..., pg 21 -23

KERSHAW (R.J.). *It Never Snows in September* The German View of MARKET-GARDEN and The Battle of Arnhem. September 1944. Surey, Ian Allan Publishing, 1990, pg 35-38, 43-46

van de oorlog waren de meeste Duitse eenheden niet zo sterk als hun naam deed vermoeden. Verder waren de troepen vaak van uiteenlopende kwaliteit, maar Student bleek over uitstekende organisatorische kwaliteiten te beschikken. Op 6 september vormde hij een defensieve linie nabij het Albertkanaal met de eerste troepen die arriveerden. Deze eenheden vielen onder het commando van kampfgroep Chills, genoemd naar de leider ervan, generaal Kurt Chills. De kampfgroep was samengesteld uit verschillende divisies. Het is deze gevechtseenheid die de Guards-pantserdivisie van het *xxx^{ste}* Korps tegenkwam bij de gevechten aan het Albertkanaal en de vorming van een bruggenhoofd aan de andere kant van het kanaal. En zoals de Britten uit deze confrontatie hadden geleerd, slaagden de Duitsers erin hun krachten te versterken. Op 8 september waren de meeste gaten in de linie Antwerpen-Maastricht gedicht door de komst van Students pararegimenten die verdeeld werden over de kampfgroep Walther en Erdmann. Op 17 september bevond zich achter deze veertigduizend man, die het 1ste valschermleger vormden, het ontsnapte 15de leger met een getalsterkte van meer dan vijftigduizend man en tweehonderd vijftwintig kanonnen. Naar het oosten was de 107de pantserbrigade en het Korps Feldt, dat bestond uit enkele pantsers en een mix van administratieve troepen, opleidingstroepen en Luftwaffepersoneel, onderweg van Duitsland naar Nederland.

Nadat Kampfgroep Walther op 15 september een mislukte aanval waagde op de brug en het Britse bruggenhoofd bij Neerpelt, vormde het een defensieve stelling. Deze stelling zou bestaan hebben uit een halve cirkel, gevormd door drie infanterieregimenten en ondersteunende wapens. De Duitsers hebben de dag na de Duitse aanval tevens getracht om de brug op te blazen, maar ook die aanval kende geen succes. Het waren deze eenheden die als eersten de tekenen hoorden van een mogelijke geallieerde aanval. Langs het gehele front rond het bruggenhoofd konden ze gemotoriseerd transport horen en de lichten zien. Kampfgroep Chill waarschuwde dat de aanval zou plaats vinden zodra er voldoende zware tanks ten noorden van het Maas-Scheldekanaal aanwezig waren. Wat ook gebeurde want de Duitsers konden de Britse Irish Guards en de 50ste Northumbrian Infanteriedivisie horen terwijl ze hun posities innamen. Volgens de Britse inlichtingen zou het *xxx^{ste}* Korps op de weg naar Eindhoven ongeveer zes bataljons infanterie, gesteund door twintig gepantserde wagens en beperkte artillerie mogen verwachten. De eigenlijke Duitse eenheden ter plaatste bestonden uit tien verzwakte infanteriebataljons met beperkte artillerie en een klein aantal antitankkanonnen. Belangrijker was echter de aanwezigheid van twaalf gemotoriseerde antitankwapens in een positie dicht bij de weg bij Valkenswaard. Van hieruit konden zij een bedreiging vormen voor de Britse tanks. Heel belangrijk was de herpositionering van het 1ste Bataljon van het Hoffman Regiment op 15 of 16 september. Zij werden als reserve in de diepte gepositioneerd langs de weg naar Valkenswaard. Toevallig kwamen zij hierdoor op het pad van het *xxx^{ste}* Korps terecht. De gloednieuwe 76-mm *Á*akantitankkanonnen werden aan de weerskanten van de weg opgesteld. Doordat de juiste voertuigen niet beschikbaar waren konden ze echter niet op hun beste posi-

tie iets verder weg van de route opgesteld worden. Om de weg nog beter te verdedigen werd er een speciale hinderlaag voor tanks opgesteld op twee en een halve kilometer van het front. Deze bestond uit speciale schuttersputjes waarin manschappen zaten die uitgerust waren met Panzerfausts en machinegeweren.

De achterhoede van deze verschillende legers stond onder leiding van General der Flieger Friedrich Christiansens, die het bevel had over het legercommando Nederland. Hij moest de belangen van het leger behartigen bij de civiele administratie, instaan voor de beveiliging en de organisatie van militaire installaties zoals spoorwegen, wegen en bevoorradingscentra. Tevens moest hij ook alle operaties binnen het Nederlandse grondgebied coördineren en ondersteunen. Vanwege tactische doeleinden werden zijn troepen echter ook onder Model's bevel geplaatst. De achterste demarcatielijn waren de rivieren Maas en Waal en Christiansens moest dus het gehele gebied ten Noorden hiervan verdedigen. Doordat Operatie Market Garden zover achter vijandelijke linies plaatsvond, zouden zijn manschappen ook aan de gevechten deelnemen. Het probleem was echter dat de eenheden onder zijn bevel geen eenduidige structuur of organisatie kenden. Er werden verschillende schermen opgezet langs de Maas en Waal. Dit hield in dat alle gedemoraliseerde troepen die zich langs deze weg terug trokken werden tegengehouden en gereorganiseerd in nieuwe gemengde regimenten. Een voorbeeld hiervan is Kampfgruppe Tettau die als een van de weinige een effectieve gevechtskracht onder zich had in de vorm van een SS-onderofficieren school. Hoewel de eenheid maar bestond uit twee compagnieën van drie pelotons infanterie ondersteund door een peloton zware wapens kon deze snel uitbreiden tot de sterkte van een regiment. Dit door het potentieel aan leiders bij de onderofficieren. Belangrijker voor Market Garden was het SS Panzer-grenadier depot en reserve bataljon 16 gestationeerd te Oosterbeek nabij Arnhem. Dit was een reserve eenheid voor de divisie maar ook een mogelijk inzetbare eenheid. Het bestond uit twee compagnieën infanterie, een compagnie zware wapens, aangevuld door mortier-, anti-tank- en vlamwerpersecties. Hoewel ze op papier sterk leken, waren ze nog in opleiding. De meeste mannen waren 17 tot 19 jaar.

Het grondpersoneel van de Luftwaffe, afkomstig van de Franse luchthavens, werd gegroepeerd in Fliegerhorstbataljons en getraind voor infanteriegevechten. Zo onderging ook het personeel van de Duitse zeemacht, meestal oudere generaties niet zeevarend personeel en artillerie eenheden, hetzelfde lot. Zij bemanden de stellingen van de Atlantic Wall en moesten terugtrekken doordat ze in de flank bedreigd werden door de geallieerden. Zij werden ondergebracht in Schiffstammabteilungen getraind als infanteristen. Zij konden ingezet worden als artilleriespotters en als bemanning van zware wapens. Om effectief als infanterie te dienen was er echter nood aan getrainde onderofficieren van de infanterie. Verder waren er ook enkele lokaal gevormde troepen bestaande uit onder meer Duistland afkomstige Nederlanders, criminelen, werkweigeraars en enkele fanatieke Nationaalsocialisten. Deze eenheden hadden echter geen enkele ervaring en werden voornamelijk ingezet als kampbewaarders. Wat men van deze

eenheden kon verwachten zou gedurende de gevechten twijfelachtig blijken. Verder waren er ook nog enkele luchtafweer eenheden, politie bataljons en drie bataljons met Georgische en Kaukasus vrijwilligers.

Door de ligging van Arnhem bij de Duitse grens konden ook van hieruit troepen aangevoerd worden. Dit waren de eenheden van het militaire district IV en omvatte bijna de gehele provincie van Westfalen. Echter daar waren de meeste eenheden al vertrokken om de Siegfriedlinie te Aken te bewaken. Door de nabijheid van dit korps bij het front werden ze beschouwd als een bedreiging voor de rechterflank.

Het II^{de} SS Pantserkorps ⁵

Het II^{de} SS Pantserkorps, onder leiding van SS-generaal Wilhelm Bittrich, bestond uit twee pantserdivisies. Deze waren de 10de SS Pantserdivisie *Frundsberg*; geleid door kolonel Heinz Harmel, en de 9de SS Pantserdivisie *Hohenstaufen*; met als commandant luitenant-kolonel Walter Harzer. Beide divisies telden zes- à zeventuizend man, wat neerkomt op twintig procent van hun originele sterkte. De verliezen in manschappen waren vooral het hoogst bij de officieren en onderofficieren. De eenheid had dus dringend nood aan een reorganisatie.

Tijdens de avond van 4 september werd aan wat overbleef van de 10de Pantserdivisie bevolen om een achterhoede bruggenhoofd op te stellen in het oosten van Maastricht. Niettegenstaande hun terugtocht was de artillerie van de eenheid sterker dan ooit tevoren. Dit komt doordat de eenheid in het station van Arras een trein zonder bewaking vond met aan boord veertig artilleriestukken rechtstreeks afkomstig uit de fabriek. Als andere eenheden zich over de brug nabij Maastricht begonnen terug te trekken vorderde de commandant alle leiderloze voertuigen en zwaar materieel op om zijn eigen materieel aan te vullen. De dag na aankomst werd de 10de Pantserdivisie bevolen zich te herbewapenen en bevoorraden ten Oosten van Arnhem. Zij kwamen aan in het gebied op 7 september.

De 9de SS Pantserdivisie was zich aan het hergroeperen in de regio rond Sittard, ten Noorden van Maastricht. Op 7 september moest deze eenheid een kampfgruppe met onder andere een infanteriebataljon en artilleriebatterij naar Valkenswaard sturen. Daar zouden ze vechten onder Kampfgruppe Walther. De rest van de eenheid trok via Venlo en Nijmegen naar hun verzamelplaatsen ten Noorden en Oosten van Arnhem.

Model was origineel van plan om beide divisies dichtbij het front te herbewapenen en te herbevoorraden. Zo kon hij immers snel een reservelegergroep maken. Het materieel zou direct uit het Reich aangevoerd worden. De grote personeelsverliezen leidden er echter toe dat beslist werd om de 10de SS Divisie, ter plaatste aan te vullen. De 9de SS zou in Siegen opnieuw versterkt worden. Aangezien deze herbewapening in het licht van de omstandigheden niet ongestoord kon voltrokken worden, werd de 9de SS Pantserdivisie verplicht al het zwaar

⁵KERSHAW (R.J.). op.cit. pg 38-43

materieel af te staan aan de 10de divisie. Dit werd op gemengde gevoelens onthaald. Hoewel alle manschappen er vertrouwen in hadden dat ze in Duitsland nieuw materieel zouden krijgen, stonden de meeste officieren en onderofficieren weigerachtig om hun wapens en materieel af te staan aangezien de situatie snel kon veranderen. Ook hadden veel manschappen een band opgebouwd met hun voertuigen gedurende de terugtrekking uit Normandië. De reden waarom de 10de SS divisie werd uitgekozen om in Arnhem te blijven was dat deze divisie zou uitgerust worden met de nieuwe Panther-tanks. Deze zouden echter volgens Harmel pas na de slag om Arnhem aankomen. Verder waren er enkele nieuw aangekomen Jagdpanzer IV aanvalsvoertuigen uitgestuurd naar Neerpelt. Dit was ook de locatie naar waar Kampfgruppe Heinke opgemaakt uit onderdelen van de 10de divisie werd verstuurd. De uitgezonden onderdelen bestond uit, SS-Pantsergrenadier bataljon 21 met een artilleriebatterij en een verkennings- en genie-eenheid in ondersteuning. Deze gevechtsgroepen moesten klaar staan in geval van nood. Zich realiserend dat zijn slagkracht sneller afnam dan dat versterkingen zouden toekomen en dat de reorganisatie naar alle waarschijnlijkheid niet ononderbroken zou kunnen doorgaan, ging Harmel over tot een basisreorganisatie van zijn divisie. Hij wou het beschikbare materieel samenbrengen en evenwichtige gevechtseenheden creëren. Zo moesten infanteriegroepen een anti-tankcompagnie vormen uit eigen rangen en werden half-track bestuurders bij de tankeenheid onderverdeeld. Na deze reorganisatie leek de 10de SS gevechtsgroep eerder op een modern verzwakte brigade.

Op 12 september begonnen de eerste delen van de 9de SS Pantserdivisie zich voor te bereiden op de reis naar het thuisland. Model die met een luchtlandingsaanval rekening hield, had bevolen dat de gevechtseenheden van de 9de SS divisie als laatsten zouden vertrekken. Bataljons werden in alarmeenheden omgevormd om zo een aanval te kunnen bestrijden. Technisch gezien kon de 9de SS Pantserdivisie negentien van deze snelle groepen inzetten, verspreid over twaalf locaties. De maximale afstand rond Arnhem waar zij zouden kunnen reageren op deze aanvallen was drieëntwintig kilometer. Heel belangrijk is het feit dat beide eenheden, buiten zeer ervaren te zijn, getraind waren voor een anti-airborne rol. De officieren werden opgedragen om snel over te gaan tot agressieve reacties op luchtlandingen. De compagnie werd opgeleid om raids af te slaan en een antipartizanen functie uit te oefenen. De training die de divisies in Normandië kregen zouden van pas komen in de gevechten bij Arnhem. Er werd aan de lagere officieren en onderofficieren aangeleerd om hun eigen beslissingen te nemen en niet te wachten op orders van bovenuit. De soldaten vonden het dan ook niet ongewoon of zagen het ook niet als een nadeel om in snelle reactiegroepen onderverdeeld te worden. De locaties waar deze groepen werden gestationeerd waren ook strategisch gekozen. De groepen werden vooral gestationeerd in de dorpen rond Arnhem waar er zich goede wegen bevonden. Men wou de troepen niet in Arnhem zelf stationeren omdat een revolterende bevolking een groot aantal troepen kon vastpinnen, zoals eerder bleek bij de bevrijding van Parijs en Brussel. Verder is het nog belangrijk te vermelden dat hoewel de geallieerden het absolute overwicht

hadden in de lucht, het voor de Duitsers een tweede natuur geworden was om hun eenheden te camoufleren. Dit werd vergemakkelijkt door de bosrijke omgeving van Arnhem.¹³

2.4 Dag 1: 17 september

2.4.1 Het begin ¹⁴

Op het moment dat de meeste geallieerde luchtlandingstroepen hun laatste briefing kregen en volop hun uitrusting controleerden, waren geallieerde jagers en bommenwerpers al bezig met het aanvallen van de vijand en hun installaties. De voornaamste doelen waren vliegvelden, kazernes en luchtafweergeschut. De luchtmachtbasis van Deelen werd zwaar onder vuur genomen en hun luchtafweerkanonnen en Luftwaffe accommodaties werden vernield. Ook enkele kazernes in en rond Arnhem werden zwaar getroffen en er vielen vele gewonden. Deze doelwitten werden geïsoleerd om ervoor te zorgen dat zoveel mogelijk troepen veilig op hun plaats konden landen en bijna alle transporten konden terugkeren naar hun basissen om de volgende dagen de rest van de manschappen te kunnen vervoeren.

De bombardementen bewezen de volgende dag hun nut wanneer de eerste golf transporten niet onder vuur werden genomen door vijandelijke jagers of afweergeschut. Helaas bleef ook de burgerbevolking niet gespaard van de bombardementen. Een psychiatrische instelling aan de rand van een landingszone bij Arnhem werd gebombardeerd wat geleid heeft tot de dood van naar schatting negentig burgers. Het bombardement trof immers een munitiedepot dat zich dicht bij deze psychiatrische instelling bevond.¹⁵ De Duitsers die hier hun kazerne hadden en het eigenlijke doelwit waren bleven ongedeerd.¹⁶ Alles samen stegen van op tweeëntwintig vliegvelden meer dan drieduizend vliegtuigen op. Het ronken van hun motoren was zo luid dat de Engelsen uit hun huizen en kerken kwamen en naar de lucht staarden. Wat een onvergetelijk beeld kregen ze voorgeschoteld. De colonnes vliegtuigen van acht kilometer breed op weg naar hun doelwitten deden er een uur over om de steden en dorpen te passeren. Als deze colonne zich later door vijandelijk gebied begaf waren de Duitsers net zo onder de indruk als de Engelsen. Toen de colonne zich boven het hoofdkwartier van Kurt Student, bevelhebber van het 1ste Fallschirmjäger leger, bevond, stond deze buiten op het balkon:

"I stepped out on the balcony, and wherever I looked I could see aircraft transports and aircraft towing gliders- flying quite low over our house. They came in groups and as one disappeared into the distance another one followed-flight after flight. It was a spectacle which impressed me deeply. At that particular moment I had no thought of the dangers it

¹³VAN DEN HOEK (K.A.) (ed.). op. cit. pg 12

<http://www.marketgarden.com/2010/UK/frames.html> geraadpleegd op 10/04/2010

¹⁴KERSHAW (R.J.). op.cit. pg 58-59

CLARK (L.). De slag om... p. 33

¹⁵KERSHAW (R.J.). op.cit. pg 60

¹⁶<http://www.pegasusarchive.org/Arnhem/frames.htm> geraadpleegd op 10/04/2010

*foreshadowed; I was only thinking of my own airborne operations in earlier days. If ever I had such resources at my disposal.”*⁶

De lucht was gevuld met ongeveer duizend vijfhonderd vierendertig transportvliegtuigen, vierhonderd eenennegentig op sleep genomen zweefvliegtuigen en een duizendkoppige jagerescorte. Deze jagerescorte vormde een beschermende perimeter op verschillende hoogtes rond de transportvliegtuigen.¹⁷ De aantallen waaruit deze luchtarmada zou hebben bestaan varieert van bron tot bron. De genoemde getallen verschillen echter meestal maar enkele tientallen. Hoe dan ook was dit een indrukwekkende vloot vliegtuigen. Vanaf 14 uur werden gedurende een tijdsspanne van een uur en twintig minuten ongeveer twintigduizend paratroepers gedropt in Nederland, verspreid over de sectoren Arnhem, Eindhoven en Nijmegen.¹⁸

Op de twee routes, via de het noorden en het zuiden van het front, was er niets noemenswaardig gebeurd buiten het feit dat enkele vliegtuigen noodlandingen moesten maken door technische mankementen. Dit betrof voornamelijk zweefvliegtuigen waarvan de kabels te vroeg loskwamen. De meeste troepen aan boord van deze vliegtuigen konden de volgende dag al worden overgevlogen naar hun eenheden in Nederland samen met de 2de golf.¹⁹

2.4.2 De geallieerden

Het XXX^{ste} Korps ²⁰

Op 17 september om 12u45 begonnen geallieerde jagers met nauwkeurige aanvallen van op lage hoogten tegen de Duitse stellingen nabij het bruggenhoofd van xxx^{ste} Korps in de buurt van Neerpelt. Om 14 uur werden de luchtaanvallen gevolgd door een bombardement van driehonderd vijftig kanonnen. Deze artillerie bestookte troepenconcentraties en vijandelijk geschut. Na vijfendertig minuten legden deze kanonnen een beschermende granaatdeken ongeveer driehonderd vijftig meter voor de Britse linies. Dit deken was aan weerskanten van de weg negenhonderd meter breed en werd steeds verder naar voor gelegd. Onmiddellijk hierachter volgden de Irish Guards van het xxx^{ste} Korps, een bataljon infanterie van de 50ste Divisie dat kon rekenen op de steun van enkele Tyfoon vliegtuigen met raketten. Hoewel dit een zeer krachtige bundel wapens was, werden er geen grote aantallen vijandelijke troepen en/of wapens geraakt.

De vijandelijke troepen, het 6de Pararegiment van Kampfgruppe Walther, wachtten in en onder hun beschutting tot het bombardement voorbij was. Onmiddellijk na het voorbijtrekken van het granaatdeken namen ze hun stellingen weer in en wachtten ze op de vijand. Het traag optrekkende Britse konvooi kwam dichterbij en men kon de infanterie op de pantsers

⁶KERSHAW (R.J.). op.cit. pg63

¹⁷KERSHAW (R.J.). op.cit. pg 61

¹⁸KERSHAW (R.J.). op.cit. pg 69

¹⁹<http://www.pegasusarchive.org/Arnhem/frames.htm> geraadpleegd op 10/04/2010

²⁰CLARK (L.). De slag om... p. 35 – 37

net achter het speerpunt van de aanval zien. Toen de Duitsers het vuur openden met hun antitankgeschut en Panzerfaust ²¹ konden ze negen tanks van de Britten vernietigen. De Britten konden de vijandelijke troepen onder de voet lopen met steun van de Tyfoon vliegtuigen. De hevige gevechten betekende een vertraging voor de gehele colonne. Er werd rekening gehouden met het feit dat het penetreren van een sterke Duitse verdediging veel moeite en tijd zou kosten. Toch dacht men dat na het eerste gevecht het verzet snel zou afnemen. Na dit eerste gevecht kwamen commandanten aan de beide kanten van het front echter tot de constatactie dat het tegenhouden van de opmars van het *xxx^{ste}* Korps niet moeilijk was mits de concentratie van voldoende vuurkracht. De Duitsers hadden op de eerste dag van de opmars de vooruitgang zodoende kunnen afremmen dat pas om 19.30 uur Valkenswaard, op tien kilometer van Eindhoven, werd bereikt. De commandanten besloten om hier de tenten op te slaan. Hoewel velen wilden doorstoten wou men de troepen niet extra uitputten in de beginfase van de operatie. Ook leek het niet opportuun om in het donker op te rukken door een vijandelijke stad. Op de eerste dag lagen Horrock's troepen al achter op schema en niemand zag enige mogelijkheid om tijdens deze operatie de verloren tijd goed te maken.

Arnhem²²

In de sector Arnhem waren er zes landing- en dropzones voor het Urquhart's divisie voorzien. Bij de eerste dropping werden er vijfduizend zeventienhonderd man ingevlogen. Het is belangrijk hierbij de *1ste* parbrigade van brigadegeneraal Gerald Lathbury te vernoemen, die onmiddellijk na de landing Arnhem moest binnentrekken en drie bruggen veiligstellen. Deze drie bruggen bevonden zich allemaal over de Neder-Rijn en omvatten een pontonbrug, een spoorbrug en een verkeersbrug. Ook moest deze brigade het noordelijk gelegen heuvelachtig terrein veiligstellen voor een eventuele Duitse tegenaanval.

Verder valt nog te vermelden dat op de eerste dag ook het divisiehoofdkwartier van Urquhart, tweederde van de 75-mm veldartillerie en de hoofdmoot van de eerste luchtlandingsbrigade arriveerden. De hoofdmoot zou op de eerste dag instaan voor het veiligstellen en het verdedigen van de landingszones. De *4de* Parbrigade zou op de tweede dag aankomen en de link vormen tussen de landingszones en de *1ste* Parbrigade van Lathbury. Op de derde dag zou de *1ste* Poolse Onafhankelijke Parbrigade arriveren en als versterking dienen.

De eerste troepen op de grond, die z'n twintig minuten voor de hoofdmacht arriveerden, moesten de landingszones markeren om de vliegtuigen nauwkeuriger naar de landing- en dropzones begeleiden. Hiervoor gebruikten ze verschillende markeringsstekens en rooksignalen.

Om 13 uur landden de eerste zweefvliegtuigen en om 13.50 uur sprongen de parachutisten boven de dropzones van op lage hoogte. Bij beide landingen stootten de geallieerde troepen op

²¹ Dit zijn mobiele raketwerpers bedoeld als anti-tankwapens en zijn vergelijkbaar met de Amerikaans gekende Bazooka.

²²CLARK (L.). De slag om... p. 37-47

weinig vijandelijk verzet. De Duitsers die niet waren gaan lopen werden al snel overmeesterd door de grote troepenmacht. Volgend op de landing vertrokken de troepen naar hun ontmoetingsplaatsen en na een negentigtal minuten, waarbij de eenheden werden georganiseerd, kon de aanval richting Arnhem beginnen. Ondertussen bereidden de overige manschappen de verdediging van de landingszones voor. De aanval was een volledige verrassing. Veldmaarschalk Model had zijn hoofdkwartier op enkele kilometers van de landingszones op de weg naar Arnhem en dacht dat hij het enige doel van de aanval was. Hij gaf de commandant van Arnhem de nodige bevelen en vertrok om een nieuw hoofdkwartier in te richten, veertig kilometer oostelijker. Uit hun reacties bleek dat alle Duitse commandanten echter snel van de schok zouden bekomen zijn en de aanval counterden.

De concentratie van de landingszones in het oosten van Arnhem en dropping bij daglicht leidden tot een groot probleem. De Duitsers konden zich snel positioneren tussen de luchtlandingstroepen en hun veronderstelde doelen. Of beter gezegd werd het verrassingseffect, het grootste wapen van een luchtlandingsaanval, grotendeels geneutraliseerd door de dagsprong en de afstand van de landingszones.

Ondertussen vertrok de Britse 1ste Parabrigade naar hun doelwit. De brigade was opgedeeld in drie verschillende bataljons die elk een eigen weg naar het doel namen. (zie figuur A.2) De noordelijke route met codenaam Luipaard, leidde naar het hoger gelegen gebied ten noorden van Arnhem. Iets ten zuiden ervan lag de Tijgerroute. De meest zuidelijke route langs de Neder-Rijn, de spoorwegbrug en de pontonbrug had als codenaam Leeuwroute meegekregen. De twee laatste routes leidden beiden naar de belangrijke verkeersbrug. Urquhart was er zich van bewust dat het spreiden van krachten in een dichtbebouwde gevechtszone problematisch kon zijn. Dit woog volgens hem echter niet op tegen het voordeel dat tenminste één van de bataljons Arnhem zou bereiken. Ook achtte hij het beter dat het 1ste Parabataljon het best de snelste en kortste weg naar het hoger gelegen gebied zou nemen en dit was de noordelijke route.

Hoewel Urquhart's plannen duidelijk tonen dat hij verstandig te werk ging liep er van bij het begin al veel verkeerd. Door de problemen bij het ontladen van de jeeps uit de zweefvliegtuigen vetrok het snelle verkenningssquadron, bestaande uit speciale jeeps, vertrok pas laat van op zijn rendez-vous punt.²³ Hierdoor stootte het squadron ten Oosten van het kruispunt in Wolfheze op Duitse verdedigingen en stond onmiddellijk stil. Ze waren in een hinderlaag gelopen aan het Noordelijkste punt van Duitse stellingen en konden deze niet omzeilen. De Duitse stellingen waren opgesteld door het SS training- en depotbataljon onder leiding van Sepp Krafft. Zijn mannen stonden opgesteld langs de weg van Oosterbeek naar Wolfheze en blokkeerden zo de Noordelijke Luipaardroute en via het Zuidpunt van de stellingen de centrale Tijgerroute. De Luipaardroute bleef volledig geblokkeerd. Op de Tijgerroute slaagden de

²³<http://www.pegasusarchive.org/arnhem/frames.htm> geraadpleegd op 10/4/2010

troepen erin door de stellingen te breken maar liepen tot tweemaal toe vertraging op. Op de Tijgerroute konden de voorste elementen van het 3de Parabataljon de Duitser Kussin doden, die generaal en stadcommandant van Arnhem was, door zijn stafwagen te doorzeven. Kussin kwam terug van een bespreking op Krafft's hoofdkwartier.²⁴ Dit betekende een zware slag voor de Duitsers. Toch slaagde Krafft er op uitstekende wijze in de Britse opmars te stuiten en zo tijd te winnen voor de SS pantserdivisies om hun verplaatsingen mogelijk te maken.

Reeds op de eerste dag kwamen enkele problemen qua materieel en manschappen aan de oppervlakte. Hoewel Urquhart's hoofdkwartier zich bij Wolfheze bevond en dus niet ver van het front lag, had hij geen verbinding met zijn troepen. Hij kon de situatie dus niet adequaat inschatten en beïnvloeden. Het was ongetwijfeld een frustrerende periode voor de bevelhebber. Hij kon immers de geluiden van het slagveld horen, maar kon geen contact maken met zijn manschappen of met het hoofdkwartier van Browning bij Nijmegen. Urquhart bleef niet bij de pakken zitten en vertrok per jeep naar het slagveld. Hoewel dit risico's inhield was het de juiste beslissing omdat hij zijn plannen kon aanpassen aan de situatie. Het was echter een situatie die zich niet had mogen voordoen. Op elk slagveld zijn goede verbindingen tussen de eenheden een absolute must. Indien het dan ook gaat om kwetsbare en geïsoleerde eenheden zijn goede communicatie-verbindingen van levensbelang. De hoofdreden voor het falen van de communicatie was het feit dat men inadequaat materieel voor de eenheden had voorzien. Door het beboste en bebouwde terrein waren de radio's van de Airborne eenheden niet sterk genoeg om contact te kunnen leggen. Dit had voorkomen kunnen worden door sterkere zenders te voorzien die op dat moment reeds beschikbaar waren.

Terwijl de twee Noordelijke routes vastliepen was het 2de Parabataljon al aan de rand van Heesum. De grootste vertraging die deze mannen tot nu toe hadden opgelopen was te wijten aan de lokale bevolking van Oosterbeek, die dachten van de Duitsers af te zijn en hun bevrijding wilden vieren. Hierdoor raakte de weg echter verstopt.²⁵ Een deel van dit bataljon probeerde de spoorwegbrug over de Neder-Rijn veilig te stellen maar toen de eerste soldaten op de brug stonden werd deze opgeblazen door de Duitsers. Dit zou niet van groot belang geweest zijn indien de Duitsers de pontonbrug nog niet hadden ontmanteld. Doordat dit echter wel al gebeurd was, konden de Britten de belangrijke verkeersbrug niet langs beide kanten aanvallen en veilig stellen. Toch was er nog een laatste optie voor de Britten die echter niet werd benut. Zowel bij de planning als tijdens de operaties leek men aan de veerpont tussen Heveadorp en Driel geen aandacht te schenken. Toch lag het pont dichtbij de Leeuwrouten en werd het bestaan ervan gemeld door een officier aan het divisiehoofdkwartier. De pont werd de zeventiende september nog gesaboteerd door een burger zodat de Duitsers er geen gebruik van zouden kunnen maken.

Urquhart volgde eerst de zuidelijkste route alwaar hij snel zag dat het 2de Parabataljon aan

²⁴<http://www.pegasusarchive.org/arnhem/frames.htm> geraadpleegd op 10/4/2010

²⁵<http://www.pegasusarchive.org/arnhem/frames.htm> geraadpleegd op 10/4/2010

het oprukken was. Hij wou geen tijd verspillen en trok naar de centrale Tijgerroute. Op weg hier naar toe kwam hij brigadegeneraal Lathbury, de commandant van de 3de Parabataljon tegen. Hij was net als Urquhart ter plaatse wegens het ontbreken van communicatie. Beiden beseften dat men te voorzichtig was op het slagveld en snelheid moest bereiken ten koste van levens. Maar door het vallen van de nacht en het ontbreken van communicatie was dit niet het juiste moment om het bataljon tot spoed aan te manen. Hoewel beide generaals verwijderd waren van hun hoofdkwartieren en de strijd niet meer konden beïnvloeden, bleven ze bij de troepen op de Tijgerroute tot bij daglicht, doordat de situatie chaotischer werd en de vijand naderde.

Tegen de avond had het 2de Parabataljon Arnhem kunnen bereiken nadat ze door enkele Duitsers met handvuurwapens werden tegengehouden in een buitenwijk van Arnhem. Ze konden deze Duitsers echter snel omzeilen. In de stad zelf kwamen ze enkele gepantserde auto's met machinegeweren tegen. Om ze te vermijden besloten de commandanten om hun troepen door de vele tuintjes en huisjes te laten oprukken in plaats van door de straten zelf.²⁶ De brug werd aan de noordkant niet verdedigd en snel werd er door de Britten een enclave en verdedigingsring opgezet in de huizen rond de brug. Van hieruit hadden ze een vrij uitzicht op de oprit naar de brug. De zuidzijde bleef echter in vijandelijke handen. Later op de avond probeerden de Britten enkele malen de zuidzijde te veroveren. Ze werden tegengehouden door een Duitse bunker en pantserwagen op de brug. Latere aanvallen werden tegengehouden doordat de vernietiging van de Duitse bunker en een klein munitiedepot de verf van de steunbalken deed ontbranden en alle bewegingen op de brug goed zichtbaar waren. Ondertussen wisten verschillende eenheden van de bataljons, waaronder een sectie jeeps van Gough's eenheid wel de brug te bereiken en het bruggenhoofd te versterken. Op de ochtend van achttien september waren er zevenhonderd vijftig Britten op de brug. Het plan voorzag dat er op dat moment tweeduizend man moest aanwezig zijn.

Nijmegen ²⁷

Zoals eerder vermeld waren de doelstellingen van de 82ste Airborne de bruggen over de Maas, de Waal, het Maas-Waalkanaal en de heuvelrug tussen Nijmegen en Groesbeek. Op de eerste dag vlogen de drie pararegimenten over met infanterie en lichte artillerie. Er waren drie grote dropzones gepland. Ten zuidwesten van Nijmegen landde een pararegiment dat de noordkant van de Maasbrug bij Grave moest veroveren, drie bruggen over het kanaal veiligstellen en eventuele Duitse tegenaanvallen uit het westen tegen houden. Een kleinere eenheid van het regiment landde aan de zuidkant van de brug bij Grave zodat beide kanten van de brug tegelijkertijd bestormd konden worden.

De twee andere grote dropzones bevonden zich ten zuidoosten van Nijmegen, respectievelijk ten zuiden en ten noorden van Groesbeek. Naast twee pararegimenten landden hier ook

²⁶<http://www.pegasusarchive.org/arnhem/frames.htm> geraadpleegd op 10/4/2010

²⁷CLARK (L.). De slag om... p. 47- 52

het divisiehoofdkwartier en generaal Brownings' hoofdkwartier alsook enkele artilleriestukken. Browning en zijn hoofdkwartier hadden als taak om de geallieerde operaties te coördineren, maar kon dit onmogelijk uitvoeren door de communicatieproblemen.²⁸ De eenheden moesten het dorp en omliggende heuvelruggen veilig stellen alsook steun leveren aan de inname van de bruggen over het kanaal. Verder moesten zij instaan voor het beveiligen van een tien kilometer lange sector tussen Groesbeek en Nijmegen. Er werd beslist dat indien een bataljon van het meest noordelijke regiment niet elders nodig was, zij een uitval naar de bruggen in Nijmegen, over de Waal, moesten uitvoeren. Zij zouden dan ook de enigen zijn die dit zouden proberen. De beslissing om voor zo een reeks belangrijke bruggen zo weinig troepen te gebruiken, is op zijn minst gezegd twijfelachtig. De commandant van de sector, generaal Gavin, dacht immers dat de bruggen niet veroverd konden worden zonder de steun van pantsers. De periode tussen de landing en de aankomst van het *xxx^{ste}* Korps gaf de Duitsers echter de kans hun verdediging te versterken of de brug op te blazen. In dat geval zou er een gat van zeshonderd meter kunnen vallen in de route naar Arnhem.

Toch was het idee om af te wachten niet enkel van Gavin, want uit de planning bleek dat ook Browning op de eerste dag geen aandacht wou besteden aan de bruggen in Nijmegen. Hij vond het belangrijker om de heuvelruggen nabij Groesbeek veilig te stellen om zo te beletten dat de Duitsers een goed zicht op het slagveld en de bruggen kregen. Dit terwijl op het merendeel van de heuvelruggen de brug niet zichtbaar was. Op de dag van de landingen kwam het merendeel van de manschappen op hun geplande locatie aan. Een kleine groep parachutisten miste echter hun dropzone nabij de brug bij Grave waardoor ze landden op z'n zeshonderd meter van de brug. Een gelukkig toeval, want mede hierdoor kon deze snel veilig gesteld worden. Grave en het gebied tussen de Maas en het kanaal werden gezuiverd van Duitsers. De bruggen over het kanaal vormden echter een probleem. Twee bruggen werden opgeblazen door de Duitsers, de derde brug werd te zwaar beschadigd op de tweede dag van de gevechten waardoor enkel de brug bij Heumen als oversteekplaats kon gebruikt worden. Deze brug was niet enkel belangrijk voor het *xxx^{ste}* Korps, maar ook om een verbinding te behouden tussen de verschillende eenheden van de *82ste* Airborne die in twee groepen werden verdeeld door het kanaal. Het beveiligen van de heuvelzones verliep zonder problemen.

Het bataljon dat werd bevolen om de bruggen van Nijmegen veilig te stellen indien ze nergens anders nodig waren, wachtte vol ongeduld om op te rukken naar de stad. In de late namiddag stuurde zij een verkenningseenheid de stad in om informatie te verkrijgen. Net zoals in Arnhem kregen ook de Amerikanen af te rekenen met communicatieproblemen. Om 20uur trok een deel van de manschappen de stad in, met een inwoner als gids. Een ander deel van het bataljon verdwaalde in de kleine straatjes van Nijmegen. Zij waren er zich echter niet van bewust dat de Duitsers in de namiddag sterke defensieve posities rond de brug in de stad hadden ingenomen. De aanwezige troepen bestonden uit de verkenningseenheid van de

²⁸<http://www.rememberseptember44.com/rs44.htm> geraadpleegd op 10/4/2010

9de SS Pantserdivisie die Bittrich naar Nijmegen had gestuurd. Indien men een poging had ondernomen om juist na de landingen de bruggen in te nemen was men enkel Duitse troepen van inferieure kwaliteit tegen gekomen. De twee kampen ontmoetten elkaar op anderhalve kilometer van de brug en het werd voor de Amerikanen al snel duidelijk dat zij vochten tegen goed georganiseerde en ervaren soldaten. De Amerikanen zochten vergeefs naar een manier om rond de Duitse eenheden te trekken maar moesten uiteindelijk terugtrekken. Wel hebben de Amerikanen nog op alle mogelijke manieren getracht het eventueel opblazen van de brug te verhinderen. Zoals de poging om het ontstekingsmechanisme onschadelijk te maken die zich in een postkantoor zou bevinden. Later zou blijken dat deze informatie onjuist was. Op de eerste dag in de sector Nijmegen werden veel belangrijke doelstellingen verwezenlijkt. Men had een brug over de Maas en het kanaal veilig kunnen stellen en de operationele sector was een goed verdedigd aaneengesloten gebied.

Eindhoven ²⁹

(zie figuur A.4)

Net als in de andere sectoren moest het 101ste Airborne op zijn eerste dag een veelvoud aan doelen veiligstellen. In deze sector was het belangrijk om de vijftientig kilometer lange weg tussen Eindhoven en Veghel te bezetten. Dit om een snelle opmars van het XXX^{ste} Korps te kunnen verzekeren. Hierdoor waren zij ook belast met het veroveren van vijf bruggen over vier verschillende waterlopen.

Generaal Maxwell Taylor, de bevelhebber van de 101ste Airborne, had op de eerste dag de meeste vliegtuigen ter beschikking. Toch vreesde hij het ergste want hij dacht dat zijn eenheid de zwaarste tegenstand zou tegenkomen doordat zij het dichtst bij de frontlinie werden gedropt. Zelfs indien er al contact zou zijn geweest met het Britse korps, dan nog was Taylor er niet gerust in dat hij de kwetsbare weg en bruggen moest verdedigen. De commandanten van de divisie waren vooral beducht voor een Duitse tegenaanval met tanks. Hun artillerie zou immers pas op 18 september aangevoerd worden en hun versterkingen nog een dag later. De meesten onder hen verwachtten dan ook een lange periode van angstig afwachten op de komst van het XXX^{ste} Korps.

Er waren twee kleine en een grote landingszone voorzien in deze sector. De grootste zone bevond zich ten noorden van de bruggen bij Son. Dit waren de twee meest zuidelijke bruggen van de sector en van de gehele operatie die veroverd moesten worden. De twee kleinere zones bevonden zich ten noorden en zuiden van Veghel. Dit omdat Veghel zelf ingesloten lag tussen de rivier Aa en de Zuid-Willemsvaart. De eenheden die hier landden konden als dusdanig de bruggen van beide kanten aanvallen.

Toen de troepen 506de Para-infanterieregiment van kolonel Robert Sink om dertien uur landden trokken zij onmiddellijk op naar de Son-brug en Eindhoven. De kolonel had gehoopt dat

²⁹CLARK (L.). De slag om... p. 52 - 55

hij manschappen aan beide kanten van het Wilhelminakanaal kon droppen om de Son-brug aldus langs twee kanten te veroveren. Door de mogelijke aanwezigheid van zwaar kaliber afweergeschut te Eindhoven was dit echter niet mogelijk.

Het dorpje Son kon snel veroverd worden en na de uitschakeling van een zwaar 88-mm kanon kon de opmars naar de Son-brug hervat worden. Maar wanneer de eenheid zich op vijftig meter van de brug bevond werd deze vernield door een explosie. Dit betekende een zware klap voor het tijdschema van het XXX^{ste} Korps. Ook kon het 506de Regiment niet oprukken naar Eindhoven waar ze op het eind van de middag hadden moeten zijn. Tegen middernacht kon de eenheid een houten loopbrug over het Wilhelminakanaal aanleggen. De kolonel besloot echter dat hij zijn troepen niet in het holst van de nacht naar Eindhoven wou sturen. De stad was immers niet het hoofddoel en hij wou zoveel mogelijk van zijn mannen sparen omdat hij dacht deze nodig te hebben in de komende dagen. Hij verwachtte immers dat in de aankomende periode er fel en verbeterd gevochten zou moeten worden voor de bruggen en de weg. Zijn beslissing kwam ook tot stand daar hij geen contact kreeg met de oprukkende Britse eenheden omdat zijn verbindingseenheid niet was aangekomen. Indien Sink wel op de hoogte zou zijn geweest van de situatie van het Britse korps zou zijn beslissing niet anders, maar wel gemakkelijker geweest zijn. Het werd kenmerkend voor de strijd dat de commandanten van de verschillende gevechtseenheden elkaar niet behoorlijk konden informeren over hun situatie.

Er was echter wel een alternatief gepland voor de brug bij Son en dat was de brug bij Best over het Wilhelminakanaal. Door de verwoesting van de brug bij Son werd deze bij Best een hoofddoel voor de 101ste Airbornedivisie. Een regiment trachtte deze brug te beveiligen maar stootte op de voorposten van een sterke Duitse divisie. De Amerikanen trachtten door te stoten maar het offensief verloor zijn impuls en er werd besloten om de volgende dag een nieuwe poging te wagen. Ter voorbereiding van die aanval moesten enkele eenheden uit Son zich verplaatsen tot vlak bij de brug bij Best.

Ook bij de kleinere dropzones nabij Veghel verliep niet alles van een leien dakje. De eenheden voor de Noordelijke dropzones waren een zevental kilometer ten westen van hun dropzone terecht gekomen. De eenheden ten zuiden van Veghel waren wel op de goede plaats terecht gekomen. Uiteindelijk zou blijken dat de vertraging geen problemen gecreëerd heeft voor de eenheden. De zuidelijke eenheden konden immers snel het dorpje Eerde innemen, de weg tussen Veghel en het zuidelijkere Sint-Oedenrode blokkeren en de spoor- en verkeersbrug over de Zuid-Willemsvaart evenals de verkeersbrug over de Aa veilig stellen. Later kon ook de spoorwegbrug over de Aa zonder strijd veroverd worden. Even leek in de vooravond nog een problematische situatie te ontstaan toen een voorpost in het Westen aangevallen werd. Er werd versterking gestuurd maar deze kwam te laat en de volgende morgen kwam een patrouille rapporteren dat de voorpost onder de voet was gelopen. Maar deze Duitse aanval heeft zich om een onbekende reden niet verder gezet.

2.4.3 De Duitsers

De eerste reacties ³⁰

Bij de start van de landingen waren de Duitsers volledig verrast. Vele soldaten waren de dag begonnen zoals alle andere dagen. Aan het front werden de dagelijkse administratieve formaliteiten afgewerkt en in de achterhoede vertrokken commandanten en enkele gelukkige soldaten voor een wandeling op een mooie dag. Tot ze plots de collones vliegtuigen tevoorschijn zagen komen aan de horizon. Zowel Duitsers als Nederlanders keken verbaasd op naar de hemel terwijl ze de ene na de andere parachutist zagen neerdalen.

Belangrijk was echter dat op het ogenblik dat de parachutisten landden de SS kapitein Sepp Krafft, van het SS training- en depotbataljon, met enkele eenheden op training was in het Westen van Arnhem. De positie waar deze eenheid zich toen bevond zou later op de dag van groot belang blijken te zijn. Zoals eerder vermeld was ook Model volledig verrast. ²² In zijn hoofdkwartier in het hotel Tafelberg, dat later een medische post zou worden voor de Britten, beval hij iedereen zich terug te trekken naar Terborg, het logistieke hoofdkwartier. Hijzelf vertrok onmiddellijk per auto en liet zijn staf achter om het hoofdkwartier te ontmantelen.

De Duitse troepen aan het front keken vol ongeloof en in angst naar de vliegtuigen die koers zetten in de richting van hun achterhoede. Deze eenheden hadden schrik om omsingeld te worden. Het Korps Feldt stuurde een patrouille uit om te onderzoeken of de berichten over landingen van geallieerde troepen al dan niet klopten. De patrouille zou niet terugkeren. Gefragmenteerde verslagen vergrootten alleen maar de verwarring bij de Duitsers. Flakbrigade 18 nabij Sint-Oedenrode meldde dat een van hun batterijen bij Son werd aangevallen door een vijandelijke eenheid van bataljonsterkte. Verder kon kampfgruppe Chill niet zeggen of de spoorwegbrug bij Best vernield was of nog steeds in handen was van hun eigen eenheden. Niemand aan Duitse kant kon een duidelijk beeld van de situatie schetsen. Een uittreksel van het dagboek van luitenant-kolonel Fritz Fullriede toont duidelijk hoe chaotisch de situatie was voor de Duitsers:

"I met a major from 1 Fallschirmjaeger headquarters in front of Eindhoven, he reported that the bridges at Zaltbommel and Gorinchem also appears to be in enemy hands. This was later to be false, no enemy had landed there. Back to Valkenswaard but impossible to get through because of heavy artillery fire. In Helmond as everywhere else confusion reigns. Our engineers there are still being improperly led" ³¹

In de buurt van Vught, nabij het hoofdkwartier van Student, werd een zweefvliegtuig neergehaald. Een Duitser doorzocht de restanten ervan en vond een verzameling documenten van groot belang. Binnen enkele uren belandden deze documenten op het bureau van generaal Student. Het waren de plannen en bevelen voor operatie Market, het luchtlandingsgedeelte

³⁰KERSHAW (R.J.). op.cit. pg 58-73

³¹KERSHAW (R.J.). op.cit. pg 71

van Market Garden. De generaal had onmiddellijk door wat voor implicaties dit geallieerde plan met zich meebracht. Hij had in mei 1940 een gelijkaardige operatie op poten gezet om de bruggen in Nederland te beveiligen voor de Duitse opmars door Nederland.

Sepp Krafft's training- en depotbataljon was de grootste zelfstandige eenheid die zich het dichtst bij een geallieerde landingszone bevond. Zij waren op training in de bossen van Wolfheze, drie kilometer ten oosten van de Britse landingszones op de weg naar Arnhem. Door de hoge bomen kon Krafft geen volledig beeld vormen van de grootte en locatie van deze landingszones. Zijn eerste beslissingen waren dan ook gebaseerd op vage berichten. Hij stuurde twee kleine patrouilles uit. Tevens stuurde hij zijn 2de Compagnie uit om de landingszones aan te vallen, wat eigenlijk een sterke verkenning inhield. De 4de Compagnie begon met het opstellen van een defensieve linie in de buurt van het hotel Wolfheze. Dit terwijl de 3de Compagnie uit Arnhem werd opgeroepen om te dienen als reserve eenheid. Tijdens de zoektocht naar de landingszone raakte de 2de Compagnie de weg kwijt. Hierdoor konden ze niet aanvallen uit het noorden van de landingszones zoals oorspronkelijk gepland. Zij kwamen recht tegenover het centrum van de landingszone uit de bossen. Hierop openden hun zware machinegeweren het vuur op de landende zweefvliegtuigen, waarbij ze volgens hun verslagen vier ervan zwaar beschadigd hebben. Uit schrik te veel verspreid te geraken over het gebied trok deze compagnie zich snel terug naar de andere compagnieën van hun eenheid. Krafft was juist in zijn veronderstelling dat de verkeersbrug over Arnhem het objectief was van de landingen.

Met deze veronderstelling in het achterhoofd positioneerde hij zijn eenheid langs de twee hoofdroutes naar Arnhem. Door deze opstelling blokkeerde hij de Luipaard- en Tijgerroute en kon zodoende de opmars van de 1ste Parachutebrigade van brigadier Lathbury worden tegenhouden. (zie figuur A.2) Tijdens de namiddag kon hij belangrijke verliezen toebrengen aan het 1ste en 3de bataljon van de 1ste Parachutebrigade die door of rond zijn defensieve stellingen wilden trekken. Gesteund door mortieren en antitankkanonnen langs de twee wegen bleven de intense gevechten in de bossen voortduren. De defensieve linie bleef min of meer intact tot 18 uur. Doordat Krafft vermoedde dat zijn stellingen waren omzeild door Britten, besloot hij zijn manschappen onder de dekking van de duisternis terug te trekken naar veiliger posities. Dit om een omsingeling van zijn eenheid te vermijden. Uit zijn latere verslagen zou blijken dat hij vond dat hij voor zichzelf veel eer heeft kunnen vergaren. Hoewel deze eenheid onder zijn bevel erin geslaagd was de Britse opmars te vertragen, was dit echter niet enkel door zijn toedoen. Veel van de eer die Krafft heeft verkregen viel ook te beurt aan kampfgruppe Spindler, die later uitgebreid aan bod zal komen.³²

De enige andere eenheid die zich in een positie bevond om de Britse landingen te Arnhem aan te vallen was Kampfgruppe Weber. Deze bevond zich ten noordwesten van Krafft. Kampf-

³² KERSHAW (R.J.). op.cit. pg 103

ruppe Weber bestond uit een communicatieeenheid van een Luftwafferradar en een luchtcontrole netwerk. Kapitein Weber verzamelde negentig slecht bewapende transmissietroepen om de landingszone DZÝáan te vallen. (zie figuur A.2) Het was een moedige daad. Het toont aan hoe een licht bewapende eenheid, die goed geleid wordt, een numeriek en kwalitatief sterkere vijandelijke macht gedurende een tactisch opportuun moment kan tegenhouden. Dit moment was de verwarring die altijd volgt op een luchtlanding. De resultaten van de aanval waren echter verwaarloosbaar. Van groter belang waren de situatieverslagen die via de radio naar de hogere echelons van de hiërarchie werden verstuurd. Weber trok zijn troepen snel terug naar de defensieve stellingen dicht bij de luchthaven van Deelen. De optelsom van alle acties die Weber en Krafft ondernamen was van groot belang. Hierdoor verloren de geallieerde luchtlandingstroepen immers kostbare tijd en verkregen de Duitsers een beter overzicht op de situatie.

Het II^{de} SS Pantserkorps ³³

Generaal Bittrich, de eerder genoemde commandant van het II^{de} SS Pantserkorps, ontving de eerste situatieverslagen om 13.30 uur. Tien minuten later stuurde hij reeds een waarschuwing naar zijn eenheden om op te letten voor vijandelijke activiteit in de regio. Zowel het hoofdkwartier van de 9de als de 10de SS divisies moesten zich klaar houden om in actie te treden. De reactie van het II^{de} SS Korps leek wel een oefening van de staf op het gebied van bevelvoering en controle. Bittrich die zich in zijn hoofdkwartier te Doetinchem bevond, kon goed en snel de mogelijke doelen van de aanval uit de beschikbare informatie afleiden. De gehele staf en bevelvoering voerden hun procedures uit met de efficiëntie die kenmerkend was voor de Duitsers in de tweede Wereldoorlog. Nijmegen en Arnhem werden geïdentificeerd als de belangrijkste doelen voor de operatie, wat werd bevestigd door de rapporten over een geallieerde landing bij beide steden. Ten gevolge hiervan beval hij de 9de SS Divisie om naar deze twee steden een verkenningseenheid te sturen. Deze divisie zou ook Arnhem moeten bezetten, de brug beveiligen en de geallieerden bij Oosterbeek vernietigen. Dit moesten zij zo snel mogelijk voor elkaar krijgen. De 10de SS Divisie moest de brug bij Nijmegen bezetten en ten zuiden van deze bruggen een bruggenhoofd vormen.

De staf van Harzer, bevelhebber van de 9de SS divisie had al opgemerkt dat er iets aan de hand was in Arnhem. Harzer kreeg Bittrich's waarschuwing toen hij zich in Hoenderloo bevond om de commandant van het verkenningsbataljon, kapitein Graebner, te onderscheiden met het Ridderkruis.

Graebner's verkenningsbataljon werd dan ook onmiddellijk aan het werk gezet om de wapens en rupsbanden terug op de Half-tracks te monteren. Deze waren verwijderd om te verhinderen dat ze, zoals eerder vermeld, naar hun zustereenheid de 10de SS divisie zouden worden overgeheveld. In twee uur tijd waren veertig gepantserde wagens en voertuigen klaar voor

³³KERSHAW (R.J.). op.cit. pg 73-75, 103- 114

actie. Dit was dan ook de zwaarste concentratie van pantsers van de 9de SS divisie. Par tegen 14.40 uur bevonden de meeste alarmeenheden van de 9de SS Divisie zich in opperste staat van paraatheid en waren ze klaar voor de strijd. Zelfs eenheden die op het punt stonden de trein te nemen richting Duitsland werden van de trein gehaald, bewapend en klaar gestoomd voor de strijd. Gesterkt door ervaring, training en de agressiviteit die eigen was aan de Waffen SS, begaven de meeste eenheden zich naar het slagveld. Deze persoonlijke initiatieven kwamen voort uit de kennis dat een luchtlandingseenheid best werd aangevallen vóór ze zich konden verzamelen. Toch heerste er nog totale chaos en verwarring. Eenheden die onder vuur werden genomen dachten dat ze te maken hadden met Nederlandse verzetslieden.

De Duitsers konden ook rekenen op een portie geluk in deze fase van de operatie. Zo trok SS kapitein Hans Moeller met zijn Pionierbataljon van de 9de SS divisie ten aanval tegen de Britten in het westen van de stad. Moeller had in mei 1940 als sergeant al in de regio rond Arnhem gevochten. In 1940 moest hij sluipschutters uitschakelen langs de route Arnhem-Oosterbeek. Hij zou nu met zijn bataljon dezelfde weg in dezelfde richting moeten zuiveren van vijandelijke troepen. Het feit dat hij als commandant bekend was met deze weg was een bijzonder groot voordeel.

Tegen de namiddag begonnen de alarmeenheden van de 9de SS divisie zich te verzamelen. De eenheden arriveerden per fiets, te voet, met paard en kar of per auto. Twintig trucks van de Hohenstaufen transportdienst vervoerde de eenheden door Arnhem naar de westelijke wijken en voorsteden. Zij reageerden op de eenvoudige slogan:

"Follow the sounds of shooting, that is where the front is"

³⁴ SS kapitein Moellers' Kampfgruppe kwam om 16.30 aan in de buitenwijken van Arnhem. Er werd hem verteld dat de vijand zat vanwaar er op hem werd gevuld. Tussen zijn aankomst en het vallen van de nacht zou Kampfgruppe Moeller vechten met eenheden van de 3de en 2de Britse Parabataljon. Ze kwamen vast te zitten in een park enkele honderden meters ten westen van het Sint-Elisabeth Gasthuis, dat bekend stond onder de naam Den Brink. Moeller wou absoluut doorbreken naar Oosterbeek maar hij zou nog enkele dagen moeten blijven. Manschappen die onder hem stonden herinneren zich dat de strijd meer leek op een Westernfilm dan een slagveld. Er was geen front, secties vochten verspreid over de linies tegen groepen Britse paras van gelijkaardige grootte. Duitsers die niet goed bewapend waren namen soms de wapens over van gesneuvelde Britten en omgekeerd. Dit leidde ertoe dat na twee tot drie dagen van gevechten men vriend van vijand niet meer van elkaar kon onderscheiden door het geluid van de wapens.

Moellers' bataljon kon helaas niet meer doorbreken. Een Duitse linie, of iets dat er moest op lijken, had zich gevormd in het park Den Brink en in de zijwegen van de Utrechtseweg. Elk initiatief om de Britse posities te flankeren of te vernietigen werd tegengehouden door

³⁴ KERSHAW (R.J.). op.cit. pg 102

de Britten. Echter ook elke aanval van de Britten kon geneutraliseerd worden. Tegen de avond kon er wel op de rechterflank contact gemaakt worden met een kampfgruppe van luchtkanonnen. Tevens kon een verkenningstrouille naar het zuiden de Neder-Rijn bereiken zonder vijanden tegen te komen. Om 18 uur hoorde deze eenheid in de verte een zware ontploffing. Het was de spoorwegbrug die was opgeblazen. Bittrich bevond zich kort daarna op het hoofdkwartier van Moeller. Hij had ook vernomen dat de spoorwegbrug was opgeblazen maar wist niet waarom. De chaos bij de Duitsers was dus nog steeds niet over.

In de namiddag zouden zich nog enkele belangrijke eenheden vormen door de samenvoeging van verschillende alarmeenheden van de 9de SS Divisie. Aan het hoofd van een van deze samengestelde eenheden of Kampfgruppe stond SS luitenant-kolonel Spindler. Deze luitenant-kolonel was de commandant van het gepantserde artillerie regiment van de 9de SS Divisie. Hij was een ervaren officier gerespecteerd door zijn manschappen. Zijn sterke persoonlijkheid zou nodig blijken om de verschillende eenheden te kunnen samen houden en resultaten te boeken. Zijn kampfgruppe werd bevolen om 17.30 uur een aanval van oost naar west uit te voeren langs de weg van Arnhem naar Oosterbeek. Bij het bereiken van het westen van Arnhem moest hij eerst een blokkade instellen alvorens verder te gaan. Deze blokkade zou moeten aansluiten met Krafft's bataljon in het noorden en zou lopen tot aan de Neder-Rijn. Tijdens dit manoeuvre werden zowel Krafft's eenheden als deze van Kampfgruppe Moeller onder het bevel geplaatst van Spindler. Met deze eenheden slaagde hij erin tegen middernacht een defensieve linie, gefocust op enkele sterke posities, te creëren. De versterkingen die hij verkreeg bestonden ondermeer uit ongewapende pioniers die volledig afhankelijk waren van buitgemaakte Britse wapens. Om alle verschillende eenheden goed te kunnen commanderen werd zijn Kampfgruppe opgedeeld in twee kleinere kampfgruppen. De eerste was Kampfgruppe von Allworden, die opgebouwd was rond het voormalige antitank bataljon van de 9de SS Divisie. Deze kampfgruppe had een sterkte van ongeveer honderd twintig manschappen. De tweede kampfgruppe was deze van Harder. Die een tweede blokkade vormde in het centrum van Arnhem op achthonderd meter ten oosten van de brug. Deze blokkade zorgde ervoor dat Frost en zijn eenheden volledig werden ingesloten. Spindler kon in de nacht van 17 op 18 september om middernacht aan zijn oversten melden dat zijn defensieve linie gevormd was. Ondanks de toegenomen Duitse weerstand bleven de Britten proberen door te breken naar de brug. De meeste druk kwam te liggen op de buitenste linie bij de eenheid van Moeller. Het was vooral tegen zijn eenheid dat de vele niet succesvolle aanvallen gericht waren.

De organisatie van de verdediging ³⁵

Veldmaarschalk Model kwam om 15 uur aan op het Hoofdkwartier van Bittrich in Doetinchem. Hij kon al snel zijn wil doordrukken op het verloop van de strijd. Gedurende de rit van zijn logistieke hoofdkwartier in Terborg naar het hoofdkwartier van Bittrich kon hij nadenken over

³⁵KERSHAW (R.J.). op.cit. pg 75- 78

de situatie. Bij zijn aankomst kon hij dan ook onmiddellijk enkele tegenmaatregelen opstellen en uitvoeren. De aanwezigheid van deze officier was zeer belangrijk voor de Duitsers.

Model zou later gekarakteriseerd worden als een monocle dragende Duitse stafofficier. Hij zou uit zijn hoofdkwartier gevlucht zijn waarbij zijn koffer met persoonlijke bezittingen open-sprong op de trappen van het Hotel Tafelberg. Dit is echter zeer twijfelachtig. Model had immers al voor ergere crisissituaties gestaan aan het Russische front. Verder is het ook nog opmerkelijk dat dit beeld tot stand kwam terwijl er geen trappen zijn voor het Hotel Tafelberg. Verder is er ook geen melding gemaakt van in beslag genomen Duitse kaarten of documenten. De staf van Model ging immers zoals altijd zeer grondig te werk.³⁶ Hoewel Model geen warmhartig persoon was, was hij wel een sterke en een goede commandant. Het beeld dat men over hem had kon door hem niet weerlegd worden daar hij zelfmoord pleegde in 1945. Voor zijn daad vernietigde hij ook al zijn persoonlijke documenten. Ook zijn persoonlijke relatie met Hitler vertroebelde het beeld van zijn vaardigheden als militaire commandant. Model werd beschouwd als dé man om een crisis aan te pakken. Vijf keer zou hij er tijdens zijn carrière in slagen om het front te stabiliseren na nederlagen en terugtrekkingen. Hij zou de vechtlust in zijn soldaten terugbrengen door zijn persoonlijk gedrag en voorbeeldfunctie aan het front. Hij was een soldatenofficier en slaagde erin om zijn manschappen stand te laten houden door een gedeeld geloof in een overwinning voor Duitsland. Dit geloof hield in dat als het front gestabiliseerd kon worden, Hitler's superwapens de situatie konden omdraaien. Model's kalme gedurende een crisis werd mede bepaald door zijn sterke religieuze ingesteldheid: Alles is de wil van God, dus dan is ook geen enkele crisis onoverkomelijk.

Model bevestigde de bevelen van Bittrich en stelde het korps rechtsreeks onder het bevel van zijn Legergroep B. Om 17.30 uur werd het belangrijkste bevel gegeven dat de gehele strijd om Arnhem zou bepalen. Het II^{de} SS Pantserkorps moest de vijand onmiddellijk aanvallen en vernietigen en er werd een duidelijke opdeling gemaakt. De 9de SS divisie moest door Arnhem-Oosterbeek stoten en het Britse bruggenhoofd ten noorden van de Neder-Rijn vernietigen. De 10de SS Divisie moest de bruggen bij Nijmegen innemen en bezetten. Daarna moesten ze een bruggenhoofd veilig stellen ten zuiden van de Waal. Maar boven alles moest een verbinding tussen de geallieerden te Nijmegen en Arnhem vermeden worden. Model's verdere intenties om de crisis in Nederland aan te pakken werden snel duidelijk. Hij deelde de betrokken regio op in drie sectoren. Of dit komt door de in beslagname van geallieerde plannen³⁷ of door dezelfde geografische lijnen die de geallieerden gebruikten is onduidelijk.

Generaal Student en het 1ste Fallschijmaergerleger hadden twee verschillende objectieven gekregen. Zij moesten de Britse grondeenheden tegenhouden bij het bruggenhoofd nabij Neerpelt en de Amerikaanse 101ste luchtlandingsdivisie nabij Eindhoven vernietigen. Hiervoor kon hij beroep doen op enkele extra eenheden. Kampfgruppe Chill die zich nabij het Maas-

³⁶ KERSHAW (R.J.). op.cit. pg 75, 348

³⁷ cfr ??

Scheldekanaal bij Neerpelt bevond moest de Britse grondtroepen tegenhouden. Om de Amerikanen uit te schakelen kon Student ook nog beroep doen op enkele eenheden van het 15de Leger en de 107de Pantserbrigade.

Wehrkreis VI, met als enige eenheid het Korps Feldt, moest zich bezighouden met de 82ste Amerikaanse luchtlandingsdivisie bij Nijmegen. Zij moesten de Amerikanen in de heuvelruggen ten zuidoosten van Nijmegen vernietigen en de bruggen over de Waal veroveren en bezetten. Daarna moesten ze zich klaar houden om in zuidelijke richting te trekken zodra de 10de SS divisie zou aankomen. Dat deze taak te groot zou zijn voor de eenheden van Wehrkreis VI bleek uit het feit dat Model extra troepen van Fallschirmjaegers zou sturen zodra dit kon. Het II^{de} Fallschirmjaeger Korps, onder leiding van Eugen Meindl, bevond zich immers nog in de omgeving van Keulen waar ze herbevoorraad werden. De sterkste troepenmacht werd ontplooid in en rond Arnhem. Dit omdat het II^{de} SS Pantserkorps zich al ter plaatse bevond en omdat Model hier direct kon ingrijpen. Generaal Christiansens, de opperbevelhebber van Duitse troepen in Nederland, moest met Kampfgruppe Tettau de Britten aanvallen vanuit het westen en het noorden. Dit terwijl de II^{de} SS zou aanvallen uit het oosten. Deze eenheden zouden ook nog versterkt worden door eenheden afkomstig uit Duitsland. Al deze orders werden verder uitgewerkt en verspreid op 17 september om 23.15 uur.

Arnhem ³⁸

De stadscommandant Kussin werd zoals eerder vermeld gedood door Britse paras. Hierdoor viel de verdediging van Arnhem in de handen van zijn Chief-of-Staff majoor Earnest Schlieffenbaum. Voor de verdediging van de brug kon deze man enkel rekenen op een handvol manschappen en een aantal oudere mannen en tieners die de luchtkanonnen rond de brug bemanden. Harzer, de commandant van de 9de SS divisie, was uiterst bezorgd door de situatie bij de brug. Hij had zijn eenheden wel de nodige bevelen gegeven maar er was tijd nodig om deze uit te voeren. De versterkingen die hem werden beloofd zou hij onmiddellijk inzetten aan de brug zodra ze arriveerden. In de tussentijd moest de verdediging van Schlieffenbaum het maar volhouden. Ondertussen zou Graebner op zijn weg naar Arnhem ook wel zien hoe de situatie was aan de brug. En voor zover de Duitsers wisten werden de Britten nog steeds tegengehouden in het westen van Arnhem. De eenheden die de brug moesten bewaken hadden al de gehele dag geen nieuws gekregen over hoe de situatie zich ontwikkelde. Toen om 18uur Graebners verkenningseenheid over de brug denderde konden ze ten minste zien dat er tegenmaatregelen werden genomen. Graebner die ongerust was over wat hij zou aantreffen te Nijmegen, wou in volle vaart naar zijn doel rijden. Hij wou niet stoppen om de eenheden aan de brug uit te leggen wat er aan de hand was. Hij dacht dat ze dit snel genoeg zouden weten, aangezien Kussin al ingelicht was over de situatie, niet wetende dat Kussin al dood was.

De vraag was nu wie verantwoordelijk was voor de verdediging van de brug. Volgens de

³⁸KERSHAW (R.J.). op.cit. pg 94-99, 108-111

bevelen van het II^{de} SS Pantserkorps was de situatie duidelijk. De 9de SS Divisie was verantwoordelijk voor de brug van zodra ze met de nodige eenheden ter plaatsen zouden aankomen. In tussentijd viel die verantwoordelijkheid bij de stadscommandant of in dit geval zijn plaatsvervanger. Aangezien Graebner's eenheid de eerste gepantserde eenheid was die klaar was voor actie werd deze door Bittrich naar Nijmegen gestuurd. Bittrich beschouwde immers de bruggen van Nijmegen als een belangrijk keerpunt. Het zou volgens hem hier zijn dat er beslist zou worden of de geallieerde opmars al dan niet succesvol zou zijn. De 10de SS Verkenningseenheid werd ter compensatie naar de 9de SS Divisie overgeheveld maar had tijd nodig om er te geraken. Zij bevonden zich immers verder weg van Arnhem dan andere eenheden. Volgens de Duitsers was dit echter geen probleem want niemand beseftte immers hoe dicht Frost en zijn Britse Para's al bij de brug waren.

Zodra Graebner en zijn eenheid de brug over waren leek ze voor de Britten geheel verlaten. De Duitse eenheden die de brug moesten beschermen zaten immers in hun bunkers. Toen om 20 uur de Britten de aanval op de brug uitvoerden, kwamen juist enkele voertuigen van de 10de SS Verkenningseenheid aan. Omdat deze eenheden niet wisten wat er gebeurde, opende ze het vuur en trokken snel terug om de situatie te melden aan hun oversten. Het was ook op dit ogenblik dat de eenheden van de brug in hun bunkers voor het eerst in actie kwamen. Ze hadden de Britten niet zo snel verwacht en waren onvoorbereid. In plaats van te patrouilleren op en rond de brug waren ze in hun bunkers gebleven. Dit zou hun levens kosten eenmaal de PIATs³⁹ in stelling werden gebracht. Vanuit hun bunkers konden deze eenheden immers de aankomende Britten niet zien langs de weg naast de rivier. De eenheden in de bunkers zouden worden vernietigd door PIAT's en een vlammenwerper die het munitiedepot achter de bunkers deed ontploffen.

Tegelijkertijd arriveerde ook de voorhoede van een bataljon van de 10de SS die ook geen idee had van wat er aan de hand was. Toch besloten ze terug te vechten. Uit het noordwesten arriveerde de alarmeenheid van Rudolf Trapp. Zij beseften al snel dat er zich een front aan het vormen was rond de brug en beveiligden huis per huis in hun opmars. Dit verliep zeer moeizaam omdat ze vanuit alle kanten onder vuur kwamen te liggen. Door hun beperkte bewapening moest ook zij hun toevlucht nemen tot het meenemen van wapens van gesneuvelde Britten.

Het was duidelijk dat alle Duitse commandanten beseften hoe belangrijk de brug wel was. Maar alle commandanten veronderstelden dat er wel iemand anders bezig was met de verdediging ervan. Uiteindelijk waren er zoveel verschillende eenheden ter plaatste dat het de gehele nacht heeft geduurd om alles georganiseerd te krijgen.

Tegen 18 uur begonnen zich tevens meerdere eenheden uit Nederland die zich in de directe

³⁹ PIAT staat voor Projector Infantry Antitank en is het Britse antitank wapen tijdens de tweede wereldoorlog. In tegenstelling tot de Amerikaanse Bazooka en de Duitse Pantserfaust vuurt deze geen raket maar een granaat af.

omgeving van Arnhem bevonden te verzamelen in het westen rond het hoofdkwartier van von Tettau. Hoewel commandant Hans von Tettau geen onervaren leider was, had hij niet de nodige middelen en stafleden om een goed gestructureerde kampfgruppe te vormen. Hij miste het charisma en voeling als Spindler maar toch slaagde hij erin een stevige kampfgruppe uit de grond te stampen.

Nijmegen ⁴⁰

In deze sector werd in de eerste uren van de strijd kolonel Henke, die een Fallschirmjaeger opleidingsregiment onder zijn bevel had, belast met de coördinatie van de verdediging van de bruggen. Henke alarmeerde alle eenheden in de omgeving en nam hen onder zijn bevel. Deze nieuw gevormde Kampfgruppe Henke had echter niet de nodige manschappen of het materieel om de bruggen te verdedigen. Hij had onder zijn bevel een totaal van zevenhonderd vijftig manschappen. Zijn luchtkanonnen positioneerde hij zodanig dat ze een dubbele rol hadden en dus ook als antitank eenheden konden ingezet worden.

Doordat Nijmegen een grote stad was konden enkel een paar sectoren beveiligd worden. Henke besliste daarom om zijn troepen te concentreren in twee bruggenhoofden ten zuiden van de spoorweg- en verkeersbrug. Ook installeerde hij een serie verdedigbare voorposten die in het zuiden van de stad als vroege waarschuwingseenheden moesten dienen. Twee rotondes op een kilometer van de bruggen werden gekozen als de eerste sterke punten van de verdediging. Sterke posities werden ook ingenomen dicht bij de bruggen en in de stad Lent aan de noordkant van de Waal. Van hieruit had men immers een goed zicht op de beide bruggen. Ook enkele belangrijke gebouwen zoals het postgebouw werden bezet en versterkt. In de namiddag hadden ze nog steeds geen contact gehad met vijandelijke eenheden. De Amerikaanse 82ste Luchtlandingsdivisie was immers de gehele dag bezig met het veiligstellen van de heuvelruggen bij Groesbeek.

Iets later besliste Bittrich dat het merendeel van de 10de SS Divisie zich naar Nijmegen moest begeven. Deze stad zou zijn Schwerpunkt, of het belangrijkste punt van de verdediging worden. De voorhoede van deze eenheid had zich echter vastgelopen in de gevechten bij de brug in Arnhem. SS kapitein Euling besliste hierop om zijn voertuigen om te draaien en naar het oosten te trekken om een andere route naar Nijmegen te vinden.

Gedurende dit alles had de verkenningseenheid van de 9de SS Divisie zich bezig gehouden met het zoeken naar vijanden in het gebied tussen Arnhem en Nijmegen. Dit gebied stond gekend als het eiland. Hun overste Graebner meldde aan zijn commandanten dat er zich in dit gebied geen vijanden bevonden en trok verder op richting Nijmegen. Hij liet wel enkele 75-mm antitankkanonnen op half-tracks achter te Elst, niet enkel ter verdediging maar ook als verbindingspunt voor de radiocommunicatie. Bij het binnenkomen van Nijmegen waren

⁴⁰KERSHAW (R.J.). op.cit. pg 99-101

zijn troepen opgelucht toen ze zagen dat hun kameraden de brug nog in handen hadden.

Wat nu volgt is echter gebaseerd op speculatie van Robert Kershaw en is aangevuld met gefragmenteerde verslagen.

Graebner zou zich vanaf nu onder het bevel moeten plaatsen van de 10de SS Divisie en zou in Nijmegen moeten blijven. Graebner was echter een ongeduldige man die zijn intuïtie volgde. Hij werd naar alle waarschijnlijkheid gebriefd door de manschappen van Henke over de situatie te Nijmegen waar er nog geen contact was gemaakt met de vijand. Tegelijkertijd was de achterhoede van Graebner's verkenningseenheid, die zich ten zuiden van de verkeersbrug bij Arnhem bevond, sinds 20 uur bezig met het beschieten van Britse para's. Hierop besliste Graebner om met de hoofdmoot van zijn eenheid teug te keren naar Arnhem. De verantwoordelijkheid over de bruggen bij Nijmegen viel terug bij Henke.

Uiteindelijk werden de eerste schoten in Nijmegen gelost om 22 uur aan de rotonde het dichtst bij de spoorwegbrug. Het betrof een aanval van het 1ste bataljon van het 508ste Regiment. Al snel kwamen Duitse versterkingen in een gemotoriseerd konvooi bij de rotonde aan. De situatie was zeer verwarrend en iedereen werd uit alle richtingen onder vuur genomen. Het belangrijke postkantoor waar zich mogelijk het ontstekingsmechanisme voor de explosieven onder de brug bevond, werd veroverd door de Amerikanen. De Duitsers omsingelde het gebouw maar de Amerikanen hielden het drie dagen uit. Toen het donker werd trokken de overige Amerikaanse manschappen zich terug om zich te reorganiseren. Ondertussen kregen de Duitsers weer hoop, elementen van de 10de SS Divisie waren immers aangekomen bij de brug.

Eindhoven en Neerpelt ⁴¹

Bij het bruggenhoofd nabij Neerpelt, bemand door de het Regiment von Hoffman, was er grote ongerustheid bij de talloze Duitse verdedigers. De luchtmada die over hen passeerde was zo groot dat gevechtsvliegtuigen zelfs individuele koeriers onder vuur konden nemen. Niets of niemand kon zich bewegen zonder door de vliegtuigen aangevallen te worden. Om 14 uur begon de Britse artilleriebarrage. Op hetzelfde ogenblik vielen zware bommenwerpers Duitse posities aan langs beide kanten van de weg. Ze slaagden erin alle gloednieuwe antitankkanonnen in het stadje Borkel te vernietigen zonder dat deze een schot hadden kunnen afvuren. De manschappen die de speciale hinderlaag voor tanks bemanden kwamen er relatief ongedeerd vanaf. Een uur na de artilleriebarrage begon de Britse aanval. Hoewel de Britten zich eerst succesvol leken te verplaatsen kwamen zij al snel terecht in de speciale hinderlaag voor tanks, waar ze zware verliezen leden. Er werden verder op de weg nog gelijkaardige hinderlagen opgezet om de Britse tanks tegen te houden. Tegen het eind van de dag hadden de Britten wel Valkenswaard bereikt, maar de Duitsers gaven de hoop niet op. De schermutselingen duurden de gehele nacht waarbij kleine groepen Fallschirmjaegers de colonnes tanks aanvielen.

⁴¹KERSHAW (R.J.). op.cit. pg 78-87, 115-117

Sommige Duitse commandanten voorzagen reeds een doorbraak van Britse pantsers langs de weg naar Valkenswaard aan het bruggenhoofd. Luitenant-kolonel Von der Heydte verzag dat Kampfgruppe Walther niet adequaat uitgerust was tegen een tankaanval. Zij ontbraken de nodige transmissie- en logistieke middelen. Er werd ook aangeklaagd dat er geen algemene coördinatie van de defensie aanwezig was. Het bruggenhoofd bij Neerpeelt bestond uit 4 onafhankelijke bevelhebbers afkomstig uit 3 verschillende onderdelen van de strijdkrachten. Toen tijdens de aanval de communicatie tussen de eenheden stilviel nam de frustratie alleen maar toe.

Door de aanval moesten de niet actief betrokken eenheden aan het bruggenhoofd bij Neerpelt zich herpositioneren. Kampfgruppe Richter bevond zich bij het bruggenhoofd en werd bevolen zich terug te trekken richting Budel. De opening gecreëerd door de Britse eenheden werd hierdoor enkel groter. De verwarring bij de Duitsers bleef even groot. Zo had Kampfgruppe Richter zich opgesteld in het dorpje Budel. In de nacht verschenen plots vier Britse tanks in het centrum van het dorp en nog eens vijftien rond Budel. Deze waren succesvol voorbij de vooruitgeschoven posities geglipt. Slecht zesentachtig man van de honderd vijftig Duitsers zou het dorpje terug kunnen verlaten.

Tegen het eind van de dag bevonden de Britten zich reeds ten zuiden van Valkenswaard. De Duitse eenheden konden heel af en toe nog een aanval uitvoeren op de Britse tanks vanuit verdeckte posities. Doordat er geen voertuigen waren om het meest zware geschut voort te trekken werden ze al snel uitgeschakeld eenmaal het vuur werd geopend. Gelukkig voor de Duitse eenheden konden de Britse tanks niet van de weg afwijken door de aard van het landschap. Dit bestond uit te losse en vochtige ondergrond en lag bezaaid met grachten en steile dijken.

Het hoofdkwartier van het 1ste Fallschirmjaegerleger begon langzaam de ernst van de situatie in te zien. Ze hadden het contact verloren met de eenheid van von der Heydte. Kampfgruppe Walther had zware verliezen geleden en moest niet rekenen op de komst van versterkingen de dag daarop. Ondertussen werden ze wel bevolen om een nieuwe defensieve linie te creëren. Gelukkig voor de Duitsers, maar toch onbegrijpelijk, bleven de Britten relatief rustig in de nacht van 17 op 18 september in het zuiden van Valkenswaard. Tijdens de nacht slaagden de Duitsers erin om opnieuw contact op te nemen met enkele eenheden op de flanken van het bruggenhoofd. Kolonel von Hoffmann was opgedragen de verdediging van Eindhoven voor te bereiden. Hij maakte daarbij enkel gebruik van lokaal aanwezige troepen.

Hoewel Student de plannen had kunnen bemachtigen waarin alle landingen en doelstellingen van het 101ste Airbomedivisie in vermeld stonden kon hij er nauwelijks gebruik van maken. Zijn eenheid, het 1ste Fallschirmjaegerleger, bestond immers voornamelijk maar op papier doordat het nog maar net gevormd was. Verder werd dit leger door de landingen in twee delen gesplitst. Een groot deel van de manschappen bestond uit trainingseenheden die gelegerd

waren nabij ó-Hertogenbosch, waar ze in twee onderdelen werden opgesplitst om de vijand bij Veghel en Sint-Oedenrode aan te vallen. Gelukkig arriveerden echter snel de eenheden van het 15de Leger die nog niet zo lang ervoor over de Schelde ontsnapt waren aan een Britse omsingeling. Deze eenheden zouden vanuit het westen de landingszones aanvallen. Later op de dag zou blijken dat er nog meerdere problemen waren die een gecoördineerde defensie van de Duitsers bemoeilijkte. Hoewel de commandanten goed op de hoogte waren van de Amerikaanse plannen, wisten de Duitse soldaten vaak niet wat er aan de hand was. Daar bovenop kwam dan het feit dat veel Duitse manschappen niet in hun normale eenheid of met hun normale hiërarchie ten strijde konden trekken. Hun vijand was dan weer een Amerikaanse elite-eenheid die in hun normale organisatie kon strijden en waar alle eenheden goed op elkaar waren afgestemd.

besluit van dag 1

De eerste dag van deze grootschalige operatie was dus geen onverdeeld succes voor de geallieerden. De belangrijke verkeersbrug bij Arnhem werd slechts aan de noordzijde bezet en verdedigd door de Britten. De bruggen te Nijmegen en deze te Best waren in Duitse handen en de brug bij Son was vernield. Het XXX^{ste} Korps was moe van de gevechten op de weg van Eindhoven en stond nog op vijftien kilometer van de stad bij Valkenswaard. Bijgevolg waren de noodbruggen die nodig waren te Son niet op de plaats en het tijdstip van afspraak om het tijdschema in stand te kunnen houden.

De Duitsers konden herstellen van de aanvankelijke schok, trokken op naar sleutelposities en konden profiteren van de gebreken van het Britse plan. Zij konden profiteren van het feit dat er maar één landing plaats vond op de eerste dag, dat de Britten niet dichtbij Arnhem landden en het feit dat men geen krachtige aanval deed naar de bruggen te Nijmegen. Ondanks alle tekortkomingen van het geallieerde plan hadden ze geluk dat de Duitsers ze door hun eigen zwaktes niet konden uitbuiten.

Het is op deze dag dat de opperste ironie van operatie Market Garden tot uiting kwam in verband met de bruggen te Nijmegen en te Arnhem. Wie de ene brug in handen kreeg, verloor de controle over de andere. Wat er ook gebeurde, de toekomst van de 1ste Britse Luchtlandingsdivisie was meer afhankelijk van de bruggen te Nijmegen dan van de brug te Arnhem.

2.5 Dag 2: 18 september

2.5.1 De geallieerden

Het XXX^{ste} Korps ⁴²

De spits van het korps zou deze dag gevormd worden door de Irish Guards. Ze verlieten om 6.00 uur 's morgens Valkenswaard. Het was zeer duidelijk voor deze eenheid dat de drive van de aanval in stand gehouden moest worden om aan het tijdschema te kunnen voldoen. Maar al na anderhalve kilometer kwam de aanval tot stilstand in het dorp Aalst door één enkel Duits kanon. Hiermee werd onmiddellijk duidelijk dat de problemen van de voorgaande dag zich zouden herhalen. Geïsoleerde Duitse weerstandsnesten kostten een onevenredig deel van de tijd. Er omheen trekken was geen optie door de zachte ondergrond en de smalle wankele bruggetjes. Hoewel luchtsteun veel van deze problemen hadden kunnen verkleinen door hun vuurkracht was er geen luchtsteun aanwezig. De lucht boven Nederland was zeer helder maar helaas hing er een dichte mist boven de meeste vliegvelden in Engeland. Het zou ook een hulp kunnen geweest zijn indien de druk op de Duitsers breder zou zijn geweest dan over die ene weg. Helaas stootten de eenheden op de flank maar op de avond van 18 september door de Duitse verdedigingslinie aan het Schelde-Maas kanaal.

In de late namiddag waren de eenheden van het Pantserkorps nog steeds op enkele kilometers van Eindhoven, bij het dorpje Aalst. Enkele gepantserde wagens van de Household Cavalry slaagden er echter via een wijde omtrekbeweging in dit stadje te omzeilen. Het waren dan ook deze eenheden die als eersten contact maakten met het 101ste Airborne te Eindhoven. Om 19.00 uur konden de Irish Guards Eindhoven binnenrijden maar werden daar tot stilstand gebracht door feestvierende Nederlanders. Omdat ze op dat moment al richting Nijmegen hadden moeten zijn werd beslist om tijdens de nacht op te rukken naar het Wilhelminakanaal bij Son. Hier begon de Genie met het aanleggen van een noodbrug.

Toch had de eenheid zich volgens het tijdschema nu al in Arnhem moeten bevinden om zich gereed te maken voor de oversteek van de Waal. De grondtroepen bevonden zich al 36 uur achter op het vooropgestelde schema.

Arnhem ⁴³

Tijdens de nacht van zeventien op achttien september was er geen rust weggelegd voor de Britse manschappen op de verkeersbrug in Arnhem. De eenheid had van de nacht gebruikt gemaakt om een verdediging op te stellen in de vijfentwintig huizen die het controleerde. De sector die hierdoor gecreëerd werd was gemiddeld tweehonderd vijftig meter breed en tweehonderd zeventig meter lang. De zwaarste wapens die ze ter beschikking hadden waren

⁴²CLARK (L.). *De slag om...* p. 87-89

⁴³Ibidem, p. 73- 83

twee 7,5-cm mortieren en zes 6-ponds antitank kanonnen. Het gevoel van isolement zal bij deze eenheid groot geweest zijn doordat ze met niemand buiten hun enclave konden communiceren. Opmerkelijk is wel dat de Forward Observer Officer van het 1ste lichte artillerieregiment wel contact kon maken met eenheid bij Oosterbeek terwijl hij over dezelfde communicatiemiddelen beschikte als de andere eenheden. Het is onduidelijk waarom de bevelhebbers deze radios dan niet meer gebruikt hebben om alle informatie uit te wisselen. Frost had bij het doven van het vuur op de brug nog nagedacht om een derde poging te wagen de zuidelijke kant van de brug te veroveren. Hij besloot echter dit niet te doen omdat de Duitsers te goed waren ingegraven en te zware wapens in stelling hadden kunnen brengen. De Britten hadden effectieve controle over de brug doordat ze alle richtingen onder vuur konden nemen.⁴⁴

De eerste actie van de dag bestond uit een vuurgevecht met enkele Duitse soldaten op vrachtwagens die tot dicht bij het hoofdkwartier van de eenheid kwamen. Blijkbaar hadden ze geen idee van het gevaar waarin ze zich bevonden. Dit gevecht escaleerde toen Duitse tanks en infanterie vanuit het oosten de stellingen zonder succes aanvielen.

Het meest opmerkelijke wapenfeit volgde echter even later. De Britse eenheden aan de brug konden de ronkende motoren van voertuigen horen en dachten dat het XXX^{ste} Korps vroeger dan verwacht in aantocht was. Het was echter het verkenningsbataljon van de 9ste SS-Pantserdivisie die de dag ervoor had gevochten met de 82ste Airborne bij Nijmegen. Op hun tocht naar Arnhem bleek deze weg bezet te zijn door de Britten. Enkel de eerste vier voertuigen van de verkenningseenheid raakten met succes van de zuidkant van brug naar de overkant doordat ze de Britten verrasten. De daarop volgende voertuigen werden tegengehouden en vernield door de Britten met behulp van hun PIAT's, antitank kanonnen en enkele genietroepen. Deze genietroepen slaagden erin Duitse voertuigen te vernietigen door granaten te werpen in de voertuigen. Deze voertuigen waren immers halfopen rupsvoertuigen langs waar granaten naar binnen gegooid konden worden. De Duitse infanterie die de eenheid ondersteunde geraakte maar halverwege de brug door de intensiteit van de Britse vuurkracht.⁴⁵ Tijdens de middag voerden de Duitsers de druk op. Zij vielen aan met alles wat ze hadden: mortieren, infanterie, pantserwagens en gemechaniseerde kanonnen. Hierdoor werden vele huizen vernietigd en in brand gestoken. Toch konden ze geen deuk maken in de defensieve gordel van de Britten. Dit kwam doordat John Frost, de leider van de eenheden van dit bruggenhoofd, goed gebruik wist te maken van de artillerie te Oosterbeek via zijn Forward Observer Officer. De granaten kwamen zeer nauwkeurig terecht en wisten de vele aanvallen uiteen te slaan. Toch hadden de Britse troepen al zware inspanningen moeten leveren vanaf de eerste dag en hadden ze al veel van hun beperkte middelen moeten gebruiken. Verder maakte Frost zich zorgen over het feit dat hij niets hoorde over de vooruitgang van het XXX^{ste} Korps, over het gebrek aan informatie over de situatie in Oosterbeek en over het feit dat de enkele

⁴⁴<http://www.pegasusarchive.org/arnhem/frames.htm> geraadpleegd op 17/04/2010

⁴⁵<http://www.pegasusarchive.org/arnhem/frames.htm> geraadpleegd op 17/04/2010

Duitse krijgsgevangenen elitesoldaten van de SS bleken te zijn.

De hoofdmoot van de Britse airborne eenheden te Oosterbeek hadden ondertussen hun eigen problemen. De Duitse Kampfgruppe Spindler, waaronder de eerder vermelde manschappen van Krafft, had een defensieve linie kunnen creëren richting de Neder-Rijn. Zij moesten verhinderen dat Frost versterkingen zou kunnen krijgen. In de ochtend van 18 september moesten de 1ste en 3de Parabrigade zich trachten door deze stellingen een weg te banen. De 3de Parabrigade koos reeds in de nacht van 17 op 18 september om te veranderen van de Tijgerroute naar de Leeuwrouten in een poging de vijand te omzeilen.⁴⁶ Ondanks de aanwezigheid van Urquhart en Lathbury viel deze aanval snel uiteen en wankelde het bataljon. Net achter de 3de Parabrigade bevond zich de 1ste Parabrigade, die later tijdens de nacht ook naar het zuiden waren afgezakt. Zij veranderden de doelstellingen van het beveiligen van het hoger gelegen gebied ten noorden van Arnhem naar het versterken van de eenheden bij de brug. Dit werd beslist nadat ze per toeval een oproep via de radio gehoord hadden van luitenant-kolonel Frost.⁴⁷ De twee bataljons moesten dus hun originele routes laten voor wat ze waren en zaten nu vast bij de rivier door de eerder vernoemde stellingen van Spindler. Wilden ze doorstoten naar de brug, dan moesten een aanval uitvoeren door dichtbebouwd gebied, langs de flessenhals van het heuveltje Den Brink en dan nog door de sterke Duitse stellingen dichtbij het Sint-Elisabeth Gasthuis. De voorste eenheden van het 3de Parabataljon slaagden erin dicht bij het Gasthuis te geraken. Het was hier dat de commandant van het 3de Parabataljon tot de bevinding kwam dat zijn eenheid door de Duitse weerstand in meerdere delen was opgesplitst. De situatie verergerde door het feit dat bijna al zijn mortieren en kanonnen zich bij de achterhoede bevonden. Zijn voorhoede was nog maar een mijl verwijderd van de brug maar hij kon niets anders doen dan wachten op zijn overige eenheden of op een aanval van de overige divisietroepen.⁴⁸

In de namiddag besliste Urquhart dat hij het best een uitval kon ondernemen om te kunnen terugkeren naar zijn hoofdkwartier. Hij werd enkel vergezeld door twee andere officieren, waaronder Brigadegeneraal Lathbury. De vraag stelt zich waarom ze dan samen een uitbraak wilden wagen. Lathbury raakte echter gewond toen ze onder vuur kwamen te liggen van Duits machinegeweer. Hij werd snel een van de huizen binnengedragen. Eenmaal binnen schoot Urquhart een Duits soldaat neer door een raam.⁴⁹ Een zeer ongewoon wapenfeit voor een divisiecommandant. Hij zette op aanmanen van Lathbury zijn tocht verder, maar raakte niet verder dan een paar meter in een steegje. Daar moest hij zelf vluchten in het huis nummer veertien van de straat Zwarthuis, vlakbij het Sint-Elisabeth Gasthuis. Het wemelde van de Duitsers in het gebied, de Britse aanvallen werden tot staan gebracht en Urquhart

⁴⁶ zie figuur A.2

⁴⁷ <http://www.pegasusarchive.org/arnhem/frames.htm> geraadpleegd op 17/04/2010

⁴⁸ <http://www.marketgarden.com/2010/UK/frames.html> geraadpleegd op 17/04/2010

⁴⁹ URQUHART (R.E.). *Arnhem* Barnsley, Pen & Sword Books Limited, 1958, pg 64

zat vast op een zolder en kon de situatie op geen enkele manier beïnvloeden. Hij kon zich troosten met het feit dat hij transportvliegtuigen hoorde in het westen die zijn versterkingen brachten. Hierdoor kwam niet enkel de 4de Parabrigade aan op het slagveld maar konden ook de eenheden van de luchtlandingsbrigade die de landingszones bewaakten mee in de aanval gaan.

De situatie van de landingszones bleef min of meer gelijk. Er werden verschillende aanvallen uitgevoerd maar dit waren meestal aanvallen om de zwakke plekken in de verdediging te vinden en waren niet echt krachtig. Dit was echter niet zo bij de Landingszone DZ-Y⁵⁰, de meest noordwestelijke van allemaal. Enkele eenheden aan de rand van de zone werden overrompeld door Duitse troepen en leden zware verliezen. De eenheden die hier later in de namiddag moesten landen zouden in een waar slachveld terecht komen. De eenheden die de landingszone moesten beveiligen slaagden er echter wel in de Duitsers voldoende tegen te houden terwijl hun kameraden landden.

Kenmerkend voor de geallieerde problemen was het feit dat enkele Britten zich uit hun schuttersputjes begaven om overvliegende jagers te begroeten. Tot hun grote verbazing bleken dit Duitse Messerschmitts te zijn. Hoewel de geallieerden in september 1944 het absolute lucht-overwicht hadden, konden de Britten bij Arnhem hier niet van profiteren.⁵¹ Het overbrengen van deze tweede golf manschappen verliep verre van vlekkeloos. Door laaghangende bewolking konden de vliegtuigen pas later dan gepland opstijgen. Deze keer werd de luchtvloot bij het naderen van Nederland zwaarder bestookt met luchtafweer dan de dag ervoor. Ook stootte de luchtvloot nu ook op ongeveer negentig vijandelijke jagers die het hen knap lastig maakte. Dit kwam allemaal doordat het verrassingsmoment voorbij was. Toch werd er nauwelijks schade aangericht aan de luchtvloot. De kracht van de Duitse luchtafweer was ontoereikend en de Luftwaffe werd op afstand gehouden door de Britse escortes. De tweede golf landde pas om 15 uur en bestond uit de 4de Parabrigade en de resterende elementen van de 1ste Luchtlandingsbrigade en divisietroepen. Aan de 4de Parabrigade werd gemeld dat op het ogenblik van de landing de landingszones volledig onder controle van hun eigen troepen en dus veilig zouden zijn. Het moet dus een grote schok geweest zijn voor de 4de Parabrigade om te landen bovenop een slagveld. Enkele van hun vliegtuigen kregen af te rekenen met zwaar luchtafweergeschut en bereidden zich voor op noodlandingen. Een vliegtuig werd echter zo zwaar geraakt dat het neerstortte en alle inzittenden kwamen om. De meeste parachutisten van de andere vliegtuigen kwamen veilig en op de juiste plaats aan de grond. Daar zochten ze snel de veiligheid van de bossen op om zich te hergroeperen.⁵²

In totaal bedroeg het aantal toegekomen manschappen vierduizend. Hoewel een dergelijk groot aantal manschappen een verschil kon maken, hielp het niet daar zij zo laat aankwa-

⁵⁰zie figuur A.2

⁵¹<http://www.pegasusarchive.org/arnhem/frames.htm> geraadpleegd op 17/04/2010

⁵²<http://www.pegasusarchive.org/arnhem/frames.htm> geraadpleegd op 17/04/2010

men. Niettemin trachtte men nog dezelfde dag door te stoten. Omstreeks 20 uur botsen ze echter op de troepen van Spindler. De Britse commandant besloot terug te trekken om een georganiseerde aanval op poten te zetten. Hierdoor waren de sterkste wapens van de Britten, namelijk hun snelheid en verassing, echter uitgeschakeld. Ze leden dan ook zware verliezen toen ze de Duitse stellingen aanvielen omdat deze al de gehele dag hun verdediging verbeterd hadden. Bovendien kampte de divisie nog steeds met communicatieproblemen en problemen in de bevelvoering.

Het bevel van de divisie werd in afwezigheid van Urquhart overgenomen door brigadegeneraal Hicks. Urquhart had het bevel gegeven dat in een dergelijke situatie zijn stafchef luitenant-kolonel Charles Mackenzie moest overnemen. Dit had hij echter niet doorgegeven aan zijn hoogste Brigadegeneraal Hackett. Hicks besliste om het hoofdkwartier vooruit te schuiven naar het Hotel Hartenstein en stuurde ook één bataljon van de 4de Parabrigade, het 11de Parabataljon, naar Arnhem om Frost te versterken. Via de artillerie was Hicks immers te weten gekomen dat de aanvallen van de Duitsers steeds intensiever werden. Hackett was echter niet te spreken over de bevelvoering en het feit dat hij onmiddellijk bij aankomst een derde van zijn troepenmacht moest afstaan voor een aanval zo dicht bij het vallen van de nacht. Verder vond hij het ongepast dat een eenheid van hem werd geselecteerd zonder hem te consulteren om eerst na te gaan welke verliezen deze eenheid had geleden bij de landing.⁵³ Er volgde een hevige discussie tussen Hackett en Hicks wat resulteerde in het feit dat alle mannen van de 4de Parabrigade ter plekke bleven. Uiteindelijk werd er een compromis bereikt en moest het 11de Parabataljon het 1ste en 3de Para versterken, terwijl Hackett met de rest van de 4de Parabrigade de verdedigingslinie van Spindler aanviel. Reeds hier ontstond bij de commandanten van de Britse Airborne de vrees dat bij aankomst het XXX^{ste} Korps geen bevriende troepenmacht aan de Arnhem brug zou aantreffen, maar vijandelijk geschut.

De geschillen tussen Hackett en Hicks bleven aanslepen. Hackett vond immers dat er geen duidelijk doel was gesteld voor de gehele divisie en vond dat de veldslag bestond uit geïsoleerde gevechten. Na een nieuw onderhoud met Hicks verbeterde de relatie echter. Hackett kreeg als doel het veiligstellen van een hoger gelegen gebied ten noorden van Oosterbeek. Verder valt er nog te vermelden dat reeds op de tweede dag van de operatie de dropzone voor voorraden LZ-L⁵⁴ grotendeels in handen was van de vijand. Van de zesentachtig ton voorraden bereikte slechts twaalf ton de Britse eenheden.⁵⁵

Nijmegen⁵⁶

In de sector Nijmegen moest nog steeds een brug over de Waal worden veilig gesteld door de 82ste Airborne. Om 7.45u op 18 september probeerde deze eenheid opnieuw de verkeersbrug

⁵³<http://www.pegasusarchive.org/arnhem/frames.htm> geraadpleegd op 17/04/2010

⁵⁴zie figuur A.2

⁵⁵<http://www.pegasusarchive.org/arnhem/frames.htm> geraadpleegd op 17/04/2010

⁵⁶CLARK (L.). De slag om... p. 83-87

in handen te krijgen. De Amerikanen naderden uit het zuidoosten maar werden tegelijkertijd door artillerievuur van aan de andere kant van oever en door verschillende wapens van de defensieve stellingen onder vuur genomen. Deze stellingen omvatten onder andere de middeleeuwse uitkijktoren, de Belvedere, en het Hunner Park. De Amerikanen konden naderen tot aan een rotonde op tweehonderd meter van de brug waar de aanval door hevige Duitse weerstand werd tegengehouden. Net zoals hun collega's in Arnhem mankeerde het de luchtlandingstroepen aan zware wapens om dergelijke situaties adequaat te kunnen aanpakken. Verder had het 82ste ook niet de nodige manschappen om deze bruggen veilig te kunnen stellen. Dit probleem werd nog groter toen de Duitsers een aanval lanceerden tegen de Amerikaanse landingszones. Deze moesten onder Amerikaanse controle blijven omdat de tweede golf nog niet was gearriveerd. Generaal Gavin gaf het bevel aan de eenheden die de brug wilden veroveren om de aanval te staken en zich onmiddellijk naar de landingszones te begeven. Dit uit schrik dat zijn landingszones onder de voet zouden worden gelopen. De eenheden legden de twaalf kilometer naar de noordelijke zone te voet af en waren juist op tijd om de Duitsers terug te slaan. De Duitsers waren er immers in geslaagd om de landingszones in te nemen en te bezetten met een troepenmacht van vijfhonderd man. Een half uur voor de versterkingen landden was de landingszone heroverd door de geallieerden. In deze zone is de uitgestelde landing van 18 september dus eigenlijk een voordeel geweest.

Buiten de extra manschappen, jeeps en aanhangwagens kwamen nu ook enkele broodnodige antitank-wapens en veldartillerie aan. Eerder op de dag kreeg Gavin informatie van het Nederlands verzet dat er een concentratie van Duitse tanks aanwezig waren in het Reichswald en dit in tegenstelling tot berichten van de dag ervoor. Ook Browning kreeg deze informatie maar toch beval hij Gavin om een plan op te maken om een brug veilig te stellen. Dit omdat het XXX^{ste} Korps die dag in de sector verwacht werd.

De meeste eenheden in de sector waren de hele dag in de weer met het versterken van hunposities en het voorbereiden van de komst van de Britse pantsers. De weg werd veilig gesteld voor eventuele tegenaanvallen en enkele eenheden waren op weg naar de brug over het Maas-Waal kanaal bij Honinghutje. De formaties schoten goed op en kwamen weinig tegenstand tegen maar toen ze bij de brug kwamen werd deze door een krachtige explosie onbruikbaar gemaakt voor zware voertuigen. Hierdoor werd de brug bij Heumen van zeer groot belang doordat dit de enige niet beschadigde brug was die veroverd werd. Wel werd de route naar Nijmegen er omslachtiger door. De brug moest extra beveiligd worden en men concentreerde zich op het aanmaken van een corridor rond de brug door het veilig stellen van de dorpen in de omgeving en op de weg naar de brug.

Tegen de avond kon Gavin een plan voorleggen aan Browning voor het beveiligen van de bruggen bij Nijmegen. Deze was er echter niet tevreden mee omdat dit plan de inzet vereiste van te veel manschappen. Browning was nog steeds beducht voor de Duitse aanvallen uit het Reichswald en een mogelijk verlies van controle over de hoger gelegen gebieden bij Groesbeek.

Deze dreiging werd inderdaad in de loop van de dag groter en Gavin moest de hulp inroepen van de Britse 2de Tactische Luchtmacht. Deze bombardeerden het bos en maakten verschillende duikvluchten. Toch hadden deze aanvallen tot gevolg dat de plannen van Gavin voor het veroveren van de bruggen in Nijmegen moesten uitgesteld worden.

Zowel Gavin als Browning waren door het Nederlandse verzet te weten gekomen dat de Britten bij Arnhem aan de verliezende hand waren. Dit onderstreepte nog maar eens de noodzaak om het XXX^{ste} pantserkorps snel te kunnen laten doorstoten. Niettegenstaande werd de beslissing genomen om geen bruggenhoofd te veroveren te Nijmegen, wat logischer zou geweest zijn omdat het oostelijk deel van de heuvelruggen minder belangrijker was dan de bruggen. Van op deze plaats zijn de stad en haar bruggen immers niet zichtbaar.

Eindhoven ⁵⁷

Het 506de Regiment was erin geslaagd om via de haastig aangelegde voetbrug naar Eindhoven op te rukken. Vanaf 6.00 uur 's morgens begonnen ze met hun aanval. Ze kwamen enkele Duitse verzetshaarden tegen maar hadden niet veel tijd nodig om deze te vernietigen. Eenmaal aangekomen in Eindhoven bleek dat de Duitsers geen sterke verdediging van de stad hadden voorzien. Het regiment kon vier bruggen over de rivier Dommel veilig stellen en wachtten de komst af van hun Britse collega's. Het was rond de middag dat ze in contact kwamen met de eerste eenheden van de grondtroepen. Pas tegen de avond konden ze contact maken met de hoofdmoot van het Britse Pantserkorps.⁵⁸

De rest van het 101ste Airborne ontfermde zich over het versterken van hun posities en het afslaan van verschillende kleinere Duitse aanvallen, die dienden om informatie te vergaren. Wel werd er zwaar slag geleverd bij de alternatieve brug te Best, omdat de Duitsers beseften dat deze brug van levensbelang was voor de geallieerde opmars. Bijgevolg brachten beide zijden extra manschappen en middelen ter plaatste. Hoewel de Amerikanen twee volledige bataljons inzetten bij de brug, slaagden ze er niet in de Duitsers uit hun posities te verjagen. De Duitsers lieten de dun verspreide Amerikanen naar zich toekomen en hadden om 11.00 uur 's morgens de brug vernietigd. Toch was het nog steeds belangrijk voor de Amerikanen om deze sector te beveiligen zodat de bouw van de noodbrug bij Son ongehinderd kon doorgaan. Hoewel de druk van de Duitsers vergrootte, konden de Amerikanen stand houden met behulp van enkele Britse Tyfoons, een Britse pantserwagen en een verkenningswagen die zich aan de zuidelijke oever hadden opgesteld.

De 101ste Airborne was ondertussen dun verspreid geraakt en de aankomst van de tweede golf was een verademing voor Generaal Maxwell Taylor. Toch was de landing geen compleet succes te noemen. Dit ondermeer doordat bijna de helft van de bevoorradingen verloren gingen. Toch

⁵⁷CLARK (L.). De slag om... p.88-90

⁵⁸<http://www.rememberseptember44.com/rs44.htm> geraadpleegd op 17/04/2010

bevond de eenheid zich in een relatief comfortabele positie door de versterkingen. Wel waren de bevelhebbers zeer bezorgd over het uitblijven van de komst van het XXX^{ste} Korps.

2.6 De Duitse reactie

De verkeersbrug van Arnhem ⁵⁹

In de eerste uren van 18 september was de situatie aan de brug bij Arnhem nog onduidelijk. Er werd verkeerd gecommuniceerd dat de brug zou herveroverd zijn en dat de vijandelijke troepenmacht zou bestaan uit honderd twintig man, terwijl de Britten zich met ongeveer zeshonderd man rond de brug hadden ingegraven. De eenheden rond de brug werden gereorganiseerd volgens de planning opgesteld door Model. De manschappen van de 10de SS Divisie die in de strijd verwickeld waren werden vervangen door eenheden van Wehrkreis VI, zodat de voltallige 10de SS Divisie kon oprukken naar Nijmegen. Ze werden vervangen door het Pantser Grenadier training- en vervangingsbataljon *Bocholtónder* leiding van majoor Knaust. Deze eenheid viel vanaf dat ogenblik onder Kampfgruppe Brinkmann die de centrale aanvalsmacht zou worden bij de brug te Arnhem. Hun aanval werd ingezet vanuit de oostelijke kant van de Britse enclave. Tijdens deze herpositionering werd de druk op de Britten aan de westkant van de brug steeds groter. Maar de SS troepen begonnen te beseffen dat ondanks hun inzet het nog een lange en vermoeiende strijd zou worden. In de ochtend begon Kampfgruppe Brinkmann de aanval op de brug. Eerst werden er infiltratieaanvallen uitgevoerd waarbij Duitse eenheden probeerden binnen te sluipen in de gebouwen om ze dan veilig te stellen. Waarna men probeerde om explosieven in de huizen te werpen, die echter snel opnieuw naar buiten gegooid. Uiteindelijk gingen de Duitsers over tot frontale aanvallen op de huizen gecontroleerd door Britten, wat leidde tot vele doden bij de aanvallers. Ook aanvallen met voertuigen en gepantserde wagens werden afgeslagen door de Britten. De vele huizen rond de brug maakten het immers onmogelijk om een gecombineerde tank- en infanterieaanval uit te voeren. Dit kon enkel vanuit het noorden en het zuiden van de brug. Zo'n aanval op dat moment zou echter nutteloos zijn, daar de Britten zich te goed hadden kunnen ingraven. Toch werd het geprobeerd.

Het volgende stukje tekst is deels gebaseerd op de speculaties van Robert J. Kershaw en deels op gefragmenteerde verslagen. Dit komt door de weinige betrouwbare informatie die nog te vinden is over dit deel van de strijd.

SS Kapitein Graebner had als vrijwilliger dienst genomen bij de Waffen SS na eerst gediend te hebben bij de Wehrmacht. Bij de vorming van de 9de SS Hohenstaufen Divisie was hij de eerste commandant die werd aangesteld in het Verkenningsbataljon dat hij later zou leiden. Zoals van de meeste commandanten van een verkenningsbataljon verwacht werd was hij een man van actie. Hij had een goede reputatie op het slagveld opgebouwd en was altijd direct en had

⁵⁹KERSHAW (R.J.). op.cit. pg 125-137

tevens geen schrik om zichzelf bloot te stellen aan gevaar. Graebner had net voor Operation Market Garden een persoonlijke triomf beleefd door het verkrijgen van het Ridderkuis. Dat had hij verdiend door een verrassingsaanval uit te voeren tegen Britse eenheden in Normandië tijdens de ochtend 15 juli 1944. Zo had hij een vijandelijke doorbraak en een crisis kunnen tegenhouden. Misschien wou hij met deze aanval te Arnhem zijn eerder succes uit Normandië herhalen.

Verassing en schok waren de enige bescherming voor de troepen van Graebner. Hoewel men zich wel afvragen hoe groot de verassing zou zijn, daar de motoren van de colonne van veraf te horen waren. De verassing voor de Britten was het feit dat ze dachten dat het XXX^{ste} Korps in aantocht was, in plaats van de Duitsers. Het was echter zeer naïef om te denken dat hun landgenoten de afstand zo snel konden afleggen. Graebner zou eventueel ook kunnen gedacht hebben, zoals de meeste pantsercommandanten in die tijd, dat licht bewapende luchtinfanteristen geen echte bedreiging konden vormen voor gepantserde voertuigen. De voertuigen, tweeëntwintig in totaal, bestonden uit gepantserde wagens en half-tracks, waarbij op sommigen een 75-mm kanon was geïnstalleerd. Zij zouden tot aan de helft van de brug buiten het zicht van de Britten blijven door de curve van de brug. Even zouden zij nog gedeeltelijk gedekt worden door de stalen boogconstructie van de brug. Toch was de opmars gevaarlijk, daar de brug maar twee vakken breed was en er al sporadisch enkele wrakken op de weg lagen van eerder mislukte pogingen om de oversteek te wagen. De gepantserde wagens zouden als eersten over de brug rijden gevolgd door de half-tracks. Graebner zelf zou dichtbij de gepantserde wagens, bij het voorste deel van de colonne rijden met een speciaal aangepaste Britse Humber. Deze zou hij waarschijnlijk buit gemaakt hebben in Normandië. De aanval begon om 9 uur in de ochtend. De eerste gepantserde wagens of Puma-voertuigen geraakten zonder een schot te incasseren aan de overkant naar het stadscentrum. Door de snelheid die werd onderhouden verzamelde de SS infanterie zich in het kwetsbare achterste en open gedeelte van de half-tracks. Maar zodra de trager bewegende half-tracks zich in het schootsveld van de Britten bevonden brak de hel los. Machinegeweren, lichte geweren en mortieren vuurden zeer geconcentreerd op de Duitse eenheden die de oversteek waagden. Granaten werden in de halfopen voertuigen geslingerd door Britten van op de daken van de huizen. Hierdoor ontploften de benzinetanks van de voertuigen en ontstond er een intense vlammenzee met hevige zwarte rookontwikkeling. Het verzet was vele malen groter dan verwacht werd. Zodra de Britten volledig hersteld waren van de schok dat niet het XXX^{ste} Korps maar Duitse pantserwagens over de brug reden brachten ze ook hun antitankwapens en alle mortieren in het spel. Graebner's aanval werd volledig tot staan gebracht. Het is aannemelijk dat hij tijdens dit moment van de strijd stierf. Uit alle voertuigen die werden geraakt probeerden de inzittenden de vlammenzee te ontvluchten, waarbij ze weggemaaid werden door de Britse machinegeweren. De aanval kwam volledig tot een stilstand en vele Duitsers die vast zaten op de brug sprongen over de balustrades. Zij kozen voor een mogelijke verdrinkingsdood boven een zekere dood op de brug.

Van de tweeëntwintig gepantserde voertuigen blokkeerden er nu twaalf de weg. Even leek Graebners' gok te lukken maar het draaide uiteindelijk uit op een catastrofe. Overlevende troepen kropen, liepen of zwommen terug naar de zuidelijke oever. Om de Duitse vernedering nog groter te maken riepen de Britten in trots hun oorlogskreet *Whoa Mahomet, Whoa Mahomet!*. Bij het 9de SS hoofdkwartier had men het radiocontact verloren maar al snel kwam het besef dat de eerste optimistische berichten over een veilige overstek sterk overdreven waren. Graebners' dood binnen de vierentwintig uur na het ontvangen van de hoogste militaire orde was een zware klap. Graebner was gekend bij alle manschappen van de 9de SS Divisie en zijn dood werd daarom zwaar betreurd. Hoewel zijn Brits voertuig enkele dagen later op de brug werd terug gevonden, is van zijn lichaam nooit een spoor gevonden.

Graebners' falen was niet enkel een groot verlies voor de 9de SS Divisie en zij die hem kenden maar ook voor de gehele sector Arnhem. Dit doordat de Duitsers nu een belangrijk deel van hun gevechtsterkte verloren hadden. Het begon bij iedereen meer en meer door te dringen hoe zwaar de strijd wel zou worden.

De route naar de huizen van Frost's manschappen lag bezaaid met brokstukken, wat de aanvallen bemoeilijkte. Het zwaartepunt voor de strijd om de brug begon op dit moment ook te verschuiven naar het noorden van de perimeter. Dit doordat de eenheden van de 10de SS Divisie in het oosten werden vervangen door andere eenheden. Men kwam tot de vaststelling dat de Eusebius Binnen- en Buitensingel genoeg manoeuvreer ruimte boden voor een gezamenlijke tank- en infanterie aanval. De tanks kwamen aan op 19 september en werden bestuurd door zeer jonge en onervaren manschappen.

Ondertussen kwam uit Berlijn de SS kolonel Heinz Harmel in Arnhem. Hij werd onmiddellijk ingelicht door het hoofdkwartier van het II^{de} SS Pantserkorps en door majoor Paetsch, de leider van de 10de SS Divisie tijdens Harmel's afwezigheid. Van daaruit vertrok hij naar het centrum van Arnhem om de situatie ter plaatse te aanschouwen. Hij zag hoe de eenheden in het oosten werden afgelost en de aanval uit het noorden juist begon. Hij wees ook doelen aan voor twee 10-cm artilleriekanonnen die de huizen van Frost in stukken schoten. Kort hierop kreeg Harmel een dubbele opdracht van zijn overste, generaal Bittrich. Hij zou de leiding nemen van alle eenheden rond de verkeersbrug van Arnhem daar de meeste eenheden van de 10de SS Divisie waren of onder het bevel stonden van de 10de SS Divisie. Hij zou de brug moeten vrijmaken zodat zijn eenheden naar het centrale punt of Schwerpunkt van Bittrich's verdedigingsplan konden vertrekken. Dit centrale punt, Nijmegen, zou ook de verantwoordelijkheid zijn van Harmel.

De situatie bij de brug hield een rationalisatie in van wat er de voorgaande dagen reeds gebeurd was. Ondertussen zou de 9de SS Divisie zich bezig houden met de Britten nabij Oosterbeek. Harmel zag de hopeloze situatie in waarin Frost zich bevond. Volgens Harmel had hij hier een beter zicht op dan Frost zelf. Hij riep een Britse sergeant-majoor bij zich om

aan Frost te vragen zich over te geven. Niet lang daarna kwam het antwoord terug en zoals Harmel verwachtte, weigerden de Britten.

De perimeter Oosterbeek-Arnhem ⁶⁰

Aan de Westkant van de Britse zone rond Oosterbeek boekte de dubbele aanval van von Tettau goede terreinwinst tijdens de ochtend van 18 september. In het zuiden slaagden zijn eenheden erin om Renkum te veroveren en Heesum te bereiken. In het noorden kon de Ginkel, een heidegebied aan de rand van enkele bossen, tevens gekend als landingszone Y veroverd worden. (zie figuur A.2) Het probleem lag echter in het midden van de aanval. Hier slaagde men er niet in om de Britse dropzone X onder de voet te lopen. (zie figuur A.2) Er werden eerst enkele buitgemaakte Franse tanks ingezet om de Britten te verjagen maar deze hadden maar beperkte ruimte om te bewegen en werden al snel uitgeschakeld door de Britten. Daarop besloot SS kolonel Lippert om een schijnaanval in het noorden van de zone op te zetten en zijn eenheden even later in het zuiden een massale aanval laten uitvoeren. Het lukte en er werd veel terreinwinst geboekt ten koste van zware verliezen aan beide kanten. Volgens zijn rapport werden er veel Britten gevangen genomen en veel zweefvliegtuigen, zwaar materieel, munitie en jeeps buitgemaakt. De aanval kon zich verder doorzetten tot twee kilometer ten oosten van de landingszone, waar ze door hevig Brits vuur tot staan werd gebracht. Op dit moment bedroeg de ratio van troepen meer dan twee tegen een in het voordeel van de Duitsers. De Duitsers noch de Britten waren op de hoogte van elkaars getalsterkte. Toch waren beiden ervan overtuigd de overwinning te kunnen behalen. Tot een bekend geluid dichterbij kwam vanuit het westen. Toen het geluid van de geallieerde vliegtuigen sterker werd, daalde het moreel van de Duitsers. Zij dachten immers dat ze gefaald hadden in hun opdracht de geallieerde landingen binnen de eerste vierentwintig uur te breken.

De Britten kregen dan weer volop hoop bij het horen en herkennen van het geluid van de vliegtuigen die hun versterkingen brachten. Bij de Ginkelse heide wachtten de Britten op de komst van de eerste troepen in deze landingszone bij de achterhoede van de Duitse opmars. Zodra de eerste landingen plaatsvonden zouden de Britten hun tegenaanval inzetten. Toen de vliegtuigen laag boven de Duitse troepen hun lading parachutisten dropten, panikeerden de Duitse soldaten. Zij werden nu aangevallen van op de grond en uit de lucht. Opmerkelijk hierbij was de aanwezigheid van een propagandaberichtgever met een videocamera. Hij kon de gehele landing, die rondom hem plaatsvond, filmen. Hij filmde hoe de Duitse troepen begonnen te schieten op de neerkomende Britse parachutisten. Na het overvliegen van de Dakota's kon de camera vastleggen hoe de lucht gevuld werd met landende zweefvliegtuigen. Zijn camera kan zelfs de crash van een transportvliegtuig vastleggen. Deze beelden zouden later in de Duitse propaganda, zoals in de Wochenshau series, gebruikt worden.

⁶⁰KERSHAW (R.J.). op.cit. pg 154-165

Sommige Britse parachutisten misten echter hun landingszone en belandden in de bossen rond de Ginkelse heide, waar ze snel door Duits machinegeweervuur gedood werden. De Ginkelse heide was nu een regelrecht slachveld geworden. Maar de Britse parachutisten die zich een weg moesten banen naar de reorganisatiepunten kwamen er beter vanaf dan Helleś bataljon die de Ginkelse heide die ochtend had veroverd. Dit bataljon werd namelijk volledig vernietigd door de komst van de Britse versterkingen. De commandanten werden gevangen genomen of vluchtten weg. Enkel een zware wapens commandant, genaamd Eienkel, kon zijn zenuwen bedwingen. Nadat hij zwaar verzet had geboden, begon hij zich met zijn eenheid al vechtend terug te trekken naar de Duitse linies. SS kolonel Lippert, die volledig opgegaan was in de aanval, had geen idee van wat er zich afspeelde in zijn achterhoede. Hij bleef met zijn eenheden druk zetten op de Britten bij Oosterbeek. Tijdens een moment van rust in de gevechten reed hij terug over de landingszone naar zijn commandopost. Hij merkte daarbij een nieuwe groep zweefvliegtuigen op die er eerder niet waren. Kort daarop werd hij onder vuur genomen. Enkele van zijn manschappen konden gelukkig de zweefvliegtuigen aanvallen en de kolonel ontzetten. Lippert zag snel de ernst van de situatie in, maar stond machteloos. Zijn bevel was om kost wat kost de druk op de Britten te behouden. Hij had geen reserve om bij de landingszones achter te laten om deze te beveiligen voor eventuele nieuwe landingen. Door communicatieproblemen kon hij echter von Tettau niet bereiken met de vraag wat hij het best zou doen.

Bij het hoofdkwartier van von Tettau heerste ondertussen absolute chaos. Het was voor hem duidelijk dat de nieuwe landingen veel problemen met zich meebrachten, maar welke deze waren was niet duidelijk voor hem. Dit kwam opnieuw door de communicatieproblemen waardoor von Tettau pas zeer laat de nodige informatie kon verkrijgen. Kolonel Lippert had hier een andere mening over en volgens zijn verslagen was dit de normale gang van zaken in de eerste dagen onder von Tettau. De eenheden moesten zelfstandig opereren zonder coördinatie. Na verloop van tijd kwam er opnieuw klaarheid in de situatie. Commandant von Tettau had enkele nieuwe eenheden bevolen om de linie te sluiten en de taak van Helleś Bataljon over te nemen en de Ginkelse heide veilig te stellen. Lippert moest nu zijn eigen noordelijke flank veilig stellen.

Door de nieuwe landingen stegen de kansen van de Britten. Hoewel ze in aantal met minder waren dan de Duitsers hadden ze het voordeel qua organisatie en aanvalsterkte. Terwijl de Britten konden vechten met goed georganiseerde en getrainde eenheden, bestonden de Duitse eenheden uit samenraapsels van verschillende eenheden. Door de geografie en de tijdelijke problemen met de hiërarchie zouden de Britten hier echter geen voordeel uit kunnen halen. Bij de aankomst van de versterkingen besloten de Britse commandanten dat vier van hun bataljons de aanval op een tweehonderd meter breed front in het oosten zouden wagen. Deze aanval diende om de eenheden van Frost te kunnen bereiken en versterken. Twee Britse bataljons hadden echter eerder een gelijkaardige aanval ondernomen zonder succes

evenwel. Ten oosten van de Britse zone bevond zich immers nog steeds de verdedigingslinie van Spindler. Zij hadden zich weten te versterken ten opzichte van de dag ervoor. De linie begon nu aan de Ede-Arnhemse weg ten noorden van Arnhem en liep door tot aan Neder-Rijn. In het noorden van de linie bevond zich het SS Training- en Depotbataljon van Krafft. Het centrum van de Duitse verdediging werd gevormd door Moellers' SS Geniebataljon. En in het zuiden van de linie bevonden zich de manschappen van Spindlers' oorspronkelijke artillerie-eenheid. Deze vermelde eenheden werden gesteund door verschillende andere formaties en kampfgruppen. De belangrijkste ervan was Kampfgruppe Harder die als reserve werd ingezet en de verdediging van de nodige diepte voorzag. Aan de overkant van de Neder-Rijn bevonden zich ook nog enkele elementen van Graebners' Verkenningsbataljon. De Britse aanval zou zich dus op een verdediging storten die werd gesteund door gepantserde wagens, half-tracks en gemotoriseerde kanonnen. Het grootste probleem van de Britse aanval was dat zij enkel in twee colonnes van bataljongrootte konden aanvallen. Deze flessenhalssituatie werkte in het voordeel van de Duitse verdedigers daar ze al hun vuurkracht konden concentreren. Hoewel de aanval gepland was voor 18de september zou hij dus pas plaats vinden op 19 september.

Nijmegen ⁶¹

De 406de Divisie van luitenantgeneraal Scherbing kwam tijdens de nacht aan in het oosten van de sector. De eenheid bestond echter enkel uit het hoofdkwartier van de Divisie en het kader van enkele trainingseenheden. De problemen die deze situatie met zich meebrachten waren groot. De eenheid moest zich omvormen van een administratief gekazerneerd hoofdkwartier naar een hoofdkwartier te velde die troepen moest leiden en dit zonder materieel of vervoer. Toen de eenheid in Geldren aankwam was de schok zeer groot voor de officieren. Er was hen immers niet verteld naar waar ze zich zouden verplaatsen. De meeste officieren veronderstelden dat ze naar Frankrijk zouden gaan om er een bestaande divisie te leiden. Nu moesten ze aan een front dat zich nog aan het vormen was, een eenheid uit de grond stampen met lokaal aanwezige troepen. De eenheden die de divisie toegewezen kreeg bestonden bovendien allen uit manschappen zonder de nodige infanterieopleiding, ondersteunende wapens of vervoer. Het grootste probleem was echter dat er geen veldkeukens of transmissiematerieel voorhanden was. De eenheid moest dus voor alles zelf instaan en het eerste probleem dat werd aangepakt was het vervoer. Alle voertuigen in de regio die nog niet van de Wehrmacht waren, werden in beslag genomen.

De 406de Divisie die zich onder het bevel van Korps Feldt bevond moest eerst enkel een defensieve linie vormen van de Waal (bij Nijmegen) tot aan Groesbeek. In de vroege ochtend kreeg de divisie echter het bevel om over te gaan tot de aanval op 18 september om 6.30 uur. Hoewel generaal Feldt geen vertrouwen had in de aanval vond hij deze absoluut noodzakelijk om de vijand te ontmoedigen om over te gaan tot een mogelijke aanval in oostelijke richting.

⁶¹KERSHAW (R.J.). op.cit. pg 119-124, 137-142

Verder dacht men met een aanval de vijand te misleiden over de sterkte van de Duitse eenheden en paste de aanval perfect in de plannen van Model.

Om 6.30 uur startte de aanval onder leiding van de officieren van de 406de Divisie. De aanval zelf werd uitgevoerd door drie kampfgroepen waarvan elk ongeveer de sterkte had van een bataljon. Ze werden ondersteund door enkele licht gepantserde wagens en een vierde Kampfgruppe, die driehonderd vijftig man sterk waren. Achter deze aanvallende eenheden werd een dunne defensieve linie behouden. Tot ieders verbazing maakte de aanval op alle fronten lichte vooruitgang, maar de vooruitgang nabij Mook was zeer opmerkelijk. Maar toch werden de problemen van de Duitsers snel duidelijk. Op sommige plaatsen viel de aanval stil doordat de officieren en manschappen geen goede infanterietraining hadden genoten. Degene die dit wel hadden konden snel ingrijpen en de andere manschappen leiden. De aanval leek te lukken doordat de vijand te hoog schoot en zo de manschappen miste. De 82ste Airbomedivisie kon deze aanvallen wel inperken, maar stond onder grote druk. De beschikbare reserves, evenals de eenheden die een aanval op Nijmegen moesten ondernemen werden nu ingezet om de Duitse aanval tegen te houden. Ze vielen de Duitsers aan om de landingszones veilig te stellen voor hun kameraden die onderweg waren. De aanval was net ingezet toen men de vliegtuigen hoorde aankomen. Hierop sloeg een golf van paniek door de Duitse troepen. Gelukkig voor de Duitsers konden hun vluchtende troepen worden tegengehouden door generaal Feldt en Scherbenning dichtbij hun posities van waaruit ze de aanval hadden ingezet. De gehele terreinwinst die ze eerder hadden geboekt ging verloren en de toestand van de eenheden na de aanval was zorgwekkend.

In de namiddag kreeg generaal Feldt wel het goede nieuws dat zijn eerste versterkingen waren aangekomen, de 3de en 5de Fallschirmjaeger Divisie van het II^{de} Fallschirmjaeger Korps. Maar dit waren enkel de overlevenden van de strijd in Normandië en niet de gehele eenheid. Verder kreeg Generaal Feldt het bezoek van veldmaarschalk Model en generaal Meindl, de bevelhebber van het II^{de} Fallschirmjaeger Korps. Model wou de volgende dag een nieuwe aanval lanceren met deze twee divisies, die zouden omgevormd worden tot twee kampfgroepen. Feldt en Meindl konden Model echter overtuigen om de aanval uit te stellen tot 20 september.

Zoals eerder vermeld was SS kolonel Heinz Harmel van de 10de SS Divisie belast met de verdediging van Nijmegen. Dit omdat zijn korpsverste vond dat Nijmegen het centrale punt zou zijn voor het slagen of falen van Operatie Market Garden. De Britse grondtroepen die oprukte uit Nijmegen mochten immers geen contact kunnen maken met de Britse paratroepen in Oosterbeek. Volgens Harmel was elke man in zijn eenheid op de hoogte van het belang van deze taak.

Harmel vond dat de geallieerde opmars naar, op zijn minst, de Waal rivier onontkoombaar was. Hij had geen besef van hoever de vijand al was doorgestoten maar wist wel dat hij al veel van zijn strijdkrachten verloren had zonder tegen de geallieerden te vechten. Harmel moest immers veel gevechtseenheden van Nijmegen naar het zuiden sturen om Student's eenheden in

de sector Eindhoven te ondersteunen. Ook waren veel kampfgruppen gevormd uit eenheden van de 10de SS Divisie bezig met het bestrijden van Frost en zijn manschappen te Arnhem. Dit om versterkingen en bevoorradingen veilig te stellen voor het bruggenhoofd in Nijmegen. Toch moesten een aanzienlijk aantal gevechtseenheden een alternatieve route naar Nijmegen vinden. Zo ook de Kampfgruppe van SS kapitein Leo Hermann Reinhold die naar Nijmegen trok via de oversteek te Pannerden. Terwijl Harmel zich zou bekommeren om zijn grootste zorgenkind, de verkeersbrug van Arnhem, zou Reinhold de coördinatie van de troepen van de 10de SS divisie te Nijmegen leiden. Harmel verhuisde zijn hoofdkwartier van Velp naar Pannerden om de toekomstige slag bij de Waal te kunnen controleren.

In de ochtend van 18 september begon het 10de SS Geniebataljon met het opzetten van een ferrydienst. Ondanks het feit dat dit de snelste omleiding was naar Nijmegen waren er veel problemen. De lokale ferry was niet stevig genoeg en dus moesten de Duitsers er zelf een bouwen. Dit werd bemoeilijkt door regelmatige geallieerde bombardementen.⁶² Alle bootjes en drijvende materialen uit de buurt werden ingezet om de manschappen aan de ander kant te krijgen. Toch zou men nog, volgens hun berekeningen, twee tot drie dagen nodig hebben om al het materieel aan de overkant te krijgen. De eerste eenheid die de oversteek maakte en bij Nijmegen arriveerde was een compagnie van de 10de SS Genietroepen. Zij begonnen onmiddellijk, naar het bevel van hun korpsoverste Bittrich, met het klaarmaken van explosieven voor het opblazen van de bruggen te Nijmegen. Het tot ontploffing brengen van de aangebrachte explosieven zou enkel mogen gebeuren na een uitdrukkelijk bevel van Model of zijn hoofdkwartier van Legergroep B. Hierna begonnen zij te helpen in het verbeteren van de aangebrachte versterkingen aan de bruggenhoofden. Tegen de middag kwamen meer versterkingen aan en de plannen voor de verdediging van de bruggen werden verder uitgewerkt. De eenheden die aankwamen, onder bevel van SS kapitein Euling, zouden de Duitse troepen in Nijmegen steunen. Deze waren sinds de ochtend in hevige gevechten betrokken in de voorwijken van de stad. SS kapitein Reinhold zou met zijn eenheden aan de noordkant van de Waal blijven als reserve.

De Amerikanen hadden vroeg in de ochtend reeds een nieuwe aanval ingezet naar de bruggen te Nijmegen. De Duitsers konden echter heel precieze artillerieondersteuning oproepen met behulp van SS kapitein Schwappacher, die persoonlijk een verkenningsmissie had uitgevoerd in Nijmegen om de eigen Duitse posities in kaart te brengen. Het front kon zo behouden worden op een kilometer afstand van de twee bruggen, aan de twee belangrijke verkeersrotondes. De aanval die de Amerikanen hadden ingezet was al de derde sinds ze waren geland. Deze keer moest de aanval stop gezet worden om de landingszones te kunnen bevrijden voor de aankomst van hun tweede golf. Hierna waren de Duitsers te sterk ingegraven, zodat ze enkel door een gecombineerde aanval van infanterie en tanks konden worden verdreven. Dit was

⁶²CLARK (L.). De slag om... p.73

ook de conclusie waartoe de commandanten van de 82ste Luchtlandingsdivisie kwamen en zij zouden wachten op de komst van het XXX^{ste} Korps.

De Duitsers maakten gebruik van deze rustpauze in de strijd om Nijmegen om hun verdedigingen te optimaliseren. Het hoofdpunt van de verdediging zou het Hunner Park worden, vanwaar men de zuidelijke naderingsroutes voor de verkeersbrug kon controleren. Dit park lag immers vlak aan de laatste belangrijke rotonde voor de verkeersbrug. Het hoofdkwartier van Euling, die de verdediging op zich nam, bevond zich in de citadel van de stad naast het park. Deze citadel was het hoogste punt van de stad en de directe omgeving. De stad Nijmegen en Lent werden beiden verder versterkt. En de voormalige observatieposten in het zuiden van Nijmegen werden heroverd en opnieuw gebruikt.

Eindhoven ⁶³

Op deze 18de september arriveerden steeds meer eenheden van de 59ste Divisie van het 15de Leger. Maar net als de meeste andere Duitse eenheden in deze sector was er een groot tekort aan materieel. Een voltallig infanterie regiment kwam aan per trein maar had geen zware wapens mee. Later op de dag zou er wel een ondersteunende artillerie-eenheid arriveren maar die zou aankomen zonder munitie. De lokale logistiek was ook een zorgenkind voor de Duitse generaals. De infanteristen van de 59ste Divisie moesten immers vanaf het moment dat ze de trein verlieten alle verplaatsingen te voet afleggen. In de namiddag kreeg het Duitse moreel, dat leed onder al deze problemen, een zeer zware klap te verwekken. De Duitsers zagen hoe Amerikaanse versterkingen in grote getallen werden ingevlogen. Het zou nog moeilijker worden om door de Amerikaanse linies te breken. Het moreel daalde zelfs zo sterk dat officieren toegaven aan defaitisme. Hoewel er kordaat werd opgetreden en het geen noemenswaardige problemen met zich meebracht was het wel tekenend voor het moreel van de troepen.

In de loop van de dag groeide het aantal aanvallen die de 59ste Divisie moest uitvoeren. Het aantal manschappen groeide echter niet proportioneel mee. Men had een steeds grotere behoefte aan troepen dan het aantal dat aankwam per trein.

Aan de oostkant van de sector arriveerde de 107de Pantserbrigade per trein. Na het uitladen van al het materieel zetten zij onmiddellijk hun weg verder naar het dorpje Helmond. De brigade was volledig gepantserd en gemotoriseerd en was opgebouwd rond een bataljon van Mark V Panther-tanks. De 107de Pantserbrigade was juist volledig opnieuw uitgerust en stond klaar om te vertrekken naar het Oostfront toen Operatie Market Garden losbarstte. Nu moest een sterk gepantserde eenheid ten strijde trekken tegen lichtbepende luchtlandingstroepen. De commandanten van de divisie zagen dit niet als een probleem en waren optimistisch. Ze konden ten strijde trekken met een meer dan behoorlijke kans op succes. Hoewel de eenheid beschikte over eigen luchtafweer, verplaatste ze zich enkel tijdens de nacht. Tijdens deze

⁶³KERSHAW (R.J.). op.cit., pg 117-119

nachtelijke verplaatsing werden de voertuigen tot het uiterste gedreven om in positie te raken voor een aanval die de volgende dag zou plaats vinden.

Tegen het einde van de dag waren er enkele zwakke aanvallen uitgevoerd zonder noemenswaardig resultaat. En de Britse Guards Divisie slaagde erin om in de avond van 18 september contact te maken met de Amerikaanse parachutisten bij Eindhoven.

Besluit van dag 2.

De tijdsdruk voor het XXX^{ste} Korps alleen maar toe, daar zij moesten wachten tot een noodbrug over de Son gebouwd kon worden. Het was nochtans noodzakelijk dat het korps zo snel mogelijk naar Arnhem zou optrekken. Hoewel de Britten er in geslaagd waren een bruggenhoofd te vormen was al snel duidelijk dat Frost en zijn manschappen het hard te verduren kregen. De problemen bij de Britten in Arnhem bleven zich maar opstapelen. Buiten de communicatieproblemen van de dag ervoor hadden ze nu ook problemen met de hiërarchie en landingszones in hun gebied. Hun luchtsteun liet het ook op deze dag afweten en de Britten moesten nu zelfs rekening houden met de Luftwaffe. In de sector Nijmegen was de situatie verergerd ten opzichte van de dag ervoor. De Amerikanen konden nog steeds de bruggen over de Waal te Nijmegen niet veilig stellen en hadden een brug verloren over het Maas-Waalkanaal. Tot overmaat van ramp moesten ze zelfs eenheden, die in Nijmegen vochten om de bruggen, terug roepen om de landingszones veilig te stellen. In Eindhoven kon er nu wel contact gemaakt worden tussen de luchtlandingstroepen en de elementen van Operatie Garden maar de verdere opmars werd tegengehouden door het moeten aanleggen van een noodbrug bij Son. De Geallieerde commandanten begonnen zich al af te vragen of Operatie Market Garden wel nog kans had om te slagen.

De Duitsers hadden op deze dag enkele zware verliezen geleden door mislukte aanvallen in alle sectoren. In de sector Eindhoven was de situatie heel gevaarlijk, daar hun eenheden zich constant moesten verplaatsen en bijna zonder voorraden moesten vechten. In Nijmegen konden de verliezen van de aanval gecompenseerd worden door de komst van enkele nieuwe eenheden. De aanval had dan wel geen terreinwinst geboekt, maar slaagde erin om de Amerikanen uit Nijmegen te houden en zo hun kameraden in de stad de nodige tijd te geven om de bruggen over de Waal nog beter te beveiligen. In Arnhem was de situatie zeer problematisch. Hoewel het front zich duidelijker had gevormd, hadden de Duitsers zware verliezen geleden in twee mislukte aanvallen. De komst van Britse versterkingen hadden ook het moreel van de manschappen zwaar onderuit gehaald. Toch slaagden de Duitsers erin om hun beperkte middelen en verschillende eenheden goed te bundelen. Wel hadden ze hun numerieke overwicht nog steeds niet kunnen omzetten in resultaten op het veld.

2.7 Dag 3: 19 september

2.7.1 De geallieerden

Het XXX^{ste} Korps ⁶⁴

Kort na zonsopgang slaagde de Genie erin de noodbrug bij Son te vervolledigen zodat omstreeks 6.30 uur de eerste pantsers er konden over rijden. Reeds een half uur later slaagde de voorhoede van het XXX^{ste}Korps erin Veghel te bereiken, gesteund door Household Cavalry en de Grenadier Guards infanterie. Minder dan een anderhalf uur daarna slaagden ze erin Grave te beveiligen. Hier moesten enkele tanks gebruik maken van een door de paratroepers aangelegde houten brug. Hoewel de brug over de Zuid-Willemsvaart intact veroverd was, was deze te smal voor enkele van de zwaardere tanks.⁶⁵

Niettegenstaande dit een goede vooruitgang betekende waren ze nog steeds anderhalve dag achter op schema. Bij Grave werden de Pantsers opgewacht door het 504de Pararegiment en de generaals Gavin en Browning. Zij wachtten het Korps op om een aanvalsplan voor de bruggen uit te werken. Zowel het Korps als een airborne eenheid zou tegelijkertijd de aanval op de bruggen wagen. Verder werden enkele eenheden van het Korps afgesplitst om de airborne eenheden te ondersteunen in het beveiligen van de smalle corridor en landingszones.

De aanval op de bruggen te Nijmegen greep pas in de namiddag plaats omdat het Korps enkel de meest zuidelijke brug over het Maas-Waalkanaal kon gebruiken. (zie figuur A.3) Ook hier vormde het strakke tijdschema een probleem. Eenheden werden in allerijl ingezet om de vooruitgang van het XXX^{ste} Korps te kunnen behouden. Hierdoor wisten ze echter weinig over de posities en sterkte van de vijanden die ze bevochten. Dit was het geval voor de vijanden in en rond de spoorwegbrug bij Nijmegen. De eerste aanval op de brug door de Guardspantserdivisie moet dan ook gezien worden als een verkenningsmissie. De aanval stootte op eenheden van zowel de 9de als de 10de SS pantserdivisie. Om 15 uur was er een nieuwe aanval waarbij vijf tanks en vijf pantserwagens begeleid door parachutisten en lokale gidzen de spoorwegbrug wilden innemen. Hun aanval werd echter gestopt op vijfhonderd meter van de brug omdat ze onder vuur kwamen te liggen van enkele Duitse kanonnen waaronder een 88-mm kanon die erin slaagde de voorste tank te vernietigen. Tegelijkertijd werd er oostelijker een aanval ondernomen op de verkeersbrug die eveneens op een vijfhonderd meter van de brug tot stilstand kwam door zwaar Duits geschut. Een derde aanval later op de dag had hetzelfde resultaat waardoor de stad bezaaid lag met wrakken van tanks, auto's, gebouwen en de lijken van gesneuvelden.

Tegen de avond was de brug te Nijmegen nog niet veroverd. Maar omdat de Britse 1ste Airborne zich nog maar op enkele kilometers bevond kon men nu niet opgeven. In de loop van de avond

⁶⁴CLARK (L.). De slag om... p. 95-101

⁶⁵<http://www.rememberseptember44.com/rs44.htm> geraadpleegd op 17/04/2010

bedachten de Airborne generaals Gavin en Browning een nieuw plan waarbij Airborne troepen via bootjes aan de andere kant van de Rijn zouden geraken. Hierdoor zou de brug aangevallen kunnen worden langs beider zijden. Het plan hield in dat het 504de Pararegiment zijn positie te Grave moest verlaten om op anderhalve kilometer stroomafwaarts van de spoorwegbrug de Waal over te steken. Daarna zouden zij een aanval moeten doen op de noordkant van beide bruggen. Tegelijkertijd zouden Horrocks mannen, het XXX^{ste} Korps, een nieuwe aanval wagen aan de zuidelijke kant van de bruggen. Het probleem was echter dat het XXX^{ste} Korps wel drieëndertig canvasbootjes ter beschikking had maar dat deze ergens vaststonden in de file op de weg naar Nijmegen. De verkeersopstopping die liep tot aan Nijmegen begon aan het Schelde-Maaskanaal. De opstopping werd verergerd door een Duits bombardement in de nacht van 19 op 20 september op Eindhoven

De twee flanken, die werden gevormd door het eerder vermelde VIII^{ste} en XII^{de} Korps, vorderden maar zeer traag. Het zou gezegd kunnen worden dat deze twee korpsen en hun bevelhebber misschien niet stoutmoedig genoeg waren. En dat ze zich te druk maakten over het te ver uitrekken van hun troepen. Toch moet ook benadrukt worden dat deze eenheden voor een moeilijke opdracht stonden. Zij hadden geen bruggenhoofd over het Schelde-Maaskanaal als uitgangsposities en hadden niet al hun eenheden ter plaatste bij het begin van Operatie Market Garden. Hierdoor konden de Duitsers de smalle corridor van beide kanten naar believen aanvallen.

Arnhem ⁶⁶

De ochtend van 19 september bracht niet veel soelaas voor de Britse eenheden van Frost aan de Noordzijde van de brug bij Arnhem. Deze eenheden waren echter niet van plan zich gewonnen te geven. De troepen hadden nog steeds een hoog moreel en konden de Duitsers relatief zware verliezen toebrengen ondanks hun beperkte getalsterkte. Niettegenstaande het verkrijgen van goede informatie waren ze er nog van overtuigd dat elke moment het XXX^{ste} Korps zou arriveren. Dit korps zou het best gediend zijn met een bruggenhoofd aan de Noordkant van de Neder-Rijn. Dus moesten ze het tot zo lang uithouden, hoe zwaar de Duitse druk ook zou worden. Vooral de oostkant van de perimeter stond onder zware Duitse druk doordat hier veel pantsers werden ingezet. Gelukkig konden de aanvallen tegengehouden worden met behulp van enkele antitankkanonnen. Maar de munitie voor deze wapens slonk snel en men vreesde dat er een doorbraak zou komen indien de Duitsers hun middelen meer geconcentreerd zouden inzetten. De vastberadenheid en het professionalisme dat de Britse para's aan de brug toonden zou in latere geschiedschrijving omgeschreven worden als exceptioneel.

Toch is de 19de september een keerpunt in de strijd om de controle van de brug te Arnhem. Het is op deze dag dat de Duitsers hun numerieke overwicht konden omzetten in resultaten op het slagveld. Hoewel de aanvallen werden teruggeslagen steeg de druk op de Britse troepen.

⁶⁶CLARK (L.). *De slag om...* p.90- 95

Huizen werden een voor een vernietigd, steeds meer soldaten raakten gewond, er was geen water en een steeds nijpender tekort aan medicijnen. Een belangrijke factor in de strijd was de bevelhebber John Frost. Zijn vastberadenheid zou een grote rol spelen voor het moreel van de troepen, de goede organisatie van de schaarse middelen en de latere reputatie van de para's. Zijn vastberadenheid bleek eens te meer bij het weigeren van een Duits verzoek tot overgave op 19 september. Niettegenstaande zijn weigering begon Frost zich af te vragen of zijn troepen tijdig ontzet zouden kunnen worden.

De kans dat de eenheden van Urquhart die van Frost zouden kunnen ontzetten werd kleiner. Een aanval die de nacht ervoor werd ingezet werd al snel een halt toe geroepen door een vals bericht dat het Britse eenheden bij de brug zich hadden overgegeven. Het duurde tot kort na middernacht voor men zich gerealiseerd had dat het bericht foutief was en men de aanval opnieuw wilden opstarten. Zowel Duitsers als Britten konden gedurende deze pauze hun troepen versterken. Door het oponthoud slaagden enkele achtergebleven Britse eenheden erin zich opnieuw aan te sluiten bij de troepenmacht. Dit waren de achterblijvers van het South Staffordshire Regiment en het 1ste Parabataljon. Belangrijker was echter de aansluiting van het bijna gehele 11de Parabataljon.⁶⁷ Om 4 uur in de ochtend werd er een nieuwe aanval ingezet door deze twee bataljons en het regiment nabij het Sint-Elisabeth Gasthuis, waar de Leeuw- en Tijgerroute samen kwamen. Iets verderop splitsten ze zich opnieuw op in twee wegen, gescheiden door een zeer steile oeverwand. De hoger gelegen route werd gebruikt voor een aanval door het South Staffordshire Regiment. Deze begon een half uur later dan gepland maar langs deze route kon men wel meer eenheden inzetten. Tegen zonsopgang hadden de eenheden zware verliezen geleden, maar konden wel het gebied rond het Sint-Elisabeth Gasthuis veilig stellen. Hierna viel de aanval volledig stil doordat de antitankkanonnen niet konden volgen langs de steile weg. Hierdoor moesten de Britten volledig vertrouwen op hun PIAT's om de tanks tegen te houden. De munitie hiervoor slonk echter snel en de vijandelijke tanks konden zich vrij verplaatsen en de paratroepers aanvallen. Hierdoor konden de Duitsers de Britten vastpinnen op hun posities. De enige ontsnappingsroute was langs hun achterhoede maar liep over een grote open vlakte waar ze een al te gemakkelijk doelwit zouden zijn. De eenheden konden het nog uithouden tot de middag. Hoewel het regiment er nog in slaagde de vijand tegen te houden tot na de middag werden velen van hen gevangen genomen, onder wie hun commandant. Slechts een kleine groep manschappen slaagde erin te ontsnappen en terug te trekken naar Oosterbeek.⁶⁸

De lagergelegen route werd gebruikt door het 1ste Parabataljon. Op deze lagergelegen route kwamen ze al snel in contact met losse eenheden van het 3de Parabataljon die de dag ervoor waren vastgelopen. De nieuwe aanval zou net als deze van het 3de Parabataljon snel tot staan komen door de sterke Duitse verdediging. Ze werden immers onder vuur genomen vanuit

⁶⁷<http://www.pegasusarchive.org/arnhem/frames.htm> geraadpleegd op 17/04/2010

⁶⁸<http://www.pegasusarchive.org/arnhem/frames.htm> geraadpleegd op 17/04/2010

alle kanten behalve vanuit hun achterhoede. De Britten leden zware verliezen en het initiatief verdween uit de aanval.

Hoewel de eenheden er niet in geslaagd waren Frost en zijn manschappen te bereiken kon door deze aanval generaal Urquhart zijn schuilplaats, op de zolder van Zwartweg 14, verlaten. Hij reed in een jeep terug naar het hoofdkwartier te Oosterbeek. Op de terugweg werd hij meerdere malen beschoten door Duitse sluipschutters. Zijn stafofficieren waren uiteraard verbaasd hem terug te zien want zij dachten dat hij gesneuveld was. Urquhart stuurde onmiddellijk kolonel Hilary Barlow naar de oprukkende eenheden om brigadegeneraal Lathbury te vervangen. Barlow vertok snel uit Oosterbeek maar stierf vermoedelijk onderweg. Zijn stoffelijke overschot werd nooit terug gevonden. Dit betekende vooral een ramp voor de drie brigades die de eenheden van Frost wilden bereiken. Al hun commandanten waren immers in de loop van de dag gesneuveld of gevangen genomen en er was niemand om de aanvallen en de eenheden te coördineren. Verder gaf Urquhart het bevel aan het 11de Parabataljon om ter plaatste te blijven en de eenheden die trachtten door te stoten naar Arnhem niet te ondersteunen. Urquhart was van mening dat deze aanval niet kon slagen zonder meer steun. Hij wou dan ook deze manschappen niet opofferen in een nutteloze aanval naar de brug.⁶⁹ Wel moest de eenheid nu proberen een nabij gelegen verhoging in het landschap te veroveren om zo de Duitsers onder vuur te kunnen nemen. De Duitsers hadden echter snel door dat het bataljon zich zou verplaatsen en slaagden erin de Britten vast te pinnen op een open en moeilijk verdedigbaar stuk land. Door hevige mortier- en tankaanvallen leed ook deze eenheid zware verliezen. Veel manschappen werden gevangen genomen waaronder de commandant van het 11de Parachutebataljon.⁷⁰

Door het verlies van de meeste officieren verloren de Britten het initiatief bij de Slag om Arnhem. Een andere reden was de aankomst van Duitse versterkingen en voorraden. Hoewel Urquhart zich nu opnieuw op zijn hoofdkwartier bevond hadden de Britten al te veel officieren en onderofficieren verloren, zodat dat de hiërarchie verloren ging. De situatie waarin de bataljons en het regiment dat zich bij het Sint-Elisabeth Gasthuis bevonden werd zoals eerder vermeld dramatisch en ze moesten beginnen terug te rekken naar Oosterbeek. Op enkele honderden meters van de oude kerk bij Arnhem werden ze opgewacht door de commandant van de lichte artillerie genaamd Thompson. Hij zag het belang in van dit cruciale stukje land. Door het stukje grondgebied tussen de oude kerk en de Neder-Rijn bezet te houden bleef de rivier bereikbaar. Volgens hem zou hier later eventueel een bruggenhoofd gevormd kunnen worden. Ook zouden ze langs dit stukje land zich kunnen terugtrekken over de rivier. Maar van het grootste belang was dat van hieruit zijn lichte artillerie steun zou kunnen blijven bieden aan Frost en zijn manschappen. Er werd in allerijl een defensieve stelling van vierhonderd man gevormd. Er werd hevig gevochten maar de stelling kon stand houden. Dit

⁶⁹<http://www.pegasusarchive.org/arnhem/frames.htm> geraadpleegd op 17/04/2010

⁷⁰<http://www.pegasusarchive.org/arnhem/frames.htm> geraadpleegd op 17/04/2010

was mede te danken aan sergeant John Baskeyfield. Die slaagde erin om met behulp van een antitankkanon verschillende Duitse tanks uit te schakelen. Hij werd hiervoor postuum beloond met het Victoriakruis, een van de hoogst mogelijke onderscheiding in het Britse leger.

Ook de eenheden van de 4de Parabrigade hadden te leiden onder het verlies van officieren. Deze eenheid trok in de ochtend ten aanval op het hogergelegen gebied De Koepel. Hoewel de aanval aanvankelijk een succes leek te worden, stootten de troepen al snel op hevig Duits verzet langs de Dreijenseweg. De Duitsers werden mede ondersteund door laagvliegende Duitse jagers. Het werd echt onvoorstelbaar voor de Britten dat de geallieerden het luchtoverwicht en bijna zelfs dominantie hadden. Ze moesten er zelfs op toe zien hoe hun transportvliegtuigen onder hevig Duits luchtafweergeschut hun voorraden dropten in gebieden die door de vijand waren veroverd. Het probleem was immers dat deze vliegtuigen laag vlogen om de voorraden te kunnen droppen en hun jagerescortes niet aanwezig waren om de Duitse luchtafweer bezig te houden. Het was niet enkel de mist maar ook een probleem in communicatie dat de oorzaak was van de falende geallieerde luchtsteun. Hoewel de derde golf transporten weer werd uitgesteld door de dichte mist in Engeland werd de 2de Tactische Luchtmacht in België hierover niet ingelicht. Deze laatst genoemde vloog dan haar missies zoals in het originele plan opgesteld was. Hierdoor kregen de luchtlandingslegers in Nederland geen directe luchtsteun terwijl dit bij de Duitsers wel het geval was.⁷¹

De 4de Parabrigade kwam verder nog in de problemen doordat hun aanval reeds vroeg in de middag mislukte. Door deze aanval bestond het gevaar dat de eenheid afgesneden werd van het hoofdkwartier te Oosterbeek. Tussen deze eenheid en het hoofdkwartier lag immers een spoortallud. Hoewel deze te voet overbrugbaar is, konden de jeeps en de broodnodige antitankkanonnen hier niet over. Er waren weliswaar drie oversteekplaatsen beschikbaar waarvan er een, dicht bij de Dreijenseweg, in handen van de Duitsers was. (zie figuur A.2) Toch moest de 4de Parabrigade snel handelen om niet ingesloten te geraken. De drie bataljons die naar de brug oprukten moesten zich immers zoals eerder vermeld al snel terugtrekken. Toen het 4de Parabataljon zich opmaakte om zuidwaarts te trekken bereikte hun de helaas foute informatie dat de spoorwegovergang bij Wolfheze bedreigd werd door de vijand. De 10de Parabrigade werd onmiddellijk in actie gebracht en moest zich begeven naar de spoorwegovergang. Hoewel dit een gevaarlijke tocht was, was deze gezien de binnenkomende foutieve inlichtingen noodzakelijk. Toen de 10de Parabrigade richting de spoorwegbrug oprukte werden zij achtervolgd door Duitsers. Verder stootten zij op Duitse posities die zij in de loop van de ochtend omsingeld hadden. Deze chaotische situatie werd verergerd want op het moment dat de 10de Parabrigade landingszone L ⁷² overstaken, landden juist zweefvliegtuigen met de Poolse versterkingen. Deze eenheid kwam net als de tweede golf te laat aan door hevige

⁷¹http://www.historyofwar.org/articles/battles_rnhem.html geraadpleegd op 17/04/2010

⁷²zie figuur A.2

mist rond de vliegvelden in Engeland.⁷³ Het gehele gebied lag onder vuur terwijl de Poolse eenheden hun materieel moesten uitladen. Door de verliezen van zweefvliegtuigen onderweg geraakten enkel drie van de tien Poolse antitankgeschutten ter plaatse.⁷⁴ De verwarrende situatie en het vreemde taalgebruik van de Poolse eenheden zorgde ervoor dat zowel Britten als Polen op verschillende plaatsen het vuur op elkaar openden. Hoewel de Poolse verliezen ernstig waren, werd een ramp vermeden doordat de dropping ten zuiden van de brug bij Arnhem werd afgelast. Deze bevonden zich immers nog onder vijandelijke controle. De dropping van de hoofdmoot van de Poolse strijdkrachten werd afgelast door de dichte mist in Engeland. De Poolse troepen werden van het front gehaald en zouden dienen als versterkingen voor de positie van Urquhart te Oosterbeek.

De overige eenheden van de 4de Parabrigade hadden geen weet van deze situatie en trachtten zich terug te trekken naar Oosterbeek. Hoewel de Duitsers wisten dat de Britten verzwakt waren konden ze hier niet van profiteren. Het grootste deel van de eenheden geraakte in de loop van de nacht over de spoorwegberm. Samen telden het 10de Parabataljon en het 156ste Parabataljon slechts tweehonderd vijftig manschappen en honderd zesenzeventig officieren en onderofficieren. Toch waren dit nog goed georganiseerde eenheden die zich echter nog niet in de defensieve sector rond Oosterbeek bevonden. Ze bevonden zich nog steeds ten zuiden van de spoorwegberm.

Op de avond van de 19de september begon de verdedigingslinie in en rond Oosterbeek vorm te krijgen. Deze duimvormige verdedigingszone werd gevormd door een mengelmoes van eenheden. Velen van deze eenheden werden bijgestaan door de zweefpiloten die in tegenstelling tot hun Amerikaanse collega's wel volwaardige infanteristen waren. De ontwikkeling van deze defensieve sector markeerde een keerpunt. De brug in Arnhem was niet langer het hoofddoel, maar wel nu de verdediging van Oosterbeek en het behoud van een bruggenhoofd aan de noordkant van de Neder-Rijn. Verder begonnen de voorraden van zowat alle goederen op te raken. Ondertussen konden de Duitsers zich blijven versterken en waren ze er in geslaagd de Britten in twee omsingelende perimeters vast te klemmen. De Duitsers waren de Britten langzaam aan het wurgen en Urquhart beseftte dit maar al te goed.

Nijmegen ⁷⁵

Zoals eerder vermeld in het onderdeel over het XXX^{ste} Korps maakte het korps in de ochtend van 19 september contact met de 82ste Airborne. Dit gebeurde bij de bruggen van Grave waar het korps werd opgewacht door generaals Gavin en Browning. Beide generaals begonnen snel te overleggen met de hogere officieren van het pantserkorps om een plan op te stellen om de bruggen over de Waal te Nijmegen te veroveren. Uiteindelijk werd beslist dat het

⁷³<http://www.pegasusarchive.org/arnhem/frames.htm> geraadpleegd op 17/04/2010

⁷⁴Ibidem

⁷⁵CLARK (L.). De slag om... p.95-98

regiment Grenadier Guards, het regiment van Browning, in steun met een bataljon van het 505de Pararegiment de bruggen bij Nijmegen moest aanvallen. Ter versterking van de 82ste Airborne werden eenheden van het pantserkorps toegevoegd aan de 82ste Airborne. De extra manschappen, pantserwagens, tanks en antitank geschut betekende een grote hulp voor de luchtlandingstroepen. Hierdoor kon een reorganisatie van de verdedigingslinies doorgevoerd worden. En konden bataljons terug bij hun regimenten gevoegd worden nadat ze eerder werden afgesplitst om bruggen of wegen te bewaken.

De komst van het XXX^{ste} Korps was een welgekomen geschenk voor generaal Gavin. Door het slechte weer konden de manschappen van de 325ste zweefvliegtuiginfanterie niet aankomen die dag. Eveneens waren de Duitsers zich aan het verzamelen voor een nieuwe aanval ten oosten van de heuvelruggen bij Groesbeek. Dit was vooral een gevaarlijke situatie voor het 508ste Pararegiment dat de meest noordelijke landingszone moest bewaken omdat zij dun verspreid zaten. Hierdoor moesten zij meerdere malen van posities verwisselen toen de vijand trachtte door te stoten naar het oostelijke gedeelte van Nijmegen. Het is in deze situatie dat de ervaringen, kameraadschap en uitstekende oefening hun nut bewezen. Hoewel de manschappen niet alle bevoorradingskisten kregen en numeriek in het nadeel waren, slaagden zij erin hun defensieve stellingen te behouden.

De verovering van de brug verliep helaas ook niet zonder slag of stoot. Zoals vermeld bij de vooruitgang van het XXX^{ste} Korps liepen de drie aanvallen op de brug faliekant af. In de loop van de avond zouden de verschillende generaals dan ook verzamelen om een nieuw plan op te stellen. Dit keer zouden ze gebruik maken van boten om de brug langs twee kanten aan te vallen. Dit moest zo snel mogelijk gebeuren om dat de vrees nog steeds bestond dat de Duitsers de brug zouden opblazen indien de geallieerden er ook maar één voet op zouden zetten.

Eindhoven ⁷⁶

De Duitsers wilden ten alle prijzen de opmars vertragen en tegenhouden. Hierdoor besloten ze ook opnieuw aanvallen uit te voeren vanuit Best naar de brug bij Son. Op 19 september vonden er zware gevechten plaats tussen Best en Son. De Duitsers wilden oprukken naar de nieuwe brug bij Son. Dit terwijl de Amerikanen de brug bij Best wilden veroveren, niet wetende dat deze ondertussen al vernield was. Om de situatie onder controle te krijgen stuurde generaal Taylor de secundaire commandant van de eenheid, generaal Higgins, naar het slagveld te Best. Zijn aanvalsplan werd om 14 uur in de namiddag uitgevoerd. Het plan omvatte een gecombineerde aanval de 101ste Airborne en Britse tanks van de 15de /19de Huzaren van het XXX^{ste} Korps. Hierdoor werd een definitief einde gemaakt aan de offensieve capaciteiten van de Duitse eenheden aan deze kant van de smalle corridor. De geallieerden

⁷⁶CLARK (L.). De slag om... p.98-101
SAUNDERS (T.). op. cit. pg 94-103, 113-122

slaagden erin duizend Duitse soldaten gevangen te nemen en vijftien 88-mm kanonnen uit te schakelen.⁷⁷ De stad Best zelf zou echter pas een maand later bevrijd kunnen worden.

Aan de oostelijke kant waren de gevechten echter nog steeds aan de gang. De geallieerden kregen van het Nederlandse verzet het nieuws dat verschillende Duitse tanks de brug naderden. Op dat moment kregen ze echter ook informatie van het XXX^{ste} Korps dat de opmars van de eenheden op de flanken goed vorderde. Hierdoor waren ze niet meer zeker van wie de tanks waren die de brug naderden. Dit zorgde voor een probleem want de divisie zat verspreid over de gehele sector. Bijgevolg was ook de verdediging bij de brug dun gespreid. Dit kwam niet enkel door de veldslag die plaats vond te Best in het westen, maar ook doordat het 101ste Airborne nog steeds een lang stuk weg moesten verdedigen.

Toen de tanks de brug naderden en in het zicht kwamen van de verdedigers werd het al snel duidelijk dat het om vijandelijke eenheden ging. Helaas beschikten de verdedigers van de brug niet over kwalitatieve antitankwapens. Enkel een bazooka kon ingezet worden en deze kon de zware Duitse tanks niet tegenhouden. Toen het nieuws het hoofdkwartier van het 101ste Airborne bereikte werden ze juist onder vuur genomen door de vijand. De situatie was nu heel duidelijk en in het nadeel van de geallieerden. De Duitsers vielen aan langs beide kanten van het kanaal maar hadden geen infanterie ter ondersteuning. De Duitsers waren weliswaar niet kwetsbaar maar konden toch niet afrekenen met de geallieerde paratroepers. Wel slaagden ze erin een munitietruck op te blazen op de noodbrug. De brug zelf werd echter niet zwaar beschadigd. De aankomst van een 57-mm antitankkanon, dat slechts enkele uren eerder was aangekomen, deed de situatie kantelen in het voordeel van de geallieerden. Kort na elkaar konden twee vijandelijke pantsers uitgeschakeld worden door het kanon en een bazooka. Hierdoor besloten de overige Duitse tanks om zich terug te trekken. Deze schermutselingen herhaalden zich de gehele dag door langs verschillende plaatsen op de wegen.

Ook de Amerikanen trokken in de aanval in ten oosten van de corridor. Nadat ze de dag ervoor Eindhoven hadden bevrijd trok het Amerikaanse 506de Parachute Infanterie Regiment naar het gebied rond de stad om hun defensieve stellingen uit te breiden. Bij de stad Nuenen stootte de Easy Compagnie van het 506de Airborne op de Duitse 107de Pantserbrigade. De paratroepers die zich op de tanks bevonden sprongen er van en zochten dekking. Ondertussen zochten tanks naar vijandelijke doelwitten in de bossen en struiken. De veldslag vond plaats rond het stadje Nuenen. Het is tijdens deze gevechten dat een opmerkelijk tafereel plaats vond. Sergeant Martin van het 506de Airborne waarschuwde een Britse tank voor een vijandelijke tank en kreeg het volgende laconieke antwoord:

*"I caunt see him old boy and if I caunt see him, I caunt very well shoot him"*⁷⁸

⁷⁷<http://www.rememberseptember44.com/rs44.htm> geraadpleegd op 17/04/2010

⁷⁸ SAUNDERS (T.). op. cit. pg 97

Luttele ogenblikken later werd de Britse tank vernietigd. De bemanning kon zich ternauwernood redden. Na nog enkele zware gevechten konden de paratroepers en overblijvende tanks zich terugtrekken naar Eindhoven.

Hoewel de middelen van generaal Maxwell Taylor dun verspreid raakten, had hij het geluk dat zijn laatste eenheden die dag op het slagveld arriveerden. Met deze troepen zou hij de verdediging rond de brug kunnen versterken. De versterkingen arriveerden echter niet allemaal. Door de dichte mist boven het Kanaal arriveerden maar de helft van de zweefvliegtuigen. Het grootste deel van zijn artillerie was echter niet aangekomen. Deze zou hij nodig hebben om de steeds grotere aantallen Duitse tanks tegen te houden die oprukten naar de smalle corridor. De flanken werden immers nog steeds beschermd door de Airborne eenheden en niet door het VIII^{ste} en XII^{de} Korps zoals gepland. In de loop van de avond werd de stad Eindhoven nog gebombardeerd door Duitse vliegtuigen waarbij tweehonderd doden en achthonderd gewonden vielen. Hierdoor werd de opmars van de achterhoede van het XXX^{ste} Korps tijdelijk opgehouden.

2.7.2 De Duitse reactie

De verkeersbrug van Arnhem ⁷⁹

De situatie binnen de perimeter aan de noordkant van de Arnhemse verkeersbrug werd voor de Britten steeds ernstiger. De troepen die zich binnen deze perimeter bevonden bleven moedig stand houden, maar ze begonnen hun moreel te verliezen. De Britten werden vanuit drie verschillende richtingen aangevallen door de kampfgroepen Knaust en Brinkham. De perimeter van achttien huizen op de eerste dag was nu al herleid tot tien huizen. De Britten werden ook nog eens onder vuur genomen van de overkant van de Neder-Rijn. Op de zuidelijke oever hadden SS Grenadiers zich ingegraven en werden er ondersteund door Nebelwerfers, Duitse raketartillerie. Ook voor de Duitsers leek de Britse positie steeds meer hopeloos. De zelfzekerheid die bij de Duitsers verloren was gegaan door de mislukte aanval van Graebner kwam stilaan terug. De Duitse soldaten begonnen te beseffen dat het hun zou lukken om dit bruggenhoofd op tijd te kunnen vernietigen. De twee kampfgroepen kregen gedurende de hele dag kleine maar belangrijke groepen versterkingen. De falende Britse aanval die in het volgende onderdeel zal besproken worden leidde tot een verandering van de Duitse tactiek. Vanaf nu zou infanterie vanuit het westen aanvallen en in het oosten verschenen tanks. Vanuit het noorden werden de Britten bestookt door hevige artillerie die de huizen waarin ze zich verscholen een voor een vernietigden. De hoofdmoot van de Duitse aanval verschoof nu naar de aanvallen uit het noorden. Van hieruit kon men de brede Eusebius Binnen en Buiten Singel gebruiken om de tanks in samenwerking met de infanterie in te zetten. De tanks konden hun zwaar 88-mm kanon inzetten om de huizen direct onder vuur te nemen. Enkele zware 88-mm

⁷⁹KERSHAW (R.J.). op.cit. pg. 176-185

kanonnen werden opgesteld langs de zuidelijke kant van de brug om ook de huizen aan deze kant onder vuur te nemen. De Britten konden nu echt geen kant meer op.

Voornamelijk de tanks vormde een groot probleem voor de licht bewapende Britse parachutisten. Kampfgruppe Knaust beschikte zelfs over enkele gloednieuwe Tiger tanks. Deze werden waarschijnlijk direct toegewezen aan deze eenheid door Model. De impact van de granaten van deze tanks op zo'n korte afstand was enorm. De aankomst van de nieuwe tanks op 19 september zorgde ervoor dat de machtsbalans volledig in het voordeel van de Duitsers kwam te liggen. Toch hadden de tanks en zware kanonnen die de slag om Normandië hadden overleefd al een belangrijke rol gespeeld in de dagen ervoor bij het tegenhouden van de Britten.

De zware verliezen en het constant vechten begonnen wel hun tol te eisen bij de Duitse aanvallers. Hoffelijkheid was echter nog steeds aanwezig op het slagveld door het toelaten van evacuatie van de gewonden. Maar de gevechten die zich rond de brug afspeelden waren de hevigste die zouden plaatsvinden gedurende de gehele operatie Market Garden. Het zorgde voor steeds grotere bloeddorstigheid bij de jonge en onervaren soldaten. De ervaren soldaten werden steeds cynischer door het aanschouwen van de slachtpartijen.

De perimeter Oosterbeek-Arnhem ⁸⁰

De Britse aanval zou zoals gezegd plaatsvinden langs twee aanvalspunten door de geografische situatie. De locatie waar de aanval zou doorgaan werd in twee delen gesplitst door een oude steile rivierwand. De eerste aanval vond plaats langs de Utrechtseweg en bevond zich boven de steile wand. De huizen langs beide kanten van deze weg werden bezet door Moellers' SS Genietroepen. Vanuit het noorden van deze posities konden enkele luchtafweereenheden deze weg zeer goed zien en eventueel onder vuur nemen. Hierdoor was er geen ruimte voor de Britten om tactische manoeuvres toe te laten. Het enige dat zou lukken was een frontale aanval. Op de zuidelijke route, langs de weg Onderlangs, konden de Duitsers de weg naar de eigenlijke verdedigingslinie onder vuur nemen. Dit kwam door Graebner's verkenningsseenheid die een fabriek aan de zuidkant van de Neder-Rijn kon bezetten. Van daaruit konden ze met de kanonnen beschieten. De huizen die Spindlers manschappen bezetten boden ook een goed zicht op de route die de aanvallers zouden moeten nemen. De aanval begon om 4 uur 's ochtends van 19 september. Het was nog donker en het gebied rond de Neder-Rijn werd gehuld in mist. Doordat de Britten geen gebruik konden maken van tactiek zou alles afhangen van de agressie en determinatie van de Britse voorhoede.

Waar de aanval op de verdedigers botsten was de strijd zeer verwarrend. De uitkomst ervan zou afhangen van hoe goed de leiders van beide partijen hun manschappen konden leiden. De mist en de nacht konden de verdedigers hun aanvallers niet goed zien en dus ook niet goed

⁸⁰KERSHAW (R.J.). op.cit. pg 165-175

onder vuur nemen. De verdedigers raakten in paniek en begonnen zich terug te trekken. De mist en natuurlijk ook de duisternis verdwenen echter snel bij zonsopgang. Toen dit gebeurde konden Graebner's manschappen hun ogen niet geloven. Vanuit de baksteenfabriek aan de overkant van de Neder-Rijn zagen ze de vijand in een colonne verspreid over de Onderlangs weg.⁸¹ De Britten op deze weg hielden zich enkel bezig met de vuurgevechten die zich voor hen afspeelden. De Duitsers in de fabriek konden nu van relatief dichtbij met een open schootsveld hun vijanden ongehinderd onder vuur nemen. De slachting begon om 6 uur. Geconcentreerd vuur van 20-mm en 37-mm kanonnen die hoge snelheid kogels afvuurden reften de lichamen van de Britse paratroepers uiteen. Het geschreeuw van de Britten was nauwelijks hoorbaar boven het geluid van de kanonnen, dat als de echo werd versterkt door de dichte bebouwing. Beide Britse bataljons werden bijna volledig uitgeroeid. Tegelijkertijd konden vanaf nu ook eenheden van Spindler's verdediging vanuit de huizen boven de steile rivierwand de Britten onder vuur nemen. De Britse aanval werd nu beschoten vanuit drie verschillende richtingen. De overlevenden konden enkel proberen huizen die bezet waren door Duitsers binnen te dringen in de hoop de slachting te overleven. De voorste eenheden die deze aanval hadden kunnen ontvluchten bevonden zich om 7.30 uur op duizend vierhonderd meter van de brug. Ze konden de geluiden van gevechten bij de brug horen maar hun aanval kon niet meer voortgezet worden. De meeste officieren en onderofficieren waren gedood of gewond en de kleine groepjes overlevenden trachtten terug bij hun linies te geraken.

In het noorden was de strijd zwaarder en intensiever. De aanvallende Britten werden zodra ze het Sint-Elisabeth Gasthuis voorbij waren in hun flank onder vuur genomen door de manschappen van SS luitenant Gropp luchtafweer kampfgruppe. Hun andere flank en hun voorzijde werden onder vuur genomen door Moeller's SS eenheid. Hiervoor gebruikte ze Panzrfausts, vlammenwerpers, gemotoriseerde kanonnen, half tracks en machinegeweren. Het was een moeilijke strijd om onder controle te krijgen op bataljon niveau. Gehel pelotons zouden immers uit het zicht verdwijnen bij het verdedigen van slechts één huis. Eens de strijd begon waren de bevelhebbers waren op zichzelf aangewezen. Maar hier slaagden de Britten erin om het de Duitsers lastig te maken. Zeer goede sluipschutters konden heel wat Duitse verdedigers uitschakelen. Maar Moeller slaagde erin zijn wapens beter te combineren en effectiever in te zetten. Volgens Moeller konden ze elke aanval tegenhouden omdat ze voldoende munitie hadden. Volgens hem zou de vijand ooit moeten ophouden met deze aanvallen, alhoewel het er zo niet altijd naar uitzag. Tegen 10 uur verdween de kracht uit de aanval. De Britten waren moe, te dun gespreid en hadden veel te hoge verliezen geleden. Het enige voordeel dat ze hadden kunnen halen uit de aanval was het bevrijden van hun commandant Urquhart uit een zolder van een huis, dat omsingeld was door Duitsers. Hij besepte het hopeloze van de situatie en gaf het enig overgebleven Brits bataljon, het 11de Parachutebataljon, de opdracht om de aanval niet uit te voeren. Toen deze eenheid later op de dag van locatie veranderde werden ze

⁸¹zie figuur A.7

op een open veld onder vuur genomen door Duitse eenheden. Ook hier leden de Britten zware verliezen. Toch zoals eerder vermeld bij de bespreking van de Britse situatie respecteerde men enkele hoffelijkheden als het aankwam op de gewonden. Dat dit geen evidentie was illustreert dit citaat van SS Korporaal Wolfgang Dombrowski:

"What were we to do with our wounded? A Red Cross flag was produced and casualties approached slowly, step by step. To our astonishment fire ceased immediately. Stretcher bearers picked up the wounded, move off, and the shooting started again. We couldn't understand this as we were used to conditions on the Eastern Front. These Paras were supposed to be hard men, we knew they were, and yet were allowed to pick up the wounded. The other side was then given the opportunity to do the same." ⁸²

Een tweede deel van Spindler's Sperrlinie of verdedigingslinie bevond zich ten noordwesten van het eerder besproken gedeelte. Zij bevonden zich langs de Dreijenseweg vanuit de Ede-Arnhemseweg tot aan de spoorweg en het station van Oosterbeek. Dit deel van de linie werd bewaakt door eenheden van de 9de SS Panzerjaeger van von Alleworden en stond nu onder bevel van de pas aangekomen generaal Bruhns. Voor de linie bevonden zich enkele verdedigbare uitkijkposten. De eenheden zouden daar blijven tot ze de hoofdmoot en het doel van de vijandelijke aanval zouden kennen en moesten zich dan terugtrekken tot achter de linie om de verdediging van enige diepte te voorzien. De linie zelf kon gebruik maken van enkele haastig gegraven schuttersputjes die bedekt werden met takken om toch enige dekking te geven. Langs de gehele linie bevonden zich enkele gepantserde wagens en tanks. Deze patrouilleerden langs de weg of gaven de nodige vuursteun waar nodig. Het waren deze eenheden die al op de eerste dag van de campagne zware gevechten hadden geleverd met het 3de Britse Parabataljon. In de dagen na de eerste aanval lag het initiatief bij de Britten die aanvallen uitvoerden die qua getalsterkte nooit groter waren dan een compagnie. Toch zorgden deze aanvallen voor zware verliezen. In de ochtend van de 19de september hoorden de soldaten die de linie moesten bemannen de geluiden van de gevechten in het zuiden bij de voorwijken van Arnhem. De soldaten werden nerveus en wachtten af. In dit deel van de linie leken de Britten altijd te wachten tot zonsopgang.

Toen de aanval er kwam waren de Duitse soldaten geschokt door de hevigheid waarmee de Britten aanvielen. De Sperrlinie werd aangevallen door de 4de Parachutebrigade die de dag ervoor was aangekomen op het slagveld. De aanval vond plaats over de gehele linie en bestond deze keer wel uit meerdere compagnieën. Twee Britse bataljons vielen aan, gesteund door mortieren en lichte artillerie. Toch was de vijand numeriek sterker en beschikte hij over zwaardere vuurkracht.

De voorposten werden al snel onder de voet gelopen. De Duitse commandanten zagen in dat ze snel versterkingen nodig hadden om de linie te kunnen houden. Toen de eerste openingen in de linie werden geforceerd door de Britten werd een officier naar Arnhem gestuurd. Deze officier

⁸²KERSHAW (R.J.). op.cit. pg 172

moest de versterkingen die al onder weg zouden zijn ophalen en aanmanen zich te haasten. Ze hadden echter geen idee wie of wat deze versterkingen waren. Het bleek een Waffen SS compagnie van gemotoriseerde luchtafweerkanonnen op half-tracks te zijn, geleid door een onderofficier. Gelukkig kregen ze ook nog een bataljon van 20-mm luchtafweergeschutten op half-tracks, geleid door een majoor als versterking. Deze kanonnen werden snel gepositioneerd langs de linie en het vuur werd zo intens dat Britse soldaten enkel konden aanvallen langs delen van de linie die bebost waren. De linie was even gered maar het was wachten op de volgende aanval. Toen deze plaatsvond werden de Britten afgeslacht door de goed gepositioneerde en getrainde manschappen van de luchtafweerkanonnen. De kanonnen bleven vuren, hoe dicht de vijand ook kon komen. Uiteindelijk kwam ook aan deze aanval een einde door de zware vuurkracht waarover de Duitsers beschikten. Het was nu ook voor de gewone Britse soldaat duidelijk geworden dat hij niet vocht tegen oude mannen en snotneuzen. Ze vochten tegen getrainde en geharde Duitse troepen. De Britten keerden na de aanval terug naar hun startposities om zich in te graven. Het initiatief lag nu weer in handen van de Duitsers. De Britse kracht en aanvallen hadden hun hoogtepunt bereikt en zouden vanaf nu enkel afnemen.

De Duitse linie, die tot dan toe de Britten had kunnen weren uit Arnhem, zou de startlijn worden voor de reactie. Vanuit deze linie zouden de Duitsers hun tegenaanval richting Oosterbeek inzetten om de Britten te vernietigen. Door de aanval die al werd ingezet in de namiddag van de 19de september kwam vooral de 4de Luchtlandingsbrigade van Brigadier Hackett in gevaar. Zij werden zoals gezegd van de rest van de Britten gescheiden door een spoortallud. De Duitse aanval bedreigde echter de weinige plaatsen waar de 4de luchtlandingsbrigade gemotoriseerd materieel over of onder het spoortallud kon krijgen. In het oosten werd de aanval ingezet door de 9de SS Kampfgruppe Spindler, die uit de voorwijken van Arnhem naar Oosterbeek trokken. De eerder vermelde Kampfgruppen Krafft en Moeller werden geïncorporeerd in de 9de SS Kampfgruppe Spindler.

In het westen viel Kampfgruppe Tettau aan, nadat ze hersteld waren van het verlies van Helle's Nederlands SS bewakingsbataljon. Kampfgruppe Tettau bestond in het noorden uit kampfgruppe Knoche. Hun taak was het zuiveren van de Ginkelse Heide en de bossen ten noordwesten van Wolfheze. In het zuiden probeerde SS kolonel Lippert met zijn SS onderofficierscholen om Heesum te bereiken. In het centrum bevond zich het SS bataljon Eberwein, die Wolfheze moest inpalmen. Zorgvuldig en vastberaden probeerden de Duitsers de omsingeling van de Britten te voltooien. Om 16 uur, kort na het begin van de aanval, hoorde iedereen op het slagveld echter weer het geluid van naderende transportvliegtuigen. Het waren de zweefvliegtuigelementen van de 1ste Poolse Brigade. Zij arriveerden op de landingszone L⁸³ tussen de spoorweg en de Ede-Arnhemse weg. Zoals eerder gezegd was deze landing catastrofaal voor de Polen en Britten. Door de verwarring begonnen ze op elkaar te schieten. Bovendien slaagde de Luftwaffe erin om enkele van deze zweefvliegtuigen kapot te schieten.

⁸³zie figuur A.2

Krafft's eenheid was net in de buurt en de commandant kon zijn geluk niet op. Hij beval al zijn troepen om het vuur te openen op de zweefvliegtuigen. Dit omdat deze een veel gemakkelijker en trager bewegend doel vormden dan de parachutisten.

De verwarring heerste echter niet alleen bij de Britten en de Polen. Door de aanval uit drie richtingen uit te voeren, was het niet altijd duidelijk voor de Duitse eenheden waar hun manschappen zich bevonden. Enkele eenheden die Wolfheze al hadden bereikt en ingenomen werden eveneens onder vuur genomen door de Luftwaffe. De eenheden van Krafft kwamen ook in de problemen. Doordat ze te ver waren doorgestoten, waren hun flanken niet genoeg beschermd. Een kleine tegenaanval van de Britten kon zware verliezen toebrengen aan de Duitse eenheid.⁸⁴

Nijmegen⁸⁵

In deze sector konden de Duitse voorposten gedurende de nacht van 18 op 19 september enkele tanks waarnemen. Na het vernietigen van twee tanks door een artilleriebarrage werd het duidelijk dat de tanks Shermans waren en dat de Britse grondeenheden contact hadden kunnen maken met de Amerikaanse 82ste Luchtlandingsdivisie. De komst van deze Britse tanks hadden ervoor gezorgd dat de grootte en de intensiteit van de aanvallen op het Duits bruggenhoofd groeide. Hevige branden in Nijmegen markeerden de vooruitgang van gecombineerde aanvallen door Britse tanks en Amerikaanse infanterie.

Het bruggenhoofd van de 10de SS Divisie was door verschillende aanvallen gedurende de dag teruggedrongen tot een lengte van oost naar west van een kilometer en een afstand van maximaal driehonderd meter tot de Waal rivier. Het bruggenhoofd bij de verkeersbrug, inclusief het Hunner park, was in handen van kampfgruppe Euling. Kampfgruppe Henke was verantwoordelijk voor de spoorwegbrug en het Kronenburgerpark ten zuiden ervan. In het noorden bij Lent bevond zich het opperbevel van deze eenheden met name Kampfgruppe Reinhold. Zo werd er een defensieve driehoek gevormd rond de bruggen.

Het belangrijkste punt in de verdediging was de verkeersbrug van Nijmegen. Kampfgruppe Euling kreeg dan ook de meeste eenheden. Deze kampfgruppe kreeg de ondersteuning van enkele zware aanvalwapens en eenheden van Kampfgruppe Henke, waarvan de kwaliteit volgens Euling aan de lage kant was.⁸⁶ De troepen van Euling controleerden alle wegen naar het noorden van de stad die samenkwamen op de verkeersrotonde Keizer Lodewijk vlak voor de verkeersbrug. Het gebied hier rond werd gedomineerd door een Middeleeuwse uitkijktoren genaamd Belvedere. Het was in deze toren dat de belangrijkste observatiepost werd gevestigd. Van hieruit waren immers beide bruggen perfect zichtbaar. Op deze dag zouden alle aanvallen tegen de verkeersbrug te pletter lopen tegen de goede verdediging. Toch moest Euling zijn

⁸⁴ KERSHAW (R.J.). op.cit. pg 202-207

⁸⁵ Ibidem pg 141, 192

⁸⁶ Ibidem pg 193

troepen in kleine stappen terugtrekken naar beter verdedigbare posities. Hoewel hierbij een deel van de controle over het Hunner park verloren ging, konden zijn eenheden nog steeds alle toegangswegen naar de brug onder vuur nemen. Wel werd de communicatie met Reinhold's eenheid aan de andere kant van de rivier steeds moeilijker daar koeriers onder vuur werden genomen door lange afstandswapens van de vijand, die zich naar het oosten toe al bij de rivier bevond. Het was al op deze dag dat SS kolonel Heinz Harmel, de commandant van de 10de SS divisie, beseftte dat hij in een strijd verwickeld was dat hij niet kon winnen. Toch hield de 10de SS Divisie zijn greep op de bruggen vast.

Om 15.30 uur melde SS luitenant Richter van het II^{de} SS Pantserkorps aan de Leger Groep B dat de vijand met sterkte infanterie en tank eenheden oprukte naar de brug. Model wou nog steeds deze bruggen gebruiken voor een eventuele toekomstige tegenaanval. Hierop besloot model om alle beschikbare antitankkanonnen en bijkomende infanterie naar Nijmegen te sturen.

Ook in deze sector beseften de Amerikanen en de Britse grondtroepen dat ze het moesten opnemen tegen een grote groep ervaren SS soldaten en niet de vooropgestelde secundaire troepen. Het was ook hier dat de Duitsers voor de eerste maal grote hoeveelheden artillerie en artilleriemunitie konden inzetten tegen het oprukkende XXX^{ste} Korps. De artillerie die werd ingezet was deze die de eenheid in Arras had kunnen buit maken (referentie naar de aanloop). Ze was niet enkel krachtig maar ook zeer effectief, tot vlak voor hun eigen linies, zoals we kunnen opmaken uit het verslag van Harmel:

"The area west of Arnhem and up to the Waal was covered by an imaginary belt or Sperrfeurlinie [artillery blocking line] drawn on the map. We had only to give a number from that strip and the whole weight of a regiment's artillery would descend on the ground, in that grid square, after only a short reaction time. SS-Lieutenant-Colonel Zonnenstahl's map shows us he was able to cover a frontage of 20 kilometres..." ⁸⁷

Eindhoven ⁸⁸

In deze sector concentreerden de gevechten zich rond twee feiten. Ten eerste had men de gevechten rond de brug van Best en ten tweede de gevechten over de controle van de weg naar Nijmegen via Grave, zowel ten westen als ten oosten van deze weg. Vooral bij het gevecht rond de brug te Best begon de kwaliteit van het Duitse verzet te dalen. Dit kwam door de impasse en het effect ervan op het moreel van de onervaren Duitse troepen. Doordat de Duitsers niet over de nodige basiszaken beschikten zoals artillerieondersteuning en munitie, konden ze niet veel meer doen dan waar ze al mee bezig waren. Deze problemen en de invloed ervan op de manschappen, met name vermoeidheid en een lager moreel werden gemeld aan generaal Student. Zijn antwoord hield gewoon een herhaling van de doelstellingen in. Namelijk dat

⁸⁷ KERSHAW (R.J.). op.cit. pg 194

⁸⁸ KERSHAW (R.J.). op.cit. 141-145

ze hun posities moesten behouden en de vijand vernietigen. Toch werd het duidelijk dat de manschappen begonnen te begeven onder de druk die al deze problemen met zich meebrachten. Er werd zelfs melding gemaakt van een officier die zijn eenheid liet terugtrekken zonder de vijand te bestrijden. De officier van deze eenheid werd onmiddellijk overgeplaatst naar de achterhoede.

De 59ste Infanteriedivisie zou zich gedurende de hele dag bezighouden met het uitvoeren kleine aanvallen tegen de weg naar Nijmegen, bijgenaamd *Hell's Highway*: Dit gebeurde enkel zodra de divisie genoeg versterkingen verkreeg daar hun troepen al dun verspreid waren. Ondanks de zware belasting van het moreel werd de druk op de vijandelijke linies behouden. Maar tijdens de nacht kon men de vooruitgang van de grote colonne voertuigen horen langs de corridor. Ondertussen werd een actieplan opgesteld om de *Hell's Highway* te blokkeren. Enkele van de reservebataljons Fallschirmjaegers die zich hadden verzameld rond *ó-Hertogenbosch* werden in positie gebracht om de autoroute aan te vallen. Ondanks hun aanvallen konden Britse tanks wel beginnen met het oversteken van de brug bij Grave op 19 september. Toch waren de acties in de sector Eindhoven van belang, daar zij het verkeer op de *Hell's Highway* verschillende malen tot stilstand konden brengen. Dit hield in dat de opbouw van Britse eenheden in de sector Nijmegen vertraging opliep. De aanvallen door de Fallschirmjaegers waren zeer intens en er werd hard gevochten voor elk stukje grond. Al snel werd duidelijk hoe nutteloos de aanvallen waren door het ontbreken van een meer algemene coördinatie.

Verder in het westen van de corridor kon het 88ste Korps niet meer doen dan hun eigen posities behouden. Terwijl zij werden opgedragen om tot de aanval over te gaan, werden alle middelen ingezet om de zware Amerikaanse aanvallen af te slaan. Zij kwamen tot het besef zij hun dunne defensieve linie niet zouden kunnen behouden, tenzij er snel munitie en brandstoffen zouden geleverd worden. Bij Best werd de strijd beslecht in het voordeel van de Amerikanen en de Britten. Bij een aanval om 14 uur kwam aan het Duitse verzet een einde. De 59ste Divisie, die dun verspreid zat, was gedwongen zich terug te trekken door de gecombineerde geallieerde pantser- en infanterieaanval. De Duitsers verloren in dit gevecht driehonderd manschappen en nog eens duizend vierhonderd Duitsers werden gevangen genomen.

Het oosten van de corridor werd onder druk gezet door de 107de Pantserbrigade onder leiding van majoor Freiherr von Maltzahn. Hun opdracht was om een aanval uit te voeren van oost naar west om de voorhoede van het Britse XXX^{ste} Korps bij Grave af te snijden van de rest van hun korps. Zij werden steun beloofd van de 59ste Divisie uit het westen van de corridor, maar zoals we hebben kunnen vaststellen, had deze eenheid niet veel slagkracht meer over. Ook had von Maltzahn problemen met de ondergrond in Nederland. Deze was niet geschikt voor de concentratie van een groot aantal tanks. Hierdoor kon hij geen massale aanval inzetten om de licht bewapende parachutisten te overweldigen. Doordat hij niet enkel onzeker was over het terrein maar ook over de sterkte van de geallieerden, besloot de Duitse commandant om een sterke verkenningsmissie uit te voeren. Door de aanwezigheid van het

kanaal en een bijrivier werd de bewegingsruimte van de aanval nog meer ingeperkt. Nadat het terrein verkend was besloot von Maltzahn dat zijn hoofddoel de kleine brug op duizend honderd meter ten oosten van de brug bij Son was. Hij zou een bruggenhoofd moeten vormen aan de andere kant van het water. Aangezien een directe aanval niet wenselijk was besloot hij het terrein in zijn voordeel te gebruiken. De tanks baanden zich ongezien een weg door de bossen om zo de vijand te verrassen.

De aanval begon om 17.15 uur waarbij de tanks ten zuiden van het kanaal ingezet werden en hun infanterie ten noorden. Bijna onmiddellijk bedreigden de tanks de nieuw gebouwde noodbrug bij Son. Het was dus de Duitsers gelukt om de Amerikanen volledig te verrassen. De pantsers stormden op de brug af en vuurden op de huizen om hun ondersteunende infanterie de kans te geven deze te bestormen. De gevechten bleven duren, zelfs toen de nacht begon te vallen. De tanks vuurden constant op de gebouwen aan de noordzijde van het Wilhelminakanaal, maar ze konden het kanaal niet oversteken. Even later arriveerden er Amerikaanse versterkingen met een antitankkanon. Dit wapen slaagde erin om een tank uit te schakelen. Kort daarop kon een bazooka een tweede tank uitschakelen. Doordat de infanterie gescheiden was van de tanks werd hun aanval tot staan gebracht. Er zat voor de Duitsers nu niets anders meer op dan zich terug te trekken. Door de staat van het terrein hadden de infanterie en tanks problemen om terug te keren naar de posities vanwaar ze de aanval hadden ingezet. Onbekend terrein, het vallen van de nacht en de onvoorziene Amerikaanse versterkingen waren oorzaken van de mislukte aanval. Von Maltzahn concludeerde dat hij wel zou kunnen slagen indien het bevel werd gegeven om nog een aanval uit te voeren.

Besluit van dag 3 ⁸⁹

Toen het einde van de dag naderde zag de situatie er niet positief uit voor de geallieerden. De goed gemotiveerde en flexibele Duitsers slaagden erin de gebreken van het plan Market Garden aan te tonen en uit te buiten. De kwetsbaarheid van een luchtlandingsoorlog was duidelijk geworden. De Britse troepen bij de brug in Arnhem konden het niet lang meer volhouden en de situatie in en rond Oosterbeek werd zorgwekkend. De operatie bevond zich in een kritieke fase en het XXX^{ste} Korps zou de komende dagen veel sneller moeten oprukken om het plan niet geheel te laten mislukken. Dit zou echter niet vanzelfsprekend zijn. Dit door de hevige verdediging die de Duitsers konden vormen nabij Nijmegen. Verder had het XXX^{ste} Korps een probleem met bevoorrading en het aanvoeren van versterkingen. De Duitsers slaagden er immers nog steeds in de weg naar Arnhem geregeld te doorbreken of op zijn minst het verkeer op deze weg tot stilstand te brengen.

⁸⁹CLARK (L.). De slag om... p.101

2.8 Dag 4: 20 september

2.8.1 De geallieerden

Het XXX^{ste} Korps ⁹⁰

De Guards Armored Division, van het XXX^{ste} Korps, bevond zich nog steeds in de sector Nijmegen en dit zou ook op 20 september niet veranderen. De Coldstream Guards divisie bevond zich op de heuvelruggen te Groesbeek. En dit ter ondersteuning van de 82ste Airborne divisie die de corridor verdedigde tegen aanvallen uit het oosten met name uit het Reichswald. De Welsh Guards hielpen bij de beveiliging van de brug bij Grave. ⁹¹ De Irish Guards hadden in de voormiddag assistentie verleend aan het 504de Pararegiment om de zuidelijke rivieroever te zuiveren van vijanden. In de namiddag zouden zij zich bij de Grenadier Guards voegen in een poging om de bruggen te Nijmegen veilig te stellen. (zie 78) Nadat zij de bruggen hadden veroverd moesten zij echter nog de vele verzetshaarden in de stad vernietigen. De eenheden snakten naar een pauze.

Er was nood aan een onderbreking bij alle eenheden om het wapentuig aan te vullen, brandstof te tanken en de troepen te reorganiseren om de verliezen op te vangen. Achter deze duizend divisievoertuigen bevond zich de rest van het XXX^{ste} Korps, ongeveer drieëntwintigduizend voertuigen, in een gigantische verkeersopstopping. Wat niet bevorderend was voor de snelle opmars daar men niet snel kon inspelen op de situatie. Voertuigen langs deze weg moesten immers een doorgang maken langs talloze blokkades en vernielde voertuigen. Een voorbeeld van de negatieve impact hiervan voor de geallieerden is het oproepen van de infanterie van de 43ste divisie van het XXX^{ste} Korps. ⁹² Deze eenheid bevond zich bij het ontvangen van de oproep in de ochtend van de 20ste september nog in België. Ze waren nog maar juist het Schelde-Maaskanaal overgestoken, het beginpunt van de gehele operatie. Deze eenheid moest zich vervolgens een weg banen over een route die vol stond met voertuigen en liep nog eens vertraging op door een Duitse aanval nabij Son. (zie 80) Toen 's middags de finale aanval werd ingezet te Nijmegen bevond de voorhoede van deze versterkingen zich nog maar bij de brug te Grave. Hier zouden deze eenheden het kamp opzetten voor de nacht.

Het feit dat deze eenheden niet op tijd aanwezig waren te Nijmegen hield in dat het merendeel van de Guards Armored Division zich moest bezig houden met het veilig stellen van de stad. Hierdoor kon de divisie niet verder oprukken naar Arnhem nadat ze erin geslaagd waren met behulp van de 82ste Airborne om de bruggen te veroveren. (zie 78) Ten gevolge van dit oponthoud konden de Duitsers nieuwe en betere defensieve stellingen opbouwen op de weg naar Arnhem. De eerste onheilspellende berichten over de situatie van de Britse Lucht-

⁹⁰CLARK (L.). De slag om... p.122

⁹¹http://www.historyofwar.org/articles/battles_arnhem.html weather geraadpleegd op 17/04/2010

⁹² SAUNDERS (T.). op. cit. pg 103

landingseenheden bij Arnhem hadden ondertussen het korps bereikt.⁹³ Onderdelen van het XXX^{ste} Korps moesten ondertussen ook in Eindhoven de paratroepers verder ondersteunen in de verdediging van de corridor.(zie 80) Dit omdat de flanken nog steeds achterbleven.

De verkeersbrug van Arnhem ⁹⁴

In de ochtend van 20 september stonden aan de noordkant van de brug te Arnhem nog enkele gebouwen in brand of smeulden nog na. De Britten vochten nu al twee dagen aan een stuk door. Alle benodigdheden om strijd te kunnen leveren raakten in snel tempo op. Toch hielden de Britten vol in de hoop dat het XXX^{ste} Korps binnen de kortst mogelijke tijd zou verschijnen aan de horizon. Officieren renden heen en weer tussen de defensieve stellingen, met gevaar voor eigen leven, om hun mannen aan te moedigen en de schaarse middelen zo goed mogelijk te verdelen. Hoewel bijna iedereen werd aangevallen die zich tussen de gebouwen waagde, werden de brancarddragers niet onder vuur genomen.⁹⁵

In de loop van de ochtend raakte het communicatieprobleem opgelost. Allereerst kon men gebruik maken van een telefoonlijn die door de Duitsers nog niet was doorgesneden. Even later kon men de radio's in gang krijgen. Uit de communicatie bleek dat er geen eenheid van de divisie nog zou kunnen doorstoten naar de brug. Wel werd er medegedeeld dat het XXX^{ste} Korps op het einde van de middag zou arriveren. Of dit bericht diende om het moreel op te krikken of de divisie dit zelf geloofde is niet duidelijk. Het korps moest immers nog steeds de bruggen te Nijmegen veilig stellen. In ieder geval was het belangrijk dat er weer communicatie mogelijk was tussen de geallieerde eenheden. Eigenlijk was dit al te laat, er waren al te veel slachtoffers gevallen. Verder hadden de Duitsers zich al goed kunnen ingraven zodat elke wijziging van de plannen niet veel meer zou uitmaken. De Britten konden zich enkel zo goed mogelijk ingraven om het zo lang mogelijk uit te houden. Gedurende de dag nam de druk van de Duitsers op de belegerde troepen verder toe. Er werd verbeterd van man tot man gevochten. De munitie voor de PIAT was volledig uitgeput. Toch heeft men met de laatste stukken munitie nog zeven tanks kunnen uitschakelen.

Aan de brug brachten de Duitse genietroepen explosieven aan, om de brug op te blazen voor het geval dat het XXX^{ste} Korps de brug zou kunnen innemen. Het is dankzij Luitenant John Grayburn dat deze explosieven onder de brug tot twee keer toe onschadelijk werden gemaakt. Hij leidde de Britse genietroepen in een aanval om eerst de lonten te verwijderen en een tweede keer om de explosieven te verwijderen. Hij stierf in de tweede poging toen hij zijn mannen naar veilige posities stuurde en kreeg postuum het Victoriakruis.⁹⁶ Hij is een goed voorbeeld van de vastberadenheid die de Britse troepen in Arnhem typeerden. De

⁹³ KERSHAW (R.J.). op.cit. pg 194

⁹⁴ CLARK (L.). De slag om... p.113-115

⁹⁵ <http://www.pegasusarchive.org/arnhem/frames.htm>, geraadpleegd op 17/04/2010

⁹⁶ <http://www.pegasusarchive.org/arnhem/frames.htm>, geraadpleegd op 17/04/2010

Britse troepen streden moedig in hun loopgraven tussen de resten van de huizen die hun voormalige defensieve posities waren. Ze waren qua getalsterkte teruggezakt naar ongeveer honderd veertig strijdbare manschappen. In de kelders van die huizen werden de talloze gewonden verzorgd met de middelen die voorhanden waren. Een van deze gewonden was Frost die door een mortier geraakt was in zijn beide benen. Majoor Freddy Gough van het speciale jeep squadron nam het commando over. Zijn belangrijkste beslissing was het aanvragen van een tijdelijk staakt-het-vuren om de zwaarste gewonden te evacueren naar een veilige plaats. De Duitsers gingen hiermee akkoord en hielpen zelf mee om de gewonden te evacueren. De vrede duurde maar twee uren. Dit toont aan dat er zelfs in de ergste gevechten plaats is voor beschaafde contacten tussen twee elite-eenheden. Kort na het opheffen van het staakt-het-vuren barstte de strijd weer in alle hevigheid los.

Buiten het afsluiten van dit bestand had majoor Gough niet veel werk aangezien er nu vooral aparte gevechten plaatsvonden om afzonderlijke gebouwen. Wel gaf hij nog het bevel aan enkele eenheden die niet tot het 2de Parabataljon behoorden om individueel een poging te ondernemen te ontsnappen.⁹⁷ Alles draaide nu om de sterkte, taaiheid en vastberadenheid van de troepen in plaats van om de juiste bevelen. De troepen hielden vol in de hoop dat informatie die de divisie doorgegeven had juist was. Later in de nacht waren er nog geen Britse tanks te zien en waren er wel zestig nieuwe gewonden. De Britse eenheden hadden zich ook later die avond verzameld rond het hoofdkwartier van het 1ste Parachutebataljon. (zie figuur A.5) Van hieruit konden ze de brug nog verdedigen en ook onder vuur nemen zodat de Duitsers ze nog steeds niet konden gebruiken. Toch konden de eerste tanks later op de avond de brug oversteken richting Nijmegen. Tegen deze tijd waren de bruggen te Nijmegen gelukkig wel al veroverd door de geallieerden.⁹⁸

De perimeter rond Oosterbeek-Arnhem⁹⁹

De restanten van de 4de Parabrigade hadden zich verzameld ten zuiden van de spoorweg en trachtten door te stoten naar de perimeter rond het hotel Hartenstein. In de ochtend van 20 september wilde het 10de Parabataljon het 156ste Parabataljon en het brigadehoofdkwartier achterna naar de Utrechtseweg, de voormalige Tijgerroute. In het bos stootte het 10de Parabataljon echter op hevig Duits verzet. De eenheid trachtte hier omheen te trekken maar kwam nog meer vijandelijke eenheden tegen en leed zware verliezen. Het bataljon was nu volledig afgezonderd van het 156ste Parabataljon en het hoofdkwartier. Toch maakten ze beetje bij beetje vooruitgang richting Hartenstein. Het 10de Parabataljon zou in de namiddag aankomen in de perimeter van Hartenstein na nog enkele schermutselingen. Uiteindelijk telde de eenheid nog maar zeventig manschappen door de verliezen onderweg.

⁹⁷<http://www.pegasusarchive.org/arnhem/frames.htm>, geraadpleegd op 17/04/2010

⁹⁸<http://www.pegasusarchive.org/arnhem/frames.htm>, geraadpleegd op 17/04/2010

⁹⁹CLARK (L.). De slag om... p.113-115

Het 156ste Parabataljon had met het brigadehoofdkwartier een zwaardere tocht afgelegd. Deze werden immers onderweg naar de perimeter aangevallen Duitse kanonnen en tanks. De commandant en ondercommandant van het 156ste sneuvelden tijdens deze beschietingen. Hackett kon snel en daadkrachtig optreden om te vermijden dat de rest van de eenheid werd vernietigd. Enkele eenheden van het bataljon moesten een dalkom veroveren en vasthouden. De aanval lukte waarop de rest van het bataljon, het hoofdkwartier en enkele manschappen van het 10de Parabataljon, in totaal niet meer dan honderdvijftig man, ook naar deze dalkom trokken. De Britten bleven voor de rest van de middag op deze plaats. Er vielen wel nog enkele slachtoffers door Duitse sluipschutters en aanvallen met pantserwagens maar de Britten hielden vol. In late namiddag besloot Hackett een uitbraak te wagen met zijn overgebleven negentig man naar Urquhart's perimeter. De Duitsers waren totaal verrast door de tierende Britse paratroepers. Met maar enkele gewonden slaagden ze erin om de rest van de divisie rond Hartenstein te bereiken. npar Het was rond dit Hartenstein dat er zich in de loop van de voorgaande dagen vanzelf een defensieve positie had gevormd. De Duitsers concentreerden steeds meer eenheden in dit gebied en op woensdag 20 september werden de aanvallen intenser en maakten ze gebruik van zware wapens. Zo werd het hoofdkwartier van Brigadier Hicks geraakt door een mortier waarbij vier officieren stierven maar waar de generaal zelf geen verwondingen opliep.¹⁰⁰ Terwijl de Duitsers hun aanval intensifieerden waren de Britten druk bezig met het organiseren van de verdediging van hun kleine perimeter. Bij aankomst van de 4de Parabrigade werden deze eenheden dan ook onmiddellijk ingezet in de verdediging. De Thompson Force die de dag eerder werd gevormd moest zich terugtrekken richting de oude kerk. Hier kwamen ze onder bevel van majoor Dickie Lonsdale. Door de aankomst en verplaatsing van deze eenheden in combinatie met de aanwezige troepen werd een defensieve zone gevormd. Deze zone was van het noordelijkste punt tot aan de rivier ongeveer zeventienhonderd meter lang. Aan de noordkant was het puntje van de zone zo'n zeshonderd meter breed en meer naar het zuiden achthonderd meter.

De talloze Britse gewonden werden in de eerste dagen van de operatie verzorgd in de hotels Schoonoord en Vreeswijk ten oosten van het Hartenstein hotel. Deze plaats stond bekend als Medical Dressing Station (MDS) Crossroads vanwege de ligging van de Hotels aan een kruispunt. De chirurgische teams hadden zich opgesteld in het hotel Tafelberg, Models voormalig hoofdkwartier, net ten zuiden van MDS Crossroads. Op de 20ste september lag MDS Crossroads echter in de frontlinie. Hierdoor raakten velen gekwetsten opnieuw gewond. Rond de middag werd het gebied door Duitse eenheden onder de voet gelopen en werd de situatie onhoudbaar. Toch bleven de gewonden toestromen en bleven de medische eenheden hun werk doen. Dit gebeurde ook in het beter voorziene Sint-Elisabeth Gasthuis waar er eveneens een Britse medische eenheid aanwezig was. Ook dit gebied werd zoals eerder vermeld veroverd door Duitse troepen. Toch bleven ook hier de Britse artsen in samenwerking met Duitse

¹⁰⁰<http://www.pegasusarchive.org/arnhem/frames.htm>, geraadpleegd op 17/04/2010

artsen hun werk doen om zoveel mogelijk levens te redden. Door het verlies van deze twee belangrijke medische hulpposten moesten de Britten improviseren. Zo werd het huis van Kate Ter Horst nabij de oude kerk van Oosterbeek een belangrijke medische hulppost. Kate ter Horst zelf assisteerde de arts van regiment lichte artillerie wat haar veel respect heeft opgeleverd van de vele Britten die in haar huis werden behandeld. De Britten maakten gebruik van alles wat ze konden vastkrijgen maar stillaan werden ze wanhopig. Ze hoopten nog steeds dat het XXX^{ste} Korps hun snel zou bereiken en dat er ook vlug versterkingen zouden komen.

Door het gedeeltelijk verdwijnen van de communicatieproblemen kon men de R.A.F. inlichten dat de dropzones in handen van de vijand waren. Toch bereikte de informatie niet de juiste mensen en werden nog steeds voorraden gedropt bij de oude zones. De vliegtuigen die wel binnen de Oosterbeekse perimeter dropten konden door hevige rook en luchtafweervuur hun dropzones niet zien en dropten op gevoel de voorraden af. De helft van de voorraden die op deze dag gedropt werden, raakten uiteindelijk bij de Britten. Wel eiste dit een grote tol bij de geallieerde vliegtuigen aangezien de Duitsers zich voorbereid hadden op de dagelijkse bevoorradingsvluchten. Door de mist in Engeland slaagde de luchtmacht er niet in om de resterende Poolse troepen naar Arnhem te vervoeren.¹⁰¹

Nijmegen¹⁰²

Het belangrijkste doel in deze sector was nog steeds het veroveren van de bruggen over de Waal te Nijmegen. Tijdens de nacht werden de plannen voor het veroveren van de bruggen verder uitgewerkt door generaal Gavin. De aanval stond gepland om 14 uur en ter voorbereiding werd het gebied waar de oversteek moest plaatsvinden gezuiverd van vijandelijke troepen. Dit gebeurde door het 504de Airborne Regiment en de Irish Guards van het XXX^{ste} Korps. De oversteek zou plaats vinden op ongeveer anderhalve kilometer van de spoorbrug. Rond de middag was het 504de regiment klaar voor de oversteek alleen waren de boten nog niet ter plaatste. Zij kwamen een half uur te laat aan. Deze verdere vertraging speelde in de kaart van de Duitsers die nog meer troepen naar Nijmegen konden brengen om de bruggen te helpen verdedigen.

Terwijl het 504de Pararegiment onder bevel van majoor Julian A. Cook de boten assembleerde werden de Duitse stellingen aan de overkant gebombardeerd. Dit gebeurde door meerdere Britse tanks, vliegtuigen en honderd artilleriestukken. Hoewel er door de wind geen rookscherm aanwezig was konden de Amerikanen niet langer wachten. Om 15uur begonnen de eenheden de oversteek in zesentwintig zwaar beladen canvasboten. Door de sterke stroming moesten de manschappen in de bootjes helpen roeien met hun geweerkolven. Toen de oversteek begon openden de Duitsers meteen het vuur op de zes meter lange kwetsbare bo-

¹⁰¹<http://www.pegasusarchive.org/arnhem/frames.htm>, geraadpleegd op 17/04/2010

¹⁰²CLARK (L.). De slag om... p.117-122

ten, waardoor er meteen enkele zonken. De geallieerden beantwoordden het vuur met zware wapens. Maar de Duitsers wisten dat ze de Amerikanen niet mochten aan wal laten komen en daarom bleven ze vuren. Circa de helft van de boten bereikte de overkant. Drie geniesoldaten per boot brachten de overgebleven bootjes terug naar de overkant om de volgende lading manschappen over te brengen. Ondertussen bestormden Cooks manschappen een halve kilometer lange vlakke polder en berm. Ze vielen de vijand aan met de bajonet op het geweer en met handgranaten. Toen de tweede golf manschappen in de overgebleven elf boten aankwamen ging men over tot de aanval op de bruggen.

Na twee uur slaagden de eerste eenheden erin om de noordkant van de spoorwegbrug te bereiken. Enkele andere eenheden trokken verder op naar de verkeersbrug. Tegelijkertijd met deze aanvallen slaagden de Grenadier Guards erin om op te rukken naar de zuidkant van de verkeersbrug. De infanterie deed alles wat ze konden om van de aanval een succes te maken. Er werd zelf aangevallen over de daken van de huizen. Met deze aanval slaagden ze erin om de brug zelf te bereiken. Niettegenstaande de brug kon worden opgeblazen wanneer ze erover reden waagden enkele Britse tanks de oversteek. Al vurend begaven ze zich naar de overkant van de brug.

Waarom de Duitsers de brug niet hebben opgeblazen blijft een onopgelost vraagstuk. Hoewel Model geen toestemming had gegeven, had Harmel bevolen ze op te blazen. Het kon zijn dat de explosieven niet goed waren aangebracht, dat ze gesaboteerd waren, dat er een menselijke of mechanische fout was opgetreden of dat de Britse genie ze op tijd konden ontkoppelen. Tegenwoordig wordt door de meesten aangenomen dat de draad van de ontsteker naar de explosieven door de artillerie beschadigd is geraakt.¹⁰³ Wel is duidelijk dat de Britse tanks net op tijd de linie konden sluiten met drie manschappen van het 504de en de brug beveiligd was op woensdag 20 september om 19.10 uur. De Duitse reactie kwam echter zeer snel en zij trachtten de vorming van een groot bruggenhoofd te beletten.

Hoewel de situatie zeer positief was voor de geallieerden konden ze deze situatie niet ten volle uitbuiten. Er waren niet genoeg middelen beschikbaar om gebruik te maken van de verwarring en Chaos. Van de vier Britse tanks die de overkant hadden bereikt werden er twee onmiddellijk uitgeschakeld aan de noordkant van de brug door Duitse antitankkanonnen. Twee compagnieën tanks konden ook nog oversteken maar deze moesten onmiddellijk defensieve stellingen innemen en de kracht verdween. Dergelijke actie is een goed voorbeeld van de hoge tol die zou geëist worden door de opmars ten noorden van de Waal.

Toch had Gavin nog andere kopzorgen dan louter het veroveren van de bruggen. De strijd in de stad nam steeds meer middelen en manschappen in beslag. Daarom was het van groot belang voor Gavin dat zijn uitgestelde versterkingen en voorraden die dag zouden aankomen. Dit was echter weer niet het geval. Andermaal was het slechte weer in Engeland de schuldige. Deze

¹⁰³ KERSHAW (R.J.). op.cit. pg 198

middelen waren niet enkel nodig in Nijmegen zelf maar ook in heuvelrug bij Nijmegen. Hier moesten vijf parabataljons een twintig kilometer lang front langs het Reichswald verdedigen. Na een volle dag gevochten te hebben slaagde men erin in het zuiden bij Riethorst in om de Duitse aanval tegen te houden. De eenheden daar hadden wel hun originele posities moeten verlaten voor een beter verdedigbare positie. Bij Mook was de situatie ernstiger daar de Amerikanen onder de voet werden gelopen en de enige brug over het Maas-Waalkanaal bij Heumen bedreigd werd. Door de tussenkomst van enkele tanks van het Britse XXX^{ste} Korps konden de Duitsers teruggedreven worden. In het noordelijk deel van de heuvelruggen was de situatie even dramatisch. De steden Wyler en Beek moesten opgegeven worden ten voordele van beter verdedigbare stellingen. Indien de Duitsers deze situatie verder hadden uitgebuit, hadden ze kunnen doorstoten naar Nijmegen. Waarom dit niet gebeurd is blijft onduidelijk.

Eindhoven ¹⁰⁴

Voor de Amerikaanse luchtlandingstroepen was 20 september een relatief goede dag. Ondanks uitgeoefende druk door de Duitsers, konden alle posities behouden worden langs wat de Amerikaanse 101ste Airboredivisie de Hell's Highway noemden.¹⁰⁵ De Duitse 107de Pantserbrigade, die de dag ervoor al had aangevallen, was versterkt en zette een nieuwe aanval in richting de brug bij Son. Opnieuw werden de Amerikanen verrast. Ze konden de Duitse tanks niet horen naderen door het geluid van de Britse Tanks over de nabijgelegen weg. Toch was de verrassing minder groot dan de dag ervoor. Een patrouille per jeep stootte immers op de oprukkende Duitse infanterie. Gewaarschuwd voor de aanval werden alle beschikbare manschappen, zelfs bedienden, ingezet om de brug te verdedigen. Toch werden enkele Amerikaanse voorposten van de 101ste Airborne onder de voet gelopen door de Duitse infanterie. Gelukkig voor de Amerikanen ondervonden de Duitsers net als de dag ervoor de beperkingen van het moerassige terrein. Gecombineerd met een betere verdediging zorgde dit ervoor dat de Duitsers niet zo dicht bij de brug geraakten als de dag ervoor. Toch moest de route naar Arnhem tijdelijk afgesloten worden voor alle verkeer. Door de komst van enkele Britse tanks werd de aanval echter tegengehouden waarna de Duitsers zich terugtrokken.

Dichtbij het stadje Veghel werd de corridor uitgebreid en kwam er een waardevolle defensieve bufferzone rond de belangrijke bruggen tot stand. Dit wapenfeit staat gekend onder de naam Heeswijk/Dinther manoeuvre. Nadat de Amerikanen voldoende informatie hadden verzameld over een geïsoleerd Duits bataljon bij Heeswijk, besloten ze over te gaan tot de aanval. De Amerikanen waren immers in het voordeel doordat enkele manschappen op de eerste dag onopzettelijk in dit gebied waren geland.(zie 26) Het plan was dat een compagnie die al in Dinther aanwezig was naar Heeswijk zou doorstoten om een vijandelijke terugtocht onmogelijk

¹⁰⁴CLARK (L.). De slag om... p.117

SAUNDERS (T.). op. cit. pg 103-4, 140-145

¹⁰⁵http://www.historyofwar.org/articles/battles_rnhem.html#weather geraadpleegd op 17/04/2010

lijk te maken. Dit zou gebeuren om 9u30 ó morgens. Twee andere compagnieën moesten de Duitsers naar Heeswijk drijven, recht in de vuurlinie van hun strijdmakkers. Dit gebeurde in het gebied ten noorden van het Zuid-Willemsvaartkanaal en rond de rivier Aa. Door de aanwezigheid van dit kanaal en de omsingeling door de Amerikanen konden de ingesloten Duitsers zich niet terugtrekken. Dit plan was een tactisch succes. In plaats van een directe aanval uit te voeren slaagden de Amerikanen erin de Duitsers te omzeilen door goed uitgevoerde manoeuvres. Bijgevolg moesten de Duitsers hun goed voorbereide posities verlaten. Zij die toch nog naar het noorden trachtten te vluchten werden onder vuur genomen door de Amerikanen te Heerwijk. Tegen de avond was de aanval een volledig succes door het uitschakelen van een vijandig bataljon. Verder konden de Amerikanen ook nog het kanaal oversteken en er een bruggenhoofd vormen. Door de vele gevangen die werden gemaakt kwam men aan de weet dat het Duitse bataljon voornamelijk bestond uit zeer jonge en zeer oude manschappen. Wel werd er tijdens de aanval meerdere keren gewag gemaakt van het overtreden van de conventie van Genève. Op meerdere ogenblikken schoten de Duitsers Amerikanen neer nadat er met een witte vlag werd gezwaaid om te praten over een staakt-het-vuren.¹⁰⁶

Hoewel de slag bij Veghel maar een klein succes inhield, werd dit soort overwinningen belangrijk voor het moreel van de troepen. Dit moreel moest hoog blijven doordat er voortdurend gevechten moest worden om de weg open te houden.

2.8.2 De Duitse reactie

De verkeersbrug van Arnhem ¹⁰⁷

Terwijl het XXX^{ste} Korps de bruggen in Nijmegen kon veroveren, vochten de Britse paratroepers nog om de controle van de noordkant van de brug in Arnhem. De Britse controle over deze brug zou echter niet lang meer duren. Zoals vermeld bij het geallieerde gedeelte werd er op deze dag een wapenstilstand afgesloten voor een periode van anderhalf tot twee uur. De vrede begon omstreeks 21 uur. Niet enkel de gewonden konden nu geëvacueerd worden, maar ook de vele Duitse krijgsgevangenen in de kelders van de huizen werden overgedragen aan de Duitse troepen. Tijdens deze korte periode benutten de Duitsers alle kansen die ze kregen om de Britse stellingen, die ze later zouden moeten veroveren, te bestuderen. De Duitsers gebruikten de vrede dus om hun posities te verstevigen, het gebied te verkennen en om een beetje dichterbij te komen. Tot ieders verbazing zagen de Duitse troepen de gevolgen van Graebners aanval. De Duitse soldaten waren totaal verrast, daar zij niet wisten dat dit wapenfeit had plaatsgevonden. De situatie was kenmerkend voor de Duitsers in de sector. Ze hadden geen weet van wat er gebeurde buiten hun eigen operationeel gebied of wat er gebeurd was voor zij aankwamen.

¹⁰⁶SAUNDERS (T.). op. cit. pg 142, 144

¹⁰⁷SAUNDERS (T.). op. cit. pg 142, 144

Ondertussen werden de restanten van het 21ste Pantsergrenadier Regiment na hun aankomst onderverdeeld bij Kampfgruppe Brinkmann. Deze kampfgroep had nu als taak de genadeslag toe te brengen. Zij zouden dit de volgende morgen doen bij de aankomst van enkele nieuwe tanks. Tot dan zouden ze enkel de druk maar lichtjes opvoeren. Kampfgruppe Knaust, die zich in de voorafgaande dagen ook bezig had gehouden met de vernietiging van dit bruggenhoofd, werd onttrokken aan de strijd. Deze kampfgroep zou zich moeten hergroeperen en reorganiseren om een nieuwe missie te vervullen. Zij moesten de Britse doorbraak bij Nijmegen tot staan brengen.

Zoals vermeld werd de druk op de perimeter tijdens de nacht lichtjes opgedreven in afwachting van de versterkingen die de volgende dag werden verwacht. Tijdens de nacht bleven er schermutselingen plaats vinden en trachtten enkele Britten te ontsnappen aan de omsingeling. De slag om de brug bij Arnhem naderde zijn einde.

Het is pas op 20 september dat de gevechten zo intens waren volgens de Duitsers dat een evacuatie van de Nederlandse bevolking uit Arnhem werd bevolen. De evacuatie zou moeten worden uitgevoerd door SS luitenant-kolonel Harzer, die de burgemeester inlichtte over de plannen voor een evacuatie van de bevolking. Maar de theorie is vaak gemakkelijker dan de praktijk. Alleen politie, brandweer andere reddingsdiensten, niet verplaatsbare zieken en gewonden werden toegestaan om te blijven in de stad. Natuurlijk werd deze maatregel niet met open armen ontvangen door de burgers van de stad. Vele van de bewoners verhuisde naar Velp aan de oostkant van de stad. Dit werd toegestaan door Harzer daar hij vond dat hij belangrijker zaken had om af te handelen. De reden voor de evacuatie was zozeer menslievend maar eerder pragmatisch. De bevolking werd gezien als een last voor de bevoorrading, ze zaten vaak in de weg en ze werden- vaak correct- verdacht van hulp te bieden aan de Britten. ¹⁰⁸

De perimeter Oosterbeek-Arnhem ¹⁰⁹

In de nacht van 19 op 20 september beval generaal-majoor Urquhart de 4de Luchtlandingsbrigade om zich naar de perimeter rond Oosterbeek te begeven. In de ochtend van 20 september voerde deze eenheid dan ook enkele zware achterhoedegevechten met de aanvallende Duitsers in het gebied tussen Wolfheze en Bildeberg.

De Duitse aanval, door de kampfgroepen Krafft en Bruhns, verplaatste zich nu van noord naar zuid. De Duitse eenheid die Wolfheze had ingenomen moest nu ook in zuidoostelijke richting optrekken. Ondertussen wou men het omsingelde gebied nog kleiner maken en trokken de manschappen van Lippert langs de Wageningen-Arnhemseweg om contact te maken met de eenheden uit Wolfheze. De coördinatie van al deze Duitse eenheden was echter nog steeds

¹⁰⁸ KERSHAW (R.J.). op.cit. pg 230

¹⁰⁹ KERSHAW (R.J.). op.cit. pg 207-210

minimaal. Dit kwam mede door de zware Britse tegenaanvallen van de 4de Luchtlandingsbrigade, toen ze ontdekt werden door een Duitse eenheid. Door deze zware tegenaanvallen hadden de getroffen eenheden tijd nodig om te recupereren.

Door de terugtocht van deze brigade werd de omsingeling wel bijna volledig en dit gaf problemen voor de Duitse aanvallen. Zo kwam Krafft tot de constatacie dat de vijand niet meer aanwezig was in zijn operationeel gebied voor de aanval. Enkel een paar afgesloten eenheden infanterie moesten worden omsingeld en gevangengenomen of uitgeschakeld worden. Terwijl de omsingeling werd afgewerkt probeerde de 4de Luchtlandingsbrigade dit nog tegen te houden met hevige tegenaanvallen. Door deze aanvallen dachten de Duitsers dat de Britten nog steeds aanvielen naar het noorden in plaats van zich terug te trekken naar het zuiden. Zo werden Kraffts' eenheden nog aangevallen door een grote troepenmacht ondanks het feit dat von Tettau's eenheden hem gepasseerd waren. Krafft had zoals vele commandanten in de oorlog te leiden onder de *Fog of War*: Met deze term bedoelen we de onmogelijkheid om te zien wat de vijand doet en soms zelfs wat de andere eenheden van eigen leger deden. In dit geval konden de Duitsers niet zien wat voor kans ze op dit moment hadden om de Britten nog zwaardere verliezen toe te brengen.

Eberwein's SS Bataljon, dat uit Wolfheze trok richting de Wageningen-Arnhemse weg, had tegen 13 uur al vijfhonderd achtenzeventig gevangen gemaakt. Maar nu werd hun opmars tot staan gebracht door von Tettau. Deze dacht immers dat zijn flanken niet sterk genoeg waren en was vrij zeker van de goede prestaties die zijn eenheden hadden geleverd. Indien von Tettau deze beslissing echter niet had genomen zou zijn overwinning die dag nog glansrijker geweest zijn. Het is nutteloos te speculeren wat er zou gebeurd zijn indien hij zijn aanval had doorgedreven. Wel staat vast dat de Britse eenheden op dit moment in een zeer kwetsbare positie bevonden. De Britten hadden echter ook geen idee van het geluk dat ze op dit moment hadden. Toch was het succes van von Tettau al redelijk opmerkelijk. Hij was erin geslaagd om met een samenraapsel van verschillende troepen, soms van secundaire kwaliteit, zeer snel een kampfgruppe te vormen. En dan nog eens met deze kampfgruppe na aanzienlijke verliezen geleden te hebben een goede aanval uit te voeren.

Op het eind van de dag hadden de Duitsers achthonderd krijgsgevangen gemaakt en twintig mortieren, achttien jeeps, vijftien antitankkanonnen en vierenveertig motos kunnen buit maken. Dit was desastreus voor de Britten, daar dit zeer belangrijk materieel was voor een luchtlandingsbrigade. Het belangrijkste was echter dat de Duitsers de omsingeling konden voltooien door het in contact brengen van von Tettau's eenheden met Kampfgruppe Krafft.

Snelle aanvallen en bewegingen werden nu stopgezet en beide partijen begonnen hun belegeringsposities in te nemen. Hierdoor werden de gevechten nog heviger van aard. De bijnaam voor de perimeter werd dan ook de heksenketel. De Duitsers begonnen dan nu met een nieuwe strategie, dezelfde die ze hadden toegepast aan de verkeersbrug in Arnhem, met name de geleidelijke reductie van de perimeter. Het lot van de Duitse en Britse eenheden in en rond

deze perimeter hing nu af van de situatie in Nijmegen. Meer specifiek van het feit of het Britse XXX^{ste} Korps er op tijd in kon slagen om de Britten in Oosterbeek te bereiken. In Oosterbeek zelf kwam de situatie bijna vast te zitten. Dit omdat de Duitse eenheden pauzeerden om te hergroeperen en de Britten hun verdediging konden opzetten. Voor de Duitsers ontwikkelde zich nu ook een ongunstige situatie. Duitse eenheden werden bestookt door artillerie. Ze waren er eerst van overtuigd dat het hun eigen artillerie was die hen per ongeluk bombardeerde. Het duurde even voor ze doorhadden dat het Britse artillerie was die op hen vuurde vanuit Nijmegen.

Op deze dag, mede door de omsluiting van de Britse omsingeling, werd Kampfgruppe von Tettau onder het bevel van Bittrich's II^{de} SS Korps geplaatst. Op dit moment was de kracht van alle Duitse eenheden groot genoeg om de Britten in Oosterbeek aan te vallen en te vernietigen. Alle eenheden in en rond Oosterbeek werden bevolen om mee te werken aan gezamenlijke aanvallen met als doel de volledige uitschakeling van Britse luchtlandingstroepen in Oosterbeek. Deze aanvallen zouden starten op 21 september en zouden worden uitgevoerd vanuit het noorden, zuiden en het oosten.¹¹⁰

Nijmegen ¹¹¹

In Nijmegen waren de gevechten intensiever geworden door de komst van de Britse tanks. Maar zoals gezegd konden deze ook vandaag tegen gehouden worden door zeer effectieve artillerie. Dit was mede mogelijk door SS Kapitein Krueger van de 21ste Batterij die de artillerie persoonlijk bijstuurde. Tijdens de ochtend zouden nog drie gecombineerde tank- en infanterieaanvallen de bruggenhoofden van de 10de SS Divisie onder vuur nemen. Niet enkel de goede artillerieondersteuning was van belang in deze strijd, maar ook de vechtlust van de SS soldaten. Een goed voorbeeld is het gedrag van SS Schutter Albrecht. Deze soldaat fungeerde als een marconist voor zijn sergeant. Toen zijn radio vernietigd werd, bleef deze soldaat niet bij de pakken zitten. Hij vocht verder als een infanterie tank-buster: Hij schakelde een Britse Sherman uit door een granaat in een open luik te gooien.

Om 15 uur werd de aandacht van de Duitsers gevestigd op een stuk grond ten westen van Arnhem. Veertig Sherman tanks, honderd artilleriestukken en enkele vliegtuigen bombardeerden de noordelijke oever van de rivier tegenover de krachtcentrale. De Duitsers werden volledig verrast door de aanval van de Amerikanen en de oversteek van de Waal in zesentwintig canvasbootjes.

Zelfs in hun scenario's die het ergste voorzagen hadden de Duitsers er niet op gerekend dat er hier een aanval zou plaats vinden. Er was hiervoor ook geen enkele aanwijzing geweest. De artilleriebarrage vond hier immers voor het eerst plaats zodra de Amerikanen beschikten over

¹¹⁰ KERSHAW (R.J.). op.cit. pg 232-233

¹¹¹ KERSHAW (R.J.). op.cit. pg 192-201

de nodige bootjes. Er waren maar weinig manschappen in de buurt van de oversteekplaats. De dichtstbijzijnde infanterie bestond uit manschappen van een artillerie trainingsregiment. Toch stonden de Amerikanen voor een moeilijke taak, daar de eenheden die de spoorbrug verdedigden het gebied domineerden. De Duitsers konden dus enkel reageren met wat zich in de omgeving bevond en met enkele eenheden van de SS troepen in Lent. Toch konden zij snel de vijandelijke vaartuigen onder vuur nemen met eerst machinegeweren, even later mortieren en tenslotte met artillerie. Ze slaagden erin een aantal boten tot zinken te brengen en gedurende anderhalf uur de vijand te bestoken op hun landingsplaats. Toch geraakten de Amerikanen in verschillende golven op de noordelijke oever aan wal. Zij overwonnen al snel hun duizeligheid van het rondraaien in hun bootjes op het woelige water van de Waal. De verdedigende troepen waren amper vijftien jaar of zestig jaar oude manschappen, die niet opgewassen waren tegen de furieuze aanval van ervaren paratroepers. Hun geweren en kanonnen waren al snel door hun voorraad munitie heen. De troepen die terugtrokken werden bevolen om een tegenaanval in te zetten wat ze echter niet hebben gedaan. Een alarmeenheid werd opgeroepen uit Valburg, op zo'n zes kilometer afstand, waar ze ge-positioneerd waren om eventuele nieuwe luchtlandingen te kunnen bestrijden. Kampfgruppe Schwappacher's kanonnen werden nu ingezet in een driehonderd zestig graden verdediging. Alle troepen die men kon missen in Lent werden naar de dijkweg ten zuiden van Oosterhout gestuurd. Verder waren er geen eenheden meer om een defensieve linie te vormen.

De voorposten bij het Fort van Holland werden om 17 uur overmeesterd. Schwappacher begon dan schijnaanvallen en gevechtspatrouilles uit te sturen om de vijand in verwarring te brengen. Vuurondersteuning werd nog steeds verzorgd door de 10ste SS Genietroepen, die omsingeld waren in Valkhof bij de citadel van Nijmegen. De artillerie werd ook nog steeds bijgesteld door SS Kapitein Krueger die zich in het bruggenhoofd bij de spoorwegbrug bevond. Om 19.30 uur werden echter vijandelijke tanks gesignaleerd op de hoofdspan van de verkeersbrug te Nijmegen. Deze trokken richting Lent. De geallieerde doorbraak was een feit.

Naast de aanval met de bootjes viel een gecombineerde geallieerde aanvalsmacht om 17 uur de Duitse bruggenhoofden in Nijmegen aan. Hierdoor werden de bruggen van twee kanten aangevallen. De aanval op de verkeersbrug die verdedigd werd door kampfgruppe Euling kwam uit het oosten. De meeste zware geschutten ten zuiden van het Hunner park was reeds vernietigd door intensieve gevechten gedurende de dag. Door de zware schade aan de gebouwen kon een tank maar moeilijk bewegen en de infanterie had problemen met de intense hitte van de vele branden. Door de instortende gebouwen en branden vormde zich echter een zeer goed rookscherm, dat in het voordeel van de verdedigers werkte, daar dit al hun bewegingen buiten het zicht van de aanvallers hield. Toch moesten vier Britse tanks de aanval wagen. Ze dachten zich daarmee te wagen aan een zelfmoordmissie wat echter niet zo bleek te zijn. De meeste luchtafweerkanonnen waren door intensief artillerievuur uitgeschakeld en konden de Britse tanks dus niet langer onder vuur nemen. De tanks reden over de brug en

vuurden hun machinegeweren op de Duitse troepen, die zich tussen de metalen superstructuur bevonden. In tegenstelling tot wat vaak wordt gedacht, waren de meeste manschappen geen sluipschutters. Naar alle waarschijnlijkheid waren ze genietroepen die de brug inspecteerden en eventuele schade door de vijandelijke artilleriebarrage wilden repareren. Door hun positie waren ze echter gemakkelijke doelwitten en werden ze allen gedood.

Toen de Duitse troepen in het westen van Nijmegen de vijand over de verkeersbrug zagen rijden, probeerden zij te ontsnappen via de spoorwegbrug. Maar de noordkant van deze brug was al onder Amerikaanse controle. Deze Amerikanen openden het vuur op de vluchtende Duitsers die de brug wilden oversteken. De Duitsers wilden enkel vluchten en dachten niet aan vechten, dit ondanks het feit dat ze met meer manschappen. Degenen die nog overbleven aan de zuidzijde van de spoorwegbrug waren ondertussen verwikkeld in lijf aan lijf gevechten. Later werden er tweehonderd zesenzeventig Duitse lichamen geborgen op de brug. Onder-tussen was SS kapitein Karl-Heinze Euling in Nijmegen met zestig van zijn manschappen omsingeld. Toen hij zag dat ook de spoorwegbrug veroverd was door de Amerikanen, besloot hij een uitbraak te wagen. De enige weg uit Nijmegen was echter onder de vijandelijk bezette verkeersbrug van Nijmegen.

Harmel besloot de situatie zelf te onderzoeken en trok naar Lent. Vanop een bunker kon hij door zijn verrekijker zien hoe meerdere Britse tanks de brug overstaken. Hij gaf het bevel voor het opblazen van de brug maar zoals eerder gezegd gebeurde dit niet. De slag om de bruggen van Nijmegen was voorbij.

De nasleep van Nijmegen ¹¹²

Zoals gezegd zaten er echter nog eenheden vast in de voormalige Duitse bruggenhoofden te Nijmegen. Toen enkele manschappen zich over de brug waagden zagen ze tekenen van zware gevechten en andere gruwelijke beelden. SS Kapitein Schwappacher getuigde hier later over:

"Shameful mutilations had been committed against the wounded lying on the road bridge. Stab wounds to the head, throat and heart were seen by Lieutenant Schultz and Albrecht. These were recorded on paper and passed on to the next higher authority." ¹¹³

Er kwam ook andere getuigenissen binnen van de verschillende overlevenden van de strijd om Nijmegen. De gevechten in de stad waren zeer intens. Het hevigste verzet werd opgezet rond de commandopost van SS Kapitein Krueger in de Valkhofcitadel, dicht bij de verkeersbrug. Krueger verzamelde al het materieel dat hij kon vinden en hield alle infanterie die begon te vluchten tegen. Bloedige lijf- aan lijfgevechten vonden plaats rond zijn eerste hulp bunker. Rond 18 uur werd Krueger in de rug geschoten door een machinegeweer. Hij incasseerde even later een nieuwe verwonding, maar bleef zijn artillerie van over de rivier begeleiden

¹¹²KERSHAW (R.J.). op.cit. pg 211-215

¹¹³KERSHAW (R.J.). op.cit. pg 211

door gebruik te maken van zijn lichtgeweer. Nadat hij nogmaals gewond werd door een tankgranaat moest hij in de bunker verzorgd worden. Maar twaalf manschappen bleven over om de bunker te beschermen. Getuigenissen van overlevenden vertellen hoe zij waarschijnlijk werden afgeslacht door Amerikaanse troepen. Ook de gewonden en hun verzorgers in de bunker, waaronder Krueger zouden afgemaakt geweest zijn door de Amerikaanse paratroepers.

Zoals eerder vermeld bevonden SS kapitein Euling en zijn eenheden zich in een hopeloze situatie. Hij had zijn omringende manschappen gereorganiseerd nadat hij Britse tanks over de brug zag rijden. Hijzelf en zestig overlevenden verzamelden in zijn commandopost op tweehonderd vijftig meter van de oprit naar de brug. Een tank kwam voor het huis, waar zijn commandopost zich bevond, en schoot erop. Voor deze tank opnieuw kon vuren werd hij uitgeschakeld door een panzerfaust. Nu was hun positie wel bekend. Ze kwamen hierdoor onder hevig vijandelijk vuur te liggen. Tegen 22.30 uur stond het huis volledig in brand. De gewonden werden via de achterkant van het huis geëvacueerd. Gedurende deze periode behield Euling zijn beroemde kalmte waardoor zijn manschappen het volste vertrouwen behielden in hun commandant. Euling besliste om te proberen te ontsnappen door onder de verkeersbrug naar het oosten te trekken en in Haalderen de Waal over te steken om zo hun eigen linies te bereiken. Hij dacht dat deze operatie een goede kans op slagen had, daar de vijand zich bezig hield met zoveel mogelijk eenheden over de brug te krijgen en aan niets anders. De Britten dachten ook dat niemand de vuurzee in het huis zou kunnen overleven en lieten het gebouw en de omgeving voor wat het was. De Duitsers begonnen snel aan hun ontsnappingspoging en vertrokken in een enkele lijn, met de commandant voorop. Ze begaven zich richting rivier om deze dan te volgen. Heel even werden ze opgemerkt door een Britse machinegeweerpositie. De Duitsers wierpen zich naast de weg in prikkeldraad, maar niemand werd geraakt en de manschappen konden verder trekken. Zij konden de Britse tanks op de verkeersbrug horen terwijl ze eronder door liepen. Een tweede maal kwamen zijn manschappen er op het nippertje vanaf. Toen ze een hoek omdraaiden stootten ze op een grote groep Engelse soldaten maar beiden groepen vluchtten in tegenovergestelde richtingen. Bij de zoektocht naar een oversteekplaats voor een bijrivier van de Waal, stootten ze op een Britse patrouille. Een zwaar lijf- aan lijfgevecht ontwikkelde zich, dit doordat er geen schot gelost mocht worden om de operatie niet in gevaar te brengen. Tijdens deze schermutseling raakten twee SS soldaten vermist maar een overgang werd gevonden. Even later bereikte Kampfgruppe Euling en een groep Fallschirmjaeger, die zich onderweg bij de kampfgruppe hadden gevoegd, hun eigen linies.

Tegen 22 uur was de enige eenheid die zich nog in hun positie bevonden de restanten van de 21ste Batterij en het regiment hoofdkwartier van SS Kapitein Schwappacher in Oosterhout. Dit was ten noordwesten van de Amerikaanse oversteekplaats over de Waal. Zij zouden gedurende de nacht niet meer in actie moeten komen, tot grote opluchting van hun oversten. Kampfgruppe Reinhold die ook verdreven werd uit Lent bevond zich nu in Bommel. Het

was hier dat ze vergezeld werden door hun overste Harmel van de 10de SS Divisie. Hij zag hoe zijn eenheden die uit Nijmegen vluchtten zich tussen vijandelijke tanks bevonden. Gelukkig viel deze opmars bijna stil doordat de Britse tanks werden gehinderd door hun eigen rookgordijnen. Harmel begon terug te vertrouwen op een goed afloop. Terwijl de Duitsers er die avond alles aan deden op de juiste maatregelen te treffen leken de Britten niets te doen. Later proclameerde Harmel dat indien de Britten met hun vier tanks die als eerste over de Waal waren, hadden doorgereden, de Duitse eenheden in deze sector hadden kunnen verdrijven.

Harmel trachtte wel nog tijdens de avond met wat hij voorhanden had de eerste defensieve linies te vormen. Eenheden die nog maar net de oversteek bij Pannerden hadden gemaakt, werden bevolen om onmiddellijk een tegenaanval uit te voeren uit het oosten. Maar deze eenheden, die waren onderverdeeld bij Kampfgruppe Reinhold, beschikten nog niet over de nodige zware wapens of artillerieondersteuning. De aanval had hierdoor maar weinig kracht. Tegen het vallen van de nacht had Harmel wel een rudimentaire verdedigingslinie kunnen vormen op een kilometer ten noorden van Lent. Deze evolueerde steeds meer naar een aanschakeling van voorposten en een echte defensieve linie door de komst van eenheden uit de omgeving. Tegen de ochtend hadden de Duitsers drie verdedigingslinies kunnen vormen rond Ressen en Bommel. ¹¹⁴

Het oosten van de sector Nijmegen ¹¹⁵

In de ochtend van 20 september arriveerden in deze sector enkele versterkingen voor de 106de Divisie. Deze versterkingen bestonden uit alles wat er nog overbleef van de 3de en 5de Fallschirmjaeger Divisies van het II^{de} Fallschirmjaeger Korps. Op hun weg naar hier hadden ze al moeten vechten tegen luchtlandingstroepen. Sommige van deze manschappen waren immers de dag ervoor uit Mook verdreven door Amerikaanse parachutisten. Op hun weg vanuit het gebied rond Keulen naar deze sector, werden ze meerder malen opgehouden. Hun communicatielijnen werden onderbroken en glas, nagels en prikkeldraad werd door het verzet op de weg gelegd en had zo enkele van hun voertuigen beschadigd. De 406de Divisie had op 18 september zware verliezen geleden in hun mislukte aanval op de landingszones. Daarop werd beslist dat het II^{de} Fallschirmjaeger Korps onmiddellijk naar de sector Nijmegen moest vertrekken. Hierdoor werd de training, reorganisatie en de bevoorrading van deze eenheid nabij Keulen, stopgezet.

Zoals eerder vermeld wou Model onmiddellijk een nieuwe aanval, maar de commandanten van Korps Feldt en het II^{de} Fallschirmjaeger Korps konden hem overtuigen om deze uit te stellen. De aanval werd uitgesteld tot er meer en betere versterkingen zouden aankomen. Deze

¹¹⁴ KERSHAW (R.J.). op.cit. pg 225

¹¹⁵ KERSHAW (R.J.). op.cit. pg 186- 192

twee Fallschirmjaeger divisies waren de beloofde versterkingen. Het plan van Veldmaarschalk Model om de Waal te verdedigen hield de inzet in van de lokaal aanwezige troepen. Deze zouden tijd moeten rekken om verdere versterkingen en een eventueel tegenoffensief van de 10de SS Divisie mogelijk te maken. De aanvallen uit het Reichswald in het oosten van deze sector op de landingszones dienden als afleidingsmanoeuvres en zouden moeten dienen om geallieerde middelen en troepen uit Nijmegen te houden. De aanval zou geleid worden door het Korps Feldt en uitgevoerd worden door de 406de Divisie, eenheden van de Wehrkreis VI en het II^{de} Fallschirmjaeger Korps. Daar deze eenheden vaak geen goede organisatie meer hadden, werden ze ingedeeld in drie kampfgroepen. Deze werden zoals altijd vernoemd naar hun commandanten.

De eerste is Kampfgruppe Becker, geleid door Majoor Karl-Heinz Becker. Hij zou een divisie staf omvormen tot een regiment. Binnen dit regiment kon hij rekenen op drie gevechtsformaties ter grootte van een bataljon met een totaal van achthonderd manschappen. De eenheid beschikte over secties luchtafweergeschut, antitankkanonnen en genietroepen. Zijn aanval vond plaats in een noordwestelijke richting. Hij moest het dorpje Wyler veroveren en daarna doorstoten tot aan het Maas-Waalkanaal. Hierna moest deze eenheid de oostelijke oever van het Maas-Waalkanaal beveiligen.

Kampfgruppe Greschick werd eveneens geleid door een majoor en bestond uit een organisatie van drie bataljons met vierhonderd tot vijfhonderd nieuw opgeroepen infanteristen. Deze kampfgroep werd ondersteund door twee gevechtsformaties. De eerste formatie beschikte over zes en de andere over acht 20-mm kanonnen. Zij moesten Groesbeek aanvallen vanuit twee richtingen, doorstoten naar het Maas-Waalkanaal en zich dan bij Kampfgruppe Becker voegen.

Kampfgruppe Hermann werd geleid door een luitenant-kolonel en bestond voornamelijk uit de soldaten van de 5de Fallschirmjaegerdivisie en eenheden van Kampfgruppe Goebel's, die al enkele dagen in de sector aanwezig was. Zij hadden ter ondersteuning een 88-mm kanon, drie 20-mm kanonnen en enkele kanonnen van een Fallschirmjaeger Artillerie Regiment. Zij moesten het Maas-Waalkanaal volgen via Malden en Hatteit om zo de Zuidelijke oever van de Waal te beveiligen tot aan het kanaal.

De aanval zou worden ingezet op 20 september om 6.30 uur. De Amerikanen in de sector waren niet op de hoogte van de grootte van de nakende aanval. Hun angst voor een zware aanval met pantsers uit het Reichswald was stilaan verminderd sinds ze geland waren. De aanvallen van de Duitsers sinds 18 september werden nooit doorgezet en waren zo verspreid en ongecoördineerd dat ze makkelijk werden tegengehouden. De inlichtingendienst van de 505de Parachute Infanterieregiment had de vijandelijke troepen geschat op twee verzwakte en gemengde bataljons van tweede rang. Zij verwachtten de voortzetting van kleine, ongecoördineerde aanvallen. Verder was de aandacht van de commandant van de 82ste Luchtländingsdivisie volledig gewijd aan de organisatie van een oversteek van de Waal. Dit paste

in het plan van de commandant om Nijmegen te veroveren.

De aanval werd gecoördineerd van op het hoofdkwartier van generaal Feldt en begon al met enige vertraging. Om 9.25 uur was de situatie voor de generaal nog onduidelijk. De eerste aanvalsgolven hadden weinig tegenstand ondervonden. Kampfgruppe Greschick in het midden was de enige waarvan de generaal wist dat ze goede vooruitgang hadden geboekt en zich op een kilometer van de startlijn bevonden.

De dorpen in het doelgebied werden vaak enkel verdedigd door een of twee Amerikaanse pelotons. Dit kwam doordat de Amerikanen een zeer groot grondgebied moesten controleren. Ten gevolge hiervan hadden de Duitsers een lokaal numerieke meerderheid. Becker's aanval naar het noorden werd ondanks de numerieke meerderheid tegengehouden nabij Wyler door hevige Amerikaanse artilleriebarrages. De strijd bij Wyler bereikte zijn hoogtepunt rond 11 uur. Na een snelle reorganisatie kon men het dorp binnendringen en werden de twee Amerikaanse pelotons verjaagd. Dit betekende echter niet het einde van de strijd, daar de Amerikanen de Teufelsberg, het belangrijkste hoogtepunt van de omgeving controleerden. Van hieruit konden de Amerikanen alle aanvallen naar het westen overzien en de aanvallers onder vuur nemen. Ondanks de heuvel onder vuur werd genomen door alle zware geschutten van de Kampfgruppe werd het nog een lange strijd. In de namiddag slaagde deze eenheid er echter in door te stoten naar Beek. Tegen de avond bevond zich een bataljon Fallschirmjaegers in het dorp. Deze locatie werd het belangrijkste punt van de Amerikaanse verdediging. Dit doordat twee pelotons van Amerikaanse parachutisten naar het hotel De berg en Dal op de heuvel bij Beek trokken. De aanval kon met moeite worden tegengehouden door de Amerikanen. Generaal Gavin zou later nog opmerken dat ze de strijd konden verloren hebben indien de vijand zeventienhonderd meter naar rechts zou aangevallen hebben. Maar Becker wou absoluut dit punt veroveren en de Amerikanen op de heuvel vernietigen. Aanvallen van Duitsers werden tegengehouden doordat op hetzelfde moment de Amerikanen ook aanvielen. Later op de avond kon deze Kampfgruppe nog een groep Amerikanen omsingelen. Maar ze hadden niet de vuurkracht of de manschappen om deze parachutisten uit te schakelen. Kampfgruppe Greschick kon zoals eerder vermeld goede vooruitgang boeken en zelfs even doordringen tot de buitenwijken van Groesbeek. Maar verder zouden ze niet geraken.

Net zoals de aanval twee dagen ervoor werd het beste resultaat geboekt door de meest zuidelijke aanvalsroute. Kampfgruppe Herman rapporteerde de inname van Riedhorst en Mook na hevige gevechten rond 14.10 uur. Tegen 16 uur bevond deze Kampfgruppe zich nog maar op anderhalve tot kilometer afstand van de enige brug over het Maas-Waalkanaal bij Heumen. Op deze brug bevonden zich op dat moment de eenheden van het Britse XXX^{ste} Korps op weg naar hun posities om Nijmegen aan te vallen. Herman bevond zich hierdoor binnen twee kilometer van zijn doelstelling. Doordat het dorpje Mook zwaar bevochten werd, werd het vernield. Maar het mocht niet zijn voor de Duitsers. Een Amerikaanse tegenaanval, ge-

steund door zes Britse tanks, zorgde ervoor dat Herman de controle over Mook verloor. In de namiddag trachtte Korps Feldt het initiatief te behouden door enkele extra eenheden in te zetten. Maar deze drie eenheden van elk ongeveer driehonderd man konden de aanval geen nieuw leven inblazen. Ze slaagden er enkel in om het gewonnen terrein te consolideren. De Duitse aanval viel uiteen en die nacht trok Kampfgruppe Herman zich terug naar Riedhorst. De 406de Divisie meldde om 21.15 aan Korps Feldt dat Wyler en Riedhorst waren veroverd, maar dat er nog zware gevechten aan de gang waren bij Groesbeek en Mook. Het meest verontrustende nieuws kwam echter over de situatie in de stad. Het Korps Feldt kreeg het bevel dat ze hun veroveringen moesten behouden. Dit alles was nu nog maar van weinig belang door het verlies van de bruggen in Nijmegen.

Eindhoven ¹¹⁶

Net zoals de voorgaande dagen werd de corridor meerdere malen voor een korte periode bedreigd of doorbroken door Duitse eenheden. Deze bestonden voornamelijk uit reserve Fallschirmjäger bataljons die zich hadden verzameld rond s-Hertogenbosch.¹¹⁷

Door het succes van de aanval op 19 september besloot von Malhzan met zijn 107de Pantserbrigade deze te herhalen. In de ochtend van 20 september verschenen de Duitse tanks uit de ochtendmist nabij Son. Maar weinig Duitse eenheden zouden een dergelijke aanval overdag wagen door het geallieerde luchtoverwicht. Maar deze eenheid beschikte echter over aanzienlijk luchtafweergeschut. De tankeenheden beschikten over 37-mm luchtkanonnen, gemonteerd op half-tracks en elke half-tracks van de infanterie beschikten daarbovenop over een 15-mm luchtkanon. Wat het totaal aantal stuks op tweehonderd vijftig bracht. Deze vuurkracht en het luchtschild dat het kon creëren werd meestal gerespecteerd en in de meeste gevallen vermeden door geallieerde piloten.

Doordat von Malhzan op hetzelfde punt aanviel als de dag ervoor verkreeg hij weer het gewenste verrassingseffect. Hoewel de Amerikanen beseften dat dit een zwakpunt was, dachten ze dat een Duitse eenheid niet twee dagen na elkaar op hetzelfde punt zou trachten door te breken. De Amerikanen hadden wel wat versterkingen aangebracht ten opzichte van de vorige aanval, maar al snel konden de Duitse tanks de noodbrug weer onder vuur nemen. Maar net zoals de dag ervoor kregen de Amerikaanse troepen versterkingen op het moment dat de overwinning voor de Duitsers binnen handbereik lag. Ditmaal waren de versterkingen tien Britse tanks die de dag ervoor al als versterking waren opgeroepen. Deze keer gingen er vier Duitse tanks verloren en kwam de aanval tot stilstand door de beperkte bewegingsruimte door het Wilhelminakanaal. Door de stijgende verliezen en een vijand die zich met de minuut merkbaar versterkte, besloot von Malhzan om de aanval af te blazen. De twee aanvallen

¹¹⁶KERSHAW (R.J.). op.cit. pg. 147

¹¹⁷ KERSHAW (R.J.). op.cit. pg.143

hadden hem ongeveer tien procent van zijn aanvalsterkte gekost. Deze verliezen vervangen was niet gemakkelijk, aangezien de werkplaats voor het zwaar materieel van het bataljon zich al aan het Oostfront bevond. Deze bevond zich reeds aan het Oostfront voor er beslist werd het bataljon niet in te zetten in het oosten maar in het westen. De crisis voor de geallieerden was bezworen.

Het werd duidelijk voor von Malhzan dat voor een succesvolle gecoördineerde tank/infanterie aanval een betere locatie moest gevonden worden. Ook zou zo'n aanval pas slagen indien er eerst een betere organisatie van de nodige middelen en troepen zou gebeuren bij de Duitse eenheden. Meerdere kleine aanvallen zouden niet lukken en er was nood aan een geconcentreerd Duits offensief. Maar dit kostte tijd en dit was iets waar beide kampen een absoluut tekort aan hadden.¹¹⁸

Besluit van dag 4

Deze dag was een van de cruciaalste momenten van de gehele operatie Market Garden. In alle sectoren gingen de Duitsers opnieuw volop over tot de aanval, op de plaatsen waar dit mogelijk was. Op deze dag kon de operatie alle kanten uit. In de sector Eindhoven konden de Duitsers enkel een kleinschalig en kortstondig succes boeken. In de sector Arnhem werd op deze dag de beslissing nog niet geforceerd maar er werd wel al de basis gelegd voor een mogelijke Duitse overwinning in de komende dagen. Dit door het vervolledigen van de omsingeling rond de Britten bij Oosterbeek en de grote druk die op het bruggenhoofd in Arnhem werd uitgevoerd. De belangrijkste sector op deze dag was echter de sector Nijmegen. In het oosten van de sector leken de Duitsers af te stevenen op een overwinning, maar het merendeel van het gewonnen grondgebied moest weer worden prijsgegeven. Het belangrijkste was echter de geallieerde verovering van de bruggen te Nijmegen. Toch was dit niet de broodnodige overwinning die het XXX^{ste} Korps moest behalen. Kort na de verovering van de bruggen moesten ze hun aanval staken. Verder lieten ze ook nog enkele belangrijke groepen Duitse soldaten ontsnappen.

2.9 Dag 5: 21 september

2.9.1 De geallieerden

Het XXX^{ste} Korps¹¹⁹

Op de ochtend van de 21ste september, vijf dagen na het begin van de operatie, slaagde het XXX^{ste} Korps er niet in om de nodige manschappen voor een aanval naar Arnhem ter plaatste te krijgen. Dit was te wijten aan de eerder vermelde logistieke problemen langs de hoofdweg naar Arnhem en de immense verkeersopstopping die er stond. Hierdoor moest de Household

¹¹⁸KERSHAW (R.J.). op.cit. pg 147

¹¹⁹CLARK (L.). De slag om... p.122-5

Cavalry zonder verdere ondersteuning een aanval wagen te Elst tegen de Duitse defensieve stellingen. Deze aanval was geen succes en er werd snel ingezien dat ook hier de vooruitgang over de weg naar Arnhem maar heel moeizaam zou verlopen. De Irish Guards werden in de voormiddag bevolen op te rukken naar de brug maar konden pas na de middag vertrekken. Ze konden nog maar oprukken met drie squadrons tanks en vijf pelotons infanterie. Hierbij kwam nog het feit dat ze moesten aanvallen in een gebied waar het terrein nog minder geschikt was voor tankbewegingen dan in het zuiden van de Hell's Highway.

De streek tussen Arnhem en Nijmegen staat bekend onder de naam *Het eiland*. Het betreft een regio waarvan de grond doorweekt was en er overal drainagekanalen aanwezig waren. Verder waren de wegen er te smal en de bruggen te zwak voor de zware pantservoertuigen. De hoofdweg lag bezaaid met lijken en in het gebied rond deze weg lagen vele boerderijen waar Duitsers zich konden schuilhouden om de geallieerden te bestoken. Twintig minuten na het begin van de aanval stootten de Irish Guards op een vooruitgeschoven Duitse defensieve stelling. Deze bestond uit meerdere infanteriebataljons, tanks, 88-mm kanonnen, luchtafweergeschut en de overlevenden van de strijd uit Nijmegen die allen onder het bevel stonden van generaal Bittrich. De niet opgemerkte Duitse kanonnen konden de voorste Britse tanks snel uitschakelen en er barstte een hevige strijd los. De Irish Guards baanden zich de rest van de dag een weg richting Arnhem maar het werd de leiders duidelijk dat de opmars veel tijd in beslag zou nemen.

Nu de brug bij Arnhem aan de noordkant niet langer in Britse handen was zochten de commandanten van het XXX^{ste} Korps naar de snelst mogelijke manier om contact te maken met Urquhart's troepen rond Oosterbeek. Er waren twee opties. De eerste route langs de verkeersbrug te Arnhem zou door de Duitse verdediging nabij Elst enkele dagen duren. De tweede optie was een route naar het westen om via een brug over de rivier de Duitsers te omzeilen. Via de smalle wegen zouden ze kunnen oprukken naar de zuidelijke oever van de Neder-Rijn bij Driel. Er werd geopteerd voor de tweede optie. Er werd besloten dat de Irish Guards de Duitsers ten zuiden van Arnhem moesten bezig houden terwijl andere formaties de opmars naar Driel voor hun rekening zouden nemen. Een van deze andere formaties was de eerder genoemde 43ste divisie. De 130ste Brigade van deze divisie had de nacht bij Arnhem doorgebracht en was bijna de gehele dag bezig geweest op zoek naar Duitsers om ze uit Nijmegen te verjagen. Een nutteloze actie want ze waren al vertrokken.

De doorstoot zou in de ochtend van de 22ste september moeten beginnen maar de avond daarvoor bevond zich nog maar een bataljon van het 130ste Brigade zich ten noorden van de Waal. De zusterbrigade van de 130ste Brigade die ook zou moeten aanvallen bevond zich op de avond van de 21ste nog tien kilometer ten zuiden van Nijmegen. Niettemin ging men door met het plannen van de aanval en werd er verondersteld dat er de volgende dag al lichte contacten zouden zijn met de 1ste Britse Airbornedivisie.

De verkeersbrug van Arnhem ¹²⁰

Tijdens de nacht kwamen de Britten bij de brug in Arnhem in een buitengewoon wanhopige situatie terecht. Hun defensieve stellingen werden ondermijnd door vijandelijke infiltraties. Verder zaten de laatste zeventig man bijna door hun munitievoorraden. Op deze donderdag kwam om 9 uur een eind aan de gevechten bij de brug. De laatste boodschap die ontvangen werd van de radio-operator bij de brug was: *God Save the Queen*: De manschappen onder leiding van Frost die in aantallen nooit groter waren dan een bataljon hadden de brug kunnen vasthouden gedurende drie dagen en vier nachten.¹²¹ Hoewel ze zich niet officieel in een grote groep hebben overgegeven, gebeurde dit wel in kleine groepjes verspreid over de voormalige defensieve sector te Arnhem.

Het einde van de strijd in Arnhem was geen goed nieuws voor de Britse perimeter rond Hotel Hartenstein. De Duitse troepen die vrijkwamen zouden immers ingezet worden tegen de Britten. De vorige nacht was echter relatief rustig verlopen en daar konden de Britten gebruik van maken om hun verdediging te optimaliseren. Daarnaast werden de rantsoenen eten, water en munitie opgehaald en verdeeld over alle eenheden. In de ochtend van de 21ste gingen de Duitsers op enkele punten zwaar in de aanval. Hun hoofddoel was het Hartenstein Hotel. De Britten vochten tegen een driemaal grotere strijdmacht die zich voortdurend versterkte. Door het Britse tekort aan munitie lieten ze de vijand heel dicht komen om ze dan onder vuur te nemen met hun lichte wapens. In enkele gevallen werden Duitse aanvallen tegengehouden door een tegenaanval met de bajonet op het geweer.¹²²

In de morgen verloren de Britten echter de controle over het heuveltje bij de Westerbouwing in het zuidwesten van de perimeter. Dit belangrijke heuveltje gaf de Duitsers nu een perfect uitzicht over het zuiden van de perimeter en de Neder-Rijn. De Britten trachtten nog de heuvel te heroveren maar slaagden er niet in. Deze situatie was heel precair voor de Britten. Gelukkig kon majoor Charles Breese de overlevenden van de slag om de Westerbouwing verzamelen. Met weinig manschappen vormde hij een sterke defensieve linie.¹²³

De Britten hadden geluk dat de vijand hun middelen niet geconcentreerd hadden op een zwak punt van de verdediging. Aangezien er niet genoeg diepte was om zich terug te trekken of een nieuwe verdediging op te zetten zou z'n aanval catastrofaal geweest zijn. Waarom dit niet gebeurd is, is onduidelijk. Misschien wilden de Duitsers het niet riskeren om een groot aantal manschappen te verliezen in een dergelijke aanval. De verliezen die ze op 21 september hadden geleden waren al groot terwijl ze nauwelijks terreinwinst hadden kunnen boeken. Wel vielen de Duitsers de perimeter constant aan met mortieren en kanonnen. Sluipschutters werden ingezet om elke beweging binnen in de perimeter te ontmoedigen. Ook tijdens deze

¹²⁰ CLARK (L.). De slag om... p.122 - 126

¹²¹ CLARK (L.). De slag om... p.122

¹²² <http://www.pegasusarchive.org/arnhem/frames.htm> geraadpleegd op 17/04/2010

¹²³ <http://www.pegasusarchive.org/arnhem/frames.htm> geraadpleegd op 17/04/2010

strijd bleef iedereen in de mate van mogelijke beschaafd. Aangezien de Duitse krijgsgevangenen die verzameld waren op de tennisvelden van het Hotel Hartenstein ook onder vuur kwamen, kregen ze schoppen om beschermende putjes te graven.

De meeste huizen stonden al snel in brand of werden herleid tot puin zoals de dagen ervoor te Arnhem. Maar ook hier bleven de Britten voort strijden tussen het puin. De officieren zetten hun eigen leven op het spel door van de ene positie naar de ander te lopen om hun manschappen moed in te spreken. Het is tijdens deze periode van de strijd dat majoor Robert Cain het enige Victoriakruis kreeg dat niet postuum werd uitgedeeld.

Urquhart was perfect op de hoogte van de ernst van de situatie. Hij hoopte dat de Poolse versterking ofwel het XXX^{ste} Korps, waarvan hij wist dat ze zich in de buurt bevonden, hem zouden ter hulp schieten. Het was dan ook een grote opluchting voor hem toen hij te horen kreeg dat de 43ste divisie op weg was naar de andere kant van rivier en reeds die nacht een bataljon en munitie zou overbrengen. Zijn hoop op een goede afloop steeg toen hij te horen kreeg dat het XXX^{ste} aan het vechten was in de buurt van Elst. Zijn kanonnières hadden contact kunnen maken met het 2de leger en er werd hen vuursteun beloofd. Deze vuursteun was zeer nauwkeurig en slaagde erin vele Duitse aanvallen terug te slaan. Toch had Urquhart nog steeds dringend nood aan versterkingen.

Deze zouden er komen door de landing van de Poolse Brigade nabij Driel. Dat de commandant van de Poolse Brigade geen voorstander was van de gehele operatie is algemeen bekend. Zijn mening zou hij zeker niet veranderen doordat zijn geplande dropping al twee keer uitgesteld was. Dit vanwege de dichte mist. Zijn twijfel werd nog groter als zijn eenheid zelfs van dropzone moest veranderen. Tijdens deze periode ergerde hij zich ook aan het feit dat hij bijna geen informatie verkreeg over de situatie te Arnhem. Zijn ergste vermoedens werden bevestigd toen hij te horen kreeg dat zijn zweefvliegtuigen in het midden van een slagveld waren terecht gekomen. Op de 21ste september werd zijn geduld verder op de proef gesteld toen zijn dropping weer werd uitgesteld tot 16 uur vanwege het slechte weer in Engeland.

De vlucht naar Nederland in de namiddag verliep niet vlekkeloos. De transporten werden constant onder vuur genomen door Duitse jagers en luchtafweergeschut. Hoewel er geen zware verliezen werden geleden kon een bijna voltallig bataljon Polen niet landen te Driel. Door het slechte weer moesten eenenveertig vliegtuigen rechtsomkeer maken naar Engeland. Het was de bedoeling dat alle vliegtuigen zouden terugkeren omdat het te slecht weer zou zijn om te landen als ze terugkwamen van hun missie. Doordat de vliegtuigen de verkeerde codes hadden meekregen moesten de piloten zelf beslissen of de boodschap inderdaad inhield dat ze moesten terugkeren of niet. De vliegtuigen die onmiddellijk terugkeerden moesten vaak landen op de eerste de beste luchthaven. De manschappen aan boord zouden pas 48 uur later in Nederland aankomen.¹²⁴

¹²⁴<http://www.pegasusarchive.org/arnhem/frames.htm> geraadpleegd op 17/04/2010

De landing zelf was een succes te noemen maar in tegenstelling tot de vorige geallieerde landingen tijdens Operatie Market Garden werden de Polen onder vuur genomen bij hun aankomst van op de Westerbouwing. Ook hadden de inlichtingsdiensten aan Sosabowski verteld dat hij gebruik zou kunnen maken van de veerpont bij Driel om de Britten te bereiken. Bij aankomst bleek dat het veerpont niet meer operationeel was. Bovendien kon hij geen contact maken met het hoofdkwartier van de 1ste Airbornedivisie. Er kwam pas contact tot stand nadat zijn verbindingsofficier, die al eerder geland was bij de Britten, de Neder-Rijn overzwom om informatie uit te wisselen. Deze officier zwom terug over de rivier nadat hij had vernomen dat de Polen de oversteek zouden maken met bootjes en vloten die de Britten zouden kunnen vinden binnen hun perimeter. De boten werden echter niet gevonden en de vloten konden niet gemaakt worden. Hierdoor konden de Polen de oversteek niet ondernemen. De landing had wel als resultaat dat de Duitsers ongerust werden en eenheden van de hoofdweg van Arnhem en de perimeter rond Oosterbeek omleidde naar de positie van de Poolse Brigade.¹²⁵

De perimeter rond Oosterbeek-Arnhem ¹²⁶

Op deze dag konden de flanken van de opmars, gevormd door het VIII^{ste} en XII^{de} Korps, ver genoeg oprukken om het 506de Regiment van de 101ste Airbornedivisie af te lossen bij de verdediging van Eindhoven. Hierdoor kon deze eenheid hun collega's helpen verder op in de route om de corridor te helpen verdedigen.¹²⁷ In de twee sectoren bleef het deze dag relatief rustig. Er vond een kleine Duitse aanval te Beek plaats die na twee tegenaanvallen werd teruggedrongen. Zo viel het stadje Beek terug in Amerikaanse handen.¹²⁸ Het is duidelijk dat op deze dag de Duitsers hun druk op de corridor wat lieten varen. Zowel de geallieerden als Duitsers waren moegestreden na vijf dagen van gevechten en moesten allen dringend herbewapenen.

Tijdens de dag kregen de Amerikanen, in de sector Eindhoven informatie van het Nederlandse verzet. De informatie hield in dat de Duitsers zich verzamelden voor een aanval in het westen van de corridor bij het stadje Schijndel. Kolonel Johnson, die een dag eerder het succesvolle Heeswijk/Dinther manoeuvre had gepland en uitgevoerd zag hierin een nieuwe kans om de Duitsers aanzienlijke verliezen toe te brengen. Hij zou het plan van Heeswijk/Dinther herhalen op een grotere schaal. Twee bataljons van het 501ste Pararegiment zouden de Duitsers naar de posities van het 502ste Pararegiment drijven. Deze eenheden zouden ondersteund worden door tanks van het VIII^{ste} Korps. Hoewel het merendeel van de gevechten plaats zou vinden op 22 september werd de aanval reeds ingezet op 21 september om 19 uur. Terwijl de eenheden zich opmaakten voor een verkenning van de route werd het order gegeven om over te gaan tot

¹²⁵<http://www.marketgarden.com/2010/UK/frames.html>, geraadpleegd op 10/04/2010

¹²⁶CLARK (L.). De slag om... p.125-126

¹²⁷SAUNDERS (T.). op. cit. pg 148-149

¹²⁸<http://www.rememberseptember44.com/rs44.htm> geraadpleegd op 10/04/2010

de aanval. Met het vooruitzicht om een nachtelijke aanval uit te voeren op de hen onbekende stad vertrok het 1ste Bataljon van het 501ste Pararegiment naar hun doel. Er werd besloten om op te rukken langs de weg omdat een aanval in de nacht over een terrein gevuld met drainagekanalen zeer traag zou verlopen. Toch zochten ze al snel hun toevlucht tot deze kanalen omdat ze onder vuur werden genomen door Duitse machinegeweren en luchtkanonnen. Tijdens de nacht slaagden zij erin om het stadje Schijndel te veroveren. Zij stootten echter niet op het verwachte aantal Duitsers. Deze waren immers eerder op de dag naar het zuiden getrokken.

2.9.2 De Duitse reactie

Het opperbevel, luchtafweer en de bevoorrading ¹²⁹

Veldmaarschalk Model bracht sinds 18 september dagelijks een bezoek aan het hoofdkwartier van SS luitenant-kolonel Harzer, commandant van de 9de SS Divisie, in een schooltje op twee kilometer ten noorden van Arnhem. Van hieruit trachtte hij zijn persoonlijke stempel te drukken op de maatregelen en het verloop van de strijd rond Arnhem. Zo kon hij de opbouw van troepen en materieel in zijn sector versnellen. Onder meer om dit proces te versnellen keurde Model het goed dat er een directe communicatie link en bevelprocedure werd gevormd tussen de hoofdkwartieren van de 9de SS Divisie en legergroep B. Hierdoor kon ondermeer munitie direct vervoerd worden naar de posities van artilleriestukken, luchtafweerkanonnen en zware infanterie wapens. Dit allemaal zonder de normale logistieke commandostructuur. Model gebruikte ook zijn invloed en rang om de eisen van zijn commandanten te voldoen. Harzer meldde aan Model dat zijn manschappen gebouwen moesten bestormen zonder vlammenwerpers. Model liet dan een gespecialiseerd vlammenwerperbataljon overvliegen via de luchthaven van Deelen.

Het was moeilijk voor Model om de aanvallen van de 9de SS Divisie kampfgruppe te coördineren met deze van von Tettau. De communicatie met beide kampfgruppe moest door een gebrek aan radio's immers gebeuren via Nederlandse telefoonlijnen. Met de 9de SS divisie kond dit rechtsreek gebeuren vanuit het II^{de} SS hoofdkwartier. De communicatie met von Tettau moest gebeuren via het hoofdkwartier van de opperbevelhebber van de Wehrmacht in Nederland, generaal Christaensen. Ondanks de hevige gevechten bleven deze telefoonlijnen, zelfs in Arnhem stad, operationeel gedurende Operatie Market Garden. De Britten die wel radio's hadden konden deze zoals al eerder is vermeld niet gebruiken. Het Nederlandse verzet is er nooit in geslaagd om de Britten volledig te kunnen overtuigen gebruik te maken van dit telefoonnetwerk.

Reeds op 19 september arriveerde in deze sector de Flakbrigade van luitenant-kolonel von Swoboda. Deze bezat enkele lichte en zware luchtafweerkanonnen in de vorm van 88-mm; 20-

¹²⁹KERSHAW (R.J.). op.cit. pg 228-232

mm, 37-mm en 105-mm kanonnen. Enkele van zijn secties werden onmiddellijk afgestaan aan de 9de SS divisie. Maar deze secties waren niet mobiel doordat ze statische formaties waren die uit het Ruhrgebied overkwamen. Deze eenheid vormde het begin van een luchtafweerscherm, in de vorm van een paraplu dat zich ontwikkelde rond Arnhem en de landingszones. Om dit luchtscherm beter te kunnen leiden en dirigeren werden alle luchtafweerkanonnen in de sector onder het bevel van von Swoboda's Brigade geplaatst. Ter aanvulling van deze eenheden werd het operationele gebied van de Reich Jagdflieger Division 1 van de Luftwaffe verplaatst naar het gebied Nijmegen-Arnhem. Een verbindingsofficier voegde zich bij het hoofdkwartier van Harzer om de luchtsteun te coördineren. Driehonderd vliegtuigen konden al snel, gedurende verschillende perioden van de operatie, hun stempel drukken op het verloop van de strijd. De divisie zou op het einde van Operatie Market Garden veertig transportvliegtuigen en honderdentwaalf zweefvliegtuigen. Het merendeels van de zweefvliegtuigen werden neergehaald gedurende de mislukte landing van de Poolse zweefvliegtuigen op 19 september. Hun belangrijkste invloed op het slagveld was echter enkel en alleen hun aanwezigheid. Door hun aanwezigheid raakte de Britse paratroepers gedemoraliseerd, want ondanks het geallieerde luchtoverwicht zagen ze op vele dagen enkel de Luftwaffe. En het moreel van de Duitse soldaten steeg juist vanwege dezelfde redenen.

Heel belangrijk voor het luchtscherm boven Arnhem en Nijmegen was het fort van Duinkerke. Dit fort dat zich nu al ver achter vijandelijke linies bevond was nog steeds in handen van de Duitsers en had directe communicatie via de radio met legergroep B. Elke luchtvloot dat zij over hun zagen vliegen werd gemeld, want deze eenheden zouden zich dan binnen een uur boven Arnhem bevinden. Hierdoor stond het luchtscherm dan steeds weer klaar met hun luchtafweer of jachtvliegtuigen.

Op het gebied van artillerie had men ook enkele problemen. Reeds op 20 september werd het Artillerieregiment 191 aangeboden aan de 9de SS divisie. Maar er was een logistiek probleem, het regiment beschikte over de nodige kanonnen en manschappen maar had geen vervoersmogelijkheden. Harzer zorgde ervoor dat alle beschikbare voertuigen werden ingezet om de eenheid op de juiste plaats te krijgen. Dit was echter een tijdrovend procedé. Net zoals bij de luchtafweersectie werden alle artilleriekanonnen onder het bevel geplaatst van een enkel hoofdkwartier. Dit was het nieuwe ARKO 191 artillerie commando. Hun taak bestond er voornamelijk in om geconcentreerde vuurmissies uit te voeren, beschermende artillerieschermen te vormen en tegenreacties uit te voeren op geallieerde bombardementen.

De aanvoer van voorraden voor de sector Arnhem zou geen probleem zijn. Er waren immers veel voorraden aanwezig in en rond Arnhem bij de start van Market Garden. Het was de distributie van de voorraden die problematisch was in de eerste dagen van de gevechten. Op 20 september was dit probleem grotendeels van de baan en konden de Duitsers weer genieten van warme maaltijden. Het was paradoxaal genoeg de Britten die het probleem hadden opgelost.

Reeds op de eerste dag van de landingen kond de 9de SS Divisie een Brits officier gevangen nemen. Deze officier was in het bezit van instructies hoe grondmarkeringen voor transportvliegtuigen moesten aangebracht worden. SS Kapitein Schleffer, de commandant van de inlichtingendienst van de 9de SS Divisie, kon deze instructies vertalen. Hierdoor kond de 9de SS Divisie deze markeringen aanbrengen om de dropzones binnen hun eigen linies aan te duiden voor de vijandelijke vliegtuigen. En reeds vanaf 18 september dropte de Britse Royal Air Force wapens, munitie en medicijnen bij de Duitsers. Het wordt geschat dat van de driehonderd negentig ton voorraden die werden gedropt op 19 september, driehonderd negenenzestig ton in haden van de Duitsers viel. Hierdoor konden de Duitse troepen zelf aan hun voorraden geraken. Duitse soldaten gingen dan ook vaak op zoek naar deze gedropte voorraden.

De Verkeersbrug ¹³⁰

In de ochtend van de 21ste september arriveerde er enkele nieuwe zware Duitse tanks, van het type K nigstijger. Deze zouden moeten helpen de genadeslag toe te brengen aan het Britse bruggenhoofd. En inderdaad het was allemaal over de Britten. Kampfgruppe Brinkmann versterkt met deze K nigstijger tanks en met behulp van hun 88-mm kanonnen verbrijzelde de laatste sterke defensieve punten van het bruggenhoofd. Op 21 september om 11 uur verkreeg Legergroep B van SS luitenant Richter van het II^{de} SS Pantserkorps het nieuws dat de strijd geleverd was. Richter melde het succes dat ze in de nacht hadden geboekt. Hij vermeldde ook dat ze erin geslaagd waren tweehonderd krijgsgevangenen te maken waaronder de belangrijke kolonel Frost. Terwijl dit verslag werd doorgeseind begon Kampfgruppe Brinkmann met het vrijmaken van de brug en de weg er naartoe. Er bleven wel nog ge soleerde gevechten duren rond de brug tot de 23ste september, maar deze vormde geen bedreiging voor de eenheden die gebruik maakten van de brug.

Door het einde van de strijd werd de situatie van enkele Duitse eenheden onduidelijk. SS officieren trachtten vele manschappen van de Wehrmacht bij hun te laten aansluiten omdat deze toch al enkele dagen met hun hadden meegevochten. Maar vele van de Wehrmacht soldaten wilden dit echter niet. Een ander probleem was deze van de krijgsgevangenen. De manschappen van de SS beschouwden deze gevangen genomen Britten als zeer gevaarlijk doordat ze vier dagen tegen hen hadden gevochten. Gecombineerd met het feit dat alle soldaten van beide kampen zeer moe waren na dagenlang te hebben gevochten ontstond er een woelige situatie. De Britten die werden gevangen genomen konden vermoord wordend oor hun SS bewakers bij de minste fout dat ze maakte. Ook de gevangen genomen Nederlanders die de Britten hadden geholpen moesten het ontgelden. Gelukkig werden de Britse en Nederlandse gevangen snel overgebracht naar andere eenheden en locaties. De slag om de brug bij Arnhem was hiermee grotendeels afgelopen.

¹³⁰KERSHAW (R.J.). op.cit. pg 216-220

De perimeter Oosterbeek-Arnhem ¹³¹

In het westen van de perimeter arriveerden er nog steeds eenheden bij Kampfgruppe von Tettau en zij werden onmiddellijk ingezet. Deze versterkingen waren vaal al gealarmeerd op 17 september en waren sindsdien onderweg naar de sector. Soldaten waren vaak verward door de eindeloze marsen en talloze verplaatsingen telkens er nieuwe landingen plaats vonden. De meeste eenheden die deze tocht moesten ondernemen waren vaak niet genoeg getraind en bevreesd voor het eerste contact met vijandelijke troepen. Generaal von Tettau's aanval naar Arnhem in de voorgaande dagen had een succesvolle omsingeling bij Oosterbeek mogelijk gemaakt. Hierna liet hij zijn kampfgruppe in de mate van het mogelijke pauzeren om het te reorganiseren met oog op de geplande aanvallen van de 9de SS Divisie. Hij zou tegelijk met deze aanvallen, die kwamen uit het oosten en noordoosten, zijn eigen aanvallen moeten plannen.

Hierboven op moest von Tettau zijn achterhoede veilig stellen voor eventuele nieuwe luchtlandingen en dit op bevel van het Oppercommando Nederland. Zijn defensieve linie werd gevormd aan de Waal tussen Ochten en Heveadorp. (zie figuur A.6) Von Tettau vormde deze linie met zijn minst ervaren eenheden. Deze vormden dan zo ook zijn reserve in de diepte. Hierdoor waren zijn betere en meereffectievere eenheden beschikbaar voor de aanval op de heksenketel van Oosterbeek. Deze aanval zou voor alle eenheden rond Oosterbeek van start gaan op 21 september om 8 uur.

Het front vormde echter nog een probleem daar er nog steeds geen duidelijk afgetekend front zich gevormd had. De soldaten die aanvielen waren niet altijd op de hoogte van wat het doel van de aanval was of waar de vijand zich bevond. Over de gehele regio rond Oosterbeek bevonden zich immers nog steeds kleine groepjes achtergebleven en geïsoleerde Britse para's. Die vochten met alles wat ze hadden om de eer van hun eenheid hoog te houden. Het belangrijkste wapenfeit van deze aanval zou geleverd worden door het Hermann Goering Bataljon onder leiding van Herbert Kessler. Dit bataljon vertok per fiets uit Wolfheze naar Heveadorp om daarna naar het oosten te trekken. Op een bepaald moment rustte deze eenheid even uit en werden zij aangevallen door Brits machinegeweer van uit het Westerbouwing restaurant. Toen de eenheid van de eerste schok bekomen was volgde het order om over te gaan tot de aanval. De Duisters konden na een lang gevecht het restaurant veroveren en de Britten in het gebouw gevangen nemen. De Duitsers waren niet tevreden met hun resultaat maar beseftte enkel welke moeilijkheden er nog op hen te wachten lag.

Het tactische belang van dit hoger gelegen stukje grondgebied kwam pas aan het licht door Historici. Zowel de Britten als de Duitsers hebben nooit beseft welke tactische voordelen deze Westerbouwing met zich meebracht. Dit gebied domineerde immers de Britse perimeter en de Heveadorp veer. En was ook van belang omdat de Duitsers van hieruit elke oversteek over de Neder-Rijn richting Oosterbeek onder vuur konden nemen. Von Tettau zag het tactische

¹³¹KERSHAW (R.J.). op.cit. pg 233-241

voordeel niet in omdat hij zich meer focuste op het veroveren van de westelijke zijde van Oosterbeek. De verovering van dit gebied gebeurde dan ook maar omdat de Duitsers die zich hier bevonden onder vuur werden genomen door Britten. Dat ook de staf van von Tettau niet over de nodige tactische kennis beschikte was ook al duidelijk voor enkele commandanten. Zij vergeleken het von Tettau hoofdkwartier met een seniorenclub.

De rest van de aanval uitgevoerd door Kampfgruppe von Tettau boekte niet veel succes. Slechts achthonderd meter grondgebied kon veroverd worden op de Britten. Het is hier dat het duidelijk werd wat de beperkingen waren van de ongetrainde manschappen die werden ingezet tegen een elite-eenheid. De vaardigheden en training die nodig waren om een dergelijke aanval uit te voeren waren gewoonweg niet aanwezig bij von Tettau's manschappen.

Uit het oosten en noordoosten viel de 9de SS Divisie onder Kampfgruppe Spindler de Britse perimeter aan.

Sinds de desastreuze aanval van de 1ste Parabrigade op 19 september was Kampfgruppe Spindler overgegaan tot de aanval. In de namiddag van de 20ste september waren ze echter nog maar een paar woonblokken opgeschoven richting Oosterbeek ondanks zware gevechten. Een deel van de verklaring ligt bij het incorporeren van grotendeels ongetrainde reservemanschappen. Op de 20ste september was SS luitenant-kolonel Harzer tot de conclusie gekomen dat hij zijn eenheden moest reorganiseren. In de nacht van de 20ste op 21 september werden verschillende onderdelen van de 9de SS Divisie hervormd in kleine infiltratiegroepen van aanvalspioniers en moesten na elkaar aanvallen in echelons in een verminderd operationeel gebied. De bedoeling was om een diepe penetratie van het vijandelijke gebied te bekomen. Aanvalswapens en gepantserde wagens werden opgesteld in de voorste verzamelposities om de aanvallen te ondersteunen. De hoofdfocus van de gehele aanval op Oosterbeek zou zich nog steeds bevinden in Kampfgruppe Spindler's gebied. De aanval bereikte de vereiste diepe penetratie van het front maar tegen een zeer hoge prijs. Het was mede door deze brutale gevechten op deze dag dat dit gebied door Duitse soldaten met de term Heksenketel werd aangeduid.

Het is ook op deze dag dat de grootset problemen met de onervaren reservetroepen naar voren kwam. Dit wordt duidelijk bij het lezen van de getuigenis van SS Korporaal Wolfgang Dombrowski over een gevecht die hij meemaakte op 21 september:

"A Sturmgeschutz III was attached to my section. It had a motley crew, there was a Wehrmacht NCO in charge, a Luftwaffe man -probably the loader- and two other army men. We were making really good progress with this until we eventually came under fire from infantry supported by an anti-tank gun. The crew, which had been virtually thrown together for this action, panicked when the vehicle was hit. Even though the damage was only superficial the gun abruptly reversed into a side street where the crew baled out over the rear and fled. Only the NCO remained with us somewhat disgusted." ¹³²

¹³² KERSHAW (R.J.).op.cit. pg. 239

Tegen de late namiddag van 21 september waren er drie distinctieve aanvalslijnen op te merken in de oostelijke zijde van de heksenketel. Gehel straten en blokken werden veroverd maar de strijd, die nu statisch werd, was nu een slopende strijd geworden. De strijd werd langzaam intensiever als beide kampen zich beter ingroeven en vochten om dezelfde lapjes grond. Wel was dit nu ook een strijd van uitersten geworden. Hevige gevechten werden afgewisseld met momenten waarop de Britten en Duitsers whisky wisselden voor chocolade. Dit gebeurde in huizen die zowel bezet waren door Britten en Duitsers waar de strijd vloer per vloer werd gestreden.

Ondertussen was Kampfgruppe Bruhns bezig met opruimen van zweefvliegtuigen die hun landingszones hadden gemist. Dit was tussen het landingsgebied S en L. (zie figuur A.2) Hierna trokken ze zuidwaarts. En net als in het oosten kwam de aanval tot stilstand bij het bereiken van de huizen van Oosterbeek.

2.10 Het Eiland

De situatie ¹³³

Het Eiland was het gebied dat zich bevond tussen Nijmegen en Arnhem. Of beter gezegd tussen de Waal, de Neder-Rijn die samenvloeiden en een kanaal dat de twee verbond. De belangrijkste gehuchten en dorpen in dit gebied waren Lent, Elst, Bommel, Pannerden en Driel. De voorbije dagen was dit deel van Nederland gespaard gebleven van gevechten. Enkel Graebner's eenheid heeft hier op de eerste dag een nutteloze zoektocht gehouden naar mogelijke luchtlandingstroepen. Hoewel Lent ook wel een onderdeel is van het eiland werd het vernoemd bij de sector Nijmegen omdat de gevechten in Lent onderdeel uitmaakten van de gevechten om de bruggen te Nijmegen. Hetzelfde geldt voor Graebner's eenheden in de baksteenfabriek in het noorden van het eiland die vochten in steun van de operaties te Arnhem.

De verovering van de bruggen in Arnhem en Nijmegen die duur betaald werd door beide partijen bleek een schijnoverwinning te zijn. Frost en zijn eenheid hadden ervoor gezorgd dat de 10de SS Divisie niet tijdig over haar zwaar materieel kon beschikken maar deden dit ten koste van vele manschappen. De geallieerden van hun kant slaagden er niet in om hun succes bij Nijmegen voldoende uit te buiten. Een belangrijk punt in de conflicten om de bruggen en de verder operaties in het Eiland was de oversteekplaats Pannerden. Het was hier dat de eenheden van de 10de SS Divisie die rond Arnhem waren getrokken over het Pannerden kanaal trachtten te geraken om Nijmegen te bereiken. De operaties voor de oversteek vonden plaats onder leiding van de commandant van de 10de SS Geniebataljon commandant, SS Kapitein Brandt. Deze persoon heeft veel kunnen bereiken in deze moeilijke situatie. Zijn eenheid had zware verliezen geleden in Normandië en hij moest zijn enige gemotoriseerde eenheid naar Nijmegen sturen om te helpen in de verdediging. Hierdoor bleef hij achter met een haastig

¹³³KERSHAW (R.J.). op.cit. pg 221-225

gevormde compagnie. Hun werk werd bemoeilijkt daar ze gedurende deze operatie contant onder vuur werden genomen door vijandelijke vliegtuigen of artillerie. De eenheid slaagde er toch in om een oversteek mogelijk te maken door het in beslag nemen van vloten en motorboten. Sinds 18 september slaagde deze eenheid erin om toch belangrijke manschappen en stukken materieel aan de overkant te krijgen. Waaronder de voorste commandoposten van de 10de SS Divisie en het II^{de} SS Pantserkorps.

De eenheden die de oversteek konden maken moesten hierna nog een vijftien kilometer lange tocht te voet afleggen naar Nijmegen. De wegen die ze hiervoor moesten gebruiken bestond voornamelijk uit wegen op dijken waardoor de troepen zeer kwetsbaar waren. Daardoor bevonden enkele eenheden en tanks zich nog op deze wegen toen de strijd om Nijmegen werd gestreden. Vooral de tanks trachtten te bewegen door de vele wegen in kleine groepen om geen aandacht te trekken van geallieerde vliegtuigen. Enkele andere eenheden waren zich nog aan het organiseren na het voltooiën van de oversteek. De enige strijdbare krachten op het Eiland die een doorbraak konden verhinderen waren de overlevenden van Graebner's verkenningseenheid van de 9de SS Divisie. Maar zoals gezegd bevond deze zich merendeels in de vorm van een compagnie in de baksteenfabriek recht tegenover de voorwijken van Arnhem. De enige troepen die zich effectief op de weg tussen Nijmegen en Arnhem bevonden waren enkele kleine veiligheidsblokkades. Een andere eenheid van belang in het gebied was de 21ste Artilleriebatterij ter Oosterhout. Deze eenheden bedreigde niet enkel een eventuele Britse aanval op Arnhem maar zorgde ook voor een van de weinige sterke defensieve punten op de oostkant van het Eiland. In de ochtend van 21 september arriveerde bij deze eenheid Knaust. Deze beval enkele van de manschappen om zich te verplaatsen naar het zuiden van Elst. Vele manschappen zoals bemanningsleden van kanonnen en communicatietroepen waren nodig om de dunne linie te bemannen. Tegen de middag zouden deze mannen zich meer kunnen verspreiden door de aankomst van Kampfgruppe Knaust.

De Duitse tegenmaatregelen ¹³⁴

Generaal Bittrich, de commandant van het II^{de} SS Pantserkorps gaf Harmel de instructies om op 21 september bij het eerste licht in de tegenaanval te gaan. Dit werd gedaan om te anticiperen om de mogelijke geallieerde aanval richting Elst. Dit zou moeten gebeuren door alle eenheden die beschikbaar waren bij de oversteek van Pannerden. De aanval zou uit het oosten moeten komen en had als bedoeling de geallieerden terug te drijven over de Waal. De eenheden die Harmel kon bijeenrapen in de toegestane tijdsspanne bestond uit vier kampfgruppen maar had maar de sterkte van drie bataljons. De aanval zou plaats vinden langs een front van vier kilometer breed en werd ondersteund door zestien tanks en enkele lichte artilleriestukken. Sommige eenheden die zich op het Eiland bevonden geraakte echter niet op tijd op de juiste plaats en konden dus niet deelnemen aan de aanval. Maar voor de rest

¹³⁴KERSHAW (R.J.). op.cit. pg 225-227

moest iedereen meehelpen. Zelf de oversteek bij Pannerden kwam even tot stilstand omdat de genietroepen de aanval moesten ondersteunen en tijdelijke defensieve posities moesten innemen. De aanval had echter niet de vereiste kracht en het Britse bruggenhoofd werd enkel wat bijgesteld naar het Westen toe. Hoewel Bittrich, net als student in Eindhoven de voorbije dagen, het juiste inzicht had in de situatie en wist wat er moest gebeuren had hij hiervoor gewoonweg niet de juiste middelen.

Kort na de middag van de 21ste september trok Kampfgruppe Knaust over de brug in Arnhem richting Elst. Daar moesten zij snel op bevel van de 10de SS Divisie de stad bezetten en de verdediging ervan voorbereiden. Kampfgruppe Knaust had hiervoor acht nieuwe Panter tanks en enkele aanvalskanonnen verkregen. Op hun weg naar Elst kwamen zij vluchtelingen tegen die vreesden dat hun dorp in even zware gevechten zou verwikkeld geraken als Arnhem. Met de aankomst van deze kampfgruppe was Harmel weer iets geruster in de afloop van de nakende confrontatie. Hij had nu immers gepantserde voertuigen in Elst. De afwezigheid van de nodige pantservoertuigen in de omgeving van Arnhem toont wederom aan dat de Britten een grote kans hadden gemist. Indien ze sneller uit Nijmegen konden doorstoten waren ze naar alle waarschijnlijkheid tot Arnhem geraakt alvorens op noemenswaardig Duits verzet te stuiten. De weg lag immers tussen 19 uur en middernacht van de 20ste september volledig open. Pas tegen 16 uur kwam Kampfgruppe Knaust aan in het stadje Elst. Zij zochten onmiddellijk contact op met de eenheden op hun flank. Na enkele uren werd er een ruwe defensieve linie gevormd. Deze begon ten zuiden van Elst met Kampfgruppe Knaust, en liep naar het zuiden via Aam, ten noorden van Ressen, waar de linie werd versterkt door enkele reservisten onder leiding van Hartung. Hierna liep de linie naar het westen van Bommel waar enkel tanks van de 10de SS Divisie zich bevonden. Om tenslotte aansluiting te maken met de Waal door de aanwezigheid van de manschappen van SS Panzer-grenadier 22. Deze linie was in staat om de nakende Britse opmars tegen te houden of in het slechtste geval te bedreigen. Het geallieerde overwicht betekende op dit Eilandje niet veel. Het Eiland lag bezaaid met lage polders, moerassen en waterwaggen. Veel plaatsen waar men dekking kon zoeken was ook niet aanwezig; Er bevonden zich maar een paar dorpen en boomgaarden in dit stukje Nederland. Hierdoor kon Harmel optimaal gebruik maken van zijn tanks. Hij had er niet veel, maar had er ook maar een paar nodig om de open en licht verhoogde dijken te controleren. Het Eiland was de slechts mogelijke plaats voor tanks, Deze situatie was zeer nadelig voor het moreel van de Duitse soldaat. Zij moesten nu veel marcheren en tegenbewegingen ondernemen in een negatief geladen sfeer. Ze wisten vaak enkel de basissituatie. Er waren Britse parachutisten in Arnhem en geallieerden in Nijmegen die deze Britten trachtten te bereiken. In deze periode bestond het tijdverblijf voor het merendeel van de soldaten dan ook uit marcheren tijdens de nacht. De meeste waren dan ook opgelucht als het order werd gegeven om zich in te graven. Hierdoor zouden ze een soort dagelijkse frontroutine kunnen opbouwen en misschien wat slaap kunnen vatten.

Tegen de avond was er zich eindelijk een stabiel front aan het vormen. Maar om 17 uur kon men weer eens het geluid van naderende grote groepen vliegtuigen horen uit het zuiden. Uit de wolken boven Driel verschenen er Spitfires die zichtbare en gekende posities van Duitse kanonnen aanvielen. Duits luchtafweer kon terugschieten. Maar dan hoorde men een nieuwe golf vliegtuigen aankomen. Het waren Dakota's transportvliegtuigen. Zij vlogen alle overige eenheden van de 1ste Poolse Luchtlandingsbrigade uit Engeland over. In Oosterbeek kwamen de gevechten even tot een halt, alle Duitse kanonnen draaiden nu naar Driel om de landende Polen onder vuur te nemen.

De Poolse landingen ¹³⁵

Er bleef voor de geallieerden maar een mogelijkheid meer over om de Britten bij Oosterbeek te redden. Dit was het droppen van de Poolse luchtbrigade. Zij zouden dichtbij Driel en de zuidelijke aanmeerhaven van het Heveadorp veer. Gedurende de nacht zouden zij hopelijk gebruik kunnen maken van dit veer om de Britten in Oosterbeek te versterken. Dit zodat de perimeter het kon volhouden tot als het XXX^{ste} Korps kon doorbreken. Op 21 september om 14 uur was er even een mogelijkheid voor de vliegtuigen om op te stijgen in Engeland. Maar zoals gezegd in de sector Arnhem bij de geallieerden verliep de vlucht niet vlekkeloos. Uiteindelijk bereikte maar zevenhonderd vijftig Polen de landingszone. Hoewel ze onder zwaar vuur kwamen te liggen bij hun landing hadden de Polen maar weinig manschappen verloren. Ook bij hun landingszone stootten ze maar op weinig verzet van Duitse soldaten. Wel kwamen ze snel tot de conclusie dat het veer niet meer in werking was en de noordkant, de Westerbouwing, veroverd was door de Duitsers. Generaal Sosabowski besloot dan zich te focussen op de bezetting en verdediging van Driel.

De eerste reacties van de Duitse soldaten was er een van ongeloof. Dit was het laatste wat ze nodig hadden, nieuwe luchtlandingstroepen in hun achterhoede. De eenheden van Kampfgruppe Knaust en de 9de SS Divisie Verkenningseenheid openden al snel het vuur op de Poolse parachutisten. Maar hun vuur was ongecoördineerd en maakte niet veel slachtoffers. De Duitsers die niet op de hoogte waren van het geallieerde plan vreesde voor het ergste. Duitse commandanten wisten immers nog niet hoe de aanval bij Oosterbeek vorderde. Ze dachten dat de veerboot bij Heveadorp nog steeds operationeel was en zich in Britse handen bevond. Maar hun ergste vrees was echter niet dat de nieuwe troepen de oversteek zouden wagen en de Britten zouden versterken. Hun ergste vrees bestond eruit dat deze eenheden zich langs de Neder-Rijn naar het noordoosten zouden begeven en hier de brug over Arnhem weer zouden innemen. Indien ze hierin zouden slagen zou de 10de SS divisie afgesloten worden van Arnhem daar deze eenheid nu de aanval naar Nijmegen leidde. Het had drie dagen gekost om de Britten uit Arnhem te verdrijven en een belangrijke communicatielijn te heropenen. Niemand wou dat de geschiedenis zich zou herhalen. De Duitse reactie toont aan hoe serieus

¹³⁵KERSHAW (R.J.). op.cit. pg 242-247

ze de bedreiging voor de brug bij Arnhem opnamen. De 9de SS Hohenstaufen Divisie moest alle beschikbare reserve eenheden onmiddellijk inzetten tegen de nieuwe luchtlandingstroepen. Hierdoor werd een Sperrverband of blokkadelijn gevormd ten zuiden van de Neder-Rijn op het Eiland en kreeg de naam Sperrverband Harzer. Deze geïmproviseerde linie toont nogmaals aan hoe sterk de Duitsers konden reageren op crisissituaties en hoe snel ze gaten in hun verdediging konden dichten. In totaal zou deze linie op het einde van de avond bestaan uit veertien infanteriecompagnieën met een totaal van tweeduizend vierhonderd eenenzestig man. Later zou het aantal compagnieën oplopen tot 17. Ook Artillerieondersteuning werd snel ter plaatste gestuurd. Het hoofddoel van al deze eenheden en wapens was nu het aanvallen van de Poolse Luchtlandingsbrigade en het openhouden van de weg tussen Elden en Elst.

Bittrich was ervan overtuigd dat de nieuwe luchtlandingstroepen als doel hadden om de 10de SS Divisie af te snijden en te omsingelen. Hierdoor gaf hij onmiddellijk orders aan Kampfgruppe Knaust en Brinkmann, gestationeerd in Elst als reserve en verdediging in de diepte, om zich te verplaatsing ter voorbereiding van een aanval tegen deze nieuwe troepen. De elementen van de 9de SS divisie die beschikbaar waren werden gestationeerd te Velden en werd samen met Graebner's manschappen onder het bevel van Sperrverband Harzer geplaatst. De 10de SS divisie werd gestationeerd bij Elst. Het commando over alle eenheden van dit Sperrverband zou worden samengevoegd onder het regimenthoofdkwartier van kolonel Gerhard, dat tot dan toe nog geen opdracht vervulde. Zijn hoofdkwartier zou in de nacht van 21 op 22 september in werking treden. Maar al deze maatregelen werden maar mogelijk door de immense inspanning van alle troepen in het veld. Deze bestonden vooral uit troepen van de luchtmacht, zeemacht, nieuwe rekruten van de Wehrmacht en Duits-Nederlandse nationalist.

Zoals het was de voorgaande dagen waren deze soldaten niet op de hoogte van de gehele situatie. Ze kwamen aan in hun operationeel gebied en er werd hun gezet waar de vijand zat end at ze zich moeten ingraven. De schok bij het nemen van de eerste krijgsgevangenen was groot. Hoewel ze Britse uniformen droegen kwam men al snel tot de constatactie dat de nieuw gelande troepen Polen waren.

Verder kwamen de eerste problemen al aan het licht. Bij het graven van hun schutterputjes bleek het waterpeil in de grond zeer hoog te staan. Er konden geen diepe of deftige putjes gegraven worden. De weinige tanks konden ook niet veel hulp bieden in het gebied en dus werden ze voornamelijk defensief ingezet als reserve. De voedselbevoorrading was in deze sector al snel problematisch. Er kon maar moeilijk voorraden aangevoerd worden omdat geallieerde vliegtuigen schoten op alles wat bewoog.

In het zuiden van het Eiland was SS kolonel Harmel volledig gefocust op het bedwingen van het Britse XXX^{ste} Korps. Wanneer hij het nieuws vernam van de nieuwe landingen kreeg hij bijna onmiddellijk het bevel om Kampfgruppe Knaust in te zetten tegen deze nieuwe dreiging; Maar Harmel was druk bezig met het indijken van een aanval van het XXX^{ste} Korps dat vans tart ging op hetzelfde moment dat de Polen landen. Kampfgruppe Knaust werd echter wel bevolen om alle vijanden uit Elst te verdrijven. Zij slaagden hierin maar hun aanval

kwam tot een halt zodra ze Elst verlieten en zich zonder dekking moesten voortbewegen. De gevechten in het Eiland waren hard en verwarrend. Vele veteranen van de slag hebben nooit een duidelijk beeld gehad vanwaar ze zich op welk moment van de strijd bevonden.

Ondanks het feit dat de Polen de Britten niet konden versterken mag hun bijdrage niet onderschat worden. Door hun landingen werden kostbare materialen en troepen uit de omgeving van Oosterbeek ingezet nabij Driel. Zij hadden de overlevingskansen van de Britten in Oosterbeek kunnen verhogen.

Besluit van dag 5

Gedurende deze dag bleek eens te meer dat er nood was aan een betere luchtsteun voor de geallieerden. Deze luchtsteun zou niet enkel de opmars van de het Britse XXX^{ste} Korps hebben kunnen ondersteunen, maar zou een zeer grote hulp geweest zijn voor de luchtlandingstroepen. Deze vliegtuigen zouden kunnen ingezet worden als antitank wapen en Close Air Support.¹³⁶ De reden waarom de geallieerden er echter niet in slaagden hun luchtoverwicht uit te buiten was de complexiteit van de luchtoorlog. Door de drukte van het vliegverkeer bij het vormen van de luchtbruggen om de paratroepen ter plaatse te krijgen kon er geen directe luchtsteun georganiseerd worden. Hierbij kwam het feit dat de derde luchtbrug al twee keer uitgesteld moest worden. Ook de bevoorradingsvluchten zorgde ervoor dat de 2de Tactische luchtmacht niet op regelmatige basis missies kon uitvoeren in het gevechtsgebied. Wanneer er dan wel vliegtuigen ter ondersteuning in de buurt waren, bleek dat het communicatiemateriaal en de training van de luchtcoördinatoren niet adequaat was.¹³⁷ De 21ste september was dus weer geen goede dag voor het slagen van operatie Market Garden. Hoewel de Duitsers weinig druk hadden gelegd op de corridor waren er nog veel problemen. De uitgedunde Poolse Brigade kon de Britten aan de andere kant van de rivier niet versterken. En de Irish Guards slaagden er niet in door de defensieve stellingen te Elst te breken. Het geallieerde offensief verloor zijn kracht en de Britten te Oosterbeek vochten nog enkel voor het behoud van het vege lijf.

Voor de Duitse troepen was deze dag er weer een waarbij ze vooral moesten reageren, improviseren en organiseren. Hoewel ze schrik hadden de controle over verkeersbrug bij Arnhem weer te verliezen reageerden ze adequaat en snel op de nieuwe situatie. Wel moesten ze hierdoor hun plannen voor een aanval de volgende dag op de perimeter rond Oosterbeek aanpassen. Ook hadden hun geplande aanvallen niet de gewenste resultaten. Maar toch hadden ze een heel belangrijk resultaat behaald waarvan de waarde pas later zou duidelijk worden. Ze waren er in geslaagd een mogelijke oversteek van de Polen bij Driel tegen te houden door de verovering van de Westerbouwing.

¹³⁶Close Air Support is een Engelse benaming voor directe luchtsteun aan grondtroepen.

¹³⁷CLARK (L.). De slag om... p.122

2.11 Dag 6: 22 september

2.11.1 De geallieerden

Het XXX^{ste} Het Eiland ¹³⁸

Op 22 september bij zonsopgang bereikten via secundaire wegen twee groepen van de Household Cavalry, de verkenningsseenheid van het XXX^{ste} Korps, de Poolse luchtlandingstroepen. Ze slaagden in hun opzet door gebruik te maken van de ochtendmist. Hoewel er nu eindelijk contact was tussen het XXX^{ste} Korps en de luchtlandingstroepen was er geen reden om te vieren. De twee groepen die aankwamen moesten en konden enkel de Polen helpen om hun perimeter in Driel te verdedigen.

Op deze dag had Horrocks, de commandant van het XXX^{ste} Korps, de 43ste Divisie het bevel gegeven om tot elke prijs de rivier te bereiken om Oosterbeek te ontzetten. De aanval bestond uit twee delen. Een brigade begon druk uit te oefenen op de aanvallende Duisters door over de hoofdweg naar Arnhem de Duitse verdediging bij Elst aan te vallen. Een andere brigade zette de aanval richting Driel in, langs dezelfde route als de eenheden van de Household Cavalry in de ochtend hadden genomen. Maar ditmaal was het een gehele brigade, die niet kon profiteren van de dekking van de mist en dus ook geen verrassingsaanval kon uitvoeren. Toen deze eenheid Oosterhout naderde werden ze dan ook onder vuur genomen door Duitse eenheden, waardoor de aanval tot stilstand kwam. Er werd geprobeerd om de Duitse posities te omzeilen, maar dit bleek niet mogelijk. Bijgevolg ging men pas laat over tot een frontale aanval. Tegen 16.30 uur werd het dorp, met behulp van zware artilleriebarrages, ingenomen. Later op de avond van de 22ste september kon dan de volgende groep versterkingen aansluiting maken met de omsingelde Polen. De versterkingen waren ditmaal geen tanks maar bestonden uit een infanteriebataljon van de 43ste Divisie. Deze infanterie had meer strategische en tactische waarde in het moerassige landschap dan tanks. Het bataljon was het 5de Bataljon Lichte Infanterie Duke of Cornwall. Bij dit infanteriebataljon waren er wel wat tanks aanwezig, maar belangrijker echter waren de twee amfibievoertuigen. Deze waren volgestouwd met voorraden bedoeld voor de Britse 1ste Airboredivisie.

Het XXX^{ste} Korps in Veghel ¹³⁹

Zoals later uitgebreid aan bod zal komen vond op deze dag een sterk Duits offensief plaats nabij Veghel. Dit offensief slaagde erin om de route naar Arnhem ernstig te bedreigen en zelfs even te doorbreken. Al het verkeer op deze weg kwam tot stilstand. Dit was zeer problematisch voor de 43ste Wessex Divisie, die zoals eerder aangegeven, op deze dag ten aanval trok op het Eiland.

De bevoorradingstrucks van de Wessex Divisie bevonden zich nabij Veghel op het moment van

¹³⁸CLARK (L.). De slag om... pg 137-139

¹³⁹SAUNDERS (T.). op. cit. pg 161-165

de aanval. Hierdoor werd hun colonne in twee gesplitst. De manschappen van deze logistieke operatie bevonden zich in staat van verwarring. Veel van hun commandanten werden gedood of bevonden zich aan de ander kant van de Duitse blokkade. Het was pas laat in de namiddag toen het nieuws van het doorbreken van deze belangrijke levenslijn voor het XXX^{ste} Korps, het hoofdkwartier van luitenant-generaal Horrocks bereikte. Hij stuurde onmiddellijk de 32ste Guards Brigade terug naar het zuiden om de route te heropenen. Deze brigade vertrok pas om 17.30 uur richting zuiden. Zij werden ondersteund door de Grenadier Guards en de Coldstream Guards, die vrijgemaakt konden worden uit de sector bij Nijmegen omdat op deze dag de aanvallen uit het Reichswald stilvielen.¹⁴⁰ Toen zij bij het stadje Uden aankwamen, zagen zij in elke straat Britse trucks. Nadat zij door Uden waren gereden kregen ze bevestiging van de meest noordelijke Duitse posities. Dit doordat een van de verkenningsvoertuigen vernietigd werd door Duits vuur ten zuiden van Uden.

Ondertussen slaagde een compagnie van de Coldstream Guards erin om in het oosten van de corridor bij het stadje Oss een Duits depot in te nemen. In dit depot bevond zich meer dan een miljoen dagrantsoenen. De Britten hadden een tekort aan munitie, brandstof en belangrijke materialen maar hadden nu wel genoeg eten. Opmerkelijk is wel dat volgens sommige verslagen ook de Duitsers nog gebruik gemaakt hebben van dit depot.

De perimeter van Oosterbeek-Arnhem

Voor Urquhart was deze dag er weer een waarbij hij talloze Duitse aanvallen moest afslaan. Hij beseftte hoe dramatisch de situatie wel was en stuurde zijn stafchef, Charles Mackenzie, en zijn hoogste geniecommandant, Eddie Myers, over de Neder-Rijn in een rubberbootje naar de Polen. Zij slaagden in hun opzet en Mackenzie kon via de radio van een Household Cavalry tank het hoofdkwartier van het XXX^{ste} Korps bereiken. Ondertussen probeerde Myers een plan uit te werken om de Polen naar de overkant van de Neder-Rijn te brengen maar dit lukte niet. Er was immers nog steeds een tekort aan boten of amfibische transportmogelijkheden.¹⁴¹

De Polen op het Eiland ¹⁴²

De Polen kregen in de ochtend van 22 september versterking van Britse tanks. Dit was geen overbodige luxe. Sinds de ochtend waren ze verwickeld in hevige gevechten met Duitse eenheden die de weg tussen Arnhem en Nijmegen hadden verlaten en oprukten naar Driel. In tegenstelling tot hun Britse collega's waren de Poolse luchtlandingstroepen meestal onervaren, maar goed getrainde soldaten. Daarom was het een zeer beangstigende situatie voor de Polen. Ook konden ze geen optimale verdediging opzetten, daar hun schuttersputjes om zich te beschermen tegen Duitse artillerie, niet diep genoeg konden gemaakt worden door

¹⁴⁰CLARK (L.). De slag om... pg 141

¹⁴¹ Ibidem, pg 137

¹⁴²

het grondwaterpeil. De opluchting voor de soldaten was dan ook groot toen in de loop van de avond versterkingen, in de vorm van een infanteriebataljon, arriveerden te Driel. In de nacht van de 22ste op de 23ste september werd onder leiding van Mackenzie een nieuwe oversteek over de Neder-Rijn geprobeerd. Ondanks het ontbreken van een Duitse reactie waren tegen de ochtend maar vijftig polen succesvol aan de overkant geraakt. De aangekomen amfibievoertuigen konden geen geschikte oversteekplaats vinden en waren vastgelopen in het moerassige gebied.

De 101ste Airborne in Schijndel

De aanval op Schijndel die door de 101ste Luchtlandingsdivisie de dag ervoor was ingezet ging voort op 22 september. Omstreeks 1.50 uur kon het dorpje beveiligd worden door het 1ste bataljon van het 501ste Regiment. Zij meldden dat er maar weinig Duitse soldaten aanwezig waren. Op verzoek van kolonel Johnson vertrokken leden van Nederlands verzet op hun fiets op zoek naar de gemelde Duitse eenheden. Andere leden van het Nederlandse verzet konden de kolonel ondertussen melden dat het 3de Bataljon een zware defensieve lijn bij het station zouden tegenkomen op hun weg naar Schijndel. Het 3de Bataljon verloor dan ook veel tijd met het uitschakelen van de Duitse posities. Het bataljon arriveerde pas in de ochtend van 22 september in Schijndel. Tot hun grote verbazing hadden enkele Duitsers blijkbaar niet gemerkt dat tijdens de nacht het dorpje gedeeltelijk veroverd was door Amerikanen. De snel opgezette wegblokkades door het 1ste bataljon van het 501ste Regiment rond de stad begonnen hun nut te bewijzen. Uit het oosten kwamen Duitse voertuigen die *é* ochtends in Schijndel moesten rapporteren. Ze werden allen onder vuur genomen, daar ze niet wisten dat de stad in vijandelijke handen was gevallen. De Amerikanen probeerden zo hoog mogelijk te vuren op de voertuigen om de bemanning uit te schakelen om de voertuigen zelf te kunnen gebruiken. Dit omdat transport nog steeds een groot probleem vormde voor de Amerikaanse luchtlandingstroepen.

In het zuiden en zuidoosten van de stad waren de Duitsers wel op de hoogte van de Amerikaanse aanwezigheid. In het zuiden had B compagnie van het 1ste Bataljon problemen met de aankomst van twee honderd vijandelijke infanteristen en twee tanks. De compagnie was in de minderheid en hun artilleriespotter in de kerk van Schijndel kon de aanvallende tanks niet zien door de ochtendmist. Hoewel de Duitse tanks, net als de Amerikaanse, beperkt waren in hun bewegingsruimte tot de wegen, konden ze de wegblokkade zeer dicht benaderen. Het was op dat moment dat luitenant Hamilton, commandant van B compagnie, zijn reserve peloton leidde in een flankerbeweging. Door gebruik te maken van de dekking van enkele gebouwen, kon hij met zijn eenheden tevoorschijn komen tussen de voorhoede van de Duitse aanval en de hoofdmoot ervan. Ze slaagden erin snel enkele Duitse soldaten uit te schakelen en de rest van de voorhoede gaf zich over toen ze inzagen dat de Amerikanen zich in hun achterhoede bevonden. Hierdoor verdween ook de kracht uit de Duitse aanval. De A compagnie had het

nog erger te verduren. Zij werden aangevallen vanuit het zuidoosten. Hoewel ze de tanks op afstand konden houden met hun bazooka's slaagden enkele kleine groepen Duitse infanteristen erin om de stad te bereiken. De situatie kon later op de ochtend rechtgetrokken worden door de aankomst van het 3de Bataljon.

De Duitsers waren nu uit de stad verdreven maar de Amerikanen hadden niet de sterkte om ze verder weg te drijven en dus leek de situatie vast te zitten. Gelukkig voor de Amerikanen arriveerde Kolonel Johnson met enkele tanks. Op dit moment trok de mist op en kon de artillerie opnieuw ingezet worden. De aanval werd hervat om 13.30 uur. De infanterie trok er eerst op uit en werd gevolgd door de tanks. Bij het waarnemen van een sterke Duitse positie namen de tanks van op een veilige afstand deze stelling onder vuur. Hierdoor kon de infanterie gebruik maken van de dijken en kanalen om de positie te benaderen en uit te schakelen. Om 14.30 uur kwam echter het nieuws binnen bij deze eenheden dat de Hell's Highway bij Veghel was afgesneden door een Duitse aanval. De aanval bij Schijndel van het 3de Bataljon werd onmiddellijk stop gezet en het bataljon moest onmiddellijk terugkeren naar Eerde. Tijdens hun terugtocht bevond het bataljon zich in een zwaar kwetsbare positie. Gelukkig voor hen waren de Duitsers te gedesoriënteerd om deze situatie uit te buiten. Heel anders lag de situatie voor het 1ste Bataljon. Zij hadden meer problemen bij hun terugtocht. Tegen 18 uur bevonden ze zich terug in Schijndel en kort daarna verlieten ze ook dit stadje. Zij lieten honderd zeventig gewonde en gevangen genomen Duitse soldaten achter. Schijndel zou later door Britse eenheden opnieuw bevrijd moeten worden.

De 101ste Airborne en Veghel

Het is nabij dit stadje dat de Hell's Highway voor de derde keer zou doorgesneden worden. De eerste twee keren gebeurde het door de 107de Pantserbrigade en dit zorgde voor een grote vertraging van de bevoorrading en versterking van het XXXste Korps. In navolging van de bevelen van generaal Student bereide Kampfgruppe Huber van de 59ste Divisie zich voor op een aanval. Hun voorbereiding werden echter verstoord door de Amerikaanse aanval nabij Schijndel die hierboven en in de voorgaande dag werd besproken. De Duitse aanval uit het oosten was succesvoller dan uit het Westen. De 101ste Divisie kon immers niet overal even sterk zijn, daar zij een zeer grote corridor moesten beveiligen. Zij trachtten hun sector te beveiligen door een mobiele defensieve te onderhouden. Het was de bedoeling om regelmatige kleine aanvallen te wagen op Duitse eenheden om de vijand bezig te houden. Tot dan toe was dit gelukt.¹⁴³

Reeds in de nacht van de 21ste op 22 september waren de Amerikanen bezig met analyseren van verslagen van het Nederlands verzet over een Duitse troepenopbouw ten oosten en ten westen van de corridor. De Amerikaanse inlichtingendienst zag in dat de Duitsers naar alle

¹⁴³KERSHAW (R.J.). op.cit. pg 249

waarschijnlijkheid het minst goed verdedigde stuk van de corridor ten noorden van Veghel zouden aanvallen. Als reactie hierop werden plannen opgesteld om het 506de Luchtlandingsregiment naar Uden over te brengen zodra ze werden afgelost in Eindhoven. Door de dreigende aanval moest de verplaatsing sneller gemaakt worden. Daarop werd beslist dat het regiment hoofdkwartier en een peloton al zouden vertrekken om 10 uur op 22 september. Zij arriveerden bij Uden om 11 uur, net voor de route door de Duitsers werd afgesneden. Deze eenheid zou tot de volgende dag afgesloten zijn van de rest van de divisie. Gelukkig voor deze eenheid wilden de Duitsers Uden niet veroveren en moesten ze enkel de eenheden in dit stadje bezig houden terwijl de 107^e Pantserbrigade Veghel trachtte te veroveren.

Naar het zuiden slaagde het 2de Bataljon van het 501ste Luchtlandingsregiment erin om Veghel te beschermen. De manschappen van dit bataljon moesten zich vaak van de ene kant van de stad naar de andere kant begeven om de vijandelijke aanvallen tegen te houden. De manschappen slaagden erin om de vijandelijke infanterie tegen te houden. De Duitse tanks wilden niet verder zonder hen oprukken. Dit gaf aan de Amerikanen de nodige tijd om zwaardere versterkingen te laten aanrukken. Verder konden de Amerikanen ook gebruik maken van enkele Britse tanks en Tyfoon vliegtuigen. Deze vliegtuigen speelden een cruciale rol als het voornaamste antitank wapen van de lichtbewapende parachutisten.

Generaal McAuliffe, de artillerie commandant van de 101ste Divisie, was toevallig in Veghel aanwezig om een nieuwe locatie te vinden voor het hoofdkwartier van de divisie.¹⁴⁴ Hij werd door generaal Maxwell Taylor belast met de organisatie van de verdediging van Veghel. Hij moest ook een plan opstellen om de Hell's Highway weer open te krijgen. Een van zijn initiatieven om de verdediging te versterken was het inzetten van Brits luchtafweergeschut, van het XXX^{ste} Korps, als antitankkanonnen. Hoewel de Duitsers dit al meerdere malen hadden gedaan was dit een geheel nieuwe ervaring voor de Britten. Maar tot hun grote verbazing was het wel een succes. Toch werden er, in tegenstelling tot de Duitsers, nooit plannen opgesteld om de zware luchtafweerkkanonnen op een tank te monteren om te dienen in een antitank rol.

Tegen het eind van de dag waren enkele Duitse eenheden erin geslaagd om de stad te benaderen uit het zuiden en het Westen. De stad was bijna volledig omsingeld maar Amerikaanse versterkingen kwamen aan en hun artillerie ondersteuning was indrukwekkend.

Tijdens de dag was het 3de bataljon van het 501ste Regiment erin geslaagd om zich naar het zuiden te begeven om Veghel te helpen verdedigen. Terwijl ze dit manoeuvre uitvoerden kwamen ze in contact met de achterhoede van een Duitse kampfgruppe. Hierop werd beslist dat een Amerikaans bataljon de stadjes Wijbosch en Eerde moest beschermen. Hierdoor raakte de Duitse Kampfgruppe volledig ingesloten.¹⁴⁵

¹⁴⁴CLARK (L.). De slag om... pg 139

¹⁴⁵KERSHAW (R.J.). op.cit. pg 256

2.11.2 De Duitse reactie

De perimeter Oosterbeek-Arnhem ¹⁴⁶

In de ochtend van 22 september ontving SS luitenant-kolonel Harzer nieuwe orders van zijn korpsverste generaal Bittrich. Deze stipuleerde dat de 9de SS Divisie zo snel mogelijk moest overgaan tot nieuwe aanvallen, met als doel de absolute vernietiging van Britse luchtlandings-troepen in Oosterbeek. Het Sperrverband Harzer ten zuiden van de Neder-Rijn moest tot elke prijs een verbinding tussen de Britten en de Polen tegenhouden. Het Britse bruggenhoofd moest koste wat het kost vernietigd worden.

De aanvallen in het westen begonnen om 9 uur en stonden onder de leiding van SS kolonel Lippert. Tegen de middag waren alle aanvallen echter stil gevallen. Helleś Nederlands SS bataljon, die zware verliezen had geleden en geen goede vooruitgang had geboekt, kwam onder zware druk te staan. Er werd besloten om de eenheid op te doeken en de restanten onder te verdelen bij Eberweins bataljon.

Vanuit het oosten kwamen er berichten binnen dat de aanval goede vooruitgang boekte. Vier verschillende kampfgruppen vielen nu aan uit oostelijke richting. In tegenstelling tot de berichten werd echter maar weinig vooruitgang geboekt. Het doel van deze aanval was het bereiken van Hotel Hartenstein. De Duitsers wisten echter nog niet dat dit het Britse hoofdkwartier was. Er bleek een nieuwe tactiek te worden toegepast, uitgewerkt door Harzer. Tijdens de dag zouden de kampfgruppe genadeloos aanvallen. En gedurende de nacht zouden de Britten constant bestookt worden door artillerie, mortieren en Nebelwerfers. Tijdens de nacht werd er ook nog beweging waargenomen op de rivier. Dit gecombineerd met verslagen over de aanwezigheid van zware vijandelijke pantsers in het gebied bij Driel, stimuleerde de Duitsers om de Britten zo snel mogelijk uit te schakelen.

Veghel ¹⁴⁷

Reeds op 21 september gaf Model aan generaal Student het bevel om de Britse corridor in deze sector af te snijden. Model beval dat de aanval uit de twee kanten van de corridor zou moeten komen en dit bij de flessenhals van Veghel.

Generaal Reinhardś 88ste Korps zou moeten aanvallen uit het westen met behulp van Generaal Poppeś 59ste Divisie. De pantseroperatie uit het oosten zou geleid worden door een hoofdkwartier dat nog niet had deelgenomen aan de strijd, met name het 86ste Korps onder het bevel van de generaal der Infanterie Hans von Obstfelder. Dit zou de zwaarste aanval worden. Hij zou gebruik kunnen maken van de versterkte en gereorganiseerde Kampfgruppe Walther, dat op non actief stond sinds ze werden aangevallen bij het bruggenhoofd te Neerpelt

¹⁴⁶KERSHAW (R.J.). op.cit. pg 258-265

¹⁴⁷SAUNDERS (T.). op. cit. pg 157

KERSHAW (R.J.). op.cit. pg 148-258

op de eerste dag van Market Garden. Tot deze nieuwe Kampfgruppe behoorde ondermeer de 107de Pantserbrigade die er al twee keer in geslaagd was het verkeer op de weg tot stilstand te brengen. Verder kon deze Kampfgruppe rekenen op artilleriesteun en een sectie hevig luchtafweergeschut. Maar de infanterie van deze Kampfgruppe had geen ervaring en de artillerie beschikte niet over genoeg munitie.

Kolonel Walther had met zijn Kampfgruppe als taak om de weg tussen Eindhoven en Grave af te snijden bij Veghel. Hij werd bevolen om de stad te veroveren en de bruggen over de Zuid-Willemsvaart te vernietigen. Hij moest erop toezien dat er geen geallieerde versterkingen zouden oprukken langs deze weg. Verder moest hij daarna contact zoeken met de Duitse troepen die uit het westen zouden aanvallen.

De aanval zou beginnen vroeg in de ochtend van de 22ste september. Kolonel Walther had hier zijn twijfels over, omdat er te weinig tijd zou zijn om zijn eenheden op de juiste te plaatsen te krijgen. Generaal von Obstfelder wuifde deze kritiek echter weg. Volgens hem vereiste de situatie dat de aanval zo snel mogelijk zou plaatsvinden. De hoofdmoot van Kampfgruppe Walther's eenheden kon pas op 23 september van het front bij Neerpelt worden gehaald. Toch arriveerden al delen van de nieuwe aanvalsformatie in de ochtend van 22 september bij het hoofdkwartier van de Kampfgruppe bij Gemert. Majoor von Maltzahn, van de 107de Pantserbrigade, voerde ondertussen al verkenningsmissies uit en kon de brug over de Aa nabij Erp veiligstellen. Deze rivier was het eerste obstakel dat de aanvallers zou moeten oversteken. De grootste strijdmacht, die tot dan toe werd gevormd om de corridor aan te vallen, werd niet gedetecteerd door de vijandelijke inlichtingsdiensten.

Ondertussen maakte in het westen van de corridor een regimentale strijdmacht van de 59ste Divisie zich op voor de aanval. Dit was Kampfgruppe Huber. In deze Kampfgruppe bevonden zich de manschappen die al eerder gevochten hadden te Best. Deze Kampfgruppe zou Veghel aanvallen via Schijndel langs de dorpen Wijbosch en Eerder.

In de ochtend van de 22ste september werden de eenheden verzameld om 5 uur 's morgens. Hun aanvalslinie bestond uit de weg tussen Gemert en Erp. Links van deze weg bevond zich het Grenadier Infanterie Regiment 16 bijgestaan door enkele half-tracks van de 107de Pantserbrigade. Ten zuiden van deze eenheid bevond zich Kampfgruppe Richter, tussen het Zuid-Willemsvaartkanaal en de rivier Aa. Achter Kampfgruppe Richter bevond zich een gepantserde geniecompagnie, die als taak had de bruggen bij Veghel op te blazen zodra Richter Veghel kon innemen.

Rechts van de weg tussen Gemert en Erp bevond zich de hoofdmoot van de 107de Pantserbrigade. Het terrein lag hier iets hoger en was bijgevolg iets droger en beter geschikt voor tanks. Toch was dit nog steeds niet ideaal voor een tankaanval. Maar het was wel beter dan waarover de pantserbrigade al eerder aanvallen had moeten ondernemen. Om 5.45 uur verzamelden von Maltzahn, Richter en Walther om de laatste details te bespreken. Hun aanval zou van

start gaan om 9 uur.

In het westen verliep de voorbereiding niet even goed als in het oosten. Zoals vermeld bij de sector Eindhoven onder de geallieerden, trokken de Amerikanen bij Schijndel ten aanval. Hierdoor bleef er echter maar een bataljon over in Veghel en geen enkele van de manschappen waren aanwezig in Uden. Maar generaal Taylor voorzag een grote aanval en had het 506de Luchtlandingsregiment bevolen om zich naar Uden te begeven. De enige andere troepen waarover hij dan nog kon beschikken bij Veghel waren luchtafweer eenheden van het Britse XXXste Korps.

Om 9 uur begon de aanval. Door de opstelling verliep de aanval rechts van de weg veel sneller dan links van de weg. Dit omdat ze links van de weg alle bewegingen te voet moesten maken. De verrassing was totaal en al snel kon Erp ingenomen worden. Kolonel Walther verplaatste hierop onmiddellijk zijn hoofdkwartier naar dit dorpje. Tegen 11 uur werd Uden en de buitenwijken van Veghel bereikt. In Uden waren nog maar net de manschappen van het 506de Luchtlandingsregiment, onder leiding van kolonel Sink, gearriveerd toen de Duitsers de stad aanvielen. De Duitsers hadden echter enkel maar oog voor Veghel. De Kerktoren van dit stadje bleek al een goed mikpunt te zijn voor de artillerie. Door het verrassingseffect slaagde de pantseraanval rechts van de Gemert/Erp weg erin om de Hell's Highway tussen Veghel en Uden te doorsnijden. Hierna trokken zij naar het zuiden om Veghel aan te vallen.

In het oosten was ondertussen ook de aanval van de 59ste Divisie van start gegaan. Door de Amerikaanse aanval bij Schijndel moest Huber wel een alternatieve route vinden naar Veghel. Hij liet een infanteriebataljon achter bij Schijndel om de Amerikanen tegen te houden en trok met de rest van zijn Kampfgruppe via secundaire wegen naar Eerde. Vanaf 14 uur slaagden majoor Huber's antitankkanonnen en artillerie erin om de brug bij Veghel onder vuur te nemen. Kort hierop arriveerden echter enkele eenheden van kolonel Sink's 506de Regiment, gesteund door enkele Britse tanks. Hierdoor ontmoedigd trok Kampfgruppe Huber zich terug van de weg naar Veghel.

Kampfgruppe Walther was ondertussen in de problemen gekomen omdat de infanterie de tanks niet kon bijhouden. Ondanks dit slaagde Kampfgruppe Richter erin om dicht bij de Hell's Highway te geraken. Hier kwamen ze echter in contact met het Amerikaanse 327ste Glider Infantry Regiment: De Duitse aanval viel stil. Ondertussen werden de tanks van de 107de Pantserbrigade onder vuur genomen door een antitankkanon in Veghel. Omdat ze zich niet realiseerden dat de Amerikaanse verdedigingslinie zich nog maar net begon te ontplooiën, trokken ze zich terug uit vrees voor zware verliezen.

Verder had de Duitse aanval een probleem met de communicatie. Doordat het oosten en het westen van de Duitse aanval fysiek gescheiden waren, konden ze elkaar ook niet op de hoogte houden van hun vooruitgang. Huber die zich had moeten terugtrekken uit de omgeving van Veghel, redeneerde dat als hij Veghel niet kon bereiken, hij de weg wel kon doorsnijden. Hij wist niet dat dit al gebeurd was door de 107de Pantserbrigade. Toen deze zuidwaartse bewe-

ging van Kampfgruppe Walther werd ingezet, verscheen de vijand plots in zijn achterhoede. De Kampfgruppe was nu omsingeld. Ook Kampfgruppe Richter bevond zich in een crisissituatie. Hun aanval was spaak gelopen en er moest een nieuw aanvalsplan opgesteld worden. Dit hield een aanval in op de flanken van de Hell's Highway in plaats van via het noorden. Maar door het moerassige gebied rond de bruggen faalde ook deze aanval. Ondertussen leden de Duitsers zware verliezen. De meeste officieren van de 107de Pantserbrigade en van Grenadier Regiment 16 waren gesneuveld. De genietroepen die Kampfgruppe Richter moesten volgen om de bruggen te vernietigen maakten rechtsomkeer en ze konden niet overtuigd worden om te blijven. Voor de meeste troepen was dit het einde van de aanval. Maar die nacht werden nieuwe rapporten opgesteld en bevelen uitgedeeld om een nieuwe aanval voor te bereiden.

Besluit van dag 6

Hoewel het XXX^{ste} Korps nu een aansluiting had met de Poolse parachutisten bij Driel kon men de situatie niet verder doen evolueren. De Duitse aanval bij Veghel kwam er op het juiste moment. Hoewel de Duitsers hun originele doestelling van de aanval nog niet hadden behaald, slaagden zij erin tijd te winnen voor hun kameraden in het noorden om de Britten te vernietigen. Deze dag toont nogmaals aan hoe kwetsbaar de geallieerde corridor was en hoe afhankelijk de opmars was van de bevoorrading die over deze smalle weg moest aangevoerd worden.

2.12 De laatste dagen: 24, 25 en 26 september

2.12.1 De geallieerden

Het XXX^{ste} Korps ¹⁴⁸

De operaties van het XXX^{ste} Korps zouden zich in de laatste dagen van de strijd beperken tot pogingen om de Neder-Rijn over te steken. De aanval richting Arnhem zelf kwam vast te zitten bij Elst. Door de bevoorradingsproblemen in de achterhoede had het XXX^{ste} Korps ook niet de nodige materialen om een doorbraak bij Elst te forceren.

Het XXX^{ste} Korps bereidde op 24 september nogmaals een oversteek voor van een geheel bataljon over de Neder-Rijn. Op deze dag stelde generaal Sosabowski van de Poolse brigade voor om stroomafwaarts de oversteek te wagen. Hij had opgemerkt dat de Duitse kracht verzameld was rond de Britse perimeter van Oosterbeek. Door een nieuwe landing te forceren zou de Duitse verdediging snel uiteenvallen. Maar zijn plan werd niet gehoord door zijn oversten.

Indient de oversteek op deze nacht zou falen, dan moesten de nodige maatregelen getroffen worden voor de evacuatie van de Britten uit Oosterbeek. Het afsnijden van de Hell's Highway

¹⁴⁸<http://www.pegasusarchive.org/arnhem/frames.htm> geraadpleegd op 17/04/2010

bij Koevering was de belangrijkste aanleiding voor generaal Horrock om de toestemming te verkrijgen van de commandant het 2de Britse Leger, luitenant-generaal Dempsey, om te beginnen met de voorbereiding van deze evacuatie.¹⁴⁹ Er heerste wel een discussie over het feit of Horrock het bevel voor de voorbereiding van de evacuatie gegeven had voor hij toestemming had van Dempsey. Volgens sommige bronnen zou hij de voorbereiding van de evacuatie bevelen hebben aan Sosabowski en Thomas, de commandant van de 43ste Wessex Divisie te Driel. Dit terwijl ze van op een kerktoren de situatie over de Neder-Rijn trachtten in te schatten.¹⁵⁰

Hoe dan ook zocht Horrock de toestemming van Dempsey en om deze te verkrijgen was hij teruggekeerd naar Sint-Oedenrode. Hier bevond zich immers het hoofdkwartier van Dempsey. Door zijn aanwezigheid kon Horrock generaal Maxwell Taylor op 25 september alle hulp beloven dat het XXX^{ste} Korps kon verschaffen. Dit deed hij natuurlijk om zijn bevoorradingsoperatie zo snel mogelijk weer in gang te krijgen. De dichtstbijzijnde eenheid was de 50ste Divisie. Deze had echter maar weinig troepen op overschot. Toch konden ze een brigade, die zich ten zuiden van Koevering bevond, vrijmaken voor de aanval.¹⁵¹

Na het opstellen van deze plannen wou luitenant-generaal Horrock zo snel mogelijk terugkeren naar zijn hoofdkwartier op het Eiland. Hij werd begeleid door zes gepantserde voertuigen en kwam via een omweg over het moeilijke landschap aan bij zijn hoofdkwartier. Het was op zijn hoofdkwartier op het Eiland dat hij aan zijn eenheden bevestigde dat men in de volgende nacht zou overgaan tot de evacuatie van de Britten uit Oosterbeek.¹⁵²

Pas op 26 september kon de Hell's Highway gezuiverd worden van vijandelijke posities. Maar door verschillende problemen zou het tot laat in de namiddag duren vooraleer de bevoorradingsoperatie weer op gang kwam. Wel werd er een tijdelijke omleiding gevonden via het oosten. Maar deze weg kon niet onmiddellijk in gebruik worden genomen en was enkel bedoeld voor lichte voertuigen. Eerst moesten ingenieurs de weg voorbereiden op intensief gebruik en de bruggen langs de weg versterken. Verder moest de militaire politie op alle kruispunten eerst aanwezig zijn om de voertuigen in de goede richting te sturen.¹⁵³

De perimeter rond Oosterbeek-Arnhem ¹⁵⁴

Zondag 24 september was een relatief rustige dag voor de Britten in Oosterbeek. Er vond wel een doorbraak plaats in het zuidoosten van de perimeter maar met behulp van enkele kanonnen van de Londsdale Force kon deze aanval terug gedrongen worden.¹⁵⁵

¹⁴⁹SAUNDERS (T.). op. cit. pg 190

¹⁵⁰http://www.historyofwar.org/articles/battles_arnhem.html geraadpleegd op 17/04/2010

¹⁵¹SAUNDERS (T.). op. cit. pg 193

¹⁵²SAUNDERS (T.). op. cit. pg 193

¹⁵³SAUNDERS (T.). op. cit. pg 199-200

¹⁵⁴CLARK (L.). De slag om... pg 148-151

¹⁵⁵<http://www.pegasusarchive.org/arnhem/frames.htm> geraadpleegd op 17/04/2010

De Duitsers vielen wel aan zoals andere dagen, maar niet met dezelfde kracht en gedrevenheid. Dit kwam waarschijnlijk door de vermoeidheid die een tol begon te eisen bij de Duitse soldaten. Het kan ook zijn dat de Duitsers ontmoedigd werden door de precisie van Britse artillerie, waarmee bijna alle Duitse aanvallen tot stilstand kwamen. Verder konden de Britten in Oosterbeek op deze dag rekenen op steun van Tyfoon vliegtuigen. De Britse manschappen waren voor het merendeel nog steeds bereid om tot het einde door te gaan. Maar dit leidde enkel tot nog meer slachtoffers. De medische situatie in de perimeter werd zo erg dat men opnieuw wou proberen een staakt-het-vuren af te sluiten met de Duitsers. De hoogste arts van de Britse divisie, Graeme Warrack, en Urquhart's Nederlands contactpersoon, luitenant-ter-zee Arnoldus Wolters spraken met de Duitsers en werden naar het Sint-Elisabeth Gasthuis gebracht. Hier hadden ze een onderhoud met generaal Bittrich. Er werd een akkoord bereikt en het staakt-het-vuren zou ingaan om 15 uur en zou twee uur duren. Tijdens deze tijdsspanne konden vijfhonderd manschappen voor verzorging geëvacueerd worden naar het Sint-Elisabeth Gasthuis.

Die avond zou een nieuwe oversteek van manschappen en materieel doorgaan. Maar door het afsnijden van de Hell's Highway in het zuiden geraakten de boten niet op tijd in Driel. Na enige aarzeling werd beslist dat alle boten aan de meer ervaren eenheden van het Dorsetshire Regiment moesten overgedragen worden. Bij de uiteindelijke oversteek kwamen zij onder zwaar vuur vijandelijk vuur te liggen. Enkele boten werden ook meegenomen door de sterke stroming waardoor maar vierhonderd manschappen succesvol aan de overkant waren geraakt. Slechts vijfenzeventig onder hen zouden uiteindelijk naar de zuidelijke oever terugkeren.¹⁵⁶ In de ochtend van 25 september werd Urquhart ingelicht door Meyers, zijn geniecommandant, over Operatie Berlijn. Deze hield in dat de Britten in Oosterbeek geëvacueerd zouden worden. Urquhart bevestigde de ontvangst van de plannen en ging onmiddellijk aan het werk om ze verder uit te werken. Maar Urquhart kreeg op deze dag nog af te rekenen met een sterke Duitse aanval uit het noorden. Deze naderde tot enkele honderden meters van Hotel Hartenstein. Een aantal Britse middelzware kanonnen slaagde er echter in de vijand tegen te houden. Dit was opmerkelijk omdat op dit moment van de strijd de Duitsers op alle vlakken het voordeel hadden.

Operatie Berlijn¹⁵⁷

De laatste details van Operatie Berlijn werden uitgewerkt op 25 september in de namiddag. De commandant van de 43ste Wessex Divisie liet alle artillerie concentreren nabij Driel. Deze artillerie moest de aftocht dekken en de Duitsers de indruk geven dat ze de Britten in Oosterbeek kwamen versterken in plaats van te evacueren. Verder werden alle nodige vaartuigen

¹⁵⁶ KERSHAW (R.J.). op.cit.pg 288

¹⁵⁷ CLARK (L.). De slag om... p. 150-151.

verzameld. In totaal kon de operatie beschikken over zestien aanvalsvaartuigen en eenentwintig boten, verdeeld over twee oversteekpunten. Het eerste bevond zich ter hoogte van de Oude Kerk van Oosterbeek-Laag. Het tweede oversteekpunt bevond zich ter hoogte van de Westerbouwing. De 43ste Wessex Divisie dacht dat dit punt onder Britse controle was. De enige die zich daar echter bevonden waren veertig manschappen van hun eigen divisie. Tegen de tijd dat men dit door had was het al te laat om de andere oversteekplaats met de boten te ondersteunen.

Urquhart baseerde zijn plannen op de evacuatie van Gallipoli in de Eerste Wereldoorlog. Geheimhouding was hun grootste wapen. Manschappen moesten gemarkeerde routes naar het zuiden volgen. Ze moesten hun gezichten zwart kleuren en hun schoenen in vodden wikkelen om geen geluid te maken. Ook moest al het zwaardere materieel achtergelaten worden. De manschappen werden ook niet allemaal in een keer van het front weggehaald. Het was de bedoeling dat ze een per een vertrokken, tot enkel de niet verplaatsbare gewonden overbleven. Deze zouden gesteund worden door alle geestelijken en de medische staf, die besloten had om achter te blijven. Verder zouden ze ook de vijand misleiden door constant valse berichten over de radio te verspreiden.

De operatie ging van start om 21 uur en de Britten hadden ditmaal wat geluk. Het was een opmerkelijk donkere en regenachtige nacht. Bij het begin van de oversteek openden alle Britse artilleriestukken het vuur. Het afleidingsmanoeuvre was een succes. Gedurende de eerste drie uur was er geen Duitse reactie. Tegen middernacht hadden de Duitsers echter door wat er aan de hand was. Hierop werd de rivier zwaar onder vuur genomen. Hoewel enkele boten werden vernietigd kon de oversteek doorgaan. Op donderdag 26 september om 2.30 uur verlieten de laatste Britse parachutisten hun stellingen en trokken naar de rivieroever. Maar bij de rivier stond er ondertussen een lange rij manschappen. Er werd beslist tegen dageraad de oversteek stop te zetten. De boten zouden anders een te gemakkelijk doelwit vormen voor de Duitse kanonnen. Enkele van de achtergebleven soldaten trachtten al zwemmend de Neder-Rijn over te steken maar velen haalden het niet. De meeste manschappen die achterbleven werden gevangen genomen. Onder deze manschappen bevonden zich ook vaak ingesloten groepen strijders die niet konden ingelicht worden over Operatie Berlijn

Eindhoven ¹⁵⁸

Kort voor 10 uur ontdekten de voorposten van het 1ste Bataljon van de 501ste Luchtlandingsdivisie in de zandduinen bij Eerde een grote Duitse troepenmacht. Kolonel Johnson stuurde onmiddellijk zijn resterende Britse Shermans de strijd in. Tegelijkertijd slaagde een officier erin om vanuit de kerktoren van Eerde zeer precieze artilleriebarrages te begeleiden tegen de Duitse aanval. Door de inzet van deze zware wapens kon de vijandelijke troepenmacht tegen gehouden worden. In de slag die zich verder ontwikkelde verloren de verdedigers echter drie van

¹⁵⁸SAUNDERS (T.), op. cit. pg 185-200

hun kostbare tanks. Om 12.15 trokken de Amerikaanse parachutisten in de tegenaanval. In het zuiden slaagden ze erin om over een grote open vlakte de Duitsers aan te vallen en terug te dringen. In het centrum van de tegenaanval over de zandduinen was de aanval minder succesvol. Hoewel zij er niet in slaagden de vijand terug te dringen konden zij wel een nieuwe Duitse aanval tegenhouden.

De Duitsers slaagden er echter in om de Amerikaanse posities te omzeilen en de Hell's Highway te bereiken bij Koevering ten zuiden van Veghel. Het nieuws over deze desastreuze ontwikkeling was schokkend voor de Amerikanen. Bij Koevering werden ondertussen de tot stilstand gedwongen trucks snel uitgeschakeld door Duitse tanks. Uit schrik voor een mogelijke doorbraak naar het zuidelijke Sint-Oedenrode werden enkele kanonnen van de zweefvliegtuiginfanterie ingezet in een verdedigende rol. De Duitsers hadden echter geen doel gemaakt van Sint-Oedenrode.

Tijdens de nacht van 24 op 25 september werden er verkenningsmissies uitgevoerd. Het was duidelijk dat er zich Amerikaanse troepen bevonden tussen de Duitse posities. Dit hield in dat een massale inzet van artillerie niet mogelijk was en de weg fysiek moest vrijgevochten worden.

Er werd een plan opgesteld waarbij de geallieerden een aanval naar het noorden zouden ondernemen. Door de verkeersopstopping konden echter niet alle eenheden op tijd ter plaatse geraken. Dit was echter een voorwaarde om voldoende terreinwinst te kunnen boeken. In de avond van 25 september kon er weer contact gelegd worden tussen het noorden en het zuiden van de corridor. Door de verwarring en duisternis openden zij echter het vuur op elkaar. Het was hierdoor dat generaal Maxwell Taylor besloot om de aanval voor deze dag stop te zetten. Ook vanuit de noordelijke corridor werden er acties ondernomen om de weg te heropenen. De Amerikaanse parachutisten moesten nogmaals een lange mars ondernemen om zich opnieuw meester te kunnen maken van de Hell's Highway. Het 506de Luchtlandingsregiment ten zuiden van Veghel zou een zuidwaartse aanval ondernemen langs de weg met een front ter breedte van twee bataljons. Door de regen en de mist op deze dag vorderde de aanval maar traag. Hierop besliste kolonel Sink om een deel van zijn manschappen in een flankerende beweging te sturen naar het oosten. Hoewel deze eenheid ook niet snel kon voortbewegen over het zompige landschap, slaagden zij erin contact te maken met eenheden die uit het zuiden kwamen. Dit gebeurde om 19.40 uur ten oosten van de Duitse posities. De volgende morgen werd duidelijk dat de Duitsers hun posities gedurende de nacht verlaten hadden. Maar dit betekende niet dat de Hell's Highway nu weer open was. Duitse tanks bevonden zich nog dicht genoeg bij de route om op gepaste momenten de weg onder vuur te nemen. De weg zelf lag bezaaid met tientallen wrakken en men had tijd nodig om deze te verwijderen. En ten slotte hadden de Duitsers tijd gehad om meerdere mijnen op de route te leggen.

2.12.2 De Duitse reactie

De verkeersbrug van Arnhem ¹⁵⁹

Vanaf 25 september kwam ook veldmaarschalk Model tot de conclusie dat een Britse elite eenheid niet snel vernietigd kon worden door een samenraapsel van Duitse eenheden. Om de levens van zijn manschappen te sparen werd er besloten om alle beschikbare artillerie uit de wijde omgeving in te zetten. Een nog hevigere artilleriebarrage dan de voorgaande dagen viel neer op de perimeter van Oosterbeek. Maar toch bleven de Duitse verliezen stijgen. Dit kwam door de inzet van onervaren, niet getrainde manschappen om de verliezen te compenseren. Door de roekeloosheid van deze manschappen en hun officieren stierven er velen een nodeloze dood.

Door deze situatie besloot Harzer op 25 september om zijn eenheden in het oosten van de heksenketel te hervormen. Het doel was nu niet om grote eenheden te creëren, maar om ervaren troepen samen te voegen en klaar te maken voor de aanval. In de namiddag van diezelfde 25 september slaagden deze gereorganiseerde eenheden om de grootste terreinwinst tot dan toe te boeken. Ze konden doorbreken bij de rivier en kwamen tot op zeshonderd meter van de oostelijke kant van de perimeter. Hevig Brits verzet dwong hun echter om een deel van deze terreinwinst terug af te geven.

In de daarop volgende nacht hadden de Duitsers geen enkel idee dat de Britse paratroepers bezig waren met een massale evacuatie van de perimeter. Vermits er een artilleriebarrage plaatsvond bij de rivier, en geluiden van motoren gehoord konden worden, dachten de Duitse commandanten en soldaten dat er versterkingen werden aangevoerd. Om dit te voorkomen werd er Duits artillerievuur geopend op de waterweg in de hoop de boten te kunnen raken. In de volgende ochtend werden nieuwe Duitse aanvallen ingezet. En voor het eerst werd substantiële terreinwinst geboekt. Het zou nog even duren voor de Duitsers door hadden dat de meeste Britten de vorige nacht waren vertrokken. Op 26 september om 14 uur was de operatie bij Oosterbeek eindelijk afgelopen. En daarmee ook operatie Market Garden.

Eindhoven ¹⁶⁰

Duitse patrouilles konden gedurende de nacht van 23 op 24 september een duidelijk beeld vormen van de dun verspreide Amerikaanse verdedigingen in het westen van de Hell's Highway. Volgens Duitse verslagen zou de vijand enkele een kleine troepenmacht hebben in Eerde en ook in het zuiden nabij Sint-Oedenrode zouden er aanzienlijke hiaten zijn in de vijandelijke verdediging. Het hoofdkwartier besloot hierop om Kampfgruppe Chill te laten overgaan tot de aanval. Deze kampfgroep zou een nieuwe doorbraak moeten forceren naar de Bruggen bij Veghel. Deze aanval zou uitgevoerd worden onder bevel van het 15de leger in plaats

¹⁵⁹KERSHAW (R.J.). op.cit. pg 296-302

¹⁶⁰SAUNDERS (T.). op. cit. pg 185-200

van generaal Student. Het Duitse opperbevel liet een samenraapsel van troepen een stad aanvallen, waar een versterkte Pantsergroep zesendertig uur nodig had om nog maar enkel de weg af te snijden bij deze stad.¹⁶¹

De aanval zou starten op 24 september om 9 uur 's morgens. Generaal Chill's manschappen bestonden voornamelijk uit de restanten van de verschillende eenheden die de voorgaande dagen een aanval ondernomen hadden in deze sector zoals de restanten van het 6de Fallschirmjaeger Regiment. De aanval die begonnen was om 9 uur, bereikte om 10 uur de voorposten van de verdedigende Amerikaanse troepen bij Eerde. Deze konden snel reageren en zetten onmiddellijk enkele Sherman tanks in en riepen de hulp in van hun artillerie. De Duitsers moesten nu een alternatieve route zoeken.

De infanterie en enkele tanks werden achtergelaten om een Amerikaanse tegenaanval tegen te houden. De tanks van het 559ste Panzerjaeger Bataljon zocht ondertussen naar een alternatieve route. Naar het noorden werd een sterke defensieve linie gevormd door enkele Amerikaanse bataljons. Dus werd er besloten verder op te rukken naar het zuiden van Eerde. Bij het naderen van de Hell's Highway slaagden de Duitsers erin om drie Britse tanks en meerdere vrachtwagens te vernietigen. Nogmaals werd de Hell's Highway doorbroken en stond alle verkeer naar het noorden volledig stil. Dit nieuws was een godgeschenk voor generaal Chill. Hij kon nu aan zijn oversten rapporteren dat hij zich op zeventienhonderd meter van de spoorwegbrug bij Veghel bevond. Maar hij meldde echter niet dat tussen zijn eenheden en de spoorwegbrug zich een Amerikaans bataljon bevond die een zeer goede verdediging had opgezet. Verder kon hij wel melden dat zijn eenheden erin geslaagd waren om bij Koeving de Hell's Highway te doorsnijden. Dit was echter ook geen accurate weergave want op de route werd alle verkeer tegengehouden door de brandende wrakken. Nog maar twee Duitse tanks hadden de weg bereikt.¹⁶²

Kampfgruppe Jungwirth, een onderdeel van Kampfgruppe Chill kwam om 18 uur aan bij de Hell's Highway nabij Koeving. Dit gehucht lag iets ten zuiden van waar de twee Duitse tanks de Britse tanks onder vuur hadden genomen. De manschappen konden hun ogen niet geloven. Een gehele colonne Britse voertuigen stond vast op de route. Het was dan ook een gemakkelijk karwei voor de Duitse tanks om deze kapot te schieten. De tanks konden hierna weliswaar niet doorstoten naar Koeving zelf, omdat er zich in deze stad twee compagnieën bevonden van het 502de Luchtlandingsregiment.

Hierna trok Kampfgruppe Jungwirth naar de bossen naast de weg. Hoewel ze zich niet goed konden ingraven door hevige artilleriebarrages, afkomstig uit het zuiden van Eindhoven, slaagden ze erin hun posities in dit bos te versterken met enkele 88-mm kanonnen. Vanuit dit bos konden ze de weg goed zien en onder vuur nemen. Ook de volgende ochtend, op de 25ste september, genoten de Duitsers op sommige punten nog van het verassingement. Britse

¹⁶¹KERSHAW (R.J.). op.cit.pg 280

¹⁶²KERSHAW (R.J.). op.cit. pg 282

officiëren die niet wisten wat er aan de hand was konden gevangen genomen worden. Op deze dag besloten de Amerikanen in de tegenaanval te gaan. De verschillende aanvallen kwamen tot op vierhonderd meter van de Duitse posities. De hoofdmoot van deze aanval, eenheden van de Britse 50ste Divisie, konden zich maar bij de aanval voegen in de late namiddag. Maar de Duitsers konden hun stuk van de Hell's Highway blijven controleren en bleven op hun posities. Tegen het eind van de dag was gebleken dat de Amerikanen, de Duitsers naar het oosten toe omzeild hadden. De Kampfgruppe was aan drie kanten ingesloten. Het hoofdkwartier werd op de hoogte gesteld van de situatie. Hieruit blijkt in hoeverre de situatie op de kaarten in het hoofdkwartier verschilde van deze op het veld. Er werden nieuwe bevelen uitgedeeld waarin stond dat de blokkade moest verder gezet worden. En dat de eenheid moest oprukken Naar Veghel om de bruggen te vernietigen. Maar alle eenheden en voorraden waren uitgeput. ¹⁶³

In de nacht van 25 op 26 september begon de Kampfgruppe zich terug te trekken. Dit was geen gemakkelijke opdracht, omdat ze constant werden aangevallen door de Amerikanen. Tegen de ochtend van 26 september konden de meeste Duitse eenheden zich terugtrekken naar het westen. De Kampfgruppe Jungwirth had de weg wel lang genoeg kunnen vasthouden om mijnen aan te brengen. Hierdoor zou de weg afgesloten blijven voor alle verkeer tot 26 september om 14 uur. Het einde van deze actie bracht ook de stabilisatie van het front in deze sector met zich mee. De Duitsers zouden er niet meer in slagen om een doorbraak van de corridor te forceren in deze sector.¹⁶⁴

De snel bijeengeraapte mengeling van troepen slaagde erin een beter resultaat te verkrijgen dan de aanval van de dag ervoor door de 107de Pantserbrigade. Later werd echter veel van het succes door de geallieerden toegeschreven aan puur geluk. Maar dit is geen eerlijke weergave van de inspanningen geleverd door de manschappen en het feit dat de Duitse eenheden een goed en duidelijk beeld hadden van welke geallieerde eenheden zich op welke plaats bevonden.¹⁶⁵

Besluit van de laatste dagen

In totaal konden tweeduizend driehonderd achtennegentig manschappen gered worden uit de Heksenketel door operatie Berlijn. Dit was alles wat er overbleef van een strijdmacht van ongeveer tienduizend zeshonderd¹⁶⁶ manschappen die in Arnhem gevochten hadden.¹⁶⁷ Enkele manschappen die werden verzorgd in de verschillende ziekenhuizen of medische posten onder Duitse controle wisten te ontsnappen. Zo ook Brigadier Lathbury en Hackett. Beide konden met de hulp van Nederlanders uit handen van de Duitsers blijven en slaagden erin hun

¹⁶³ KERSHAW (R.J.). op.cit.pg 284-286

¹⁶⁴ KERSHAW (R.J.). op.cit. pg 287

¹⁶⁵ KERSHAW (R.J.). op.cit.pg 280

¹⁶⁶ <http://www.pegasusarchive.org/arnhem/frames.htm> geraadpleegd op 17/04/2010

¹⁶⁷ KERSHAW (R.J.). op.cit. pg 298

eigen linies te bereiken. Dit gebeurde voornamelijk door operatie Pegasus die werd uitgevoerd op 22 oktober.¹⁶⁸ Maar de meeste manschappen van de 1ste Britse Airbomedivisie werden gevangen genomen door de Duitsers.

De 82ste Luchtlandingsdivisie verloor duizend vierhonderd tweeëndertig manschappen en de 101ste Luchtlandingsdivisie verloor tweeduizend honderd achttien manschappen. Het XXX^{ste} Korps verloor in haar strijd maar duizend vierhonderd tachtig manschappen. De prijs die door de Duitsers betaald werd was eveneens hoog. Officieel waren er drieduizend driehonderd slachtoffers waaronder duizend honderd doden.¹⁶⁹ Ook de Nederlanders die in dit gebied woonden werden niet gespaard. In totaal zouden naar schatting vierhonderd vijftig burgers het leven laten door deze operatie.

2.13 Besluit van Operatie Market Garden. ¹⁷⁰

Op het einde van de strijd waren de geallieerden erin geslaagd om vijf grote waterwegen te doorkruisen en een perimeter van bijna honderd kilometer te vormen. Maar Market Garden moet toch beschouwd worden als een mislukking. Veel van de vooropgestelde doelen werden niet behaald. De geallieerden waren er niet in geslaagd een bruggenhoofd over de Rijn te vormen, de Siegfriedlinie kon niet omzeild worden en de geallieerden konden dus ook niet doorbreken naar het Ruhr gebied. Toch werd ondanks dit alles de operatie bestempeld als een succes omdat negentig procent van de vooropgestelde doelen behaald werden. Maar volgens de harde militaire logica was deze operatie echter een mislukking daar de laatste brug over Arnhem niet veroverd werd.¹⁷¹ Verder leek deze operatie ook een bevestiging van de breedfrontstrategie van Eisenhower als de beste manier om de oorlog verder te zetten.¹⁷² De Duitse versterkingen konden in het gebied niets meer doen dan de geallieerden trachten tegen te houden. Een grootschalige tegenaanval of vernietiging van de vijandelijke troepen kon niet gerealiseerd worden.

De objectieve aanleidingen voor het falen van Market Garden zijn verschillend van bron tot bron en ik zal hier kort enkele, maar niet alle, vernoemen. De aanwezigheid van het II^{de} SS Pantserkorps, Veldmaarschalk Model en enkele belangrijke Duitse generaals zoals Student en Bittrich, waren zeer belangrijk voor het reactievermogen van de Duitsers. In een snel tempo konden zij reageren op de dreigingen. Dit blijkt vooral uit de acties van Kampfgruppe Krafft op de eerste dag van de operatie in de sector Arnhem. De aanwezigheid van lagere officieren zoals Krafft, Moeler, Spindler en andere bleek ook beslissend te zijn. Deze officieren waren erin geslaagd om goede resultaten te behalen met hun troepen die vaak in een ijltempo werden

¹⁶⁸ <http://www.pegasusarchive.org/arnhem/frames.htm> geraadpleegd op 17/04/2010

¹⁶⁹ KERSHAW (R.J.). op.cit.pg 296-302

¹⁷⁰ KERSHAW (R.J.). op.cit.pg 303-310

¹⁷¹ <http://www.pegasusarchive.org/arnhem/frames.htm> geraadpleegd op 17/04/2010

¹⁷² CLARK (L.). De slag om... pg 169

samen gevoegd.

Aan geallieerde kant zorgden vele problemen voor een mislukking van de operatie. Een belangrijk probleem lag bij de planning. De snelheid van de opmars van het XXX^{ste} Korps langs een enkele weg werd overschat. Het zou ook blijken dat het idee om alles langs deze ene weg te sturen in het voordeel van de Duitse verdedigers werkte. Door enkele succesvolle aanvallen kon deze weg worden afgesneden en werd de opmars nodeloos vertraagd. Het was echter ook de fout van het Britse XXX^{ste} Korps dat de weg meermaals werd afgesloten. Zij beslisten immers om al hun gevechtseenheden aan het front in te zetten en de paratroepers maar minimale steun te verlenen in de verdediging. Belangrijk om weten is dat het XXX^{ste} Korps te maken had met immense logistieke problemen. Hun collega's van de luchtlandingstroepen waren het gewoon om afgesloten te zijn van hun eigen troepen, het Korps daarentegen niet. Zij hingen door hun tanks en grote aantallen manschappen volledig af van hun bevoorrading, die nog steeds moest komen van het voormalige bruggenhoofd bij Neerpelt. En hun logistiek moest over een enkele weg, waarover ook nog de restanten van de luchtlandingstroepen en de versterkingen voor het XXX^{ste} Korps moesten vervoerd worden.¹⁷³ Ook de onmogelijkheid van de geallieerden om alle eenheden in de eerste dag over te vliegen bleek een probleem te zijn. Dit feit gecombineerd met het slechte weer zorgde ervoor dat de eenheden niet op tijd in positie konden geraken. Door de uitgestelde landingen verloren ze hierdoor het grootste wapen van een luchtlanding, de verassing.

Ook de druk die op de luchtlandingselementen werd gelegd was te groot. Generaal Gavin had simpelweg niet de nodige manschappen om al zijn doelstelling te verwezenlijken. Hierdoor kon hij de belangrijke brug over de Waal niet beveiligen. Het is deze brug bij Nijmegen die de meest belangrijke van de gehele operatie zou zijn. Indien deze brug wel had kunnen veroverd worden zou de aansluiting met de eenheden te Arnhem veel sneller gebeurd zijn.¹⁷⁴ Verder is het belangrijk er op te wijzen dat een mythe, gevormd in de nasleep van Market Garden, niet correct is. Er wordt vaak beweerd dat de Britten bij Arnhem te ver van hun doel geland waren. Hoewel dit wel degelijk zo is zou een landing dicht bij de brug niet noodzakelijk een goede zaak geweest zijn. Hierdoor zouden ze te dicht bij de hoofdmacht van de 9de SS Divisie geland zijn met veel slachtoffers als gevolg. Verder moet ook rekening gehouden worden met de geografische omstandigheden.

De discussie over de oorzaak van de mislukking van Market Garden is sinds kort aan het veranderen. Vroeger greep men vaak terug naar het idee dat men verraden werd door iemand of een groep personen. Het kon niet anders dan dat de Duitsers wisten dat de operatie zou doorgaan. En als reactie op deze inlichtingen was het II^{de} SS Pantserkorps in Arnhem aanwezig. Lang zijn de Polen aangeduid als de beslissende factor voor het mislukken van de operatie. Zij zouden zich te terughoudend hebben opgesteld. Dit kwam vooral omdat er

¹⁷³SAUNDERS (T.). op. cit. pg 202

¹⁷⁴CLARK (L.). De slag om... pg 162

een zondebok gezocht werd en men vond deze in de persoon van generaal Sosabowski, die ontheven werd uit zijn functie.¹⁷⁵ Sinds de val van de muur in 1989 komt hier echter stilaan verandering in. Dit omdat de Polen nu hun eigen geschiedenis herontdekken. Sinds kort is daarom dan ook de eerste Poolse documentaire gemaakt over Market Garden. Ook is het opmerkelijk dat sinds kort de eerste echte wetenschappelijke overzichten en publicaties over de reactie van de Duitsers verschijnen. Deze werpen een totaal nieuw licht op de situatie en het snelle reactievermogen van de Duitse eenheden en commandanten.

¹⁷⁵<http://www.pegasusarchive.org/arnhem/frames.htm> geraadpleegd op 17/04/2010

Hoofdstuk 3

Filmbesprekingen

In dit onderdeel van mijn thesis zal ik mijn drie filmische weergaven bespreken aan de hand van enkele belangrijke ijkpunten zoals auteur, filmlocaties, gebruikte materialen en de acteurs. Bij elke film zal ik ook de verhaallijn en eventuele andere belangrijke informatie bespreken. Het is zoals gezegd de bedoeling om na te gaan hoe historisch correct de feiten uit de film zijn en hoe historisch correct het gevormde beeld is.

3.1 *Theirs is the Glory* (1946)

3.1.1 Inleiding en onstaangeschiedenis ¹

Al vrij snel na het falen van Operatie Market Garden kwamen de eerste ideeën voor een film tot stand. Het idee kwam tot stand door het Airborne Forces Security Funds. Dit fonds was in 1942 opgericht om steun te geven aan de gewonde soldaten van de Britse Airborne Divisie en aan de nabestaanden van de gesneuvelden. Met hun idee voor de film wilden ze de aandacht vestigen op hun werk en fondsen verwerven. Hun project, namelijk een korte documentaire, zou uiteindelijk niet doorgaan.

Al in november 1944 werden er plannen opgemaakt voor een korte relatief goedkope documentaire. Deze zou gemaakt worden door Gaumont-British News en zou samengesteld worden uit origineel filmmateriaal. Dit filmmateriaal was door cameramannen van de land- en luchtmacht gemaakt tijdens de operatie. Uiteindelijk gingen deze plannen niet door.

In plaats van deze film kwam Castleton Knight, het hoofd van Gaumont-British News, met het idee voor een nieuw project. Volgens het idee van Knight zou de film ditmaal niet enkel een documentaire worden. De film zou originele beelden van de slag om Arnhem combineren met geënceneerde fragmenten.² Dit idee is naar alle waarschijnlijkheid gebaseerd op de film

¹VOSKUIL (R.) en DE REUS (B.). De geschiedenis van de film *Theirs is the Glory*. Boekje bij de DVD-editie *Theirs is the Glory* pg 9 -16

²[http://geschiedenis.vpro.nl/programmas/2899536/afleveringen/39996771/items/40013360/!](http://geschiedenis.vpro.nl/programmas/2899536/afleveringen/39996771/items/40013360/) geraad-

The Lion has Wings uit 1939, de eerste oorlogsfilm van Groot-Brittannië. Ook in deze film wordt een combinatie gemaakt van Newsreels en geënceneerde fragmenten. Het is dan ook niet onbelangrijk dat de coregisseur van *The Lion Has Wings* Briand Desmond Hurst is, die door Castleton zou benaderd worden als regisseur voor dit project. Deze fragmenten zouden opgenomen worden op het voormalige slagveld en werken met de steun van veteranen van de strijd. De film werd nu ook overgenomen door de RANK filmmaatschappij, de moederholding was van Gaumont-British News.

Na het beëindigen van de Tweede Wereldoorlog in Europa kon het project van start gaan. Knight vroeg en kreeg toestemming van het Britse Ministerie van Oorlog om ongeveer tweehonderd Britse militairen te mogen gebruiken voor zijn film. Even later volgde de toestemming van de gemeentebesturen van Arnhem en Renkum om daar te filmen. De voorbereiding in Engeland bestond uit het samenstellen van een team voor de film. Dit team had als naam *Árnhem Film Unit*: Producer Castleton benaderde Brian Desmond Hurst om de film te regisseren. Omdat er soms met twee filmteams zou moeten gewerkt worden werd een 2nd Unit aangesteld, met eigen regisseur Alex Bryce. Deze 2nd Unit zou zich bezighouden met de actiescènes en Hurst zou met het andere filmteam focussen op alle scènes met persoonlijke emoties. Verder bestond de eenheid nog uit een *director of photography*; geluidsman, fotograaf, decorbouwers en alle andere functies die nodig zijn om een goede film te maken. Belangrijk is nog het aanstellen van Kapitein William Gell, een veteraan van de slag om Arnhem, als militair adviseur.

Na deze korte voorbereiding in Engeland vertrok de *Árnhem Film Unit* in augustus 1945 naar Nederland. De militairen werden ondergebracht in kazernegebouwen in Nijmegen en werden elke dag per truck naar Arnhem gevoerd. De regisseur en zijn assistenten, evenals de officieren³, verbleven in Arnhem en omgeving bij burgers die nog over een enigszins bewoonbaar huis beschikten. Ook werd de voormalige inlichtingenofficier van de 1ste Britse Airbornedivisie, Majoor Hugh Macguire, ingezet als verbindingspersoon tussen de *Árnhem Film Unit* en de Nederlandse bevolking.

Deze film is op vele vlakken een buitenbeentje in de filmwereld. Gewoonlijk wordt bij het opnemen van een speelfilm gebruik gemaakt van een draaiboek. In dit draaiboek staat elke scène beschreven en staat de volgorde waarin de gebeurtenissen zijn vastgelegd. Tijdens de voorbereidingen in Engeland werd de vraag naar alle deelnemende militairen doorgestuurd om alle interessante voorvallen, die ze hadden meegemaakt tijdens de operatie, te melden aan Hurst of zijn medewerkers. De regisseur zou dan bekijken of ze interessant genoeg waren om verfilmd te worden. Bij de aankomst in Nederland had men al enkele zeer interessante ideeën maar nog geen concreet draaiboek. Hierdoor moest men voortdurend improviseren tijdens de opnames. Om dit probleem aan te pakken schakelde Hurst de schrijver Louis Golding in.

pleegd op 14/05/2010]

³[http://geschiedenis.vpro.nl/programmas/2899536/afleveringen/39996771/!](http://geschiedenis.vpro.nl/programmas/2899536/afleveringen/39996771/) geraadpleegd op 14/04/2010

Deze kwam naar Arnhem en interviewde iedere dag een aantal militairen over hun ervaringen. Met deze ervaringen stelde hij dan ook een draaiboek op voor de volgende dag. Als extra motivatie kregen de militairen per ernstig ingediend idee een pond en indien het verfilmd werd vijf pond. Nadat de opnames in Nederland waren voltooid, verplaatste de Árnheim Film Unit zich naar Engeland, waar nog enkele binnen- en buitenscènes werden opgenomen.

Tijdens de filmopnames in Nederland moest iedereen zorgvuldig te werk gaan. Het landschap lag nog bezaaid met onontplofte explosieven. Verder werd er voor gekozen om gebruik te maken van scherpe munitie om het realisme te bevorderen. Alle grotere explosies en rookgordijnen zouden verzorgd worden door twee mannen van de vuurwerkfirma Brocks uit Londen. Gelukkig vielen er geen doden en gewonden door de scherpe munitie of explosies. Spijtig genoeg viel er wel een dode te betreuren tijdens de opnames. Op 12 september 1945, vier maanden na 1945, stierf Wietze Thomassen door de kogel van een hulpagent. Het was een van de laatste draaidagen en de opnames vonden plaats bij de brug over de Neder-Rijn. Er was een grote massa aanwezig. Of ze in de weg stonden van het filmen of teveel lawaai maakten is onduidelijk, maar de filmcrew vroeg aan de politie om de massa weg te drijven. Iedereen luisterde naar de politie, behalve Wietze. Hij werd door een hulpagent, Toon Hoogstraten, geduwd in een poging hem te verwijderen. Wietze reageerde door de hulpagent een slag in het gezicht te geven en liep onmiddellijk weg. De hulpagent riep om hulp en een van zijn collega's, Hulpagent Frans van der Ven, schoot met zijn karabijn op Wietze. Hoewel hij mikte op de benen zoals hij werd aangeleerd, trof de kogel Wietze in de rug. Wietze stierf later in de namiddag aan zijn verwondingen. Deze hulpagenten hadden immers niet veel opleiding gekregen en waren een tijdelijke oplossing om het tekort aan politiemensen op te vangen. Hoewel er nog een onderzoek werd ingesteld zouden er geen gerechtelijke gevolgen aan te pas gekomen zijn.⁴

Na het voltooiën van de opnames konden Hurst en zijn medewerkers beginnen aan de montage van de film in de studio. Het is gedurende dit proces dat de selectie van het originele beeldmateriaal plaatsvond. Tijdens de strijd om Arnhem hadden de cameramannen van de Ármy Film and Photographic Unit; Lewis en Walker, enkele rollen film opgenomen. Zij slaagden erin deze over de Neder-Rijn te krijgen en in Engeland te laten ontwikkelen. De meeste beelden konden gebruikt worden in *Theirs is the Glory*. Hurst zou echter ook nog gebruik kunnen maken van beelden van andere gelijkaardige operaties zoals Operatie Varsity. Deze operatie werd ook uitgevoerd door Britse parachutisten die overdag geland waren. Na het in volgorde zetten van alle afzonderlijke gedeeltes moest het geluid nog toegevoegd worden. Dit hield in dat de zogezegde acteurs een groot deel van de dialogen in een geluidsstudio moesten inspreken. Dit kostte veel tijd en inspanning daar het geluid en het beeld synchroon moest lopen. De muziek voor de film, gecomponeerd door Guy Warrack, zou uitgevoerd worden

⁴VAN HASSELT (L.). Vergeten slachtoffers van de Slag om Arnhem. Wietze Thomassen, doodgeschoten bij filmopnames. In De Gelderlander, 6/09/2009

door het London Symphony Orchestra.⁵

De film begon zijn definitieve vorm te krijgen. Hurst slaagde er tijdens de montage in om de gespeelde delen en het documentaire gedeelte perfect in elkaar te laten overvloeien. Van de oorspronkelijke korte documentaire was er niets meer overgebleven. De film zou immers tachtig minuten duren. Nu moest er nog een titel gekozen worden. Zowel *Men at Arnhem* als *I fought at Arnhem* waren twee titels die in aanmerking kwamen. Uiteindelijk koos men voor *Theirs is the Glory*, vrij vertaald betekent dit voor hen alle eer. De titel was onderdeel van het plan om alle eer te schenken aan de mannen die gevochten hadden bij Arnhem.⁶ Daarom werd ook besloten dat enkel Castleton Knight en Brian Desmond Hurst, de de enige twee namen zouden zijn die op de aftiteling werden vermeld.

De film zou in première gaan op 17 september 1946, twee jaar na de startdatum van Operatie Market Garden. De premières vonden plaats op drie verschillende locaties, met name Londen, Ottawa en Arnhem. Bij de première in Londen werden tien Nederlandse meisjes uit Oosterbeek door de filmmaatschappij uitgenodigd om in traditionele Nederlandse klederdicht programma's te verkopen. Tijdens de première werden, naar het idee van Castleton Knight, speciale tickets verkocht en verloot. Deze tickets waren gemaakt uit aluminium afkomstig van enkele zweefvliegtuigen die hadden deelgenomen aan de operatie. De opbrengst, enkele duizenden ponden, ging integraal naar het Airborne Forces security Fonds. Op deze première waren onder andere de Britse eerste premier en Generaal Robert Boy Browning, de opperbevelhebber van het F.A.A.A., aanwezig. De Engelse koning zou later een privévertoning van de film geëist hebben op het Belmoral Kasteel.⁷ Het oordeel van publiek en pers waren in het algemeen lovend. Volgens hen werd een realistisch en indrukwekkend beeld weergegeven van de Slag om Arnhem. Het magazine *Variety* gaf als commentaar aan de film:

*This is a war documentary to end all war films*⁸

Het sprak veel mensen aan dat de soldaten die in de Slag om Arnhem hadden gevochten ook centraal stonden in de film. De film zou ook gedurende meer dan tien jaar de best verdienende blijven over de Tweede Wereldoorlog.⁹ Verder is het ook belangrijk op te merken dat Hurst deze film als zijn persoonlijke favoriet beschouwde.¹⁰

⁵VOSKUIL (R.) en DE REUS (B.). op. cit. pg 46

⁶VOSKUIL (R.) en DE REUS (B.). op. cit. pg 46-47

⁷<http://www.answers.com/topic/brian-desmond-hurst-1> geraadpleegd op 21/05/2010

⁸DIXON (W.W.). *Re-viewing British cinema, 1900-1992. Essays and Interviews*. Albany, State University of New York Press, 1994, p 37

⁹<http://www.answers.com/topic/brian-desmond-hurst-1> geraadpleegd op 21/05/2010

¹⁰DIXON (W.W.). op. cit. pg 37

3.1.2 De film ¹¹

De film begint met het tonen van beelden van het verwoeste Arnhem en Oosterbeek uit 1945. Hierna keert men terug in de tijd naar september 1944. Na een korte inleiding door een verteller gaat het tempo van de film omhoog. Men krijgt te zien hoe de operatie wordt voorbereid en de manschappen ingelicht worden. Hierna vindt een van belangrijkste scènes plaats. Deze gaat over de avond voor het vertrek en we zien tien manschappen in hun hut. De camera filmt elke soldaat in zijn bed en een verteller noemt alle namen, het beroep en de woonplaats van de soldaten. Dit dient ter introductie van enkele van de personages. Hierop volgen de eerste originele beelden van de film. Het zijn de beelden van de start, de vlucht naar Nederland en de daaropvolgende landingen.

Hierna wordt de tocht van de landingszones naar Arnhem in beeld gebracht. Deze voorstelling is een mengeling van originele beelden en geënceneerde fragmenten. De volgende scènes betreffen vooral het in beeld brengen van de strijd om de brug in Arnhem door John Frost. In deze film volgen we echter niet John Frost maar majoor Freddy Gough van de speciale jeepeenheid. Alle beelden die worden getoond over de gevechten aan de brug zijn geënceneerd omdat er geen origineel beeldmateriaal beschikbaar was. Voor het in beeld brengen van de slag bij Oosterbeek kon de regisseur wel weer gebruik maken van origineel beeldmateriaal. De terugtocht van de eenheid over de Rijn naar Driel wordt uitvoerig en met veel actie in beeld gebracht. Het wordt de kijker duidelijk gemaakt dat het grondleger de omsingelde Britten niet kon bereiken. Dit gebeurt doordat een van de mannen uitleg geeft aan zijn collega's tijdens het wachten voor de oversteek. Na dit deel van de film zien we de vermoeide groep soldaten nog naar Nijmegen marcheren door het stadje Elst. Het sluitstuk van de film grijpt terug naar een van de beginscènes. We zien opnieuw dezelfde hut als in het begin. Nu zien we echter dat alle bedden op twee na leeg zijn. Nogmaals worden de namen, het beroep en de woonplaats van de soldaten afgeroepen. Deze aangrijpende scène symboliseert het immense verlies dat de Britse troepen hebben geleden.

De verteller die ons alle nodige informatie geeft verandert enkele keren gedurende de film. De eerste verteller komt aan het woord bij de scènes over het verwoeste Arnhem en Oosterbeek in 1945. Na deze beelden komt een andere commentator aan het woord. De toon die deze persoon hanteert in het begin van de film klinkt zeer zakelijk en afstandelijk. In de loop van de film wordt het commentaar soms overgenomen door Stanley Maxted, een BBC correspondent. Opmerkelijk hierin is dat er gebruik gemaakt wordt van zijn ooggetuigenverslagen die hij in 1944 tijdens de slag om Arnhem op grammofonplaten vastlegde. Door deze getuigenissen wordt er veel meer emotie overgedragen naar het publiek. Op het einde van de film horen we weer enkel de zakelijke commentator.

¹¹VOSKUIL (R.) en DE REUS (B.). op. cit. pg 48-50

De zogenoemde hoofdpersonages van deze film zijn Peter Holt en zijn kameraden. Deze personages stonden symbool voor de rol van de individuele parachutisten in de strijd. Het eigenlijke plot van de film is zeer eenvoudig. Peter Holt raakt bij de landing het contact met zijn bataljon kwijt. Hierna sluit hij zich aan bij de speciale verkenningseenheid per jeep van Majoor Freddy Gough. Peter Holt beleeft enkele spannende momenten en komt uiteindelijk via een omweg aan bij het Hotel Hartenstein. Hier zal hij de volgende dagen deelnemen aan de strijd in de heksenketel van Oosterbeek. Hij raakt gedurende deze strijd gewond en wordt verzorgd in het Hotel Tafelberg. Zijn verwondingen vallen nog mee en hij kan de strijd verder zetten. Uiteindelijk zal hij kunnen ontsnappen via de Neder-Rijn en terugkeren naar Engeland. Het is ook hem en sergeant Bateman die we als enige twee overlevenden zien in de afsluitende hutscène.

3.1.3 De Auteur: De regisseur ¹²

Zoals gezegd was de regisseur van *Theirs is the Glory*, de Ier Brian Desmond Hurst. Hurst werd geboren als Hans Moore Hawthorn Hurst in Belfast op 12 februari 1895. Zijn vader was van eenvoudige komaf en werkte op de scheepswerf van Harland and Wolff. Bij het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog nam hij dienst in het leger. Het is hier dat hij deelnam aan de campagne van Gallipoli. Na zijn legerdienst studeerde hij kunst in de Toronto College of Art in Parijs aan de wereldbepaalde École des Beaux Arts.¹³ Na het voltooien van zijn studies vertok hij in 1925 naar Hollywood.¹⁴ Hier werd hij via een omweg van decorbouwer de productieassistent van de John Ford, een van de grootse filmregisseurs van zijn tijd. Het zou zelf Hurst geweest zijn die aan Ford suggereerde om *The Informer* te verfilmen, een van Ford's meest gekende werken.¹⁵ Doordat Hurst het filmvak leerde van Ford is dit ook te zien in de filmstijlen. Dit is ondermeer te zien door het vergelijken van het camerawerk, met een beeld van 360 graden, en de belichting in de film *The Informer* van Ford en *Ourselves Alone* van Hurst.¹⁶

In 1932 keerde hij terug naar Groot-Brittannië maar slaagde er niet in om snel opnieuw werk te vinden. In 1934 kon hij op eigen kracht de film *The Tell-Tale Heart* maken. Hij zou later verklaren dat hij voor de verfilming van het verhaal van Edgar Allan Poe koos omdat het sensationeel filmmateriaal kon opleveren en zo aandacht op hem zou vestigen. Na het succes van deze film zou hij nog acht andere films regisseren voor de uitbraak van de Tweede Wereldoorlog. De meest besproken film uit deze reeks was het Ierse drama *Ourselves Alone*.

¹²MURPHY(R.). (ed.). *Directors in British and Irish Cinema: A Reference companion*. Londen, BRITISH FILM INSTITUTE, 2006, pg 312-313

¹³<http://www.answers.com/topic/brian-desmond-hurst-1> geraadpleegd op 12/05/2010

¹⁴<http://movies.amctv.com/person/95237/Brian-Desmond-Hurst/details> geraadpleegd op 12/05/2010

¹⁵<http://www.tcm.com/tcmdb/participant.jsp?spid=1055340> geraadpleegd op 12/05/2010

¹⁵ HILL (J.). *Purely Sinn Fein Propaganda: The banning of Ourselves Alone (1936)* *Historical Journal of Film, Radio and Television*, 20:3, 2000, pg 1

¹⁶ *Ibidem*, pg 1

Deze film werd gebannen door de Noord-Ierse regering omdat het pure Sinn Fein propaganda zou geweest zijn. Met zijn film *On the Night of the Fire* werd hij door alle critici met lof overladen om het realisme in de film. Zijn meest succesvolle commerciële film van deze reeks was *Dangerous Moonlight* uit 1941.

Tijdens de oorlog zou hij meerdere documentaires en films maken in opdracht van de Britse overheden. Zijn eerste film als bijdrage voor de oorlog was *The Lion has wings* uit 1939 en werd gemaakt in samenwerking met Alexander Korda. Het zou de eerste van een bepaalde soort propagandafilms zijn van de Tweede Wereldoorlog. In deze propagandafilms werd een combinatie gebruikt van Newsreels en acteerprestaties.¹⁷ Tijdens de oorlog werkte Hurst in opdracht van het Ministerie van Informatie. Zijn belangrijkste werk hierin was het creëren van een saamenhorigheidsgevoel tussen de bevolking van Noord-Ierland en de Amerikaanse troepen die er gestationeerd waren. Een opmerkelijk feit is dat in zijn film *Hundred Pound Window* uit 1944, Richard Attenborough zijn eerste rol speelde die in de aftiteling vermeld werd. Kort na de oorlog maakte Hurst zijn lievelingsfilm *Theirs is the Glory*. Na de oorlog maakte hij *Scrooge*, een adaptatie van Charles Dickens á Christmas Carol. Deze film zou vandaag de dag zijn meest gekende werk zijn.¹⁸ In de jaren zestig zou Hurst nog proberen om de Ierse film nieuw leven in te blazen. Maar na het mislukken van zijn laatste film in 1962 ging hij met pensioen. Brian Hurst stierf op 26 september 1986 in Londen.

De films die Hurst maakte hebben meerdere genres omhelsd. Maar geweld en periodegebonden films waren het meest aanwezig in zijn repertoire. Vooral Ierland bleek het meest prominent voor te komen in zijn films. Verder was Hurst ook nog de mentor van een jonge acteur die hij als figurant zag spelen in een film. Hij gaf deze acteur een kans om auditie te doen voor de Royal Academy of Dramatic Art en betaalde ook zijn studies. Deze jonge beloftevolle acteur was Roger Moore.

3.1.4 De opnames¹⁹

Zoals eerder vermeld werden de opnames zowel in Nederland als in Engeland gemaakt. Men koos ervoor om ook op de plaatsen waar de slag plaatsvond te filmen om het realisme van de film te verhogen. Dit kon omdat Arnhem en de omliggende dorpen en steden er nog totaal verwoest bijlagen door de oorlog. De steden lagen er nog erger bij dan tijdens de slag zelf, doordat Arnhem zwaar getroffen werd door een geallieerd bombardement in oktober 1944. Doordat alle huizen en de omgeving van Arnhem er nog verwoest bijlagen had men ook wel een probleem met de continuïteit in de film. Arnhem en Oosterbeek worden reeds verwoest in beeld gebracht terwijl ze natuurlijk nog intact waren in het begin van de strijd. De filmmakers kozen hiervoor om het dramatische effect van de film te verhogen.

¹⁷<http://www.imdb.com/title/tt0031575/plotsummary,!> geraadpleegd op 21/05/2010

¹⁸<http://www.imdb.com/name/nm0221423/bio!> geraadpleegd op 21/05/2010

¹⁹VOSKUIL (R.) en DE REUS (B.). op. cit. pg 21-30

Het grootste probleem met filmen in de verwoeste stad was het feit dat de brug van Arnhem werd opgeblazen tijdens het geallieerde bombardement. Hierdoor moesten de camera's altijd opgesteld worden zodanig dat de brug net niet in beeld was. Dit zorgde echter voor een nieuw probleem. Doordat men steeds in de richting van de stad filmde en niet in de richting van de rivier, kwamen de Eusebiuskerk en haar toren duidelijk in beeld. Deze kerktoren was bij de gevechten tijdens de slag om Arnhem beschadigd geraakt. Maar bij de geallieerde bombardementen na Operatie Market Garden was deze geheel verwoest. Blijkbaar vond men dat deze incorrectheid minder zwaar doorwoog dan de vernielde brug. Nochtans was er voor de brug een oplossing voorhanden, echter niet de meest gemakkelijke uit filmisch standpunt. Gedurende de shots van de brug werd er gebruik gemaakt van een op glas getekende afbeelding van de brug. Deze glastekening zou maar twee keer in beeld komen.

In de stad Arnhem zelf werd er gefilmd op twee locaties. De eerste locatie was aan de noordkant van de Brug waar het Britse bruggenhoofd van Frost zich bevond. Het is bij deze locatie dat Wietze Thomassen zijn leven zou laten. Op de dag van het voorval waren de cast en crew van de film zodanig geschokt dat alle opnames van die dag werden afgelast. De andere filmlocatie in Arnhem bevond zich meer naar het Westen en was het Sint-Elisabeth gasthuis. Dit ziekenhuis was de voornaamste medische verzorgingspost voor alle Britse parachutisten in- en rond Arnhem. De shots konden opgenomen worden in het Gasthuis zelf doordat het ziekenhuis ondanks de bombardementen nog intact was.

Buiten Arnhem was de belangrijkste filmlocatie in Nederland het dorpje Oosterbeek. Het was daar dat de zwaarste gevechten en bombardementen plaatsgevonden hadden. De vele beschadigde huizen en straten in het dorp waren voor de *Árnhem Film Unit* dan ook een uniek decor.²⁰

Doordat Oosterbeek totaal verwoest was door de bombardementen was de zoektocht naar een geschikte locatie voor het filmen van de opmars dan ook een moeilijke klus. Tijdens deze opmars naar de brug zouden de Britten door ongeschonden bebouwing moeten optrekken. Hierdoor kon men niet de exacte routes in beeld brengen die de Britten hadden gebruikt. Een eerste locatie was de Middenlaan in Heveadorp. Hier werd in beeld gebracht hoe de Nederlandse bevolking de Britten verwelkomde. Een tweede opnamelocatie voor het filmen van de opmars naar de brug was de Oude Oosterbeekseweg bij de Westerbouwing. In het filmverhaal worden de Britten hier aangevallen door een Duitse tank. De tank in kwestie was een Franse Renault tank, die de Duitsers hadden buitgemaakt in 1940. Daar deze tank in 1944 werd uitgeschakeld door de Britten was de koepel eraf geschoten. De filmcrew bouwde een nieuwe na die met een echte PIAT opnieuw kapot geschoten werd. De derde filmlocatie voor de opmars was de Benedendorpsweg in Oosterbeek zelf. Deze straat lag op enkele meters van de Oude Kerk van Oosterbeek. Hier werd er gefilmd hoe de Britten ondanks Duitse weerstand

²⁰<http://geschiedenis.vpro.nl/programmas/2899536/afleveringen/39996771/>! geraadpleegd 13/05/2010

zich een weg vochten naar Arnhem. Door de zware gevechten tijdens de laatste dagen van de slag om Arnhem waren alle huizen echter zwaar beschadigd geraakt. Ook hier koos men niet voor de historische correctheid maar voor het dramatische effect.

De belangrijkste locatie voor het filmen van de actiescènes zou het Benedendorp worden, bij de Oude Kerk, van Oosterbeek. Dit gebied van Oosterbeek was immers het meest verwoeste gedeelte van het dorp. Ook stond er hier een verwoeste Duitse Königstiger of Koningstijger tank. Deze locatie was dus uitermate geschikt voor de opnames van de gevechtsscènes. Hoewel er veel gevechtsscènes op deze plaats gefilmd werden is dit bijna niet zichtbaar voor de kijker. Dit doordat de tientallen scènes uit verschillende hoeken werden gefilmd, zodat het leek op een geheel nieuwe locatie. Om de hier gefilmde straatgevechten nog spectaculairder te laten lijken werd er gebruik gemaakt van vlammenwerpers die lange vuurstralen uitspudden over de straten.

In Oosterbeek werd ook de scène gedraaid die door veel Oosterbekers nog herinnerd wordt. Bij de Vredehoeve in Oosterbeek werd ook de scène gedraaid waarbij een Duitse sluipschutter door een Britse parachutist wordt neergeschoten. Deze Duitser bevond zich achter de schoorsteen van de hoeve en viel na het gespeelde fatale schot van het dak. Naast de hoeve werd een stapel matrassen gelegd om de acteur op te vangen. Gelukkig maar, want de scène moest meerdere keren opnieuw gedraaid worden. De meest bekende scène van de film werd opgenomen in de Oude Kerk van Oosterbeek-Laag. Het gaat hier over de toespraak van de Majoor Richard Lonsdale. Een andere bekende locatie van Oosterbeek was het Hotel Hartenstein. Daar dit hotel gediend had als het hoofdkwartier van de 1ste Britse Luchtlandingsdivisie besloten de filmmakers om ook hier veel scènes op te nemen. Dit hotel speelde dan ook een centrale rol in het verhaal. Binnen het hotel werd er vooral gefilmd in de grote zaal en de centrale gang van de kelderverdieping. Het diende verder als achtergrond voor dialogen tussen enkele officieren van het hoofdkwartier. De meeste opnames werden echter buiten het Hotel Hartenstein gemaakt. Alle schuttersputjes in de directe omgeving van het Hotel waren nog aanwezig en konden zo gebruikt worden voor verschillende scènes. Achter het hotel Hartenstein werd ook de gekende scène ingeblikt waarbij een soldaat trachtte een nabij gelande voorraadcontainer tot bij zijn eigen linies te krijgen. Hij stierf echter bij zijn poging en de container met de hoognodige voorraden bleef buiten bereik. Voor de eigenlijke beelden hierover konden Hurst en zijn team echter weer beroep doen op originele beelden.

In het nabij gelegen Hotel Tafelberg werden er weer scènes opgenomen in verband met de behandeling van de gewonden. De regisseur koos ervoor om in het Sint-Elisabeth Gasthuis vooral de eerste hulp te tonen. In Hotel Tafelberg ging het erom de verdere verzorging van de gewonden in beeld te brengen. Het is in deze scène dat een van de weinige zinnen Nederlands in de film voortkomt.

Eind september waren de opnames in Nederland voltooid. Niet alle opnames zowel binnen- als buitenopnames, konden echter in Nederland gedraaid worden. Ditmaal zouden echter niet

alle acteurs aanwezig moeten zijn. Enkel aan de belangrijkste personages zoals Holt, Gough, Ashmore, Bateman en een aantal anderen werd gevraagd om zich beschikbaar te houden voor de opnames in Engeland.

De eerste belangrijke scène die in Engeland werd opgenomen was de briefing van de manschappen voor ze vertrokken naar hun verzamelpunten om in te stappen. Voor deze briefing, waarin het doel van de operatie werd uitgelegd, werd er gekozen voor Luitenant Hugh Ashmore. Een tweede scène die in Engeland werd opgenomen en waar Brian Desmond Hurst veel zorg aan besteedde was de opname van de Kerkdienst in een militaire barak. Dit gaf Hurst de gelegenheid om close-ups te maken van de gezichten van de deelnemers. Het meeste opnamewerk van deze scènes vond plaats op het vliegveld Broadwell, vanwaar in 1944 ook een deel van de troepen vertrokken waren.

Over het uitladen van de zweefvliegtuigen op de landingszones was er al heel wat origineel filmmateriaal beschikbaar. Toch besloot Hurst om nog enkele scènes op te nemen om dat uit te beelden. Dit kon echter niet gedaan worden in Nederland, omdat de meeste zweefvliegtuigen door de Duitsers tijdens en na de slag verbrand waren. In Engeland waren er wel nog genoeg zweefvliegtuigen voorhanden.

Een ander opmerkelijke scène uit de film moest in Engeland opgenomen worden. Dit is de scène waar de manschappen de Neder-Rijn overstaken om uit de perimeter te breken. Men kon de originele locatie bij de Oude Kerk in Oosterbeek niet gebruiken omdat het gebied nog vol lag met mijnen. Daarom koos men voor de met water volgelopen grindgroeven van Wraysburry en men nam de scènes op in november 1945. Het water was bijgevolg ijskoud. Een deel van de mannen werd net als in de operatie Berlijn per boot overgezet, terwijl anderen bijna geheel naakt moesten zwemmen. Ondertussen zorgde de genie van het leger voor de nodige explosies, waarbij er gelukkig geen ongelukken gebeurden. De RANK filmmaatschappij betaalde de manschappen die deelnamen wel extra voor dit hachelijke avontuur. Hierna zorgde ze er ook voor dat er een voldoende hoeveelheid rum aanwezig was om de mannen weer op te warmen.²¹

Een laatste belangrijke opnameplaats bevond zich in de bossen tussen Uxbridge en Slough. Deze bossen werden gebruikt als filmlocaties omdat ze een zeer grote gelijkenis vertonen met de bossen van Oosterbeek. Na een eigen bezoek aan de bossen van Oosterbeek en het bekijken van de film kan ik bevestigen dat het beeld in de film overeenkomt met het nu nog aanwezige landschap. Dit kan doordat het gebied rond Hotel Hartenstein, waar de Britse perimeter zich bevond, nu een park is. Ook voor de kijker is het al duidelijk dat de bossen grote gelijkenissen vertonen. Het is vaak niet mogelijk om een onderscheid te maken tussen de beelden van militairen in schuttersputjes in Engeland of Nederland. Zo is het niet duidelijk waar de opnames plaatsvonden van de scène waarin de met de divisie meegereisde oorlogscorrespondenten Stanley Maxted en Alan Wood figureren.²²

²¹ VOSKUIL (R.) en DE REUS (B.). op. cit. 43-45

²² VOSKUIL (R.) en DE REUS (B.). op. cit. pg 35

De opnames brachten soms wel onvoorziene complicaties met zich mee. Bij het filmen in Oosterbeek sprong een verlaten dieseltrein, tussen het station Oosterbeek-Laag en de door de Duitsers vernielde spoorwegbrug, in het oog van de filmcrew. Deze trein was tijdens de slag en daaropvolgende beschietingen zwaar beschadigd. De Árnheim Film Unit kwam op het idee om wat overbleef van de trein in brand te steken en enkele spectaculaire beelden te filmen. Dit gebeurde dan ook en de brand op de trein was zeer hevig. Deze dieseltrein was echter van de Nederlandse spoorwegen. Toen dit bedrijf te horen kreeg wat er gebeurd was waren ze razend. Kort na het einde van de oorlog waren dieseltreinen niet meer in grote aantallen voorhanden. Hoewel een deel van de trein beschadigd was, kon het in brand gestoken deel echter nog gerepareerd en terug in dienst genomen worden. Door het tekort aan treinen was het verlies van deze trein een zeer kostbaar verlies voor de Nederlandse Spoorwegen. Er volgde een rechtszaak en de RANK filmmaatschappij moest een schadevergoeding betalen aan de Nederlandse Spoorwegen. Er werd daarom ook beslist om het gefilmde materiaal over deze trein niet te gebruiken in de film.²³

3.1.5 De acteurs

Een van de meest opmerkelijke zaken van deze films is de keuze van de acteurs. Voor de film werd er geen beroep gedaan op professionele acteurs maar op de militairen die een jaar voor de opnames in de slag om Árnheim hadden gevochten²⁴. Zoals eerder vermeld vroeg de producer van de film, Castleton, toestemming aan het Britse Ministerie van Oorlog om 200 militairen te gebruiken voor zijn film. Hij verkreeg de toestemming maar de RANK filmmaatschappij moest hiervoor drie Engelse Pond per dag en per soldaat betalen aan het leger. De meeste Britse veteranen van Market Garden zaten inmiddels verspreid over Europa. Enkele manschappen bevonden zich in Engeland en anderen in Denemarken en Noorwegen. De soldaten bevonden zich in de laatste twee genoemde landen om toe te zien op de ontwapening van de Duitse bezettingstroepen na de capitulatie van Duitsland. De commandanten van de eenheden ter plaatste kregen het verzoek om enkele officieren en manschappen gedurende enige maanden ter beschikking te stellen voor een filmische reconstructie van de Slag om Árnheim.²⁵ Bij de uiteindelijk gevormde troepenmacht waren soldaten aanwezig van bijna alle divisies die hadden meegevochten. Zowel manschappen van de parachutistenbataljons, zweefvliegtuigbataljons, de verkenningseenheid of RECCE, de medische troepen, de genie en de artillerie.²⁶

Een aantal van deze manschappen werden door Hurst gekozen om een belangrijke rol in de film te spelen. Waaronder de eerder vermelde Peter Holt die het hoofdpersonage werd. Hij speelde een soldaat van het 2de Parachutisten bataljon, terwijl hij toebehoorde aan de 21ste

²³ VOSKUIL (R.) en DE REUS (B.). op. cit. pg 41-42

²⁴ Ibidem, pg 5

²⁵ Ibidem, pg 9-10

²⁶ Ibidem, pg 11-12

Onafhankelijk Parachutisten. Uit deze kleine eenheid kwamen meerdere van de hoofdrolspelers zoals ondermeer luitenant Hugh Ashmore. De andere belangrijke hoofdrollen waar weggelegd voor Majoor Freddy Gough van de verkenningseenheid, sergeant Jack Bateman van het 10^{ste}de Parachutisten Bataljon en Majoor Richard Lonsdale.²⁷

Bij hun aankomst in Nederland werden de meeste militairen zoals eerder vermeld ondergebracht in enkele kazernesgebouwen in Nijmegen. Ze werden daarom iedere dag met vrachtwagens naar Arnhem gevoerd. Op hun eerste dag stonden, volgens Artillerist Robert Christie, de manschappen klaar met volle bepakking om naar Arnhem te rijden. Tot hun verbazing werd er meegedeeld dat ze er te verzorgd uitzagen. Vanaf nu moesten ze alle dagen ongeschooren aantreden en vuile kleren en schoenen dragen. Op de plaatsen waar er dan werd gefilmd moest ervoor gezorgd worden dat de handen en de gezichten er smerig uitzagen zodat later op het bioscoopscherm er alles voldoende realistisch uitzag.²⁸ Een van de eerste zaken wat de militairen deden bij hun aankomst in Oosterbeek was het opzoeken van de plaatsen waar ze geweest waren of waar ze verbleven hadden. Ook gingen ze kijken of de burgers die ze in september 1944 hadden ontmoet er nog waren. Een opmerkelijk verhaal van een dergelijke situatie was het verhaal van Roelie Breman. Op een dag kwamen een paar soldaten aan bij hun huis. Deze soldaten hadden een jaar ervoor gevochten in en rond het huis. Ze waren nu teruggekomen om te zien hoe het de familie Breman, en dan vooral de dochtertjes Roelie en Sjaantje, verging. Toen ze merkten dat de voedselsituatie miserabel was besloten ze hier iets aan te doen. Ze namen de meisjes in de jeep mee naar het tijdelijke onderkomen van de Árnhem Film Unit waar er tussen het filmen door werd gegeten. Het eten werd elke dag in Nijmegen gekookt en per vrachtwagens naar de filmlocaties gebracht. De beide meisjes werden volgestopt met voedsel, waaronder wit brood wat ze al zeer lang niet meer hadden kunnen eten. De soldaten zorgden ervoor dat de meisjes vanaf dan elke dag, zolang ze er waren, per jeep werden opgehaald om mee te kunnen eten met de filmcrew.²⁹

Het moet voor de militairen maar een vreemd gevoel geweest zijn om te wennen aan hun nieuwe rol als filmacteur. Ze bevonden zich immers op dezelfde plek als het voorgaande jaar, waar veel van hun kameraden gesneuveld waren of waar ze intense gevechten hadden meegemaakt. Het gebied zag er daarenboven ook nog eens vrijwel hetzelfde uit doordat de wrakken van Duitse tanks en Britse Bren carriers overal verspreid lagen. Verder lag het gebied ook nog steeds bezaaid met achtergelaten parachutes, containers, manden, jeeps en zelfs wapens. Wat alles nog moeilijker moet gemaakt hebben was het feit dat de Britse Graves Concentration Unit bezig was met het opgraven en identificeren van hun gesneuvelde collega's. Hierna werden zij opnieuw begraven op de nog steeds in aanleg zijnde Airborne Begraafplaats.³⁰ Volgens een getuigenis van Kapitein Ashmore, in het programma Andere

²⁷ Ibidem, pg 12

²⁸ Ibidem, pg 13

²⁹ Ibidem, pg 25-26

³⁰ VOSKUIL (R.) en DE REUS (B.). op. cit. pg 16

Tijden, was dit echter geen probleem voor de soldaten ter plaatse. Ze waren blij dat de oorlog gedaan was en waren nog behoorlijk gehard door de strijd. Het is pas jaren later dat nachtmerries door zich voordeden als gevolg van hun ervaringen.³¹ Ook moesten de militairen, de burgers en de Árnheim Film Unit steeds op hun hoede zijn bij het filmen. Dit omdat het landschap nog vol zat met onontpofte explosieven, mijnen en munitie. Bovendien had men ook besloten om gebruik te maken van scherpe munitie in plaats van losse flodders wat een extra gevaar inhield.³² Zoals gezegd werd er in de film gefocust op enkele militairen en hun belevenissen. Zo werd de toespraak van Majoor Richard Lonsdale, die hij gaf in de Oude Kerk, in beeld gebracht. Omdat dit een lange toespraak was en hij niet meer wist wat hij exact had gezegd werd een spiekbriefje voorzien. Dit spiekbriefje was wel van een uitzonderlijk formaat omdat het om een lange speech ging. De toespraak werd met houtskool neergeschreven op een deur van de consistoriekamer. Zo was het zichtbaar voor Lonsdale maar niet voor de kijker. De deur werd later geschonken aan het museum in het Hotel Hartenstein en de tekst is die erop staat is terug te vinden op het internet³³.³⁴

Alle belangrijke mensen uit de slag waren echter niet aanwezig. Zo volgen we bij de brug als belangrijkste personage Majoor Freddy Gough in plaats van Frost die niet aanwezig was. Ook Generaal Urquhart deed niet mee aan de film. Zijn aanwezigheid wordt wel gesuggereerd wanneer Majoor Gough over de radio rapporteert aan Urquhart. Het is de echte stem van Urquhart die antwoord geeft, maar de persoon die we enkel in achteraanzicht zien is een stand-in. Urquhart zou wel wat van de filmopnamen zien. Dit omdat hij met een aantal officieren een Battlefield tourdeed van Arnhem en Oosterbeek ten tijde van de opnamen.³⁵ Ook Graeme Warrack, het hoofd van de medische dienst van de 1ste Britse Luchtlandingsdivisie, maakte zijn opwachting in de scène bij Hotel Tafelberg. Hij zou naar alle waarschijnlijkheid aanwezig geweest zijn doordat hij mee was met de Battlefield Tour van Urquhart.³⁶

De burgers in Arnhem en Oosterbeek die de opnames met grote belangstelling volgden mochten vaak als figuranten meespelen. Voor de opnames waren er immers geen Duitse soldaten aanwezig en werd aan de bevolking gevraagd of zij niet wilden figureren als Duitse soldaten. Hier kwam niet veel reactie op, buiten een aantal oudere jongens. Deze beleefden vaak de tijd van hun leven en sommigen zouden zelfs op school gespijbeld hebben om elke dag aanwezig te kunnen zijn.³⁷

De jongere kinderen, die nog niet oud genoeg waren om te figureren in de film, probeerden wanneer ze vrij waren om de opnames bij te wonen. Omdat de voorbereidingen van een

³¹[http://geschiedenis.vpro.nl/programmas/2899536/afleveringen/39996771/items/40013427/!](http://geschiedenis.vpro.nl/programmas/2899536/afleveringen/39996771/items/40013427/) geraadpleegd op 14/05/2010

³²VOSKUIL (R.) en DE REUS (B.). op. cit. pg 16

³³<http://www.strijdbewijs.nl/market-garden/theirs/istheglory.htm!> geraadpleegd op 14/05/010

³⁴ VOSKUIL (R.) en DE REUS (B.). op. cit. pg 32

³⁵ Ibidem, pg 34

³⁶ Ibidem, pg 38

³⁷Ibidem, pg 19

opname soms lang duurden, trachtten zijn een manier te vinden om hen te vermaken. Zo werd er met enkele Britse militairen aan partijtje voetbal gespeeld. Het gebied waarin ze speelden was echter nog niet volledig ontmijnd. Als de bal in een gebied met hoog gras terecht kwam was dit een zeer gevaarlijke onderneming. De Britse mannen hadden hier een eenvoudige en laconieke oplossing voor. Ze trokken strootjes en wie het kleinste strootje vasthield mocht de bal gaan halen ondanks het mijnegevaar. Gelukkig zijn er bij deze zaken geen ongelukken gebeurd.³⁸

Bij sommige scènes konden ook de jongere kinderen meespelen in de film. Zo was er de opname van de opmars van de Britten naar Arnhem die gedraaid werd in de Middenlaan in Heveadorp. Hier werd aan de lokale burgers gevraagd om de Britse bevrijders enthousiast te verwelkomen. Zo mocht ook de tweejarige Ben een rol spelen. Hij was de jongste acteur van de film.³⁹

Ook werd aan enkele mensen gevraagd of ze sommige zaken die ze het jaar ervoor hadden gedaan nu voor de camera wilden herhalen. Dit was ook het geval bij mevrouw Kate Ter Horst. Zij was de bewoonster van de pastorie naast de Oude Kerk in Oosterbeek-Laag. Deze pastorie was ingericht als een medische hulppost. Mevrouw ter Horst had op alle mogelijke manieren hulp geboden aan de mannen in haar huis. Wat de manschappen zich het meest herinnerden was het moment waarop de situatie in de perimeter zeer ernstig was en mevrouw ter Horst aan de gewonden Psalm 91 uit de Engelstalige Bijbel had voorgelezen. Door de diepe indruk die dit had nagelaten op de manschappen wou Hurst deze scène absoluut opnemen in de film. Maar door haar bescheiden aard weigerde Kate Ter Horst aanvankelijk. Ze zou uiteindelijk overtuigd worden door pater Dijker, die geholpen had in het Hotel Tafelberg het jaar ervoor.⁴⁰ Pater Dijker zou samen met enkele Nederlandse dokters ook meedoen aan de film in de scène van Hotel Tafelberg. In deze scène sprak zuster Schipma ook een van de weinige Nederlandstalige woorden van de film. Bij het filmen van deze scène vond er ook een opmerkelijk tafereel plaats. Een Nederlandse man die tijdens de Slag om Arnhem zijn been had verloren meldde zich op krukken bij de burgemeester van Arnhem. Hij klaagde dat hij niet gevraagd was om bij de opnames van de scène van Hotel Tafelberg bij te wonen. De burgemeester regelde het dat deze man toch nog kon meedoen.⁴¹

Nog voor de opnames begonnen was men al gestart met de aanleg van de Airborne begraafplaats in Oosterbeek. De inwijding van deze begraafplaats gebeurde op 25 september 1945. Op deze memorabele gebeurtenis was Generaal Urquhart aanwezig met al de overlevende officieren van de 1ste Britse Luchtlandingsdivisie. De tweehonderd militairen die in de buurt waren voor de film fungeerden als erewacht bij de inwijding. De begraafplaats was nog onbe-

³⁸[http://geschiedenis.vpro.nl/programmas/2899536/afleveringen/39996771/items/40013426/!](http://geschiedenis.vpro.nl/programmas/2899536/afleveringen/39996771/items/40013426/) geraadpleegd op 14/05/2010

³⁹VOSKUIL (R.) en DE REUS (B.). op. cit. pg 27

⁴⁰Ibidem, pg 32-33

⁴¹Ibidem, pg 38

groeid en er stonden nog tijdelijke metalen kruisen. Toch liet het de veteranen niet onberoerd toen de Last Post werd gespeeld en de kinderen van Arnhem een bloem neerlegden op elk graf.⁴²

3.1.6 de Historische correctheid

Het idee van de film kwam er naar een idee van het Airborne Forces Security Fonds. Hoewel hun project werd afgeblazen zou hun idee wel doorleven. Het is aannemelijk dat mede hierdoor enkel de aandacht gevestigd wordt op de 1ste Britse Luchtlandingsdivisie en er geen aandacht is voor de Poolse brigade en de Poolse of Dorsets versterkingen die de Britse perimeter in kleine getallen konden bereiken. Doordat het eerste project werd afgeblazen is de film er eigenlijk gekomen door Castleton Knight. Deze wou zoals vermeld een combinatie maken van documentair materieel en speelfilm en benaderde hiervoor Brian Desmond Hurst die al aan een gelijkaardige film had meegewerkt.

Het meeste van de historische feiten die plaatsvonden en uitgebeeld worden lijken te kloppen. De informatie die wordt meegegeven klopt met wat mijn onderzoek heeft opgeleverd. Zo komt de vermelding van het aantal keren dat de geplande missies werden uitgesteld in de film overeen met wat mijn onderzoek uitwees. Ook bij de vermelding in de film dat de vijandelijke troepenmacht bestond uit SSérs, koks, oudere mannen en tieners maken de filmmakers geen historische fout. Een derde voorbeeld is de vermelding in de film van het feit dat de radios niet werkten om contact te kunnen maken met het hoofdkwartier aan de brug. Maar hoe men er wel in slaagde om contact te maken met de artillerie. Hoewel er nog talloze voorbeelden kunnen opgesomd worden zal ik mij beperken tot deze drie. De weergave ervan in de film is dan weer een ander verhaal. En hiermee word ook niet bedoeld dat er geen historische onjuistheden zitten in de film.

Qua uiteenzetting van de doelstellingen van de operatie en hoe alles is verlopen lijkt men ook niets te kunnen aanmerken op de film. Wat er gezegd wordt van doelstellingen klopt en de extra uitleg aan de hand van een kaartje over de situatie na enkele dagen helpt de kijker om een duidelijk beeld te vormen van de omsingeling en is historisch correct.

Zoals gezegd was er in het begin nog geen draaiboek aanwezig en als er al een was werd deze tijdens het filmen opgemaakt en veranderd. Ook vroeg men zoals vermeld aan de soldaten om ideeën naar voren te schuiven over het verfilmen van situaties die ze hadden meegemaakt. Deze twee zaken geven de indruk geven dat de film vooral een verfilming van verschillende feiten zou zijn. Toch was er een verhaallijn die al deze verfilmde situaties aan elkaar zou hangen. Deze verhaallijn draaide rond Peter Holt en zijn belevenissen. Deze toevoeging van fictie lijkt echter niets af te doen aan de historische correctheid van de film of het beeld dat gecreëerd wordt.

⁴²Ibidem, pg 43-44

We zien deze Peter Holt als een gewone soldaat. Het traject dat hij afgelegde in de film is niet historisch correct maar zou het wel kunnen zijn. Het is mogelijk dat een soldaat gescheiden raakt van zijn eenheid en tracht door te stoten met een andere eenheid naar de brug. Toen dit niet lukte was het mogelijk dat hij via een omweg en na verloop van tijd in de perimeter van Oosterbeek zou terecht komen. Een duidelijk voorbeeld kan gegeven worden aan de hand van Generaal Urquhart die zelf werd gescheiden van zijn eenheid, in dit geval het hoofdkwartier van de Divisie, maar erin slaagt terug te keren. Ook het feit dat Peter Holt een persoon speelt die zich in een andere eenheid bevindt dan deze waarin hij zich origineel bevond doet geen afbreuk aan het beeld dat de filmmakers meegaven. De eenheid waartoe hij zou behoord hebben was de 2de Parachutistenbataljon van Frost⁴³ die zich ook echt vanaf de eerste dag op het slagveld bevond en als missie had om de brug te bereiken. Net zoals ons hoofdpersonage in de film. Dit is dus een aanpassing van het verhaal dat de historische werkelijkheid niet aantast.

Verder valt hier ook op te merken hoe handig men omging met de verhaallijn en het aanwezige materiaal en toch historisch correct kon blijven. Een eerste voorbeeld is de afwezigheid van Urquhart en Frost bij de opnames. Omdat dit twee belangrijke personen zijn, besloot men niet te focussen op deze personen. Ze worden wel vermeld en in beeld gebracht door stand-ins. Bij Frost zegt de persoon waarvan de film suggereert dat hij Frost is echter geen woord. Bij Urquhart horen we zijn eigen stem gedurende een conversatie die hij voerd maar zien we enkel de achterkant van een stand-in.

Er zijn echter wel fictie elementen toegevoegd die historisch onjuist zijn. Een eerste belangrijke voorbeeld vindt plaats in het begin van de film. Hierbij wordt een Duitse tank uitgeschakeld bij de opmars naar Arnhem. De tank die in de film vernietigd wordt is een in Frankrijk buitgemaakte Renault tank. Hoewel deze tanks effectief aanwezig waren op het slagveld tijdens de operatie is de geografische positionering ervan fout. Deze tanks werden pas ingezet na enkele dagen aan het westelijke front van de perimeter. Dit terwijl in de film de tank aanwezig zou zijn tussen Oosterbeek en Arnhem, wat het westen van de perimeter is. Dit komt doordat men gekozen heeft voor de Westerbouwing, dat in het westen van de voormalige perimeter ligt, als filmlocatie voor de opmars naar Oosterbeek. En deze tank bevond zich nog in de positie waar hij in 1944 werd uitgeschakeld. Maar hier valt op te merken dat dit geen verandering brengt aan het beeld van de film of het verhaal. Bij de opmars naar Oosterbeek stootten de Britten inderdaad op tanks en werden deze uitgeschakeld. Het beeld dat de scène schept blijft dus historisch correct.

Dit is ook het geval met de keuze voor de filmlocaties van de opmars naar Arnhem in het algemeen. Deze filmlocaties waren vaak secundaire wegen en maakten geen deel uit van de drie hoofdroutes. Maar als kijker zie je niet welke straten dit zijn en waar ze liggen in de regio.

⁴³VOSKUIL (R.) en DE REUS (B.). op. cit. pg 12

Het gecreëerde beeld is hier weer de doorslag gevende factor. Hierbovenop komt het feit dat men ook niet pretendeert dat men een van de hoofdroutes volgt naar Arnhem. Bovendien is het ook historisch correct om manschappen op weg naar Arnhem te tonen in de zijstraten. De commandanten die oprukten naar de brug zouden hun troepen niet enkel op de hoofdweg houden. Hierdoor zouden ze immers een veel te gemakkelijk doelwit vormen en zouden de flanken van de eenheden, waar de secundaire straten zich bevonden, niet beschermd zijn.

De enige fout die de historische werkelijkheid aantast zijn de vernielde gebouwen van de filmlocaties in Nederland. Zoals eerder vermeld werden veel van deze gebouwen na de slag om Arnhem zwaarder beschadigd door geallieerde bombardementen. Door het kiezen voor de originele filmlocaties kwam men met het probleem van continuïteit. Bij de aankomst van de Britse parachutisten in de sector Arnhem was dit gebied tot dan toe gespaard gebleven van oorlogsgeweld. De gebouwen waren dan ook in goede staat bij de start van de operatie. In de film is echter te zien hoe enkele huizen al vernield zijn als de parachutisten er nog maar juist hun intrek in namen. Dit was een duidelijke keuze van de regisseur om alles indrukwekkender te laten uitzien op het scherm.⁴⁴

Een andere fout, die de historische juistheid van de film echter niet aantast, is het ontbreken van Duitse personages. Er werd gekozen om de Duitsers enkel weer te geven als de personen op wie er werd geschoten of door wie er werd teruggeschoten. Dit is mogelijk te verklaren door het feit dat men vooral de situatie van de Britse soldaten wilde belichten. Een ander mogelijke verklaring ligt in het feit dat de oorlog nog maar pas was afgelopen. De Duitsers waren immers nog steeds de vijand.

Deze film beschikt wel over een paar exceptionele kwaliteiten wat het een zeer unieke film maakt. Een van deze kwaliteiten is het feit dat er gebruik gemaakt werd van origineel beeld- en geluidsmateriaal die gemaakt werden tijdens de slag om Arnhem. Door de korte tijdsspanne en weinige technologische verschillen tussen het maken van de originele beelden en het filmen van de geësceneerde fragmenten kon de regisseur deze beelden vloeiend in elkaar laten overgaan. Er werd al aangehaald in dit hoofdstuk dat het onderscheid tussen het origineel filmmateriaal en de geësceneerde scènes moeilijk te maken is. Een tweede belangrijke kwaliteit van deze film zijn de acteurs of het gebrek eraan. Het feit dat deze film gemaakt werd met soldaten die het jaar ervoor de feiten zelf hadden beleefd is zeer uitzonderlijk. De correlatie tussen de getuigenis en de weergave in de film is dan ook zeer groot. Hoewel er nog steeds kritisch moet omgegaan worden met deze ooggetuigen is dit toch een zeer uitzonderlijk document. Hierin kan de film de vergelijking met de geschreven bronnen zeker doorstaan. Indien we onze kritische ingesteldheid behouden brengt het in beeld brengen van deze getuigenissen geen extra problemen met zich mee ten opzichte van een neergeschreven getuigenis. Men moet hier wel mee oppassen omdat dit niet veralgemeend mag worden naar alle films. Er wordt

⁴⁴VOSKUIL (R.) en DE REUS (B.). op. cit. pg 28

enkel gesproken over deze case. Een voorbeeld is heel snel te vinden in het geval van soldaat George Price. Hij wordt in deze film in beeld gebracht in het exact zelfde schuttersputje waar hij zich een jaar eerder bevond.⁴⁵ Een ander voorbeeld is deze van de eerder vermelde Kate ter Horst. Dat men ook kritisch moet blijven blijkt dan weer uit de scène met de toespraak van majoor Richard Lonsdale. Een jaar na datum wist hij niet meer uit het hoofd wat hij gezegd had in zijn speech tegen de manschappen. Dit probleem kon zoals eerder vermeld opgelost worden. Maar we moeten ons dan wel de vraag stellen of het spiekbriefje dat hij gebruikte dan wel de originele tekst bevatte en waar deze dan was neergeschreven of wie deze heeft kunnen onthouden.

De laatste kwaliteit was het gebruik van historisch materieel. De regio lag nog bezaaid met de materialen en voertuigen die werden gebruikt tijdens de slag om Arnhem. Zo hebben we bevoorbeeld de in het begin van de tekst vermelde Renault Tank. Maar de film had echt geluk met dit materieel. Zoals blijkt uit hoofdstuk 1 van deze verhandeling werden er verschillende soorten tanks ingezet in Arnhem. De tanks zouden dus een grote rol spelen in de film. De filmploeg kon beschikken over enkele tanks waaronder twee Duitse Panther tanks, hiervan was er nog een mobiel. Als men deze tanks in beeld wou laten vuren moest er wel speciaal vuurwerk in de loop op het juiste moment aangestoken worden. Maar het belangrijkste was dat deze tanks van het exact dezelfde type waren die een jaar eerder gebruikt waren in de eigenlijke Slag om Arnhem. Dat was een luxe voor de regisseur.⁴⁶

3.1.7 Bijkomende documenten

In dit korte stukje wil ik even de aandacht vestigen op twee belangrijke filmische bronnen in verband met *Theirs is the Glory*.

De eerste bron is een aflevering van het Nederlandse programma *Andere tijden* dat voor het eerst werd uitgezonden op 11 september 2008. Dit programma van de VPRO⁴⁷ werd in samenwerking gemaakt met het Nederlands instituut voor Beeld en Geluid. Elke uitzending behandelt een historisch onderwerp en blikt terug met overlevenden of deskundigen op een historisch feit. Vaak wordt hiervoor gebruik gemaakt van historisch beeldmateriaal. Naast deze uitzendingen wordt er extra materieel rond het onderwerp op de website gezet van *Andere Tijden*. Daar kan ook de uitzending herbekeken worden. In deze aflevering van vijftwintig minuten krijgen we een opmerkelijk document voorgeschoteld over de film *Theirs is the Glory*. Er worden interviews afgenomen met mensen die hebben meegewerkt aan de film of die zich de opnames ervan nog herinneren. We zien onder andere Kapitein Hugh Ashmore zijn verhaal doen en uitleggen dat de motivatie voor zijn deelname aan de film het feit was dat hij acteur

⁴⁵VOSKUIL (R.) en DE REUS (B.). op. cit. pg28

⁴⁶VOSKUIL (R.) en DE REUS (B.). op. cit. pg 17-18

⁴⁷VPRO is een Nederlandse televisie en radiozender. De naam VPRO is geen afkorting maar de eigenlijke naam van de zender.

wou worden. Hij zou deze plannen al snel na het maken van deze film echter opbergen.⁴⁸ Een ander belangrijke getuigenis is deze van Ton Gieling die een verpleger speelt in de film. Hij vertelt in dit programma dat hij er niet voor betaald werd. Maar dit vond hij niet erg want de Britten waren hun bevrijders en die zou je helpen waar je kon. In dit programma geeft hij ook zijn mening over de film. Hoewel hij vond dat de film in vergelijking met de werkelijkheid wat aan de tamme kant was, vond hij de film meer waardevol dan *A Bridge Too Far*. Ook Ashmore haalt dit aan maar dit ligt volgens hem aan de acteurs. Zij wisten immers dat het niet echt was en daar ze geen echte acteurs waren konden ze hun doodangst van het jaar ervoor niet overbrengen op de film.⁴⁹ Verder zien we nog meerdere getuigenissen en enkele beelden van toen en nu. In dit stukje film worden ook enkele zaken aangehaald die ik in deze tekst heb vermeld en volgens mij is deze documentaire dus een heel goede aanvulling op de film.⁵⁰

Het tweede beelddocument werd gemaakt naar aanleiding van de zestigste verjaardag van de van de première van de film. De documentaire is dan ook beschikbaar op een speciale DVD-uitgave die voor deze verjaardag werd gemaakt. Het is een *making of* verhaal. In een jeep neemt een presentatrice de kijker mee langs verschillende filmlocaties die werden gebruikt in *Theirs is the Glory*. Hier zien we dan wat er nog overblijft van de strijd om Arnhem. Het is dan ook heel interessant om een document te hebben waarin een vergelijking tussen twee periodes kan aangegaan worden. Het is niet alleen interessant voor de film die we hier bespreken maar ook een interessante historische bron op zichzelf. We horen en zien, net als in de bovenvermelde aflevering van *Ándere tijden*; enkele getuigenissen en hun verhalen.⁵¹

3.1.8 Besluit

Theirs is the Glory is dus een film die voor het grootste deel een historisch correct beeld weer geeft van hoe de slag om Arnhem zich afspeelde. De kritieken dat hij geen goed totaalbeeld geeft van Operatie Market Garden is secundair van aard. Net zoals bij geschreven historische bronnen is de reden voor het maken van de film of het doel van de film van groot belang. Het doel van *déze* film was niet een totaalbeeld weer te geven. Mede hierdoor is te verklaren waarom de Duitsers niet gepersonaliseerd werden in de film. Men kan dus zeggen dat deze film een uniek document is. Ondanks enkele fouten geeft deze film, vanuit het perspectief van de Britse paratroepers, een zeer waarheidsgetrouw beeld over het verloop van de strijd om Arnhem.. Deze fouten zijn dan ook op zich niet nutteloos of onoverkomelijk voor de historicus. Mits de juiste kritische ingesteldheid en het controleren van de bronnen kunnen deze

⁴⁸[http://geschiedenis.vpro.nl/programmas/2899536/afleveringen/39996771/items/40013369/!](http://geschiedenis.vpro.nl/programmas/2899536/afleveringen/39996771/items/40013369/) geraadpleegd op 13/05/2010

⁴⁹[http : //geschiedenis.vpro.nl/programmas/2899536/afleveringen/39996771/](http://geschiedenis.vpro.nl/programmas/2899536/afleveringen/39996771/) geraadpleegd op 13/05/2010

⁵⁰[http://geschiedenis.vpro.nl/programmas/2899536/afleveringen/39996771/!](http://geschiedenis.vpro.nl/programmas/2899536/afleveringen/39996771/) geraadpleegd op 13/05/2010

⁵¹[http://www.slagomarnhem.com/nl.html,!](http://www.slagomarnhem.com/nl.html,) geraadpleegd op 13/05/2010

fouten eenvoudig opgespoord worden. Ook geven deze fouten ons informatie mee. De beelden van het vernielde Arnhem en Oosterbeek uit 1945 zijn zeer waardevol. Ze geven weer hoe de stad geleden had onder de oorlog.⁵² Het grootste nadeel van deze film is dan volgens mij dat de veteranen er met hun acteerprestatie niet in slagen om evenveel emotie en sympathie over te brengen naar de kijker zoals acteurs. Deze film zou dus perfect als historische bron gebruikt kunnen worden, mits toepassing van de historische kritiek.

3.2 *A Bridge Too Far* (1977)

3.2.1 Inleiding⁵³

Op 15 juni 1977 ging de honderd vijfenzeventig min durende film *A Bridge Too Far* in première op verschillende plaatsen in de Verenigde Staten. Deze film was de duurste onafhankelijke⁵⁴ film die tot dan toe werd gemaakt met een kost van zeventwintig miljoen dollar.⁵⁵ Ik zal in dit onderdeel de wordingsgeschiedenis en het plot van de film beschrijven.

Het tot stand komen van deze film is vooral het werk van een man, Joseph E. Levine. Het was vooral hij die deze film wou realiseren in navolging van het succes van *The Longest Day*. Als regisseur nam Levine de toen nog relatieve nieuwkomer Richard Attenborough in dienst. Een mogelijke verklaring voor de keuze van Attenborough ligt in het feit dat hij eerder twee films met een militaire setting gemaakt had.⁵⁶ De motivatie voor Attenborough om aan boord te gaan voor dit project kwam door een geheel ander project van hem. De regisseur wou immers een film maken over *Gandhi*. Beide heren bereikten een overeenkomst waarbij ze besloten om eerst *A Bridge Too Far* te maken en later *Gandhi*.⁵⁷

De film zou, net als *The Longest Day*, gebaseerd worden op het gelijknamige boek van de historicus Cornelius Ryan. Om het boek om te vormen tot een filmscript werd de screenwriter William Goldman aangeworven. Na het schrijven van het script bleek er een probleem te zijn met het feit dat er teveel verhaallijnen aanwezig waren en dat er zodanig veel verschillende nationaliteiten en personen meededen aan Operation Market Garden dat de kijker het verhaal niet zou kunnen volgen. Bij de suggestie van Levine om een groot aantal bekendheden te gebruiken voor de film zag Attenborough dit als een oplossing voor de problemen.

⁵² VOSKUIL (R.) en DE REUS (B.). op. cit. pg 53

⁵³ MCKENNA (A.T.). Joseph E. Levine: Showmanship, Reputation and Industrial Practice 1945-1977. Nottingham, University of Nottingham, onuitgegeven licentiaatsverhandeling pg 289-296

⁵⁴ Een independent of onafhankelijke film is een film die niet gemaakt werd door een van de grote studios van het moment.

⁵⁵ SUID (H.L.). Guts and Glory. Great American War Movies. Londen, Addison-Wesley Company, 1978, pg 304

⁵⁶ <http://www.tcm.com/thismonth/article.jsp?cid=24053mainArticleId=201921!> geraadpleegd op 13/05/2010

⁵⁷ <https://www.bfi.org.uk/features/attenborough/bridgefar.html!> geraadpleegd op 13/05/2010

Het zou volgens hem immers veel gemakkelijker voor de kijkers zijn om het verhaal te volgen van Sean Connery of Anthony Hopkins dan de verhaallijnen van Generaal Urquhart en John Frost.⁵⁸ Levine zou deze sterrencast dan weer gebruiken om de nodige financiering voor de film rond te krijgen. Levine zou tweeëntwintig miljoen dollar van de film voorschieten en tegen de tijd dat hij gedraaid was had hij al zesentwintig miljoen dollar kunnen inzamelen bij distributeurs wereldwijd. Hierdoor had Levine al vier miljoen dollar verdiend aan de film nog voor deze in de zalen kwam. Het was dus ook een goede gok van Levine om al deze sterren te casten voor zijn film. Maar de prijs die betaald werd voor hun aanwezigheid was enorm. De meeste sterren kregen een kwart miljoen dollar per week voor het filmen. Sean Connery die met de rol van majoor-generaal Urquhart de onofficiële hoofdrol had, kreeg drie kwart miljoen per week. Robert Redford, een van de grootste sterren van het moment, spande de kroon en kreeg twee miljoen dollar om een secundaire rol te spelen. Vele critici van die tijd merkten echter op dat de filmcast op haar waarde werd uitgespeeld doordat hun personages niet voldoende diepgang en ontwikkeling hadden.

Het plot van de film draait natuurlijk rond Operatie Market Garden. In de film volgen we het verhaal van bij het ontstaan van Market Garden naar de uitvoering tot en met de uiteindelijke conclusie. Hoewel we in de film enkele soldaten volgen is de grootste opdeling in verhaallijnen vooral te maken rond de officieren van enkele eenheden. Aan Duitse zijde volgen we veldmaarschalk Model, velmaarschalk von Rundstedt en generaal Bittrich. Aan Geallieerde zijden volgen we een groter aantal officieren die ik hier niet zal opnoemen. Het is door het volgen van deze officieren dat enkele van de belangrijkste eenheden aan bod komen in de film: Het Britse XXX^{ste} Korps en de 1ste Luchtlandingsdivisie, De Amerikaanse 101ste en 82ste Luchtlandingsdivisie en tot slot de 1ste Onafhankelijke Poolse Luchtlandingsbrigade. Hoewel in de film al deze eenheden aan bod komen ligt de nadruk vooral op de Britse 1ste Luchtlandingsdivisie en de Slag om Arnhem.⁵⁹ Verder wordt ook het Nederlandse Verzet afgebeeld en hoe zij met hun inlichtingen een oorlogsbijdrage geleverd hebben.

3.2.2 Het boek

De basis voor de film was het gelijknamige boek van Cornelius Ryan, dat voor het eerst gepubliceerd werd in 1974. Ryan had reeds met zijn boek *The Longest Day* de basis geleverd voor een van de grootste en meest gekende oorlogsfilms tot dan toe. Bijgevolg kon een verfilming van dit boek niet uitblijven.

Net zoals in zijn voorgaande boeken - *The Longest Day* en *The Last Battle* - gebruikte Ryan vooral getuigenissen van Amerikanen, Britten, Duitsers en in dit geval Nederlanders om zijn boek te schrijven. Ryan deed dit omdat hij bij zijn onderzoekswerken alle historische bronnen die hij kon vinden heeft geraadpleegd als raamwerk voor de af te nemen interviews. Hierbij

⁵⁸<https://www.bfi.org.uk/features/attenborough/bridgefar.html>! geraadpleegd op 13/05/2010

⁵⁹SUID (H.L.). op. cit. pg 304

viel het hem op hoe sommige bronnen de fouten van andere bronnen overnemen en deze fout zich hierdoor verspreidt doorheen de bronnen. Hij is dan ook van mening dat je pas over een onderwerp kunt schrijven als je alle bronnen hebt geraadpleegd. Daarom is het voor de historicus die werkt rond eigentijdse geschiedenis van uitermate groot belang dat hij de personen opspoort die deelgenomen hebben aan de gebeurtenissen. Hij gaat echter zeer kritisch te werk en vernoemt pas elke getuigenis indien ze gestaafd kan worden door andere historische bronnen. Ryan beseft immers ook dat je van personen niet kan verwachten dat ze zich alles tot in de details te herinneren over wat ze vijftientig jaar eerder hebben meegemaakt. Ryan zou voor *A Bridge Too Far* jaren bezig zijn met het verzamelen van informatie en het aanschrijven van duizenden mensen. Uiteindelijk interviewde hij vierhonderd mensen.⁶⁰

Cornelius Ryan ergerde zich aan de saaie manier waarop geschiedenis werd geschreven en het feit dat historici enkel bezig waren met het herschrijven van elkaars bevindingen in functie van hun eigen opvattingen. Hij enerveerde zich ook mateloos aan een zin die in militaire geschiedschrijving vaak voorkomt: *De aanval werd om 9 uur ingezet en tegen de middag was de heuvel genomen.*⁶¹ Het is dan ook door deze ergernissen dat zijn historische werken vaak geschreven zijn als romans⁶² En deze narratieve stijl is dan op zijn beurt een verklaring voor het feit dat er twee van zijn belangrijkste werken verfilmd zijn. Bovendien is deze schrijfstijl een verademing voor de lezer, daar er niet enkel een opsomming van feiten gebeurt maar er ook anekdotes in voorkomen die een persoonlijke toets geven aan het verhaal.

Verder is het ook nog belangrijk om mee te delen dat Ryan in zijn dankwoord vermeld hoe hij met dit boek een van de eerste overzichtswerken over het onderwerp maakt. Tot dan toe waren er vooral getuigenissen geschreven over het onderwerp en af en toe werd er een pagina gewijd aan de moedige oversteek van de Waal door de 82ste Luchtlandingsdivisie in Britse boeken of verslagen⁶³ Deze Britse boeken boden ook geen overzicht van de gehele operatie en focusten enkel op de 1ste Britse Luchtlandingsdivisie bij Arnhem of wat er van belang was voor deze divisie.⁶⁴ Hoewel hij een overzichtswerk schrijft valt naar mijn mening toch op dat zijn aandacht in het boek vooral uitgaat naar de Britse parachutisten die omsingeld zijn en de oversteek van de Waal door de 82ste Luchtlandingsdivisie. Wat wel dient gezegd te worden is het feit dat dit boek een algemeen goed beeld weergeeft van de operatie. Dit wordt bevestigd door een briefwisseling tussen de Duitse officier Hans Butschalowsky en Majoor-Generaal Urquhart, die beiden deelgenomen hebben aan de operatie. Hierin bevestigt Urquhart dat

⁶⁰CORNELIUS (R.). *Een brug te ver. Operatie Market Garden* september 1944. Hilversum, Just Publisher, 2009, pg 587-588

ANONIEM. *Interview met Cornelius Ryan.* Spiegel Historiae, vol 9, 1974. p 468-469

⁶¹ ANONIEM. *Interview met Cornelius Ryan.* Spiegel Historiae, vol 9, 1974. p 468-469

⁶² GRANT (R.). *De Tweede Wereldoorlog in Europa.* Leidschendam, Biblion Uitgeverij, 2005 (Atlas of Conflicts), pg 61

⁶³ CORNELIUS (R.). *op. cit.* pg 587-588

⁶⁴ ANONIEM. *Interview met Cornelius Ryan.* Spiegel Historiae, vol 9, 1974. p 468-469

Ryan een zeer goede weergave van beide zijden heeft neerschrijven:

*Í agree with you that Cornelius Ryan in his book *A Bridge Too Far* has been very fair in the whole with his comments on the performances on both sides of the battle*⁶⁵

Een kopie van de briefwisseling over het boek is bijgevoegd in de bijlagen. Het feit dat deze heren vol lof zijn spreekt boekdelen over het onderzoekswerk dat Cornelius Ryan voor dit boek heeft geleverd.

3.2.3 De auteurs

Joseph E. Levine⁶⁶

Josep Edward Levine werd geboren op 9 september 1905 in Boston. Hij werkte eerst in de kledingindustrie alvorens een filmhuis te kopen en zijn eerste stappen te zetten in de filmwereld. In 1956 maakte hij voor het eerst indruk op de filmwereld door als directeur van Embassy Films de Japanse monsterfilm *Godzilla* te kopen. Met deze film kon hij een opbrengst realiseren van een miljoen dollar. Hij ontwikkelde ook een vaste methodiek die de basis werd voor zijn succes. Hij kocht buitenlandse films aan een goedkope prijs en liet deze distribueren in de Verenigde Staten na een grote reclamecampagne waardoor de film opmerkelijke winsten maakte.

In 1964 ging Levine voor de eerste keer over tot het produceren van films. Levine bereikte het hoogtepunt van zijn carrière toen hij, als directeur van Ávco-Embassy; een medeproducent was van *The Graduate* in 1967. Hoewel hij voor deze film enkel werd vermeld als co-producent streek hij het merendeel van de winst op. De film was gemaakt met een budget van drie miljoen dollar en bracht vijftig miljoen dollar op. In 1974 stoptte Levine als directeur van de Ávco-Embassy en richtte hij *The Joseph E. Levine Presents Company* op. Het is met deze maatschappij dat hij *A Bridge Too Far* zou produceren. Joseph Levine stierf op 31 juli 1987. Ondanks het feit dat hij bijna 500 films produceerde en distribueerde word hij in filmoverzichten vaak genegeerd.⁶⁷

Volgens A.T. McKenna is er geen logisch patroon aanwezig bij de keuzes voor zijn films. De enige constante van Levine bevindt zich in de marketingstrategie die hij hanteerde voor al zijn films. Hij legde steeds de nadruk op het uitzonderlijke van elke film. Het uitzonderlijke van de film *A Bridge Too Far*, de grootte van de productie, zou echter volgens McKenna het auteurschap van Levine voor deze film ondermijnen. Maar hier zou ook vervolgens de kracht liggen van Levine als een producer. Hij slaagde immers als verantwoordelijke voor een groot project en dit ook te leiden terwijl hij genoeg ruimte gaf aan zijn medewerkers om hun stempel door te drukken.⁶⁸

⁶⁵ B.2

⁶⁶ <http://www.imdb.com/name/nm0505854/bio/> geraadpleegd op 13/05/2010

⁶⁷ MCKENNA (A.T.). op. cit. pg 2

⁶⁸ MCKENNA (A.T.). op. cit. p. 282- 283

3.2.4 Richard Attenborough ⁶⁹

Richard Attenborough werd geboren op 29 augustus 1923 en is de broer van David Attenborough, de bekende BBC natuurdocumentairemaker. Nadat hij een beurs kreeg voor de Royal Academy of Dramatic Art te Londen oogstte hij voor de eerste maal lof voor zijn prestatie in het toneelstuk Brighton Rock en speelde ook mee in de latere verfilming van het toneelstuk. In 1944 speelde hij ook zijn eerste titelrol in een film van Brian Desmond Hurst. Attenborough kon zich niet neerleggen bij het feit dat hem enkel karakterrollen werd aangeboden en startte met Bryan Forbes Beaver Films: Met dit bedrijf produceerde hij enkele films alvorens in 1969 in de regisseurstoel plaats te nemen. Dit deed hij door het project *Oh! What a Lovely War* van een andere regisseur over te nemen en vervolgens af te werken. Dit project was een verfilming van een toneelstuk. Het speelde zich af tegen de achtergrond van de Eerste Wereldoorlog. Zijn volgende project was een verfilming van de eerste levensjaren van Winston Churchill.

Hierna werkte Attenborough tot tweemaal toe samen met Joseph E. Levine en William Goodman. De eerste film was *A Bridge Too Far* en was de laatste epische verfilming van de Tweede Wereldoorlog door Hollywood tot aan *Saving Private Ryan* van Steven Spielberg. Hoewel hij volgens de afspraken hij een film over Mahatma Gandhi zou mogen maken, werd hij overtuigd door Levine om eerst nog de film *Magic* te maken. Een film waarover Attenborough nooit tevreden zou zijn. Hij vond hierna een nieuwe producer om toch zijn film over *Gandhi* te maken. De film *Gandhi* werd Attenborough's grootste commerciële succes en werd door critici met lof overladen. De film won in totaal acht Oscars waaronder deze voor beste film. Net zoals bij *A Bridge Too Far* koos hij hierna echter voor een thematiek die niet was weggelegd voor hem en flopte de film met als titel *A Chorus Line*. Hierna maakte hij een aanklacht op het Apartheidsregime in 1987. In het laatste decennium van de 20ste eeuw maakte Attenborough vooral biografische films. Als we deze beperkte filmografie van Attenborough even nalezen zien we echter wel dat hij vooral een voorkeur heeft voor historische onderwerpen.⁷⁰ Attenborough word ook geloofd voor zijn werk buiten de regisseurstoel. Hij was de voorzitter van het British Film Institute van 1981 tot 1992 en speelt tot op de dag van vandaag een belangrijke leidersrol in de Britse cinema. Attenborough werd vanwege zijn prestaties geridderd in 1976. Bij de jongere generatie is hij vandaag nog best gekend door zijn rol als John Hammond in Spielberg's film *Jurassic Park*.

Cornelius Ryan ⁷¹

Cornelius Ryan werd geboren op 5 juni 1920 in Dublin, Ierland. Hoewel hij opgroeide in Ierland verhuisde hij op twintigjarige leeftijd naar Londen. Omdat hij een ambitie had

⁶⁹MURPHY(R.). (ed.). op. cit. pg 24 -25

⁷⁰ ANONIEM. Richard Attenborough: De man die E.T. van zijn Oscar beroofde: Filmvalley, 52, 2008, p. 49

⁷¹<https://www.library.ohiou.edu/archives/mss/mss020.html> geraadpleegd op 13/05/2010

schrijver te worden ging hij werken op de redactie van het Reuters Nieuwsagentschap in 1941. In 1943 stapte hij over naar *The Daily Telegraph* als oorlogscorrespondent. Bij de oprichting van Patton's 3de leger sloot hij zich als oorlogscorrespondent aan bij dit leger en bleef erbij tot aan het einde van de oorlog in Europa. Na de oorlog in 1947 ging Attenborough aan de slag voor enkele Amerikaanse kranten. Hij trouwde met Kathryn Morgan en werd een genaturaliseerde Amerikaan. Toen het bedrijf waar hij voor werkte in moeilijkheden geraakte begon hij met het onderzoekswerk en het schrijven van *The Longest Day*. Toen het boek uitkwam in 1959 won Ryan verschillende prijzen. Vervolgens schreef hij in 1965 *The Last Battle*. Tijdens het onderzoek voor zijn boek *A Bridge Too Far* kreeg hij te horen dat hij kanker heeft. Ondanks zware chemotherapie schreef hij zijn laatste boek *A Bridge Too Far*, dat uitkwam in 1974. Tijdens zijn promotietournee voor dit boek werd hij opgenomen in het ziekenhuis. Hij stierf op 23 november 1974.

Ik vind het ook nog belangrijk om de visie van Cornelius Ryan op geschiedschrijving hier even kort toe te lichten. Volgens hem kan een historicus nooit de definitieve geschiedenis van iets schrijven. Een goede historicus is volgens Ryan een timmerman die werkt aan een trap. De historicus voegt een nieuwe trede toe zodra hij over voldoende informatie beschikt en speelt dit door aan de volgende historicus die hetzelfde doet. Tevens is Ryan van mening dat er voldoende tijd moet overgaan tussen de gebeurtenis en het schrijven erover. Een historisch verhaal dat onmiddellijk na de gebeurtenis is geschreven kan nooit volledig juist zijn. Daarom moeten er een aantal jaren verstrijken alvorens men over dat onderwerp kan schrijven, zoals hij met zijn boeken heeft gedaan.⁷²

3.2.5 Het filmisch referentiekader

A Bridge Too Far is een film in navolging van een reeks Hollywoodklassiekers over de Tweede Wereldoorlog zoals *Tora Tora Tora* (1970), *Midway* (1976) en *The Longest Day* (1962). Net zoals zijn voorgangers volgen we in *A Bridge Too Far* de operatie van bij het ontstaan tot aan de conclusie. Tevens zien we ook in al deze bovenvermelde films het gebruik van een groot aantal steracteurs, vaak in een kleine, niet betekenisvolle rol. Maar hier stopt de eigenlijke overeenkomst tussen al deze films behalve met de film *The Longest Day*.⁷³

De gelijkenissen tussen de twee verschillende filmadaptaties van de boeken van Cornelius Ryan zijn opmerkelijk.

Zoals eerder gezegd was Levine als producer de drijvende kracht achter *A Bridge Too Far*. Bij *The Longest Day* was het tevens de producer van de film, Darryl F. Zanuck die verantwoordelijk was voor de realisatie van het immense project. Zelfs de reclamecampagne die Levine gebruikte voor zijn film was gericht op hetzelfde publiek als *The Longest Day*. In deze campagne legde Levine de nadruk op de sterrencast en ook op het historische gedeelte

⁷² ANONIEM. Interview met Cornelius Ryan.: Spiegel Historiae, vol 9, 1974. p 468-469

⁷³ SUID (H.L.). op. cit. pg 304-305

van de film door te verwijzen naar het boek van Ryan.⁷⁴ Zoals vermeld was er al een link op het gebied van de verhaallijn met andere films. Tussen de twee verfilmingen van Ryan's boeken zien we echter dat deze vergelijking op narratief vlak veel verder gaat. Beide films werken immers met een overheersende verhaallijn respectievelijk het verloop van de landing in Normandië en Operatie Market Garden. Deze verhaallijn wordt doorkruist door individuele verhaallijnen en afbeeldingen van verschillende strijdtoneelen over het gehele gebied van de operatie. Of deze vergelijking enkel en alleen te wijten is aan een filmisch referentiekader is niet geheel duidelijk. Het is belangrijk om te onthouden dat beide films gemaakt zijn naar het verhaal van twee boeken van dezelfde auteur en het is dus niet onlogisch dat ze hierdoor dezelfde narratieve structuur hebben.

Wel is duidelijk dat Levine, in navolging van Zanuck ook de nadruk wilde leggen op de historische correctheid van de film op het gebied van decors en omgeving. In een periode waar men nog geen beroep kon doen op de computer om de nodige beelden te projecteren betekende dit dat er zoveel mogelijk gefilmd moest worden op de locaties waar de operaties zich afspeelden. Net als *The Longest Day*, dat ging filmen op vele plaatsen in Normandië, trokken Levine en Attenborough naar zoveel mogelijk voormalige slagvelden van Nederland.⁷⁵

Dit betoog toont volgens mij dus duidelijk aan dat er een sterk verband is tussen *The Longest Day* en *A Bridge Too Far*, dat verder gaat dan enkel een gemeenschappelijke auteur. Het is dan ook zeer logisch om te besluiten dat *The Longest Day* de basis vormde waarop Attenborough en Levine verder werkten voor hun film.

3.2.6 Historische correctheid

Omdat het boek *A Bridge Too Far* van Cornelius Ryan de basis vormde voor het scenario van de gelijknamige film, moet volgens mij dan ook eerst de historische juistheid van het boek besproken worden. Dit werd echter al eerder door mij besproken en ik zal daarom hier niet alles herhalen.⁷⁶ Ik zou hier enkel nog even willen uitweiden over de onevenredige aandacht die Ryan besteedt aan enkele cruciale momenten van Market Garden. Bij het schrijven van mijn eigen historische achtergrond, vond ik dat de slag bij Koeving van 24 en 25 september, de slag om Veghel van 22 en 23 september en de aanvallen van de 107de Pantserbrigade bij Son van 19 en 20 september evenveel aandacht verdienden dan de slag bij Nijmegen en de slag om Arnhem. Dit kan misschien verklaard worden door het feit dat deze allemaal Duitse aanvallen waren en de geschiedenis zoals vaak wordt geschreven door de overwinnaars. Hierbij moet ik echter ook opmerken dat ik in tegenstelling tot Ryan gebruik kon maken van een wetenschappelijk overzichtswerk van de Duitse reactie tijdens de operatie. Door de te

⁷⁴<http://www.viewpoints.com/A-Bridge-Too-Far-review-fa762/> geraadpleegd op 13/05/2010

⁷⁵<http://www.viewpoints.com/A-Bridge-Too-Far-review-fa762/> geraadpleegd op 13/05/2010

⁷⁶ verwijzing boek uit onderdeel *A Bridge Too Far*.

grote aandacht van Ryan voor de oversteek van de Waal bij Nijmegen en de Slag om Arnhem is deze fout ook terug te vinden in de film. Verder zou ik ook nog willen vermelden dat Ryan het oorlogsgebeuren vooral zag als een raamwerk. Zijn intentie lag eerder bij het onderzoeken van de angsten, het mededogen en de moed van mensen die bij een oorlog betrokken zijn. Hierdoor kwam hij tot de conclusie dat geschiedenis vreemder zou zijn dan fictie. Indien men enkele gebeurtenissen uit zijn boeken in een roman zou zetten, zou hij er nauwelijks zelf geloof aan hechten.⁷⁷

De problemen op gebied van historische correctheid zijn echter niet alle te wijten aan het boek van Ryan, wat ik zal trachten te verduidelijken met twee voorbeelden. Een eerste voorbeeld betreft het personage van majoor Fuller van de inlichtingendienst. In de film zien we dat dit personage twijfels heeft over de haalbaarheid van de operatie. Hij is ervan overtuigd dat de verslagen van het Nederlands verzet en enkele verkenningfoto's duidelijk wijzen op de aanwezigheid van een sterke tankeenheid nabij Arnhem. In de film zien we hoe hij dit meldt aan luitenant-generaal Browning en deze Fuller gerust stelt dat deze tanks niet operationeel zijn. Deze scène bevat meerdere historische fouten indien we de vergelijking maken met de historische achtergrond.⁷⁸ Een eerste fout begint al met de naam van majoor Fuller. Deze figuur is gebaseerd op Brian Urquhart. Dit is eigenlijk een fout die geen afbreuk doet aan het verhaal of de werkelijkheid. De naamsverandering is immers begrijpelijk om een mogelijke naamsverwarring met generaal-majoor Urquhart te vermijden.

Het feit dat in deze scène Browning echter niets wist van deze tanks is een historische fout die wel het historische beeld verandert. In werkelijkheid was Browning immers wel degelijk op de hoogte van het feit dat er niet enkel tanks maar zelfs een gehele SS pantserdivisie aanwezig was in- en rond Arnhem. In de film lijkt Browning door deze scène een generaal te zijn die het vertrouwen legt in zijn inlichtingendienst en zijn manschappen naar het front stuurt met de gedachte dat er geen operationele tanks aanwezig zullen zijn. In werkelijkheid wist Browning dat er operationele tanks aanwezig zouden zijn en toch besloot hij om onduidelijke redenen om zijn lichtbepalende manschappen de strijd te laten aangaan.

Een tweede voorbeeld betreft de scène waarin Generaal Bittrich zich op het balkon van zijn hoofdkwartier bevindt en honderden transport- en zweefvliegtuigen ziet passeren. Hierbij maakt hij de opmerking dat hij ook voor één keer over dezelfde middelen zou willen beschikken als de geallieerden. Het citaat zelf, dat ik in mijn eerste hoofdstuk heb opgenomen, komt in essentie met de werkelijkheid overeen.⁷⁹ Hoewel de woorden niet exact hetzelfde zijn, veranderen ze niets aan het beeld dat met deze woorden gecreëerd wordt. Wat wel een verandering van het historische beeld met zich meebrengt is de persoon die deze woorden uitsprekt. In de film worden deze woorden uitgesproken door Generaal Bittrich, de commandant van

⁷⁷ ANONIEM. Interview met Cornelius Ryan.: Spiegel Historiae, vol 9, 1974. p 468-469

⁷⁸ zie ??

⁷⁹ zie ??

het IIdeSS Pantserkorps. In werkelijkheid kwamen deze woorden van Generaal Student, de bevelhebber van het 1ste Duitse Valschermleger. Het feit dat deze woorden afkomstig zijn van een commandant van een luchtlandingsleger die gelijkaardige operaties op een kleinere schaal heeft uitgevoerd, geven ze een geheel andere betekenis dan wanneer een pantsercommandant ze uitspreekt.

Deze twee bovenvermelde voorbeelden zijn in het boek van Cornelius Ryan echter wel historisch correct. De fout werd dus gemaakt bij het schrijven van het scenarioscript. Zoals gezegd vermeld ik hier maar twee voorbeelden, maar helaas zijn er nog meerdere historische incorrectheden in de film aanwezig die het historische beeld in negatieve zin aanpassen.

In weerwil van deze fouten wil dit niet zeggen dat Attenborough en Levine niet hebben geprobeerd om de film waarheidsgetrouw te maken. Deze pogingen waren echter niet allen even succesvol. Een eerste belangrijke poging die Attenborough ondernam om het realisme in zijn film te verhogen bevond zich op het vlak van de acteerprestaties. Attenborough verzamelde een groep van vijftig ervaren acteurs die hij nodig had om enkele serieuzere scènes te filmen. Hij had deze mensen nodig als een soort superfiguranten. Figuranten die zelden een zin moesten zeggen maar wel de juiste gezichtsuitdrukkingen konden tonen bij een zoveelste Duitse aanval. Attenborough liet deze groep figuranten een twee weken durende militaire training ondergaan. Deze training werd onder andere geleid door veteranen van de slag om Arnhem. De vijftig acteurs kregen al snel de benaming Attenborough's Private Army of APA. Dit zou ontstaan zijn omdat anders alle namen van de vijftig acteurs op het blad voor shots van de dag vermeld moesten worden. Om de geloofwaardigheid van de film te behouden werden de leden van de APA die stierven in de film en duidelijk in beeld waren geweest terug naar huis gestuurd. Deze leden zouden dan immers mogelijk herkenbaar voorkomen in andere beelden later in de film en dit zou problemen geven met het realisme.⁸⁰ Hoewel ook Spielberg later zijn acteurs voor *Saving Private Ryan* en *Band of Brothers* een militaire training liet doorlopen heb ik geen bewijs gevonden of hij zijn idee hiervoor bij Attenborough heeft gehaald of ergens anders.

Helaas liet Attenborough enkel zijn extra's deze militaire training doorlopen. Van zijn hoofdrolspelers werd dit niet verwacht waardoor er ook kritiek kwam op de geloofwaardigheid van de acteurs. Vooral de prestatie van Ryan O'Neal als Generaal James Gavin had hieronder te lijden. Er kwam zware kritiek op de acteerprestaties van O'Neal. Deze kritiek werd onder andere geformuleerd door Generaal James Gavin. Hij merkte op dat O'Neal zijn wapen vasthield als een borstelstok over zijn rechterschouder en het wapen vasthield bij de loop. Hij leek totaal onvoorbereid voor de strijd. Terwijl Gavin zich herinnert dat hij zijn wapen altijd in een positie vasthield om het onmiddellijk te kunnen gebruiken.⁸¹ Bij de opnames waren enkele van de belangrijkste actoren van Operatie Market Garden aanwezig. Toch kon dit deze

⁸⁰<http://geschiedenis.vpro.nl/programmas/2899536/afleveringen/19032793> geraadpleegd op 13/05/2010

⁸¹ SUID (H.L.). op. cit. pg 305

fouten niet voorkomen.⁸² Wel hielp hun aanwezigheid op enkele andere gebieden om de film historisch correct te maken. Zou was luitenant-kolonel Joe Vandeleur aanwezig op de dag dat een van de openingsscènes werd gedraaid. Michael Caine, die Vandeleur speelde in de film, moest het bevel geven aan de colonnes Britse tanks om vooruit te rijden. In het script stond dat Caine moest zeggen *Forward, go, charge*: Caine kon echter vragen aan Vandeleur wat hij op dat moment echt gezegd had. Vandeleur vertelde Caine dat hij rustig in zijn microfoon de volgende woorden sprak: *Well, get a move on, then* en Caine paste vervolgens zijn tekst aan⁸³ Het is ook mijn mening dat de acteurs die een geallieerde soldaat of officier spelen overkomen als de helden van de film. Deze vergelijking wordt in de film zelf al gemaakt. Bij de briefing van het XXX^{ste} Korps maakt Horrocks de vergelijking tussen deze operatie en een westernfilm. Het XXX^{ste} Korps is de cavalerie die de burgers in nood, in dit geval de luchtlandingseenheden, ter hulp moeten komen. De manier waarop er dan ook gefocust wordt op de rol van deze officieren voor het verloop van de strijd bevestigt deze veronderstelling. Als voorbeeld kunnen we de scène nemen van oversteek van de Waal bij Nijmegen. Hier zien we hoe Robert Redford's personage de Waal oversteekt, zijn mannen naar de brug leidt en als eerste deze brug betreedt.

Een andere poging van Attenboerough en Levine om de film zo historisch mogelijk correct te maken was het filmen op locaties. In totaal zouden er honderd zesenvestig locaties gebruikt worden voor het filmen van *A Bridge Too Far*. Ik zal hier twee van de belangrijkste bespreken. Een eerste opmerkelijke filmlocatie is Nijmegen. Bij het filmen van de scène waarin de oversteek van de Waal wordt uitgebeeld trok de filmploeg naar Nijmegen. De brug over de Waal is ook vandaag de dag nog steeds de belangrijkste brug naar Arnhem. Bij het filmen in 1976 kon deze brug dan ook niet zomaar vrijgemaakt worden. Het was heel belangrijk dat alles juist zou gaan wanneer men de brug gedurende een uur gebruikte. Dit moment werd het miljoen dollar uur genoemd omdat indien de scène opnieuw zou moeten opgenomen worden de kosten minimaal een miljoen dollar zouden zijn. Dit kwam doordat er een nieuw moment moest afgesproken worden met het stadsbestuur om de brug af te sluiten voor alle verkeer. Men moest dan ook nog extra loon betalen aan Robert Redford die in de scène meespeelt, en zoals eerder gezegd, werd hij fors betaald.⁸⁴

Een andere belangrijke locatie voor de film was de plaats waar de strijd om de brug van Arnhem zou verfilm worden. Doordat de omgeving van de brug echter zodanig verwoest was, stonden er veel nieuwe gebouwen rond de brug in Arnhem. Hierdoor kon men de nodige scènes hier niet opnemen. Er werd echter een alternatief gevonden in de stad Deventer, ten

⁸²<http://www.viewpoints.com/A-Bridge-Too-Far-review-fa762/> geraadpleegd op 14/05/2010

⁸³http://www.search.com/reference/ABridgeTooFar281977_film29Historical_accuracy geraadpleegd op 13/05/2010

⁸⁴http://www.search.com/reference/ABridgeTooFar281977_film29Production_notes geraadpleegd op 13/05/2010

noorden van Arnhem. Deventer, een stad aan de IJssel rivier vertoont immers opvallende gelijkenissen met Arnhem. Beiden steden liggen op de noordelijke oever van een rivier en hebben een gelijkaardige brug over deze rivieren. Ook de zuidelijke oevers van beide rivieren tonen opvallende gelijkenissen, daar ze beiden onbebouwd en licht hellend zijn. Toch waren er ook enkele verschillen. Zo zijn de betonnen pijlers van de bruggen niet gelijk en staat de brug van Arnhem meer zuidelijker gericht dan deze van Deventer. Bij het bekijken van er foto's van beide bruggen uit verschillende standpunten kan men deze verschillen en gelijkenissen aan te tonen. Toch was het gebruik van Deventer een zeer goed alternatief. De verschillen zijn verwaarloosbaar omdat het gecreëerde beeld in de film zeer nauw aansluit met de werkelijkheid. Verder bood Deventer nog enkele voordelen aan de filmmakers. In de stad was er immers maar één modern appartementsgebouw bij de brug aanwezig. Dit gebouw kon gemakkelijk uit het beeld gehouden worden mits goede camerapositionering. Belangrijk was ook de aanwezigheid van een parkeerruimte naast het talud van de brug. Hier konden de filmmakers acht huizen herbouwen die John Frost en zijn manschappen zouden gebruiken voor hun verdediging.⁸⁵

Een onderdeel dat hier nauw bij aansluit is het gebruik van historisch correct materieel. Ook hier gingen Levine en Attenborough ver in hun pogingen om historisch correct te zijn. De film werd opgenomen meer dan dertig jaar na het einde van de Tweede Wereldoorlog. Het juiste materieel terugvinden was dus een geen gemakkelijke opdracht. Vooral de zweefvliegtuigen die nodig waren voor de film bleken een probleem te vormen. Uiteindelijk besloot Levine om er zes te laten nabouwen tegen een kostprijs van vijfendertigduizend dollar per stuk. Ook het vinden van de juiste Dakota's bleek problematisch te zijn, daar ze de juiste configuratie moesten hebben. Uiteindelijk kon een vloot van elf Dakota's samengesteld worden voor de opnames. Ook hadden de makers problemen met het vinden van de nodige grondvoertuigen. Uiteindelijk konden de producers gebruik maken van Nederlandse Leopard's. Dit zijn van oorsprong Duitse Tanks. Deze tanks kregen echter wel een aangepaste buitenkant om ze te laten lijken op Duitse tanks uit de Tweede Wereldoorlog. Het is duidelijk dat de producer en regisseur erin geslaagd waren om het juiste materieel te bemachtigen of indien dit niet kon, goede alternatieven te gebruiken.⁸⁶

Een ander belangrijk probleem en latere kritiek op de film was het feit dat Attenborough er niet in geslaagd was om de kijker voldoende te informeren van wat er allemaal aan het gebeuren was en waar het gebeurde. Zo zien we enkel het XXX^{ste} Korps hevige gevechten leveren bij hun uitbraak in het begin van de film en tijdens de slag om de bruggen van Nijmegen. Maar voor de rest van de film komt deze eenheid maar weinig in beeld. De kijker heeft geen idee van de problemen die het XXX^{ste} Korps ondervond om langs één enkele weg op te rukken en hun bevoorrading langs dezelfde weg aan te voeren. Het bevoorradingprobleem komt even in beeld met de aanvoer van de boten die nodig zijn voor de oversteek van de Waal.

⁸⁵[http://geschiedenis.vpro.nl/programmas/2899536/afleveringen/19032793/!](http://geschiedenis.vpro.nl/programmas/2899536/afleveringen/19032793/) geraadpleegd op 13/05/2010

⁸⁶<http://www.strijdbewijs.nl/market-garden/movie.htm>! geraadpleegd op 13/05/2010

Maar door de wijze waarop dit in beeld wordt gebracht lijkt het probleem minder groot dan het eigenlijk was. We zien immers maar één truck vernietigd worden. Verder staan de trucks nooit stil terwijl ze in werkelijkheid verschillende keren opgehouden werden. Ook hier wordt het historische beeld aangetast door fictionele elementen.

3.2.7 Kritiek op de film ⁸⁷

In het volgende stukje tekst zou ik graag enkele belangrijke - nie-historische - kritieken op de film meedelen die over de jaren heen werden geformuleerd. In mijn ogen zijn deze belangrijk om de film naar waarde te kunnen schatten. Het grootste probleem van de film volgens de critici was het ontbreken van samenhang. Attenborough heeft enkele opmerkelijke scènes kunnen filmen waarin de kijker zich kan identificeren met het personage. Zoals de scène waarin Redford zijn manschappen leidde bij oversteek van de Waal of de scène waarin Frost zijn gewonde officier en vriend gaat opzoeken in de kelders van een van de huizen. Hoewel dit zeer goede scènes zijn hangen deze niet genoeg aan elkaar om een goed geheel te vormen. De film is daarom volgens sommigen maar de som van individuele scènes of delen.⁸⁸ Een andere kritiek op de film is het feit dat de actie zich te snel ontwikkelt op zoveel verschillende plaatsen dat Attenborough er niet in slaagt om deze te controleren en in beeld te brengen. De meest gehoorde kritiek is echter het falen van een van de vooropgestelde doelen van de film. Zowel de screenwriter Goldman als Attenborough wilden met deze film ook een antioorlogsfilm maken door middel van het *Waar is Hell* thema. Wat Attenborough echter zag tijdens de opnames als een antioorlogsbeeld komt niet altijd zo over bij het publiek. Door het gebrek aan een goede samenhang en opeenvolging van verschillende delen komen ze niet goed tot hun recht. Hierdoor lijken sommige actiescènes hun doel te missen als antioorlogsbeelden. Het bloed en wreedaardig gehalte van deze scènes is niet genoeg om een afkeer van dood en vernieling op te wekken. De scènes brengen eerder een gevoel van humor, avontuur en opwinding teweeg. Een goed voorbeeld is de scène waarin een noodbrug bij Son moet gebouwd worden. Deze scène beeldt een intens moment uit waarbij de snelheid van de opbouw van de brug belangrijk is voor de vele levens van de manschappen die zich ten noorden van Son bevinden. De tragedie in deze scène komt echter niet over door Elliot Gould die Kolonel Robert Stout speelt. Dit is een fictief figuur gebaseerd op Kolonel Sink van de 101ste Luchtlandingsdivisie. Ik wil hier geen kritiek leveren op de acteerprestaties van Gould maar zijn tekst en lichaamstaal geven de scène een komische noot mee.

3.2.8 Besluit

Afsluitend kan ik dus zeggen dat *A Bridge Too Far* enkele historische feiten goed weergeeft maar toch faalt in de weergave van een algeheel correct historisch beeld. Dit komt door meer-

⁸⁷SUID (H.L.). op. cit. pg 304-307

⁸⁸[http://www.filmcritic.com/reviews/1977/a-bridge-too-far/!](http://www.filmcritic.com/reviews/1977/a-bridge-too-far/) geraadpleegd op 13/05/2010

dere historische fouten die in de film aanwezig zijn en het ontbreken van een aaneengesloten verhaal. De problemen en oorzaken van het falen van Market Garden worden wel aangebracht in de film maar vaak niet op de juiste manier of worden toegeschreven aan andere personen.

A Bridge Too Far toont dan ook goed aan hoe men, zelf met een goede historische bron als basis en genoeg geld voor de namaak van de historisch correcte voertuigen en steden, een film kan maken die een verkeerd historisch beeld weergeeft. De film faalt ook in het overbrengen van de angsten en gevoelens die Ryan in zijn boek wou onderzoeken. Dit is belangrijk omdat de makers van de film een antioorlogsfilm wilden maken door het *W*ar is Hell-thema. De juiste uitbeelding van die angsten en gevoelens hadden kunnen helpen bij het overbrengen van dit thema aan de kijker. Bovendien kan er ook vastgesteld worden dat deze film een overgeproduceerde film is. Hiermee wil ik zeggen dat de film meer aanleunt bij fictie en filmverhalen dan realiteit.. Het beste voorbeeld hiervoor is te vinden bij het feit dat de officieren worden voorgesteld als de helden in deze film. Volgens mij is deze film dan ook niet geschikt om te dienen als historische bron voor Operatie Market Garden. De film is dan wel weer een uitstekend voorbeeld en een belangrijke bron voor de filmgeschiedenis en de moeilijke relatie tussen geschiedenis en film

3.3 *Band of Brothers*(2001)

3.3.1 De serie

De *band of brothers* is naar alle waarschijnlijkheid de meest gekende televisieserie over de Tweede Wereldoorlog van deze tijd. De serie is een verfilming van het gelijknamige boek van Stephen E. Ambrose. In het boek en de serie volgen we de belevenissen van de Amerikaanse soldaten van *Easy Company* van het *506th Airborne Regiment*; dat deel uitmaakte van de *101st Airborne Division*. De serie werd voor het eerst uitgezonden in 2001 in de Verenigde Staten op de zender HBO⁸⁹.⁹⁰ Het werd vrijwel meteen een succes en bereikte een cultstatus onder de liefhebbers van de Tweede Wereldoorlog. De populariteit van de *101ste Airborne* en meer in het bijzonder de manschappen van *Easy Company* bereikte ongekende hoogtes. Dit wordt ondermeer gereflecteerd in de vele boeken over de soldaten van *Easy Company* die na de serie werden uitgebracht. Zo is er het boek *Biggest Brother* van de hand van Larry Alexander over Majoor Dick Winters van *Easy Company*. Dit werd al snel gevolgd door andere boeken over een of meerdere hoofdrolspelers van de serie en van het boek. Ook na 9 jaar blijven er nog steeds boeken verschijnen. Zo bijvoorbeeld het boek *We Who Are Alive and Remain: Untold Stories from the Band of Brothers* van de hand van Marcus Brotherton.

De serie is, zoals gezegd, een gedeeltelijke verfilming van het gelijknamige boek van Stephen

⁸⁹ HBO staat voor Home Box Office

⁹⁰[http://www.bbc.co.uk/drama/bandofbrothers/!](http://www.bbc.co.uk/drama/bandofbrothers/) geraadpleegd op 14/05/2010

E. Ambrose. De term gedeeltelijke verfilming kan misschien onduidelijk zijn. Wat hiermee bedoeld wordt is dat hoewel de film gebaseerd is op het boek, het geen letterlijke weergave ervan is. Men gebruikte de informatie, personages, het verhaal en het onderzoek om een filmscript te ontwikkelen voor een miniserie. Later in de tekst zal ik ingaan op het feit of het verhaal hierdoor al dan niet zijn historische correctheid verloor. De reden om het boek aan te passen komt doordat een miniserie een beperking in tijd inhoudt. Men kan in de voorziene tijd niet alles tonen wat er in het boek wordt verhaald. Verder is een goede en historisch correcte serie maken een dure onderneming. Hoewel deze serie met honderd vijftwintig miljoen dollar een immens budget had dat tevens het grootste ooit was voor een miniserie⁹¹, kon men met dit budget niet alles verfilmen. Belangrijk hierbij op te merken is de deelname van de BBC⁹² als coproducent door de steun van het project met zeven miljoen Britse Pond.
93

De belangrijkste personen achter deze serie zijn de schrijver van het boek Stephen E. Ambrose en de producers Steven Spielberg en Tom Hanks. Twee van deze drie personen zal ik later even apart en kort bespreken. Hoewel geen van deze drie of een ander persoon de absolute creatieve leiding had over deze serie⁹⁴, waren zij naar mijn mening wel de belangrijkste van het project. Dit trio had echter al eerder samen aan een project gewerkt. Dit project was de film uit 1998, *Saving private Ryan*. Samen met *The Thin Red Line* bracht deze film een hernieuwde interesse van Hollywood in de Tweede Wereldoorlog op gang. Zowel Hanks als Spielberg zouden echter niet elk detail van de film en het productieproces bepaald hebben, maar ze waren wel de twee belangrijkste personen van het productieproces.

De reden dat Spielberg en Hanks gekozen hadden om juist het boek van Ambrose te verfilmen, uit de vele boeken over Wereldoorlog II, lag in het feit dat dit boek een breed spectrum van de oorlog bestrijkt. Toch stelt het boek een compagnie en het personeel centraal, althans volgens Stephen E. Ambrose zelf. Hij zegt ook dat Hanks en Spielberg, net als de meeste mensen, het beu waren om te lezen over Eisenhower of Roosevelt. Wat de mensen zochten waren de ervaringen van de individuele soldaten, waarom deze mensen deden wat ze deden en hoe ze het gedaan hebben. Ambrose had ook respect voor het feit dat beide heren gedurende een deel van hun carrière de aandacht hadden gevestigd op de veteranen en wat de mensen van vandaag aan hen verschuldigd zijn.⁹⁵

De serie gaat dus zoals gezegd over de manschappen van *Easy Company of the 506th*. HBO

⁹¹ALEXANDER (L.). *Band of Brothers*. Majoor Dick Winters, de leider van de Band of Brothers. 4-Gravenhage, BZZTôH, 2006, pg 20

⁹² De BBC of British Broadcasting Company is een van de grootste mediamaatschappijen ter wereld.

⁹³<http://www.humo.be/tws/tv-tips/19520/band-of-brothers.html> geraadpleegd op 14/05/2010

NIEMI (R.). *History in the Media: Film and Television*. S.l., ABC-CLIO, 2006. Pg 142

⁹⁴SCHATZ (T.). *Film Reviews: Old War/New War: Band of Brothers and the Revival of the WWII War Film*. *Film & History*, 32:1, 2002, p 78

⁹⁵AMBROSE (S.E.). *Band of Brothers*. s.l., Pocket Books, 2001, 13-14

beschrijft op de website hun serie als volgt:

*Drawn from Interviews with survivors of Easy Company, as well as their journals and letters, Band of Brothers chronicles the experiences of these men from paratrooper training in Georgia through the end of the war. As an elite rifle company parachuting into Normandy early on D-Day morning, participants in the Battle of the Bulge, and witness to the horrors of war, the men of Easy knew extraordinary bravery and extraordinary fear - and became stuff of legend. Based on Stephen E. Ambrose acclaimed book of the same name*⁹⁶

De serie zou origineel uit twaalf delen van zestig minuten bestaan maar dit werd later herleid tot tien delen.⁹⁷ Elk van deze delen neemt je mee langs een belangrijk hoofdstuk van de geschiedenis van de eenheid. De belangrijkste hoofdstukken zijn: de opleiding van de manschappen, het lange wachten in Engeland, de landingen in Normandië, Operatie Market Garden, het Ardennenoffensief, de bevrijding van een concentratiekamp, de verovering van het Adelaarsnest en het einde van de oorlog. In elk van de delen treedt er telkens een ander personage op de voorgrond. De kijker volgt dan de gebeurtenissen merendeels door de ogen van deze persoon. Die wordt soms zelf via een voice-over de verteller van het verhaal. Dit gebeurt echter zodanig dat de andere manschappen niet compleet naar de achtergrond verdreven worden.⁹⁸ Een goed voorbeeld is de zesde aflevering, getiteld Bastogne. Hierin volgen we in het bijzonder de verpleger Eugene Roe. In een bepaalde scène van deze aflevering trekt een patrouille van Easy Company naar voor. We zien hoe hij achter moet blijven tot de manschappen roepen om hun medic. In de voorafgaande afleveringen is het juist omgekeerd en verschijnt de verpleger pas in beeld nadat de manschappen om hem riepen.

Met het grote budget van de serie en de lange duur ervan, de serie zou in totaal een tien uur duren, was dit een zeer ambitieus project. De verwachtingen, geloofwaardigheid en prestige van de serie stegen door de medewerking van het belangrijke Hollywoodbedrijf Dreamworks en de grote namen van Spielberg en Hanks. Deze serie kende de grootste verwachtingen voor een televisieprogramma sinds de lancering van Twin Peaks door David Lynch in 1990. HBO zelf had ook grootse verwachtingen voor de serie en startte een grote promotiecampagne. De reden voor de hoge verwachtingen kwam er doordat HBO in de voorafgaande jaren een reeks van Emmy Award winnende en door critici hoog aangeschreven series, zoals *The Sopranos*, *Sex and the City* en dergelijke heeft kunnen maken. De première van de serie vond plaats in een speciale ceremonie op het Utah Beach Memorial in Normandië op 6 juni 2001, de verjaardag van de landing in Normandië. De eigenlijke première op de betaalzender HBO vond enkele maanden later plaats op 9 september 2001.

⁹⁶<http://www.hbo.com/band-of-brothers/index.html/band-of-brothers/about/index.html> geraadpleegd op 12/05/2010

⁹⁷ALEXANDER (L.). Band of Brothers. Majoor Dick Winters, de leider van de Band of Brothers. 3-Gravenhage, BZZTôH, 2006, pg20

⁹⁸<http://www.go2war2.nl/artikel/1623/Band-of-Brothers.htm!> geraadpleegd op 14/05/2010

Zesendertig uur na de première van de serie kwamen de eerste belangrijke kijkcijfers en commentaren binnen. Maar op die fatale dag 11 september 2001 gebeurden de aanslagen op de Twin Towers en het Pentagon in New York. Deze dag veranderde voorgoed de Amerikaanse perceptie en ervaring van oorlog. Het uitzendschema van de serie *band of brothers* liep dus tegelijkertijd met de eerste intense weken van Amerika's Nieuwe Oorlog, of de Oorlog tegen Terreur. Deze werd merendeels bepaald door de uitzendingen van de verschillende nieuwszenders en televisiestations van Amerika in die eerste weken na 11 september. Die herfst van 2001 werd dan ook gekenmerkt door de uitzending van twee belangrijke en grote media-evenementen over de twee van de belangrijkste militaire gebeurtenissen van de moderne Amerikaanse geschiedenis: *band of brothers* met de grootste en duurste creatie en afbeelding van de Tweede Wereldoorlog en de verslaggeving op televisie van de eerste cruciale weken van de Amerikaanse Oorlog tegen Terreur.⁹⁹

Er kan nu enkel gespeculeerd worden over hoe het de serie zou vergaan zijn indien deze aanslagen niet hadden plaats gevonden. In ieder geval kende de première op 9 september een redelijk sterke opening met tien miljoen kijkers, wat een derde was van HBO's toenmalige abonnees. Na de opening daalde dit echter snel en stabiliseerde zich pas vanaf de vierde week op een goede zes miljoen kijkers per week. Er werd een aflevering per week uitgezonden. HBO zou echter wel veel prestige verworven hebben met de serie. Omdat men niet kan verwachten veel mensen aan te trekken naar een betaalzender met een gelimiteerde serie zou de belangrijkste reden voor de investering in de serie door HBO wel eens de culturele en promotionele meerwaarde kunnen zijn. De serie bleek ook in het buitenland een succes te zijn. De BBC, die de serie uitzond op BBC 2, betaalde zoals eerder gezegd zeven miljoen pond en in Groot-Brittannië trok de serie wekelijks een gemiddelde van vijf miljoen kijkers.

3.3.2 Het filmisch kader ¹⁰⁰

Het opstellen van een filmisch referentiekader voor *band of brothers* is geen gemakkelijke opgave. De serie valt immers niet onder categorie film of serie. Ze kan het best omschreven worden als een hybride van film en series.

Ik heb maar bewijs gevonden van één film die in het referentiekader van *band of brothers* kan opgenomen worden en waar de film veel aan verschuldigd is. Deze film is *Saving private Ryan* uit 1998. De film werd gemaakt door Steven Spielberg met in de hoofdrol Tom Hanks en was tevens gebaseerd op een verhaal uit het boek *band of brothers* van Stephen E. Ambrose. Dit was het eerder vermelde project waaraan de drie heren al samen hadden gewerkt. De link tussen *Saving private Ryan* en *band of brothers* wordt ook niet door de filmcrews onder stoelen of banken gestoken. Dit is aan te tonen door het citeren van Tony To, een medewerker van Spielberg die ook aan beide projecten had megewerkt:

⁹⁹SCHATZ (T.). op.cit. p 75-76

¹⁰⁰SCHATZ (T.). op.cit. p 76

*Steven has set such a template for us with Ryan that we agreed to use the filmmaking language he created there— the handheld, subjective point of view, the image shaker, the grunt's view of battle.*¹⁰¹

Buiten het overnemen van de visuele stijlen zoals hierboven vermeld waren er ook vele gelijkenissen en invloeden op andere gebieden. Een andere evidente link tussen beide projecten was de ontlening van de basis van het verhaal uit hetzelfde boek, *Band Of Brothers*. Bij *Saving private Ryan* gebruikte men een zijverhaal uit het boek over de gebroeders Niland als basis voor een filmadaptatie. Bij *band of brothers* volgde het verhaal in de serie echter de hoofdlijnen van het gelijknamige boek.

De meeste duidelijke link tussen de twee projecten bevond zich echter op het vlak van filmlocaties, decor en decorbouw. *band of brothers* werd immers gedraaid op dezelfde locatie als *Saving private Ryan*, met name een oude luchthaven bij Hertfordshire, juist buiten Londen. Het is hier dat grotendeels dezelfde mensen werden gebruikt om de decors van beide projecten te bouwen. Een ander duidelijke link is het feit dat de acteurs van beide films eenzelfde militaire training hebben moeten doorlopen om zich beter te kunnen inleven in hun rol.¹⁰²

Een minder duidelijke link is het complexe spel van tijd en geheugen, liefde en verdriet, schuld en berouw die ook in beide projecten aanwezig zijn. In *Saving private Ryan* is dat voornamelijk aanwezig in de slotscène van de film op de Normandy American Cemetery and Memorial. Bij *band of brothers* wordt dit complexe spel uitgespeeld door de interviews van de veteranen die voor en na elke aflevering getoond worden.¹⁰³

3.3.3 Het theoretische kader van een serie¹⁰⁴

Een miniserie heeft, door haar langere tijdsduur, ten opzichte van een film meer de mogelijkheid om het verhaal beter over te brengen. Maar toch is ook een serie beperkt in tijd en kan deze niet alles overbrengen wat in een boek staat geschreven. Dit is ook zo bij *band of brothers*. De informatie aanwezig in het boek van Ambrose is te overweldigend om in een tien uur durende miniserie over te brengen. Hoewel een keuze voor een langer durende serie dan logisch lijkt is dit niet zo. Om dit punt kracht bij te zetten zou ik willen verwijzen naar Charles McGrath, die editor was van de New York Times Book Review, en Thomas Schatz. Volgens McGrath zijn zestig minuten durende televisieseries zoals *ER*, *NYPD Blue* de literaire vormen bij uitstek van onze tijd. Bij ons meer gekende voorbeelden zijn *Van vlees en bloed* en *De Smaak van De Keyser*. En deze zouden zelfs de meest belangrijkste innovatieve verwezenlijkingen zijn van alle kunstvormen. Hoewel ik niet akkoord ga met dit laatste vermeldde, ben ik wel van mening dat televisieseries inderdaad de literaire vormen bij uitstek zijn

¹⁰¹ SCHATZ (T.). op.cit. p 76

¹⁰² <http://members.multimania.nl/PIR506E/45bootcampforactorsnederlands.htm!> geraadpleegd op 14/05/2010

¹⁰³ SCHATZ (T.). op.cit. p 77

¹⁰⁴ SCHATZ (T.). op.cit. p 76

van onze tijd. Hoewel de kwaliteit van vele televisieseries twijfelachtig is, is de televisie wel een van de belangrijkste tijdsbestedingen van deze tijd. Volgens Schatz hebben we echter sinds de tekst van McGrath de uitputting van deze series gezien. Dit komt vooral door de commerciële drijfkracht achter deze series. Zelfs de beste series vallen ten prooi aan de wil van het publiek en de geldschieters. Dit uit zich dan in het immobilisme van de verhaallijnen en de vele herhalingen van scenario's binnen een zelfde serie. Andere problemen die deze televisie teisteren zijn de vele reclameblokken, gestandaardiseerde uitzendschema's, censuur en kijkcijfergedreven stationdirecteurs. Daarom is het gebruiken van een vast vooropgesteld aantal afleveringen in een miniserie, zoals *Band of Brothers*, nodig.

De afleveringen van een serie zouden volgens McGrath en Schatz opgebouwd zijn zoals de hoofdstukken van een boek. Elke aflevering of hoofdstuk streeft ernaar om een goede mengeling te creëren tussen de verhaallijnen van die afleveringen en de doorlopende verhaallijnen van de serie of het boek. Dit lukt zeer goed bij *Band of Brothers* daar elke aflevering een verhaallijn op zichzelf heeft en toch bijdraagt aan de algemene verhaallijn van de serie. Dit komt niet enkel door het aan bod laten komen van een nieuw militair conflict maar ook door de focus op steeds andere personages.

3.3.4 De auteurs

Stephen E. Ambrose ¹⁰⁵

Stephen Ambrose werd geboren op 10 januari 1939 en stierf op 13 oktober 2002 aan de gevolgen van longkanker. Hij studeerde aan de Universiteit van Wisconsin. Hoewel hij studies aanvatte om arts te worden zou hij na zijn eerste jaar al omschakelen naar geschiedenis. Zijn eerste boek *Halleck* werd uitgebracht in 1962 en verkocht minder dan duizend exemplaren in de eerste druk. Het boek kreeg wel de aandacht van de voormalige president Eisenhower. Eisenhower vroeg Ambrose dan ook om in samenwerking met hem zijn biografie te schrijven. Het is door deze biografie dat Ambrose werd aanzien als een van de belangrijkste geschiedschrijvers van Amerika. Later verklaarde Ambrose dat zijn interesse voor de Tweede Wereldoorlog gestimuleerd werd door het schrijven van deze biografie. Een tweede reden zouden de herinneringen geweest zijn van soldaten die na de Tweede Wereldoorlog terug naar huis kwamen.¹⁰⁶ Ambrose zou later het departementshoofd worden van de geschiedenisafdeling van de Universiteit van New Orleans, de directeur van het Eisenhower centrum en de stichter van het Nationale D-Day museum van Amerika in New Orleans.

Hij zou in totaal meer dan dertig boeken schrijven over verschillende aspecten en gebeurtenissen uit de Amerikaanse geschiedenis. Hij verwierf wel de grootste bekendheid met zijn boeken over de Tweede Wereldoorlog. In tegenstelling tot de meeste geschiedkundigen van zijn tijd

¹⁰⁵<http://www.achievement.org/autodoc/page/amb0bio> – 1 geraadpleegd op 14/05/2010

¹⁰⁶<http://www.bookreporter.com/authors/au-ambrose-stephen.asp>! geraadpleegd op 14/05/2010

focuste hij in deze verhalen over de Tweede Wereldoorlog vooral op het leven van de soldaten. Hoewel er al veel geschreven was over individuele personen uit de Tweede Wereldoorlog waren dit meestal boeken over generaals en niet over gewone soldaten of lagere officieren. Voor zijn werken over de Tweede Wereldoorlog gebruikte Ambrose vaak grote hoeveelheden orale bronnen zoals interviews van de veteranen en dagboeken.¹⁰⁷

Steven Spielberg

Steven Spielberg is een van de meest invloedrijkste personen van de recente en huidige filmgeschiedenis en is ook wereldwijd een van de meest gekende regisseurs. Hij werd geboren in de Verenigde Staten in Ohio op 18 december 1946. Hij ruilde al snel zijn studies aan de Universiteit in voor een carrière in de filmwereld. Hij begon met het maken van enkele kortfilms waarvan er al enkele handelden rond of gedraaid werden tegen de achtergrond van de Tweede Wereldoorlog. In zijn beginjaren werkte Spielberg al als regisseur voor enkele televisieseries. Hij kende zijn eerste internationale succes met *Jaws* in 1975. Hij zou na deze films enkele van de meest bekende films uit de tweede helft van de 20ste eeuw regisseren of produceren. Hoewel niet al zijn films een groot succes werden kon hij al snel een reputatie opbouwen van meest succesvolle regisseur van Hollywood. Enkele van zijn meest gekende werken zijn *Schindler's List* en *Saving private Ryan*. Beide films zijn zeer aangrijpende verfilmingen over de Tweede Wereldoorlog, maar dan wel over verschillende aspecten ervan. Zoals vermeld in het filmische referentiekader was het Spielberg's film *Saving private Ryan* aan wie *band of brothers* op verschillende vlakken veel verschuldigd is.

In de jaren 90 richtte Spielberg DreamWorks SKG op die veel succesvolle films maakte. Het is ook door Spielberg dat DreamWorks SKG betrokken werd bij het maken van *band of brothers*.¹⁰⁸

De interesse van Spielberg voor geschiedenis gaat verder het gebied van film. Zo is hij de oprichter van de Shoah Foundation, die de afgelopen tien jaar al meer dan vijftigduizend getuigenissen van overlevenden van de Holocaust heeft verzameld.¹⁰⁹ Van groot belang voor deze scriptie is ook het feit dat Spielberg een reputatie heeft een pientere zakenman te zijn op vlak van financiën. Dit is belangrijk, daar een goed en groot budget voor een project maar een effect heeft als het wijselijk wordt besteed. Zo zou hij in de *band of brothers* serie gekozen hebben om veel Britse acteurs te gebruiken om Amerikaanse personen te spelen. Volgens Damian Lewis, die de rol van Kapitein Winters speelt in *band of brothers*, was dit een strategische keuze van Spielberg omdat hij op Britse acteurs minder belastingen moet betalen dan op Amerikaanse.¹¹⁰

¹⁰⁷<http://www.theatlantic.com/past/unbound/bookauth/ba981112.htm> geraadpleegd op 14/05/2010

¹⁰⁸SCHATZ (T.). op.cit. p 78

¹⁰⁹Blokland (R.). Profiel Steven Spielberg: Geniale alleskunner; Filmvalley, 51, 2009, p. 25

¹¹⁰<http://www.humo.be/tws/tv-tips/19520/band-of-brothers.html> geraadpleegd op 14/05/2010

3.3.5 Het boek

Het boek *Band of Brothers* verdient een kleine aparte bespreking. Het boek is opgedeeld in 19 hoofdstukken die net zoals de serie steeds draaien rond enkele belangrijke momenten uit de geschiedenis van *Easy Company*: De stijl van het boek verschilt echter wel van de serie. In het boek schrijft hij over de prestaties van enkele soldaten die hij volgt, maar voegt er vaak bedenkingen, verslagen of meer informatie over de situatie aan toe. Zo beschrijft hij niet enkel de gebeurtenissen en gesprekken van de soldaten tijdens Market Garden, maar informeert hij de lezer ook over wat er allemaal plaatsvond buiten het zicht van *Easy Company* tijdens deze operatie.

Aan het einde van zijn boek vertelt Ambrose zelf over het tot stand komen van zijn boek en de bronnen die hij daarvoor gebruikte. Bij het werken aan een project over D-Day interviewde Ambrose verschillende getuigen. Bij het afnemen van de getuigenissen van leden van *Easy Company* raakte Ambrose onder de indruk van de hechte band die de manschappen tot op de dag van hun interviews met elkaar hadden. Zij wisten alles van elkaar en hielpen ook degenen die problemen hadden. Dit alles deden ze ondanks het feit dat ze verspreid waren over bijna de gehele Verenigde Staten.

Ambrose vertelt ook dat hij dit boek wou schrijven omdat hij op dat moment geen andere projecten had om aan te beginnen. Zijn D-Day project was immers gepland om pas enkele jaren later in een boek omgezet te worden. Wel wou hij dat dit nieuwe project nog een correlatie had met D-Day. Hij was tevens geïnteresseerd in de verhalen van *Easy Company* omdat hij al een boek had geschreven over de belevenissen van de Britse 6de Airboredivisie die tijdens D-Day vocht op de meest noordelijke flank van het geallieerde bruggenhoofd. *Easy Company* bevond zich op deze dag aan de andere kant van de geallieerde operatie.

Om de nodige informatie voor zijn boek te verzamelen interviewde Ambrose zoveel mogelijk leden van *Easy Company*: Hij kon, door het in contact komen met deze soldaten en hun familie, ook gebruik maken van de brieven en memoires van inmiddels overleden soldaat David Webster. Hierna trok hij met enkele leden van *Easy Company* op reis door Europa langsheen de belangrijkste slagvelden waar ze hadden gevochten. Ook had hij samen met Majoor Winters een gesprek met Baron Kolonel Frederick von der Heydte in Munchen. Dit was een Duitse commandant, die zowel in Normandië als tijdens Operatie Market Garden tegen *Easy Company* heeft gevochten.

Tenslotte besloot Stephen Ambrose, in tegenstelling tot zijn eerder werken over veteranen, om het manuscript te laten nalezen door enkele manschappen van *Easy Company* alvorens het te publiceren. Na deze eerste lezing werden er nog veel aanpassingen gemaakt en correcties doorgevoerd op suggestie van de leden van *Easy Company*:

3.3.6 Aflevering 4: *The Replacements* ¹¹¹

Aangezien *band of brothers* een serie is die verschillende momenten van de Tweede Wereldoorlog behandelt zijn deze niet allemaal voor deze verhandeling van belang. De aflevering die ons interesseert is de vijfde uit de reeks en is getiteld *The Replacements*: Het is gebaseerd op het achtste hoofdstuk van het boek en is in het boek getiteld *Hell's Highway*:

In deze aflevering staan, zoals de titel doet vermoeden, de nieuwe rekruten of vervangingen centraal. Tijdens de Slag om Normandië had ook *Easy Company* zware verliezen geleden. Om deze verliezen te compenseren werden er nieuwe rekruten, die pas hun training hadden doorgaan, onderverdeeld bij de eenheid. In de aflevering trachten de makers te tonen hoe er met deze rekruten werd omgegaan door reeds aanwezige manschappen. Tevens wordt er een beeld geschapen van hoe moeilijk het voor deze nieuwe rekruten was om geaccepteerd te worden door de veteranen van de eenheid. ¹¹²

De aflevering begint met een scène waarin de soldaten zich in een Engelse Pub bevinden om te bekomen van de slag om Normandië. De nieuwe rekruten krijgen verhalen te horen en worden geplaagd door enkele *anciens* van de eenheid. Vervolgens zien we de aankondiging van Operatie Market Garden en haar doelstelling in het algemeen alsook de doelstellingen die *Easy Company* zal moeten behalen.

We volgen de manschappen als ze hun sprong wagen en voet zetten op Hollands grondgebied. Vervolgens wordt *Easy Company* hartelijk onthaald in de stad Eindhoven door de lokale bevolking. Ze zien echter wel hoe het verzet van dit moment gebruikt maakt om enkele vrouwen vast te nemen en kaal te scheren. Ze komen te weten dat deze vrouwen allen met de vijand hadden geslapen. Een van deze vrouwen komt later in de aflevering terug in beeld met een kind als ze zich buiten Eindhoven bevindt. Ze krijgt van enkele manschappen van *Easy Company* een voedselpakket. Van het verzet krijgen ze ook te horen waar de Duitsers zich nog zouden bevinden. Als de nacht valt zien we dat de manschappen zich niet meer in de stad maar zich op het platteland bevinden.

Hierop volgt de opmars van de eenheid naar Nuenen, begeleid door Britse tanks. We zien de eenheid aankomen bij het stadje. Luitenant Brewer, die voor de eerste maal met *Easy* aan het front aanwezig is, stapt af van de tank en trekt de voet verder. Hij neemt zijn verrekijker en gaat in het midden van de weg staan. Kort hierop wordt hij door de Duitsers onder vuur genomen. Hierop zien de mannen van *Easy Company* een vijandelijk pantservoertuig dat snel kan uitgeschakeld worden. De manschappen trekken nu te voet de stad in en stellen zich strategisch op. Er volgt een zeer ludieke en aparte scène waarin sergeant Martin een conversatie heeft met een Britse tankcommandant. Hij waarschuwt de tankcommandant voor

¹¹¹<http://www.imdb.com/title/tt1247467/synopsis/> geraadpleegd op 14/05/2010

¹¹²<http://www.hbo.com/band-of-brothers/index.html/band-of-brothers/episodes/0/04-replacements/synopsis.html>! geraadpleegd op 14/05/2010

het gevaar maar deze repliceert dat hij de vijandelijke pantser niet kan zien en er dus ook niet op kan schieten. Kort hierop wordt de tank uitgeschakeld door de Duitse pantser. Plots verschijnen van overal Duitse soldaten. Het was een hinderlaag. De manschappen trekken zich snel uit de stad terug onder bescherming van de Britse tanks. We zien vervolgens hoe de gewonde sergeant Bull Randleman gescheiden raakt van zijn eenheid en dekking moet zoeken in een schuur. Bij het uitsturen van een patrouille de volgende morgen zien ze hem echter aankomen in een Jeep.

Verder zou ik hier ook nog even de aandacht willen vestigen op de vijfde aflevering getiteld *Crossroads*: In deze aflevering bevinden de manschappen van *Easy Company* zich nog steeds in Nederland. Ditmaal bevinden zij zich op het Eiland, het gebied tussen Nijmegen en Arnhem. Het is belangrijk op te merken dat dit geen historische incorrectheid is. Deze aflevering speelt zich immers af nadat *Operation Market Garden* al was afgelopen. Wel zien we nog een verwijzing naar *Market Garden*. Dit gebeurt doordat *Easy Company* deelnam aan *Operatie Pegasus*. Deze operatie diende om nog een honderdtal achtergebleven Britse paratroepers over de Neder-Rijn te helpen

3.3.7 Historische correctheid

Doordat *band of brothers*, net als *A Bridge too Far*, gebaseerd is op een literair werk zal ik, alvorens over te gaan op de historische correctheid, eerst de historische correctheid van het boek bespreken en de relatie tussen het boek en de serie bespreken.

De informatie in het boek stemt overeen met de feiten die we hebben kunnen vaststellen in het eerste hoofdstuk. Dit zowel op het gebied van de doelstellingen, het verloop van de strijd en de conclusies die uit deze operatie werden getrokken. Als voorbeeld kunnen we de strijd om Nuenen nemen. We zien inderdaad dat *Easy Company* tijdens een oostelijke opmars stootte op de eenheden van de Duitse 107de Pantserbrigade. Deze strijd werd geleverd rond de stad waarbij enkele Britse tanks werden uitgeschakeld. De historische correctheid lijkt zelf verder te gaan op het meer individueel niveau. Dit is aan te tonen met het voorbeeld van de discussie tussen Sergeant Martin en een Britse tankcommandant, die in het boek volledig overeenstemt met mijn eigen bevindingen over de conversatie die plaatsgevonden had. Opvallend is wel hoe het boek historisch correct lijkt te zijn en Ambrose een goede werkwijze lijkt te hanteren bij zijn bronnen. Toch maakt hij enkele fouten die van zijn boek mogelijk geen goed historisch werk maken. Het is duidelijk dat Ambrose ofwel maar een beperkte bibliografie heeft gebruikt voor zijn boek of geen duidelijke bibliografie heeft aangebracht in zijn werk. Hoewel sommige geschiedkundigen maar kunnen werken met een bepaald aantal bronnen zijn er omtrent de Tweede Wereldoorlog zeer veel bronnen beschikbaar die hij had kunnen gebruiken. Deze afwezigheid van diverse boeken en bronnen blijkt ook uit het beperkt kritische apparaat dat gehanteerd wordt in zijn werk.

Maar een veelheid van bronnen is echter geen voorwaarde om een goed geschiedkundig werk te creëren. De vele getuigenissen die Ambrose heeft opgenomen kunnen voldoende zijn. Het is dan wel heel belangrijk dat deze getuigenissen met een kritische houding worden onderzocht. Getuigenissen kunnen, volgens Vansina, een bron op zich zijn, mits ze aan de nodige voorwaarden voldoen.¹¹³ Hoewel alles lijkt te kloppen wat er in het boek geschreven is, blijft het ontbreken van een goed kritisch apparaat een pijnpunt voor dit boek.¹¹⁴

We zien dat in de serie het verhaal niet overeenstemt met het boek. De scènes uit het boek komen overeen met individuele stukjes tekst. We zien dus dat het verhaal, zoals eerder vermeld, is aangepast om te kunnen dienen als een filmscenario. We zijn dus opnieuw verplicht om een aspect van Rosenstones model erbij te halen.

In ons geval zien we dat ten eerste de gebeurtenissen die plaatsvonden tijdens Operatie Market Garden niet allen in dezelfde volgorde plaats vinden zoals ze echt gebeurd zijn. Het betreft hier de scène uit de aflevering *Remplacements* waarin Luitenant Brewer wordt neergeschoten nabij het stadje Nuenen. Dit gebeurde volgens het boek van Ambrose bij de opmars naar Eindhoven en niet naar Nuenen. Hoewel dit feitelijk gezien niet historisch correct is op gebied van plaats en datum, daar de opmars naar Nuenen een dag later plaats vond dan deze naar Eindhoven, tast het naar mijn mening het algemene beeld van deze woelige dagen niet aan. Een tweede historische fout die gemaakt wordt is de uitbeelding van de slag bij Nuenen. In de serie zien we dat de slag plaatsvond in de stad Nuenen en dat de vijand hier met infanterie en tanks een hinderlaag had opgesteld. Terwijl de slag plaatsvond nabij en niet in het stadje Nuenen.¹¹⁵ Het valt hierbij ook op te merken dat *Easy Company* hierbij in contact kwam met de 107de Pantserbrigade en dus op een grote tankmacht stootte. Hoewel dit puur feitelijk gezien fout is, is dit weer een begrijpbare aanpassing van de feiten. Het namaken of restaureren van de nodige voertuigen om historisch correct te zijn is een zeer kostelijke en moeilijke aangelegenheid. Het is hierbij dus niet verwonderlijk dat men deze veldslag niet kon uitbeelden met alle nodige tanks. De schrijvers zijn er, naar mijn mening, wel in geslaagd om de essentie van de slag over te brengen op het scherm. Ze slaagden erin om een veldslag weer te geven waarin de Amerikanen in hun opmars tegengehouden worden door een sterkere vijand met een overmacht aan tanks. Hoewel we niet veel tanks te zien krijgen, zijn deze wel duidelijk de doorslaggevende factor. Ook hier lijkt dus de toevoeging van fictionele elementen en het aanpassen van de historische feiten niets te veranderen aan het algemene beeld van de belevenissen van de manschappen van *Easy Company* tijdens Operatie Market Garden. Volgens bepaalde bronnen zou ook de verfilming van de represailles door het verzet overdre-

¹¹³BOONE (M.). *Historici en hun métier*. Een inleiding tot de historische kritiek. Gent, Academia Press, s.d. pg 21

¹¹⁴ Hierbij wil ik nog vermelden dat ik mij gebaseerd heb een editie van het boek uitgegeven door de uitgeverij Pocket Books uitgegeven in 2001. Deze editie van het boek werd uitgegeven naar aanleiding van het uitzenden van de serie. Ik was niet in staat om een andere kopie of een boek uit de eerste druk te bemachtigen

¹¹⁵!http://www.go2war2.nl/artikel/1623/Band-of-Brothers.html geraadpleegd op 14/05/2010

ven gedramatiseerd zijn. Volgens die bronnen zouden de represailles in Nederland rustiger verlopen zijn. De bevolking zou kalmer zijn geweest en meer geamuseerd toegekeken hebben dan woedend over wat de vrouwen hadden gedaan.¹¹⁶

De acteurs in deze serie zijn ook van groot belang om een correct historisch beeld te kunnen creëren. Dit is duidelijk als men beseft dat er in de serie in het totaal meer dan vijfhonderd personages zijn die een sprekende rol hebben, waarvan er vijftig leden zijn van *Éasy Company*.¹¹⁷ Dit is van groot belang omdat op deze manier een goed beeld gevormd wordt over het aantal verschillende personen die in contact kwamen met enkel en alleen deze eenheid. Men kan niet duidelijk zeggen hoeveel personen dit in het echt zullen geweest zijn, maar hierdoor krijgt men wel een indicatie over het aantal. Ook slaagt men er hierdoor volgens mij in om weer te geven hoe schijnbaar onbelangrijk een individu was in de gehele oorlogsmachine tijdens de Tweede Wereldoorlog.

Om de acteurs die een belangrijke rol in de serie hadden de kans te geven zich in te leven in hun rol, moesten een militaire training van twee weken doorlopen. Ze moesten hun uniformen correct leren dragen en leren hoe ze in de juiste houding moeten staan. Verder kregen ze enkele basislessen tactiek en parachutespringen. Tijdens deze periode mochten ze geen moderne taal of niet in het dialect spreken. Ze moesten elkaar ook aanspreken met de naam van hun personages. De acteurs werden niet ontzien en moesten zelfs zestien uur per dag trainen gedurende deze twee weken. Volgens de producers kon enkel zo een acteur zich goed inleven in hoe het moest geweest zijn om soldaat te zijn.¹¹⁸

Sommige acteurs waren in staat om contact op te nemen met de personen die ze zouden uitbeelden. Hiervoor konden zij gesprekken voeren met de personen in kwestie, hen doelgerichte vragen stellen van hoe ze zich voelden op bepaalde momenten en het karakter van deze persoon leren kennen. Damien Lewis die Richard Winters vertolkt in de serie nam zo ook contact op met hem. Na enkele gesprekken kwam Lewis tot de vaststelling dat Winters in het aanhalen van zijn herinneringen zeer analytisch, pragmatisch en niet emotioneel was. Winters bleek een warme man te zijn met een zeer droge vorm van humor. Het is mijn overtuiging dat deze gesprekken tussen acteur en personage van groot belang zijn voor de juiste weergave van de sfeer en emoties die de personages beleefd hebben in hun leven. Nadat de serie was uitgezonden kwamen Lewis en Winters nogmaals samen. Lewis had nu de mogelijkheid om te vragen aan Winters wat hij vond van de geleverde prestatie. Hij vond dat Lewis er tamelijk goed in geslaagd was hem uit te beelden.¹¹⁹

In de functie van de historische correctheid is de medewerking van de veteranen van *Éasy*

¹¹⁶<http://www.101airborneww2.com/bandofbrothers5.html>! geraadpleegd op 14/05/2010

¹¹⁷SCHATZ (T.). op.cit. p 78

¹¹⁸<http://members.multimania.nl/PIR506E/45bootcampforactorsnederlands.htm>! geraadpleegd op 14/05/2010

VAN OTTERDIJK (K.). Tien uur lang oorlog in *Band of Brothers*. Filmvalley, 58, 2009, p. 68

¹¹⁹ALEXANDER (L.). op. cit. pg 15-17

Company aan dit project zeer belangrijk. Hun contributie is duidelijk te zien door de opmaak van de afleveringen. Elke aflevering start en eindigt immers met fragmenten van afgenomen interviews van de veteranen. In deze gespreken bespreken ze enkele zaken die in die aflevering aan bod zullen komen of aan bod geweest zijn. Deze narratieve vorm is zeer opmerkelijk en slaagt erin om het verhaal te personaliseren en een hoger gevoel van realisme, vergelijkbaar met een documentaire, weer te geven. Tegelijkertijd zorgen deze interviews ook voor een hoger dramatisch gehalte en een afbakening van het thematische onderwerp die in die aflevering primeerde. Bij de door mij besproken aflevering bespreken de veteranen hun herinneringen en ervaringen over de nieuwe troepen die hen werden toegewezen. Naarmate de serie vordert geraakt de kijker meer vertrouwd met deze personen en soms kan je sommige personages en veteranen al in elkaar zien overgaan, zonder te weten wie de veteranen zijn. De identiteit van de veteranen komt immers pas bij de laatste aflevering in beeld. Door deze interviews en de geleidelijke versmelting van de personages en de veteranen slaagt de serie erin om de complexe relatie tussen tijd en geheugen, liefde en verdriet, spijt en berouw over te brengen naar de kijker. Dit is ook wat Spielberg trachtte te bereiken met het einde van *Saving private Ryan* en de scène op het kerkhof, maar er uiteindelijk in faalde.¹²⁰

Voor deze serie is het belangrijk te onthouden dat de producers vooral wilden weergeven hoe de oorlog beleefd werd door de vele soldaten die eraan hebben deelgenomen. Toch wilden ze niet teveel van de historische werkelijkheid kwijtspelen. Ze zochten dan ook naar een goede verhouding tussen wat er echt gebeurd was en wat zij hebben aangepast.¹²¹ En dan natuurlijk specifiek gericht op de manschappen van *Easy Company*: Hiervoor gaf Spielberg aan de medewerkers van de serie bij het opstarten van het project de raad mee dat er zo weinig mogelijk moest gefilmd worden vanuit het standpunt van de Duitse soldaten. Het moest een serie worden die toonde hoe de manschappen Easy de oorlog beleefden.¹²² De nadruk werd door de producers ook gelegd op het samenhorigheids- en familiegevoel van de eenheid. Deze waren zoals gezegd zo opmerkelijk dat het zelfs een reden was voor Stephen Ambrose om zijn boek te schrijven.¹²³

Wat belangrijk is te onthouden dat ik hier maar één aflevering behandel. Niet alles wat ik in dit onderdeel van mijn verhandeling heb neergeschreven is van toepassing op de gehele serie. Indien we de personificatie van de Duitse vijand even bespreken zal dit duidelijk worden. In aflevering vier van *band of brothers* zien we geen personificatie van de Duitse vijand. De vijand is in tegenstelling tot *Theirs is the Glory* wel nadrukkelijker in beeld gebracht, maar blijft vooral een achtergrondfiguur. In aflevering vijf van deze serie is de Duitse vijand echter

¹²⁰SCHATZ (T.). op.cit. p 77

¹²¹ALISON (J.). D-Day for HBO's series. *Variety*, 383:4, 2001

¹²²OPPENHEIMER (J.). *Close Combat: HBO's Band of Brothers Takes viewers to the Front Lines of World War II: American Cinematographer- The International Journal of Film & Digital Production Techniques*, 82:9, 2001, pg 33

¹²³SCHATZ (T.). op.cit. p 77

nog meer in beeld gebracht dan in onze besproken aflevering. We zien bijvoorbeeld kapitein Winters een dijk oplopen waar hij een SS'er ziet en neerschiet. Deze Duitse soldaat blijft lang in beeld. We zien immers een zeer jonge man is en dit beeld insinueert al veel meer over de Duitse tegenstand in vergelijking met de beelden van de Duitse soldaten in aflevering vier. In de derde aflevering van *band of brothers* is er zelfs een personificatie van de vijand aanwezig wanneer een van de soldaten van Easy een conversatie voert met een Duitse soldaat die afkomstig is uit Amerika. Het is dus heel belangrijk zoals hier werd aangetoond dat dit deel van mijn verhandeling enkel betrekking heeft op de vierde aflevering van *band of brothers*, getiteld *the Replacements*:

3.3.8 Besluit

We krijgen in deze serie, zoals op te merken valt in de bespreking van de aflevering, geen volledig beeld te zien van de Operatie Market Garden. We volgen tijdens de aflevering niet alle gebeurtenissen die plaatsvonden tijdens de operatie, maar dit was ook niet de bedoeling van de producers. Zij wilden immers weergeven hoe het was om soldaat te zijn in de Tweede Wereldoorlog. De serie trachtte en slaagde erin om veel meer emotie in het verhaal te steken. Hierdoor valt dus te concluderen dat de serie geen echt goede historische bron om de puur historische feiten te achterhalen. Deze aflevering, en naar mijn gevoel de serie, is dan wel weer een goede bron om weer te geven hoe het was om soldaat te zijn in de Tweede Wereldoorlog. Hierdoor is de serie een goede aanvulling op het boek. In het boek zien we een geslaagde verzameling van getuigenissen omgevormd worden tot een historisch correct verhaal, maar de serie slaagt er veel beter in om de emoties van de getuigenissen over te brengen.¹²⁴ Verder zijn ook de getuigenissen voor- en na de aflevering van uitermate groot belang. Het aantal overlevenden van de Tweede Wereldoorlog vermindert elk jaar en elk project dat de getuigenissen van deze mensen voor het nageslacht bewaart is naar mijn mening dan ook een belangrijke historische bron.

3.4 Operatie Market garden en de huidige samenleving

In het volgende stukje tekst zou ik willen ingaan op hoe Operatie Market Garden vandaag de dag nog actueel blijft bij het grote publiek. Tijdens een gesprek met de heer Dick Schlüter van het Hotel Hartenstein vertelde hij mij dat naar zijn mening de reden voor het de blijvende aandacht van het publiek voor het museum Hotel Hartenstein en Operatie Market Garden vooral komt door een film als *A Bride Too Far* en *Band of Brothers*. Maar dat deze films er ook pas zijn gekomen door de niet aflatende stroom van wetenschappelijke en literaire werken en andere zaken die over het onderwerp verschenen zijn. In dit volgende onderdeel zou ik dan ook even willen stilstaan bij enkele zaken die recentelijk over Market Garden verschenen zijn

¹²⁴<http://www.go2war2.nl/artikel/1623/Band-of-Brothers.htm> geraadpleegd op 14/05/2010

en de continue aandacht van het publiek over het onderwerp mogelijk verzekeren.

Sinds kort bestaat er een lied over Market Garden. Het liedje getiteld *Black Swanís* geschreven door Joel Pott. Hij is de zanger van de Engelse popband *Áthlete*: Deze groep is een Engelse indie-rockband, zoals Coldplay of Muze, die al meerder noteringen in de Britse hitlijsten behaalde. Joel Pott schreef het liedje ter ere van zijn opa majoor John Pott die meevocht in Arnhem bij de 1ste Britse Luchtlandingsdivisie. John Pott was tevens de schoonbroer van majoor John Frost. Zijn opa stierf bijna bij deze gevechten. Hij werd voor dood achtergelaten door de Duitsers in de bossen rond Oosterbeek maar werd door enkele Nederlandse burgers naar een ziekenhuis vervoerd. De kracht van de tekst is volgens kenners zo sterk dat het lied zelfs werd verkozen door het British Legion, een veteranenorganisatie, om gespeeld te worden tijdens een herdenking op Trafalgar Square. Joel Pott zegt zelf dat hij dit lied niet heeft geschreven als een hommage aan de oorlog maar als een herinnering aan degenen die de strijd niet overleefd hebben. Joel Pott bracht samen met zijn vader een bezoek aan Arnhem en Oosterbeek. Hiervan werd er ook een documentaire, getiteld *Black Swan Story*, gemaakt voor de Engelse televisie en is online te zien op www.vimeo.com/7475133.¹²⁵

Een ander opmerkelijk fenomeen betreffende Operatie Market Garden zijn de computerspelletjes. Ik wil hier even kort over uitweiden omdat ik vanuit mijn interesse als gamer en geschiedkundige heb opgemerkt dat computerspelletjes zelfs nog minder in de lessen besproken worden dan films. Dit is begrijpelijk omdat het een relatief nieuw medium is en deze spelletjes vaak geschiedenis enkel gebruiken als achtergrondverhaal zoals in *Medal of Honor: Airborne* uit 2007. Hierbij kruipt de speler in de huid van een parachutist om deel te nemen aan de bevrijding van Eindhoven. Maar hier stopt de historische correctheid. Toch haal ik dit aan vanwege een computerspel uit mijn eigen collectie. Dit spel heet *Brothers in Arms: Hell's Highway* en verscheen op diverse platforms op het einde van 2008. Tijdens het spel moet je missies uitvoeren en kruip je in de huid van een soldaat uit het 502de Regiment van de 101ste Luchtlandingsdivisie. Na het voltooien van dergelijke missies verkrijg je allerlei informatie over Market Garden, de uitgevoerde missie en de luchtlandingstroepen. In mijn ogen is dit een unieke gelegenheid voor onderzoekers. Niet enkel om de geschiedenis te herbeleven maar ook voor toekomstige generaties om onze kijk op deze geschiedenis te onderzoeken. Verder bieden deze zaken de mogelijkheid om de nieuwere generaties te bereiken. Indien de extra informatie in deze spelletjes zouden opgesteld worden volgens de regels van de historische kritiek hebben we een medium waarbij we correcte historische informatie op een originele manier aan de jeugd kunnen overbrengen. Het echter niet de bedoeling om ook hier de historische correctheid van het spel te onderzoeken. Voor wie meer informatie deze game wil verwijst ik graag naar het artikel *Toward a virtual reenactment of history: Video games and the recreation of the past*. van Brian Rejack. Dit artikel verscheen in *Rethinking history* van

¹²⁵ VAN HUET (B.). *Song voor gevallenen*: *Luxity*, 4, 2010, p. 102-102

september 2007.¹²⁶

Ik hoop dat ik met deze twee voorbeelden heb kunnen aantonen dat Operatie Market Garden na zestig jaar nog steeds aanwezig is in onze samenleving.

¹²⁶ REJACK (B.). Toward a virtual reenactement of history: Video games and the recreation of the past. *Rethinking History*, 11:3, 2007, p. 411-425.

Hoofdstuk 4

Het besluit

Het vormen van een algemeen besluit uit deze drie voorgaande en totaal verschillende weergaven over Operatie Market Garden is geen gemakkelijke opdracht.

Uit het gevoerde onderzoek blijkt dat de film die het eerst gemaakt werd, kort nadat de feiten hadden plaatsgevonden, het best een historisch correcte weergave van feiten in beeld gebracht heeft. Het algemeen historisch beeld van hoe het voelde om dit alles mee te maken was echter veel minder juist. Deze twee uitersten zijn beide een gevolg van het gebruik van veteranen als acteurs. Hoewel zij er niet in slagen om de nodige emoties over te dragen, kunnen zij wel de meest accurate weergave van feiten voorleggen. Bij de serie *Band of Brothers* zien we dan juist het omgekeerde. We zien een minder goede historische weergave van de feiten maar een veel betere overdracht van emoties. Het historische beeld van hoe de oorlog ervaren werd door gewone soldaten maakt van deze serie een belangrijk historisch document. Een belangrijk deel van de historisch correctheid kwam ook hier door de hulp van veteranen.

De twee voorgaande weergaven geven echter geen totaalbeeld van Operatie Market Garden. De enige die dit probeert is *A Bridge Too Far*. Maar zoals we hebben aangetoond faalt deze film op het vlak van historische weergave van feiten en belevingservaringen. Nochtans waren ook hier enkele veteranen betrokken bij het maken van de film. We zien dus duidelijk bij elk van de drie projecten dat de rol die de veteranen spelen in de film een effect heeft op de historische weergave. Indien we de weergaven rangschikken volgens bijdrage, vinden we de grootste inbreng van veteranen bij *Theirs is the Glory*, gevolgd door *Band of Brothers* en tenslotte *A Bridge Too Far*. We zien hierbij dat de rangschikking in deze volgorde ook een weergave is van de historische correctheid van feiten en beelden, waarvan de eerste de meest juiste weergave is en de laatste de minst goede.

We kunnen dan ook eens de manier belichten waarop de personages, of beter gezegd de veteranen, worden afgebeeld in de film. In *Theirs is the Glory* kunnen we dan opmerken hoe de veteranen geëerd worden om hun inzet, moed en doorzettingsvermogen. In *Band of Brothers* worden ze dan eerder afgebeeld als uitzonderlijke mensen, die als voorbeeld kunnen dienen

voor de huidige maatschappij. Er wordt immers in de gehele serie getoond hoe sommigen onder hen problemen hadden met de situatie. Indien we spreken van echte verering zou er veel minder aandacht uitgaan naar de menselijke kant van de manschappen. In *A Bridge Too Far* worden deze manschappen dan in beperkte mate voorgesteld als de helden van een film. Ik zeg hierbij in beperkte mate, omdat in deze film de meeste aandacht uitgaat naar de officieren en veel minder naar de soldaten.

Dit brengt ons bij een volgend belangrijk punt, de aandacht voor de gewone mensen. In *Theirs is the Glory* en *Band of Brothers* gaat de aandacht uit naar de soldaten. Dit in tegenstelling tot *A Bridge Too Far* waar de officieren centraal staan. Bij *Band of Brothers* is de aandacht voor de lagere officieren en soldaten aanwezig door het boek van Ambrose. Het was de aandacht voor menselijk leed en individuele ervaringen dat Spielberg en Hanks aantrok om dit project te realiseren. De reden voor de focus op de soldaten in het boek komt door een overheersende evolutie in de geschiedkundige werken. In deze werken zien we een geleidelijke overgang van de geschiedenissen van generaals en hoge officieren naar de geschiedenis van gewonemensen. Bij de film *A Bridge Too Far* is de situatie niet zo duidelijk. We kunnen zien dat zowel in deze film als in *The Longest Day* er aandacht uitgaat naar de officieren en grote figuren uit de geschiedenis. *The Longest Day* slaagde er echter in om een beter evenwicht te vinden tussen de grote figuren en gewone mensen. Wat ook meer aansluit bij het evenwicht dat men terug vindt in de boeken van Ryan. De reden voor de grotere aandacht voor de officieren in *A Bridge Too Far* is dus te wijten aan de filmmakers. In tegenstelling tot de twee vorige weergaven baseert *Theirs is the Glory* zich niet op een historisch werk. Hierdoor is de film niet onderhevig aan de evoluties in de geschiedsschrijving. De aandacht voor de gewone soldaten en lagere officieren in deze film komt door het nastreven van een zo hoog mogelijk realisme in de filmwereld in de periode kort na de oorlog. We zien dit onder andere ook bij de films *Battleground* uit 1947 en *Task Force* uit 1948.

Een andere constante bij alle films is de aandacht die gevestigd wordt op de luchtlandings-troepen, zowel Amerikaanse als Britse. Hoewel deze eenheden een belangrijke rol speelden gedurende de gehele operatie Market Garden, mag men deze rol niet overwaarden en de rol van het Britse XXXste onderschatten. De enige film van de drie die hier besproken werden waarin het XXXste Korps het meest aan bod komt is in *A Bridge Too Far*. Maar zoals we gezien hebben is dit echter geen correcte weergave en worden hun vele moeilijkheden niet overgebracht op het scherm. We moeten hierbij wel de opmerking maken dat in *Theirs is the Glory* de film handelt over de 1ste Britse Luchtlandingsdivisie en dat zijn geen fysiek en rechtstreek contact hadden met dit korps tot als ze de Neder-Rijn konden oversteken en zich naar Driel begaven. Ook bij *Band of Brothers* moeten we opmerken dat de beperkte rol van het XXXste Korps een historisch correct beeld is. Deze twee laatst vernoemde weergaven focussen zich immers op twee specifieke momenten van de strijd. Maar dit zet mijn punt juist kracht bij doordat deze twee specifieke momenten volledig in het teken staan van de rol van

de luchtlandingstroepen. Bij *Theirs is the Glory* is de aandacht zoals gezegd afkomstig van de opdrachtgevers van het project waarmee het allemaal begonnen was, de veteranenorganisatie van de Britse luchtlandingstroepen. Bij *Band of Brothers* komt de aandacht voor de paratroepers door het boek van Stephen E. Ambrose en de belevenissen van *Easy company*: Zoals vermeld komt een groot deel van de Tweede Wereldoorlog aan bod in het boek maar biedt het toch de mogelijkheid om te focussen op individuele verhalen.

Bij het bekijken van de jaartallen wanneer de door ons vermelde weergaven uitkwamen - *Theirs is the Glory* in 1946, *A Bridge Too Far* in 1977 en *Band of Brothers* in 2001- kunnen we vaststellen dat dit een evenwichtige spreiding is. Deze films komen telkens voor in een periode waarin Hollywood, de domineerde filmcultuur, gekenmerkt wordt door een interesse voor de Tweede Wereldoorlog. Dit hebben we onder ander besproken bij *Band of Brothers*. Het feit dat bij elke periode van hernieuwde interesse voor de Tweede Wereldoorlog, Operatie Market Garden een onderwerp vormt is opmerkelijk. Dit is te verklaren door het feit dat er sinds de Tweede Wereldoorlog over Operatie Market Garden een continue, niet aflatende stroom publicaties verschenen is. Hierdoor blijft het thema leven bij het publiek. Maar dit is geen eenzijdige relatie. Zoals vermeld in mijn inleiding was een van mijn redenen om deze thesis te maken de film *A Bridge Too Far*. Deze film wordt nog steeds elk jaar opnieuw uitgezonden en is daardoor nog steeds een belangrijke factor in het levendig houden van de herinnering aan Operatie Market Garden.

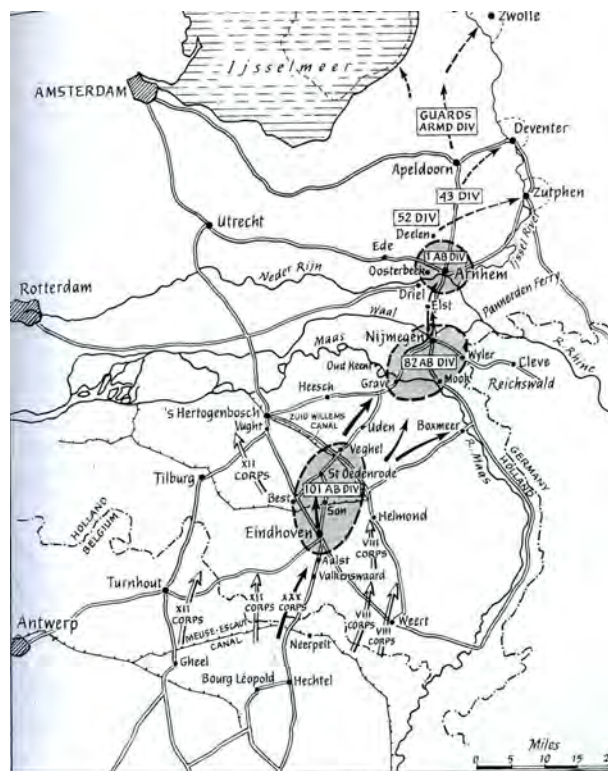
Een laatste punt van aandacht is het feit dat al deze films een kind zijn van hun tijd. Een film kan pas historisch correct zijn indien men voldoende kennis heeft over de historische feiten. Zoals vermeld in mijn eerste hoofdstuk zijn pas sinds kort de eerste wetenschappelijke werken verschenen over de Duitse reactie op Operatie Market Garden. Verder kennen we ook de herwaardering van de rol van de Polen doordat zij hun eigen geschiedenis herontdekken. Hoewel Cornelius Ryan ook al de nodige aandacht schonk aan deze twee factoren is onze huidige kennis over Market Garden veel groter dan ten tijde van Cornelius Ryan. Dankzij internet bevinden wij ons nu ook in de mogelijkheid om makkelijker aan deze bronnen te geraken. Hoewel Cornelius Ryan in zijn tijd al kon reizen naar de plaatsen waar zich extra informatie bevond, was dit een dure onderneming. In onze huidige mondiale samenleving kan een historicus over meer gediversifieerde bronnen beschikken dan ooit tevoren. Daarbovenop is de perceptie van de feiten door de jaren heen ook sterk veranderd. De Britten en Amerikanen worden door de jongere generaties niet meer beschouwd als de bevrijders of de redders van de democratie.

Afsluitend kunnen we dus zeggen dat er geen veralgemeningen kunnen gemaakt worden over de historische waarheid van feiten en de beeldvorming in de hier behandelde weergaven. Om dit te achterhalen zou er een aparte studie van elke film gemaakt moeten worden. Wel kan er gesteld worden dat elke film een bron vormt voor een historisch onderzoek. De historisch

correcte weergaven kunnen een belangrijke bron zijn voor verder onderzoek naar operatie Market Garden. De niet historisch correcte weergaven kunnen gebruikt worden als bron voor het onderzoeken van beeldvorming in films of de cultuur van de periode waarin hij gemaakt werd. Dit bevestigt de noodzaak om alle historische speelfilms te behandelen als historische bronnen. Dit wil zeggen dat deze steeds kritisch onderzocht moeten worden alvorens ze te gebruiken. Het bevestigt ook mijn intentie, die ik in mijn inleiding had aangeduid, om met deze thesis geen discussies af te sluiten, maar wel om de lezers uit te nodigen om zelf op onderzoek uit te gaan.

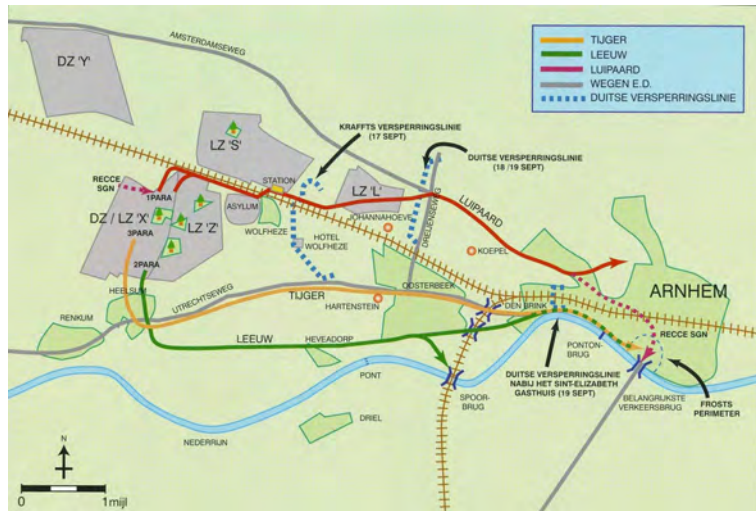
Bijlage A

Kaarten

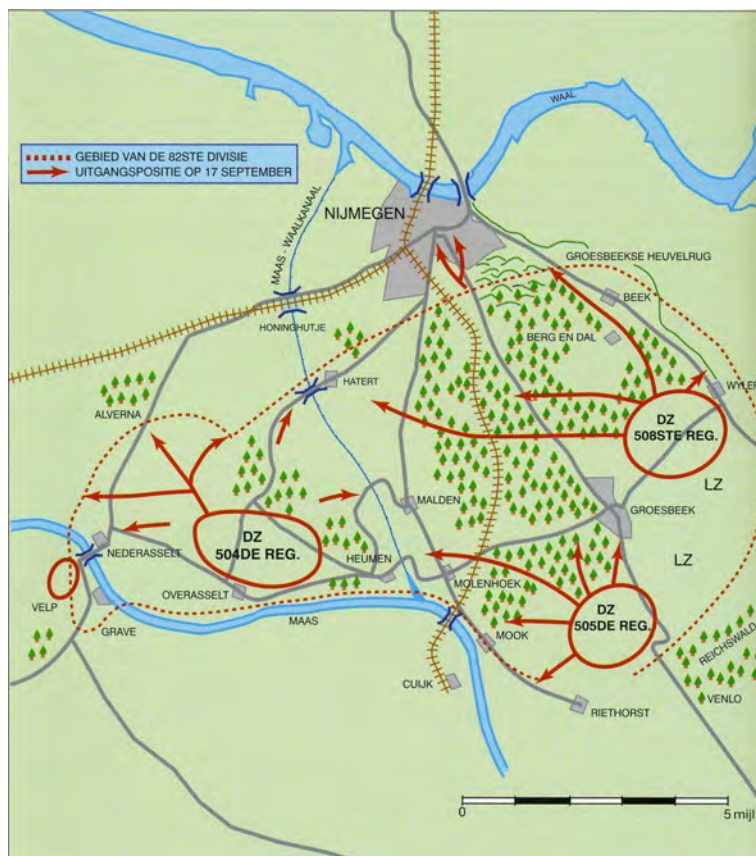

Figuur A.1: Algemene kaart van de operatie ¹⁰¹

¹⁰¹SAUNDERS (T.). Hell's Highway. Barnsley, Pen & Sword Books Limited, 2001, p.37 (Battleground Europe)

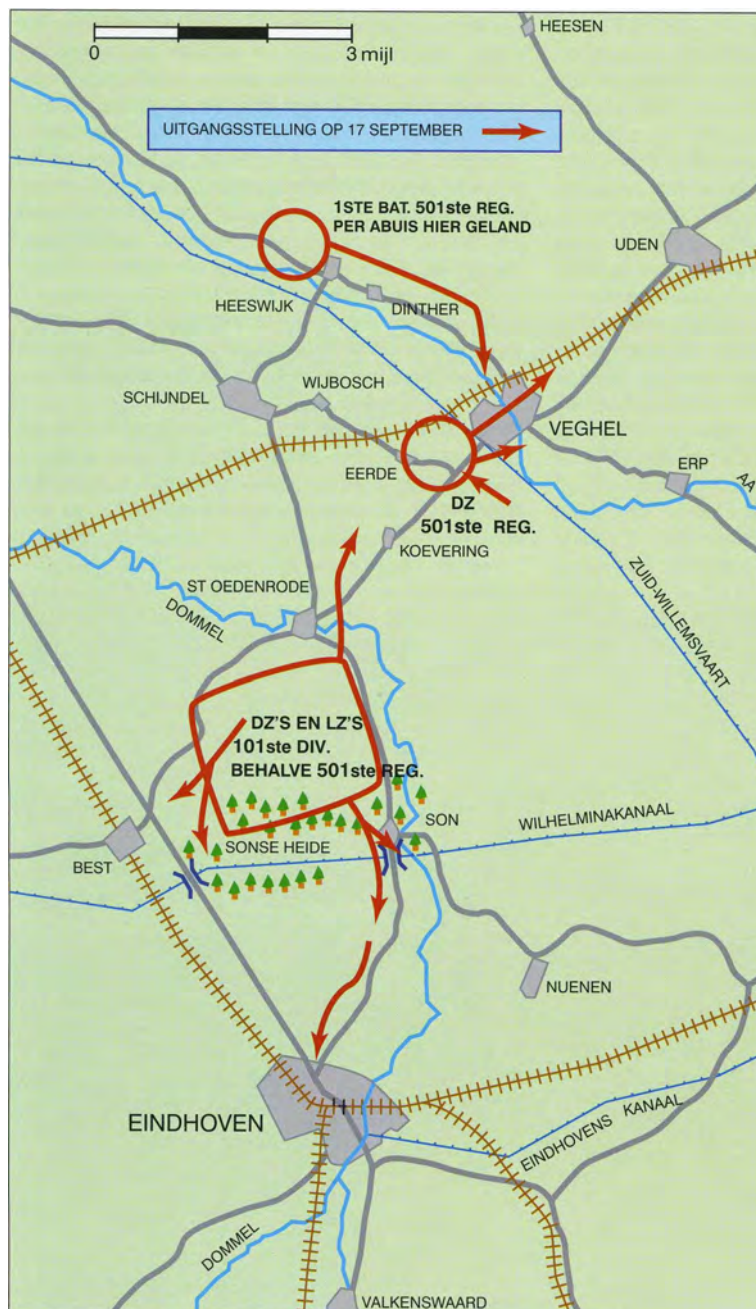

Figuur A.2: De routes naar Arnhem ¹⁰²

Figuur A.3: De landingszones bij Nijmegen ¹⁰³

¹⁰²CLARK (L.). De Slag om Arnhem. Aartselaar, Zuidnederlandse uitgeverij, s.d.,p. 40

Figuur A.4: De landingszones bij Eindhoven ¹⁰⁴

¹⁰³CLARK (L.). De Slag..., p. 52

¹⁰⁴CLARK (L.). De Slag..., p. 56

Figuur A.5: Het bruggenhoofd bij Arnhem ¹⁰⁵

¹⁰⁵CLARK (L.). De Slag..., p. 76

Figuur A.6: De Duitse tegenaanvallen ¹⁰⁶

¹⁰⁶KERSHAW (R.J.). *It Never Snows in September* The German View of MARKET-GARDEN and The Battle of Arnhem. September 1944. Surey, Ian Allan Publishing, 1990

Bijlage B

Briefwisseling

 MINISTRY OF DEFENCE
London Road Stanmore Middlesex HA7 4PZ
Telephone 01-958 6377 ext. 3088

Herr Hans Butschalowsky
2208 Gluckstadt - Vorort
Grillchausee 8
W GERMANY

Your reference
Our reference
ACDG/INDEX
Date
// April 1975

MAJOR GENERAL R E URQUART CB DSO

Dear Sir

If you wish to write to Major-General Urquart, care of this office, we shall be very happy to forward the letter to his home address. Under current rules we are not permitted to disclose addresses of officers serving or retired without their permission.

Yours faithfully

Director of Manning (Army)

Figuur B.1

04124. 2358 W-Germany

Your Excellence, Maj.Gen. R.E.Urquhart, CB, DSO,
Dear Sir,

I read the book "A Bridge too far" by C.Ryan. Much to my regret I had to take part in this battle of Arnhem, as Comp. Chief under Gen. von Tettau-Naval Forces.

Dear Sir, I wish to express my highest admiration to you and your brave soldiers, especially Colonel Frost as the main-star and very brave officer.

C.Ryan described both sides fairly. I can promise you that because my soldiers nobody hated your troops. I dare say they regretted as myself to fight against honorable troops.

I have the great wish to get a photo of you showing you in Gala-uniform if possible. My friends in London regulate it. And if it is possible I should like to get the address of one of your Lt. to write him or if we meet to invite him to be my guest in our home, if he agrees.

Dear Sir, I hope that you after all to day are of opinion that many of the German soldiers did not identify themselves with Hitler's ideas.

Herr General, ich denke oft an Ihre Soldaten, die nicht wieder in die Helmet zurückgeschrit sind, mit Schrecken denke ich oft, wie schwer es ist, in der Welt Frieden zu halten. Sie werden vergessen, welche Güter ich hatte, als meine Frau und ich 1950 in den einen flying officer in London eingeladen wurden. Oder wenn ich attended a Lodge in the Freemason Hall London 10 years ago.

I remain in admiration of your Airborne Division

Yours faithfully
Hans Butschalowsky
Hans May O.Ltd

Major General R.E. URQUHART
Bigram Port of Menteith Stirling
Telephone: Port of Menteith 267
12 May 75

Dear Herr Butschalowsky,

Thank You for Your letter of 17 April, which has been forwarded on to me by the Ministry of Defence in London.

I agree with You That Cornelius Ryan in his book "A Bridge Too Far" has been very fair in the whole with his comments on the performances on both sides of the battle.

It is sad that Ryan died so soon after the publication of the book.

I appreciate Your remarks about the members of my division. I can say also that Your soldiers, during the Arnhem battle, behaved very correctly.

I am sorry that I cannot send You a suitable photography. I despatched the last of them some years ago !

May I send You and Your wife my best wishes

Yours scincerely

signed: R.E. Urquhart

Figuur B.2

Figuur B.3

Bibliografie:

Boeken:

- . ALEXANDER (L.). *Band of Brothers. Majoor Dick Winters, de leider van de Band of Brothers.* 's-Gravenhage, BZZTôH, 2006, 382 p.
- . AMBROSE (S.E.). *Band of Brothers.* s.l., Pocket Books, 2001, 331 p.
- . BOONE (M.). *Historici en hun métier. Een inleiding tot de historische kritiek.* Gent, Academia Press, s.d., 311 p.
- . CLARK (L.). *De Slag om Arnhem.* Aartselaar, Zuidnederlandse uitgeverij, s.d., 176 p.
- . CLARK (L.). *Arnhem. Jumping the Rhine 1944 and 194: The Greatest Airborne Battle in History.* Londen, Headline Review, 2008, 415 p.
- . COOK (D.A.). *A History of Narrative Film.* Londen/New York, Norton & Company, 2004, 1120 p.
- . CORNELIUS (R.). *Een brug te ver. Operatie 'Market Garden' september 1944.* Hilversum, Just Publisher, 2009. 512 p.
- . DE VOS (L.). *De Tweede Wereldoorlog.* Leuven, Davidsfonds Uitgeverij, 2004, 407p.
- . DIXON (W.W.). *Re-viewing British cinema, 1900-1992. Essays and Interviews.* Albany, State University of New York Press, 1994, 274 p.
- . GRANT (R.). *De Tweede Wereldoorlog in Europa.* Leidschendam, Biblion Uitgeverij, 2005 (Atlas of Conflicts)
- . KERSHAW (R.J.). *'It Never Snows in September' The German View of MARKET-GARDEN and The Battle of Arnhem. September 1944.* Surey, Ian Allan Publishing, 1990, 364 p.
- . MALTIN (L.). *Leonard Maltin's Movie & Video Guide 2000.* Harmondsworth, Penguin Books, 1999, 1648 p.
- . MCCRISKEN (T.B.) en Pepper (A.). *American History and contemporary Hollywood film.* Edingburgh, Edingburgh University Press, 2005, 209 p.
- . MCDONALD (C.). *Parachutisten vallen aan.* Hilversum, Just Publishers, 2006, 175p. (The World At War Series)
- . MIDDLEBROOK (M.). *Arnhem. Ooggetuigenverslagen van de Slag om Arnhem 17-26 september 1944.* Baarn, Tirion, 1994, 504 p.
- . MURPHY(R.). (ed.). *Directors in British and Irish Cinema: A Reference companion.* Londen, BRITISH FILM INSTITUTE, 2006, 644 p.

- . NIEMI (R.). *History in the Media: Film and Television*. S.l., ABC-CLIO, 2006, 476p.
- . ROSENSTONE (R.A.). *Visions of the past. The Challenge of Film to our Idea of History*. Cambridge Harvard University Press, 1995, 271 p.
- . SAUNDERS (T.). *Hell's Highway*. Barnsley, Pen & Sword Books Limited, 2001, 208p. (Battleground Europe)
- . SUID (H.L.). *Guts and Glory. Great American War Movies*. Londen, Addison-Wesley Company, 1978, 355 p.
- . URQUHART (R.E.). *Arnhem*. Barnsley, Pen & Sword Books Limited, 1958, 238 p.
- . VAN DEN HOEK (K.A.) (ed.). *De Slag om Arnhem*. Rotterdam, Lekturama, 1978, 144 p. (De Tweede Wereldoorlog)
- . VAN IDDEKINGE (P.R.A.). *Arnhem 44/45. Evacuatie. Verwoesting. Plundering. Bevrijding. Terugkeer*. Arnhem, Gouda Quint, 1981, 380 p.
- . VOSKUIL (R.) en DE REUS (B.). *De geschiedenis van de film 'Theirs is the Glory'*. Boekje bij de DVD-editie 'Theirs is the Glory'.

Artikels:

- . ALISON (J.). 'D-Day for HBO's series'. Variety, 383:4, 2001, p. 64
- . ANONIEM. 'Interview met Cornelius Ryan.'. Spiegel Historiae, vol 9, 1974. p 468-469
- . ANONIEM. 'Richard Attenborough: De man die E.T. van zijn Oscar beroofde'. Filmvalley, 52, 2008, p. 49
- . Blokland (R.). 'Profiel Steven Spielberg: Geniale alleskunner', Filmvalley, 51, 2009, p. 24-25
- . HILL (J.). 'Purely Sinn Fein Propaganda': The banning of Ourselves Alone (1936)' Historical Journal of Film, Radio and Television, 20:3, 2000, pg. 317
- . REJACK (B.). 'Toward a virtual reenactement of history: Video games and the recreation of the past'. Rethinking History, 11:3, 2007, p. 411-425
- . VAN HASSELT (L.). 'Vergeten slachtoffers van de Slag om Arnhem' Wietze Thomassen, doodgeschoten bij filmopnames'. In *De Gelderlander*, 6/09/2009,
- . VAN HUËT (B.). 'Song voor gevallen'. Luxity, 4, 2010, p. 102-103
- . VAN OTTERDIJK (K.). 'Tien uur lang oorlog in Band of Brothers'. Filmvalley, 58, 2009, p. 68-71

- . NANCY (F.). 'The critics: On Television: Combat Fatigue: Reliving the Second World War on HBO' in: *The New Yorker*, 77:27 , 2001, p. 163-164
- . OPPENHEIMER (J.). 'Close Combat: HBO's 'Band of Brothers' Takes viewers to the Front Lines of World War II'. *American Cinematographer- The International Journal of Film & Digital Production Techniques*, 82:9, 2001.
- . SCHATZ (T.). 'Film Reviews: Old War/New War: 'Band of Brothers' and the Revival of the WWII War Film'. *Film & History*, 32:1, 2002, p. 74-78

Internet:

- . <http://www.go2war2.nl/artikel/1030/2> (10/04/2010)
- . <http://www.rememberseptember44.com/rs44.htm> (10/04/2010)
- . <http://www.marketgarden.com/2010/UK/frames.html>(17/04/2010)
- . <http://www.pegasusarchive.org/Arnhem/frames.htm> (10/04/2010)
- . http://www.historyofwar.org/articles/battles_arnhem.html (17/04/2010)
- . <http://www.imdb.com/name/nm0505854/bio> (13/04/2010)
- . <http://www.tcm.com/thismonth/article.jsp?cid=24053&mainArticleId=201921> (16/05/2010)
- . <https://www.bfi.org.uk/features/attenborough/bridgefar.html> (16/05/2010)
- . <https://www.library.ohiou.edu/archives/mss/mss020.html> (16/05/2010)
- . <http://www.viewpoints.com/A-Bridge-Too-Far-review-fa762> (14/05/2010)
- . http://www.search.com/reference/A_Bridge_Too_Far_%281977_film%29#Historical_accuracy (14/05/2010)
- . <http://geschiedenis.vpro.nl/programmas/2899536/afleveringen/19032793/> (16/05/2010)
- . <http://www.strijdbewijs.nl/market-garden/movie.htm> (16/05/2010)
- . <http://www.filmcritic.com/reviews/1977/a-bridge-too-far/> (16/05/2010)
- . <http://www.bbc.co.uk/drama/bandofbrothers/> (14/05/2010)
- . <http://www.humo.be/tws/tv-tips/19520/band-of-brothers.html> (16/05/2010)
- . <http://www.hbo.com/band-of-brothers/index.html#/band-of-brothers/about/index.html> (12/05/2010)

- <http://www.go2war2.nl/artikel/1623/Band-of-Brothers.htm> (12/05/2010)
- <http://members.multimania.nl/PIR506E/45bootcampforactorsnederlands.htm> (12/05/2010)
- <http://www.achievement.org/autodoc/page/amb0bio-1> (12/05/2010)
- <http://www.bookreporter.com/authors/au-ambrose-stephen.asp> (12/05/2010)
- <http://www.theatlantic.com/past/unbound/bookauth/ba981112.htm> (12/05/2010)
- <http://www.imdb.com/title/tt1247467/synopsis> (12/05/2010)
- <http://www.hbo.com/band-of-brothers/index.html#/band-of-brothers/episodes/0/04-replacements/synopsis.html> (12/05/2010)
- <http://www.101airborne2.com/bandofbrothers5.html> (12/05/2010)
- <http://members.multimania.nl/PIR506E/45bootcampforactorsnederlands.htm> (12/05/2010)
- www.vimeo.com/7475133 (14/05/2010)
- <http://geschiedenis.vpro.nl/programmas/2899536/afleveringen/39996771/> (14/05/2010)
- <http://www.answers.com/topic/brian-desmond-hurst-1> (14/05/2010)
- <http://movies.amctv.com/person/95237/Brian-Desmond-Hurst/details> (14/05/2010)
- <http://www.tcm.com/tcmdb/participant.jsp?spid=1055340> (14/05/2010)
- <http://www.imdb.com/title/tt0031575> (14/05/2010)
- <http://www.strijdbewijs.nl/market-garden/theirs/istheglory.htm> (14/05/2010)
- <http://www.slagomarnhem.com/nl.html> (14/05/2010)
- <http://www.bbc.co.uk/drama/bandofbrothers/> (18/04/2010)

Films:

- *A Bridge Too Far*, Richard Attenborough (regisseur), MGM, 1977, 169 min, kleur.
- *De onbekende brug t ever*. Andere Tijden, 11 september 2008, beschikbaar via <http://geschiedenis.vpro.nl/programmas/2899536/afleveringen/39996771/>
- *Arnhem '44*, BBC War collection, Just Publishers, 2009, 60 min, kleur.

- . *Band of Brothers*. Tom Hanks (producer), Steven Spielberg (producer), Stephen Ambrose (producer), Warner Bros en HBO, 2001, 603 min. kleur.
- . *de Slag om Arnhem*, Great Battles, 2009, 102 min., Kleur
- . *Theirs is the Glory*, Brian Desmond Hurst (regisseur), RANK, 1946, 79 min, zwart-wit.
- . *The making of theirs is the Glory*. 31 min, kleur. (Bijgevoegd op de jubilee-editie DVD, verkrijgbaar via <http://www.slagomarnhem.com/nl.html>)
- . Wochenshau beeldmateriaal, 21 min 26 sec., Airborne Museum Hartenstein.

Onuitgegeven Bronnen:

- . MCKENNA (A.T.). *Joseph E. Levine: Showmanship, Reputation and Industrial Practice 1945-1977*. Nottingham, University of Nottingham, onuitgegeven licentiaatsverhandeling.

